MATRICA KOMENTARA ZAINTERESIRANIH STRANA

Studija o procjeni utjecaja na okoliš

Izgradnja autoceste na Koridoru Vc, dionica Mostar Sjever – Mostar Jug

Nositelj projekta: JP Autoceste FBiH d.o.o. Mostar · Izrađivač Studije: ZGI d.o.o. Mostar (Zagrebinspekt d.o.o. Mostar)

Pregled zainteresiranih strana

Zainteresirana strana / autor komentara
MARINKO DALMATIN, dipl. biolog – član stručne komisije (utjecaj na floru i faunu, biodiverzitet, staništa)
KARMELA MABIĆ, dipl. ing. agronomije – članica stručne komisije (zaštita kvalitete zraka, upravljanje otpadom)
prof. dr. sc. DANIJELA PETROVIĆ – članica stručne komisije (zaštita vode, tla, zaštita od buke)
SUDIONICI JAVNE RASPRAVE – Zapisnik s javne rasprave održane 08.06.2026. u sali Grada Mostara
UDRUGA DINARICA, Mostar – Mr. sc. Jelena Kuzman Katica, stručna suradnica za zaštitu okoliša
BOŠ (Beogradska otvorena škola) i UDRUŽENJE AARHUS CENTAR U BiH – Emina Veljović, LL.B, M.A., izvršna direktorica
JEDINSTVENA LOVAČKA ORGANIZACIJA „LOVAC“ MOSTAR – Suad Marić, predsjednik Upravnog odbora — podnesak br. 131/2026/UO
JEDINSTVENA LOVAČKA ORGANIZACIJA „LOVAC“ MOSTAR – Suad Marić, predsjednik Upravnog odbora — podnesak br. 134/2026/UO

MARINKO DALMATIN, dipl. biolog – član stručne komisije (utjecaj na floru i faunu, biodiverzitet, staništa)

Izvještaj o ocjeni Studije uticaja na okoliš, 27.06.2026.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Ocjena usklađenosti s Pravilnikom o sadržaju studije – obrazloženje Metododlogija rada po pojednim teamtskim oblastima: flora (biljke), fauna (vodozemci i gmazovi, beskralkežnjaci, ptice, krupni sisari) nije ujednačena te je nedorečena u definiranju vremena provedenog na ternu tijekom jednog terenskog izlaska. Metodlogija treba definirati učesatlost i dinamiku izlaska ne teren (1 mjesečeno ili 2 puta mjesečno i td.) te obuhvatiti sve sezonske aspekete (proljeće, ljeto, jesen, zima).	**Primjedba se djelomično prihvaća.** Prihvaća se da metodologija nije prikazana objedinjeno u tekstu Studije, nego je razrađena u pojedinačnim prilozima, zbog čega je iz same Studije teško steći uvid u dinamiku i opseg terenskog rada. Taj nedostatak je otklonjen dopunom pogl. 5.2. Dodatna istaživanja predviđena su BMP-om. **Zašto se metodologija razlikuje među skupinama.** Razlike u metodama nisu posljedica neujednačenog pristupa, nego ekologije samih skupina. Flora se utvrđuje floističkom inventarizacijom i fitocenološkim snimanjem, ptice metodom transekta i cenzusa u točki, šišmiši akustičkim snimanjem eholokacijskih signala, a krupni sisari traganjem za neizravnim tragovima. Primjena jedinstvene metodologije na sve skupine ne bi povećala pouzdanost nalaza. Pravilnik o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš u čl. 5. traži opis primijenjenih metoda, što je i učinjeno za svaku skupinu zasebno. • Prilog A — staništa, vegetacija i flora (pogl. 2.1–2.2, str. 5–7): terenski rad u ožujku 2026., uz višegodišnje vlastite terenske podatke, terenske dnevnike i fotodokumentaciju autora prikupljane kontinuirano od 2007.; determinacija na terenu uz standardne ključeve; tipizacija staništa prema klasifikaciji EUNIS i Prilogu I Direktive o staništima; vrednovanje prema Crvenoj listi FBiH (Đug i sur., 2013.), IUCN (2024.), Crvenoj listi vaskularne flore Europe (Bilz i sur., 2011.), dodacima EU direktiva, CITES-u te popisima endema i invazivnih vrsta (Đug i sur., 2019.; EPPO; GISD); kartiranje u ArcGIS-u; pojas utjecaja 500 m sa svake strane trase. Istraživanje flore, vegetacije i tipova staništa na predmetnom području proveo je dr. Aldin Boškailo, doktor bioloških nauka iz oblasti ekologije i zaštite okoliša, sa dugogodišnjim iskustvom u istraživanju flore, vegetacije i stanišnih tipova Bosne i Hercegovine. Naučno-istraživački rad usmjeren je na floristiku, fitocenologiju, ekologiju kopnenih i vodnih ekosistema, tipizaciju staništa prema EUNIS klasifikaciji, kao i identifikaciju staništa iz Priloga I Direktiva o staništima. U dosadašnjem radu učestvovao je u izradi više studija utjecaja na okoliš, elaborata zaštite prirode, stručnih mišljenja i projekata vezanih za procjenu biodiverziteta, kartiranje staništa i analizu konzervacijske vrijednosti prostora. Autor je i koautor više naučnih i stručnih radova, monografija i univerzitetskih udžbenika iz oblasti ekologije i zaštite prirode, sa posebnim fokusom na floru i vegetaciju. Ima iskustvo u terenskim istraživanjima, floističkoj inventarizaciji, fitocenološkom snimanju

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	vegetacije, interpretaciji rezultata u skladu sa evropskim direktivama i primjeni metodologije procjene utjecaja na okoliš. Podaci o biodiverzitetu projektnog područja prikupljeni su kombinacijom analize dostupnih savremenih naučnih i stručnih izvora, terenskih istraživanja provedenih duž trase u martu 2026. godine, kao i analizom vlastitih dugogodišnjih terenskih podataka, terenskih dnevnika i obimne fotodokumentacije nastale tokom kontinuiranih istraživanja šireg područja koja autor provodi od 2007. godine. • Prilog B — beskralježnjaci (pogl. 2.3 i 3.1, str. 5–6): četiri odvojena terenska izlaska u kasno ljeto i ranu jesen 2020. te terenski rad od 23. veljače do 10. ožujka 2026.; osam lokaliteta, transekti duljine 500–1.500 m; obilasci u jutarnjim, prijepodnevnim, poslijepodnevnim i večernjim terminima, radi obuhvata dnevno i noćno aktivnih skupina; lokaliteti preuzeti iz istraživanja 2020. radi usporedivosti, uz izmjenu na izmještenom dijelu trase. Terensko istraživanje faune beskralježnjaka (Invertebrata) proveo je prof. dr. Adi Vesnić, doctor ekoloških znanosti. Njegovo dugogodišnje iskustvo u istraživanju faune Dinarida, posebice entomofaune krških područja Hercegovine, jamči stručnost i pouzdanost prikupljenih podataka te pravilnu determinaciju taksona od značaja za očuvanje. • Prilog C-1 — herpetofauna (pogl. 2.1, str. 7): 25.–28. veljače 2026. i 8.–11. ožujka 2026.; osam lokaliteta s koordinatama (Tabela 1), transekti 500–1.500 m okomito na os koridora, aktivno pretraživanje pojasa širine 5 m (2 × 2,5 m); obilasci u jutarnjim i u noćnim satima, potonji zbog noćne aktivnosti vodozemaca. • Prilog C-2 — ornitofauna (pogl. 2.1, str. 8): istraživanje u kasnom ljetu i ranoj jeseni 2020. te u ranom proljeću 2026.; metoda transekta i metoda cenzusa u točki na 14 segmenata (Gregory i sur., 2004.); tampon zona 200–500 m ovisno o stanišnom tipu; promatranja u terminima najveće dnevne aktivnosti, od 5 do 9 i od 16 do 18 sati, uz noćna osmatranja; georeferenciranje svakog opažanja aplikacijom NaturaList. Terensko istraživanje ornitofaune na projektnom području proveo je prof. dr Adi Vesnić, zoolog sa više od 15 godine iskustva u istraživanju faune Bosne i Hercegovine. Na temelju petnaestogodišnjeg iskustva u proučavanju faune Bosne i Hercegovine. Vremenski okvir i područje istraživanja: Terensko istraživanje provedeno je duž rute buduće autoceste i u okolnom području koje se smatra preliminarnom tampon zonom, u razdoblju koje odgovara kasnom ljetu/ranoj jeseni. Ovaj period istraživanja omogućio je uvid u prisustvo "slučajnih" (lutajućih) i

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	migratornih vrsta ptica, dok je manji broj evidentiranih vrsta bio izravno povezan s područjima gniježđenja u datom trenutku. • Prilog C-3 — šišmiši (pogl. 2.1–2.2, str. 6–7): terenski rad 1.–4. ožujka 2026.; sedam točaka uzorkovanja s koordinatama prema metodi Barataud (2015.), tampon zona 1 km prema Rodrigues i dr. (2014.), detektor D1000X, do 20 minuta po točki i 2 sata 30 minuta snimljenog materijala po noći; vizualni pregled potencijalnih skloništa u krugu od 1 km od trase. Istraživanje je proveo prof. dr. Adi Vesnić, doktor ekoloških znanosti s više od petnaest godina iskustva u terenskim istraživanjima iz područja zoologije i ekologije. Terenski rad obavljen je tijekom marta 2026. godine. Vremenske prilike bile su povoljne za istraživanje: noći su bile djelomično oblačne, s temperaturama zraka od 5 do 10 °C i slabim vjetrom. • Prilog C-4 — krupni sisari (pogl. 2.1–2.2, str. 6): četiri terenska izlaska — 25.–26. veljače 2026. i 7.–8. ožujka 2026., uz sustavni terenski obilazak i uzorkovanje 15. listopada 2023.; utvrđivanje neizravnih dokaza (izmet, tragovi, jazbine) i razgovori s lokalnim stanovništvom. Literaturno i terensko istraživanje planiranog područja proveo je prof. dr. Adi Vesnić, ekolog s više od deset godina iskustva u području okolišne biologije. Neovisni je stručnjak za proglašavanje novih zaštićenih područja, kao i za procjene utjecaja na okoliš. Iskusni je istraživač u području zoologije, sistematike (taksonomije) i ekologije. **Razgraničenje izvora podataka.** Nalazi u prilozima proizlaze iz tri vrste izvora — literature, terenskih istraživanja iz 2020. i terenskih istraživanja iz i 2026. Ta je podjela u **Prilogu C-4 već provedena dosljedno**, kroz pogl. 3.1 „Pregled rezultata literaturnih i terenskih istraživanja”, 3.2 „Vrste potvrđene terenskim istraživanjem”, 3.3 „Vrste koje nisu potvrđene, ali je stanište pogodno” i 3.4 „Vrste za koje nema pogodnih staništa”. Sličan je pristup primijenjen i u Prilogu C-1, gdje Tabela 2 (vodozemci) i Tabela 3 (gmizavci) uz svaku vrstu navode je li pronađena istraživanjem, na kojoj lokaciji i iz kojeg izvora potječe literaturni podatak. Prihvaća se da ta podjela nije jednako provedena u svim prilozima ni prenesena u tekst Studije, pa se ista struktura primjenjuje na sve skupine. **Sezonska pokrivenost.** Objedinjeno, provedena istraživanja obuhvaćaju kasno ljeto i ranu jesen (2020.), zimsko-ranoproljetni prijelaz (veljača 2026.) i rano proljeće (ožujak 2026.), uz kontinuirane podatke za floru od 2007. Zahtjev za sezonskom pokrivenošću stoga se prihvaća i već je ugrađen u dokumentaciju kao obveza prije početka gradnje: Prilog E — Plan

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	upravljanja biodiverzitetom, Tabela 4 „Aktivnosti prije gradnje" (str. 27) propisuje organiziranje dodatnih istraživanja biodiverziteta koja obuhvaćaju proljetno razdoblje u godini planirane gradnje, uz obvezu ažuriranja Plana upravljanja biodiverzitetom, Procjene kritičnih staništa i Studije ako se potvrdi prisutnost vrsta od značaja za očuvanje. Dinamika praćenja razrađena je u Prilogu E, pogl. 7.3.1 (str. 52–53). Dodano: Pravilnik o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš u čl. 5. t. i) zahtijeva samo „kratki opis metode predviđanja ili dokaza koji se koriste za utvrđivanje i procjenu značajnih utjecaja". Pravilnik ne propisuje ujednačavanje metoda među taksonomskim skupinama. Različite skupine organizama zahtijevaju različite metode – flora se ne može pratiti istim metodama kao ornitofauna, a herpetofauna zahtijeva drugačiji pristup od krupnih sisara. Zahtjev za ujednačavanjem je metodološki neopravdan i nema uporište u Pravilniku. Pravilnik ne propisuje minimalno vrijeme provedeno na terenu, učestalost izlazaka (npr. 1 ili 2 puta mjesečno), niti zahtijeva obuhvat svih sezona (proljeće, ljeto, jesen, zima) za svaku taksonomsku skupinu. Ovi detalji su prepušteni stručnoj procjeni izrađivača, uz korištenje relevantnih znanstvenih i stručnih metoda. **Standardi ne nalažu obveznu višesezonsku pokrivenost za sve skupine** Iako međunarodni standardi procjene utjecaja na okoliš prepoznaju da sezonska i prostorna varijabilnost utječe na detekciju vrsta, oni ne nalažu obveznu višesezonsku pokrivenost za sve taksonomske skupine. Odabir vremenskog okvira istraživanja ovisi o specifičnim ciljevima, ciljnim vrstama i dostupnim resursima. Dopuna Studije Poglavlje 5.2 Biološka raznolikost (1) Za sve tematske skupine (staništa i flora, beskralježnjaci, vodozemci i gmizavci, ptice, šišmiši, krupni sisari) dodana je metodologija istraživanja s navođenjem izvođača, primijenjenih metoda, lokaliteta i termina terenskog rada. Staništa, vegetacija i invazivne vrste (2) Dodana je Tablica 23 Koordinate lokaliteta istraživanog područja. (3) Dodana je Tablica 27 Pregled ugroženih biljnih vrsta unutar šireg istraživanog područja s komparativnim prikazom IUCN Crvene liste, Crvene liste FBiH, vrsta s Direktive o staništima i vrsta s CITES konvencije, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	(4) Dodana je Tablica 28 Pregled endemičnih biljnih vrsta, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. (5) Dodana je Tablica 29 Pregled invazivnih biljnih vrsta unutar istraživanog područja s osnovnim podacima, statusom invazivnosti u FBiH i podrijetlom, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. Beskralježnjaci (6) Dodana je Tablica 30 Pregled zaštićenih i ugroženih vrsta beskralješnjaka na području istraživanja, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama. Vodozemci i gmizavci (7) Dodana je Tablica 32 Rezultati literaturnog pregleda vodozemaca, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama. Ptice (8) Dodana je Tablica 35 Vrste ptica zabilježene na dionici Mostar sjever – Mostar jug i u zoni utjecaja projekta, s pripadajućim zaštitnim statusom. (9) Dodana je Tablica 36 Pregled ornitofaune, brojnost jedinki po točkama. (10) Dodana je Tablica 37 Vrste ptica zabilježene na području istraživanja, njihov zaštitni status, pogodnost staništa i lokacija nalaza. (11) Dodana je Tablica 38 Prisutnost navedenih vrsta ptica u Hercegovini tijekom ožujka. Šišmiši (12) Dodana je Tablica 39 Pregled vrsta, lokaliteta i statusa zaštite, s usporedbom s prethodnim studijama. Krupni sisari (13) Dodana je Tablica 40 Procjene gustoće i pritiska na stanište. (14) Dodana je Tablica 41 Pregled vrsta kopnenih sisavaca na području projekta i njihov status zaštite.
Ocjena usklađenosti s Pravilnikom o sadržaju studije – obrazloženje Studije je treba objediniti rezultate predhodnih istraživnja (Studije iz 2026 i 2022) te sumarno predstaviti, a ne navoditi da su istraživanja rađena u prthopdnim studijama, što nam ne daje potpun uvid u stanje, brojsnost i prisutnost pojedinih vrsta.	Prihvaća se da objedinjeni prikaz rezultata prethodnih i novih istraživanja daje potpuniji uvid u stanje, brojnost i prisutnost vrsta nego upućivanje na ranije studije. Takav je prikaz izrađen i i unesen u pogl. 5.2 Studije. U nastavku se navodi u kojoj su mjeri prethodni podaci već preuzeti i sadržajno korišteni, kako bi se vidjelo što se objedinjuje. 1. Uvodna napomena o dokumentima. Prethodna Studija za dionicu Mostar sjever – Mostar jug izrađena je u travnju 2022. (ENOVA d.o.o. Sarajevo), a terenska istraživanja za njezine potrebe provedena su 2020. godine. Predmetna Studija izrađena je 2026. godine. Kada se u nastavku govori o „podacima iz 2020.”, riječ je o terenskim istraživanjima provedenima za prethodnu Studiju.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	2. Prethodna istraživanja nisu samo navedena, nego su sadržajno preuzeta. • Prilog A (pogl. 2.2) — jasno su navedene i analizirane Studija utjecaja na okoliš za autocestu Mostar sjever – južna granica na Koridoru Vc (Institut građevinarstva Hrvatske d.d., 2006.), Studija za LOT 5 i 6 Mostar sjever – Mostar jug – Počitelj (CETEOR d.o.o. Sarajevo, 2017.) i Studija za poddionicu Mostar jug – Tunel Kvanj (ENOVA Sarajevo, 2020.). U pogl. 3.3 iz tih su izvora preuzeti popisi vrsta za koje se na širem području Mostara, u kanjonu Neretve i okolnim masivima navodi mogućnost prisutnosti, uključujući i podatke istraživanja urbane flore Mostara (Maslo, 2014.) sa 965 zabilježenih taksona, od kojih 27 endemskih. • Prilog B (pogl. 3.1) — lokaliteti uzorkovanja preuzeti su iz istraživanja provedenih 2020. godine, uz izmjenu samo na dijelu trase koji je izmješten, čime je osigurana izravna usporedivost podataka kroz vremenski niz. Nalazi iz 2020. i dalje su nositelji rezultata: od pet vrsta od značaja za očuvanje, tri su potvrđene upravo tim ciklusom — obični jelenak (*Lucanus cervus*) na lokaciji L1_točilo, danja medonjica (*Euplagia quadripunctaria*) na lokaciji L4 i ovsikov sivac (*Hipparchia statilinus*) na lokacijama L1, L2 i L8. • Prilog C-1 — Tabela 2 (vodozemci) i Tabela 3 (gmizavci) objedinjuju literaturne i terenske nalaze, s kolonama u kojima je za svaku vrstu naveden status očuvanosti, postoji li pogodno stanište, je li vrsta pronađena istraživanjem, na kojoj lokaciji i iz kojeg izvora potječe literaturni podatak (IGH Jsc., 2007.). U pogl. 3.4 preuzet je i nalaz o sedam vrsta gmizavaca iz prethodnog ciklusa. • Prilog C-4 — objedinjavanje je već provedeno u punom opsegu, kroz pogl. 3.1 „Pregled rezultata literaturnih i terenskih istraživanja”, 3.2 „Vrste potvrđene terenskim istraživanjem”, 3.3 „Vrste koje nisu potvrđene, ali je stanište pogodno” i 3.4 „Vrste za koje nema pogodnih staništa”, uz literaturne podatke iz 2006. i 2020. • Prilog D — Procjena kritičnih staništa objedinjuje nalaze svih skupina i vrednuje ih prema Provedbenom zahtjevu 6 Europske banke za obnovu i razvoj. 3. Slučaj u kojem objedinjavanje nije moguće. Za ornitofaunu Prilog C-2 (pogl. 3.3)jasni se navodi da na predmetnoj dionici dosad nije provedeno nijedno sustavno istraživanje ptica te da se raspoloživi literaturni podaci odnose na Mostarsko blato (6,5 km) i Blagaj (5,8 km), područja koja se stanišno bitno razlikuju od projektnog i čiji se podaci ne mogu izravno primijeniti. Ondje, dakle, nema ranijih podataka koji bi se objedinili, pa su prikazani nalazi rezultat vlastitog terenskog rada, s brojnošću zabilježenih jedinki po vrsti i po stacionaži trase (Tabela 2). 4. Razlog izrade nove Studije.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Kako je navedeno u pogl. 5.2 Studije, nova je Studija izrađena zbog isteka roka važenja Rješenja o odobravanju Studije utjecaja na okoliš UP-I 05/2-02-19-5-9/22 SN od 11.05.2022., budući da odobrenje za građenje nije pribavljeno u zakonskom roku od tri godine. Nova terenska istraživanja provedena su radi obuhvata izmijenjenih dionica trase i aktualizacije podataka, a ne radi zamjene ranije prikupljenih podataka. Prethodni i novi podaci stoga čine jedinstven skup, koji se ovom dopunom prikazuje objedinjeno. Dopuna Studije Poglavlje 5.2 Biološka raznolikost (1) Za sve tematske skupine (staništa i flora, beskralježnjaci, vodozemci i gmizavci, ptice, šišmiši, krupni sisari) dodana je metodologija istraživanja s navođenjem izvođača, primijenjenih metoda, lokaliteta i termina terenskog rada. Staništa, vegetacija i invazivne vrste (2) Dodana je Tablica 23 Koordinate lokaliteta istraživanog područja. (3) Dodana je Tablica 27 Pregled ugroženih biljnih vrsta unutar šireg istraživanog područja s komparativnim prikazom IUCN Crvene liste, Crvene liste FBiH, vrsta s Direktive o staništima i vrsta s CITES konvencije, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. (4) Dodana je Tablica 28 Pregled endemičnih biljnih vrsta, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. (5) Dodana je Tablica 29 Pregled invazivnih biljnih vrsta unutar istraživanog područja s osnovnim podacima, statusom invazivnosti u FBiH i podrijetlom, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. Beskralježnjaci (6) Dodana je Tablica 30 Pregled zaštićenih i ugroženih vrsta beskralješnjaka na području istraživanja, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama. Vodozemci i gmizavci (7) Dodana je Tablica 32 Rezultati literaturnog pregleda vodozemaca, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama. Ptice (8) Dodana je Tablica 35 Vrste ptica zabilježene na dionici Mostar sjever – Mostar jug i u zoni utjecaja projekta, s pripadajućim zaštitnim statusom. (9) Dodana je Tablica 36 Pregled ornitofaune, brojnost jedinki po točkama.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	(10) Dodana je Tablica 37 Vrste ptica zabilježene na području istraživanja, njihov zaštitni status, pogodnost staništa i lokacija nalaza. (11) Dodana je Tablica 38 Prisutnost navedenih vrsta ptica u Hercegovini tijekom ožujka. Šišmiši (12) Dodana je Tablica 39 Pregled vrsta, lokaliteta i statusa zaštite, s usporedbom s prethodnim studijama. Krupni sisari (13) Dodana je Tablica 40 Procjene gustoće i pritiska na stanište. (14) Dodana je Tablica 41 Pregled vrsta kopnenih sisavaca na području projekta i njihov status zaštite. nalaze na CITES konvenciji sa naznakom je li vrsta potvrđena na terenu ili prethodnom Studijom, te lokacijom njezinog utvrđivanja
Ocjena usklađenosti s Pravilnikom o sadržaju studije – obrazloženje Za svaku skupinu trebalo je uradit detaljan pregled registraitanih vrsta (fitocenološki snimak , zapsinici o izlasku sa rezultatima nalaza),	Ne prihvaća se Pravilnik (čl. 5. t. d) st. 2) zahtijeva „podatke o biološkoj raznolikosti (npr. flori i fauni)”, ali ne definira način prikupljanja niti format prezentacije. Fitocenološki snimci i zapisnici su specijalističke metode koje nisu eksplicitno propisane. Izrađivač ima slobodu odabira adekvatnih metoda. Detaljan pregled registriranih vrsta postoji za svaku skupinu i sastavni je dio Studije: Prilog A, pogl. 3.1 (staništa), 3.3 (flora) i 4.1.1–4.1.4 (osjetljiva staništa, ugrožene vrste, endemi, invazivne vrste); Prilog B, pogl. 3.2–3.3 (pregled vrsta od značaja za očuvanje i detaljan prikaz rezultata po vrstama); Prilog C-1, pogl. 3.3–3.4; Prilog C-2, pogl. 4.1 i 5.2; Prilog C-3 i C-4. Svaki nalaz je georeferenciran: lokaliteti su prikazani na Karti 1 u Prilogu A, u Tabeli 1 Priloga C-1 s koordinatama svih 8 lokaliteta, te u Prilogu C-3 s koordinatama svih 7 točaka uzorkovanja. U Prilogu C-2 svako je opažanje georeferencirano aplikacijom NaturaList.
Ocjena usklađenosti s Pravilnikom o sadržaju studije – obrazloženje Za floru nije prikazano nulto stanje na samoj trasi (lokacija gdje su registrirane biljke - fitocenološki snimci uz koordinate poligona snimanja),	Prilog A doista ne sadrži tablicu lokaliteta s koordinatama. Ta se neusklađenost otklonila dodatkom Tablice 23 Koordinate lokaliteta istraživanog područja u poglavlju 5.2. 1. Što je o postojećem stanju flore i vegetacije prikazano. • Prilog A, pogl. 2.2 — istraživanje je provedeno na više lokaliteta duž trase, prikazanih na Karti 1 („Karta istraživanog područja sa lokalitetima istraživanja”); vrste su determinirane izravno na terenu, uz standardne determinacijske ključeve, dok je manji dio materijala prikupljen i fotografiran za naknadnu provjeru. • Prilog A, pogl. 2.3 — područje utjecaja određeno je kao pojas širine 500 m sa svake strane trase, prikazan na Karti 2, uz obrazloženje kriterija i

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	razlikovanje izravno zahvaćenih površina od zona mogućeg sekundarnog utjecaja. • Prilog A, pogl. 3.1 — pregled stanišnih tipova na projektnom području, s tipizacijom prema klasifikaciji EUNIS i prema Prilogu I Direktive o staništima. • Prilog A, pogl. 3.2 — pokrov zemljišta prema Corine Land Cover. • Prilog A, pogl. 3.3 — pregled flore projektnog područja. • Prilog A, pogl. 4.1.1–4.1.4 — osjetljiva staništa, ugrožene vrste flore, endemične vrste flore i invazivne vrste, uz vrednovanje prema Crvenoj listi FBiH (Đug i sur., 2013.), IUCN-u (2024.), Crvenoj listi vaskularne flore Europe (Bilz i sur., 2011.), dodacima EU direktiva, CITES-u te popisima invazivnih vrsta (Đug i sur., 2019.; EPPO; GISD). Kartiranje je provedeno u ArcGIS-u. Dopuna Studije (1) U pogl. 5.2, u dijelu „Staništa, vegetacija i invazivne vrste", unosi se Tablica 23 Koordinate lokaliteta istraživanog područja, s oznakom i geografskim koordinatama (N, E) za svaki od 33 lokaliteta terenskog istraživanja (L1–L33). Tablica se prikazuje uz Kartu 1 „Karta istraživanog područja s lokalitetima istraživanja" i Kartu 2 „Zaštitni pojas od 500 m u odnosu na dionicu autoceste", čime se nulto stanje flore i vegetacije prostorno pozicionira na samu trasu i na pojas utjecaja širine 500 m sa svake strane trase, utvrđen u pogl. 2.3 Priloga A „Područje utjecaja projekta". (2) U isto se poglavlje unosi Tablica 27 Pregled ugroženih biljnih vrsta unutar šireg istraživanog područja s komparativnim prikazom IUCN Crvene liste, Crvene liste FBiH, vrsta s popisa Direktive o staništima te vrsta s popisa CITES konvencije. Za svaku vrstu navode se porodica, status ugroženosti u FBiH, status prema IUCN-u, prilozi Direktive o staništima i CITES konvencije, podatak je li vrsta navedena u prethodnoj Studiji, je li potvrđena terenskim istraživanjem, ocjena izravnog i neizravnog utjecaja te oznake lokaliteta na kojima je utvrđena. (3) Unosi se Tablica 28 Pregled endemičnih biljnih vrsta, s istim razlučivanjem — podatak je li vrsta navedena u prethodnoj Studiji, je li potvrđena terenskim istraživanjem, ocjena izravnog i neizravnog utjecaja te oznake lokaliteta nalaza. (4) Unosi se Tablica 29 Pregled invazivnih biljnih vrsta unutar istraživanog područja s osnovnim podacima, statusom invazivnosti u FBiH te podrijetlom. Uz porodicu, podrijetlo i kod invazivnosti, za svaku se vrstu navodi je li navedena u prethodnoj Studiji, je li potvrđena terenskim istraživanjem, ocjena izravnog i neizravnog utjecaja te oznake lokaliteta nalaza. Unošenjem navedenih tablica nulto stanje flore i vegetacije prikazuje se po lokalitetima s koordinatama, uz razlučivanje nalaza potvrđenih

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	terenskim istraživanjem od nalaza preuzetih iz prethodne Studije, čime se otklanja neusklađenost na koju se primjedba odnosi.
Ocjena usklađenosti s Pravilnikom o sadržaju studije – obrazloženje Za svaku sastojinu/stanište trebalo je napravit fitocenološki snimak sa kordinatama i popisom vrsta koje se zatečene na lokaciji uz iskazan stupanj ugroženosti.	Pravilnik ne propisuje fitocenološke snimke kao obveznu metodu. Stupanj ugroženosti može se iskazati korištenjem crvenih lista i zakonskih propisa, bez izrade fitocenoloških snimaka za svako stanište. Zahtjev nema osnovu u Pravilniku. Tipovi staništa na projektnom području obrađeni su u Prilogu A, pogl. 3.1, uz klasifikaciju prema EUNIS-u i CORINE Land Cover (pogl. 3.2), a osjetljiva staništa izdvojena su u pogl. 4.1.1. Dodatno je izrađen zaseban Prilog D — Procjena kritičnih staništa, koji sadrži ocjenu staništa prema kriterijima kritičnih staništa. Što je o stanišnim tipovima utvrđeno. • Prilog A, pogl. 3.1 — pregled stanišnih tipova na projektnom području, s tipizacijom prema klasifikaciji EUNIS i prema Prilogu I Direktive o staništima; pogl. 3.2 — pokrov zemljišta prema Corine Land Cover. • Prilog A, pogl. 4.1.1 (Tabela 2) — na širem području obuhvata utvrđena je potencijalna zastupljenost četiriju stanišnih tipova iz Priloga I Direktive o staništima: 62A0 (istočno-submediteranski suhi travnjaci, Scorzoneratalia villosa), 8140 (istočnomediteranski sipari, Drypidetalia spinosae), 8210 (vapnenačke stijene s hazmofitskom vegetacijom) i 8310 (špilje i jame zatvorene za javnost). Podloga je projekt „Podrška provedbi Direktive o pticama i Direktive o staništima u Bosni i Hercegovini", koji je za Delegaciju Europske unije u BiH realizirao Prospect Consulting Services. Terenskim obilaskom u okviru ovog istraživanja potvrđena je njihova prisutnost, uz nalaz da je riječ o lokalitetima ograničene površine, bez razvijenih elemenata očuvanih i tipičnih fitocenoza u punom sintaksonomskom razvoju. • Prilog A, pogl. 4.1.2 — stupanj ugroženosti inventarizirane flore iskazan je prema Crvenoj listi Federacije BiH (Đug i sur., 2013.), globalnoj IUCN crvenoj listi, Direktivi o staništima i konvenciji CITES; pogl. 4.1.3 obrađuje endemične, a pogl. 4.1.4 invazivne vrste. • Prilog D — Procjena kritičnih staništa, s ocjenom staništa prema kriterijima kritičnih staništa i prema Provedbenom zahtjevu 6 Europske banke za obnovu i razvoj. Preporuka iz samog priloga. Prilog A u pogl. 4.1.1 jasno navodi da se, s obzirom na sezonalnost vegetacije i činjenicu da se značajan broj dijagnostičkih i diferencijalnih vrsta suhih travnjaka i hazmofitskih zajednica razvija u različitim vegetacijskim aspektima, preporučuje provođenje detaljnijih floristićkih i fitocenoloških istraživanja tijekom optimalnog vegetacijskog perioda, čime bi se omogućila preciznija tipizacija staništa, procjena stupnja očuvanosti te identifikacija manjih mikrostaništa s potencijalno

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	povećanom konzervacijskom vrijednošću. Ondje se preporučuje i uspostava povremenog praćenja. Dopuna Studije: (1) U pogl. 5.2 unosi se Tablica 27 Pregled ugroženih biljnih vrsta unutar šireg istraživanog područja s komparativnim prikazom IUCN Crvene liste, Crvene liste FBiH, vrsta s popisa Direktive o staništima te vrsta s popisa CITES konvencije, Tablica 28 Pregled endemičnih biljnih vrsta i Tablica 29 Pregled invazivnih biljnih vrsta unutar istraživanog područja. U sve tri tablice, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili preuzeta iz prethodne Studije, navedene su i oznake lokaliteta na kojima je vrsta utvrđena, čije su koordinate dane u Tablici 23 Koordinate lokaliteta istraživanog područja (33 lokaliteta, L1–L33). Time je za svaku vrstu, uključujući i stupanj ugroženosti, uspostavljena prostorna veza s konkretnom lokacijom na trasi.
Ocjena usklađenosti s Pravilnikom o sadržaju studije – obrazloženje Za svaku endemsku vrstu trebalo je definirati i odgovarajuće mjere ukoiliko je ista registrirana unutar trase koridora Vc,	Pravilnik (čl. 5. t. f) zahtijeva „prijedlog mjera zaštite", ali ne specificira da se za svaku endemsku vrstu moraju definirati posebne mjere. Mjere mogu biti skupne (npr. zaštita staništa). Zahtjev za individualnim mjerama za svaku vrstu nije izričito propisan. Također, mjere se propisuju za ugrožene vrste sa statusom zaštite. Endemične vrste flore obrađene su u Prilogu A, pogl. 4.1.3 (str. 37), gdje je u Tabeli 4 dat pregled endemičnih biljnih vrsta na užem i širem istraživanom području, razvrstan prema tome nalaze li se pod izravnim ili neizravnim utjecajem zahvata. Mjere ublažavanja razrađene su u pogl. 4.2 (faza predizgradnje i faza rada), a mjere ublažavanja i kompenzacije u pogl. 4.3, uz preporuku pošumljavanja isključivo autohtonim vrstama (pogl. 4.4). Gdje su mjere definirane. a) Izbjegavanje projektnim rješenjem — Prilog E, Tabela 4 (str. 28). Najznačajnija mjera je projektne naravi: „Idejno rješenje autoceste planira tunel T3 kroz brdo Stolac, što minimizira utjecaj na većinu ugroženih i endemičnih vrsta. Trasa mora ostati pod zemljom." Brdo Stolac područje je s najvećim brojem ugroženih i endemičnih taksona na dionici, pa se prolaskom tunelom taj prostor izbjegava. b) Posebne mjere za takson najvišeg prioriteta — Studija, pogl. 7.1.5. Za *Scutellaria orientalis subsp. pinnatifida*, kojoj je brdo Stolac jedino poznato nalazište u Bosni i Hercegovini (pogl. 5.2 Studije, Karta 4 i Karta 5 s prikazom nalazišta u odnosu na trasu i sa zaštitnom pufer zonom), propisane su: • postavljanje čvrste zaštitne ograde oko cijelog nalazišta na mjestu izravnog utjecaja gradnje;

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	• stroga zabrana ulaska građevinske mehanizacije, odlaganja materijala i formiranja privremenih prometnica unutar ograđenog prostora, u blizini budućeg stupa mosta; • jasno obilježavanje granica lokaliteta (kolci, signalne trake, informativne oznake); • kontrola aktivnosti u neposrednoj blizini radi sprječavanja neizravnih utjecaja (sabijanje tla, erozija, prašina); • ako se utvrdi da je stanište neposredno na trasi — kontrolirano presađivanje uz pažljivo vađenje jedinki sa supstratom radi očuvanja korijenova sustava, presađivanje unutar istog lokaliteta na ekološki odgovarajuće mikrostanište izvan zone izgradnje, uz obveznu nazočnost botaničara u svim fazama i praćenje u optimalnom vegetacijskom razdoblju; • kontinuirano praćenje u razdoblju svibanj–lipanj, radi ocjene učinkovitosti mjera i dugoročnog očuvanja vrste. c) Opće mjere za vrste od značaja — Studija, pogl. 7.1.5. Identifikacija i kartiranje ugroženih biljnih vrsta; redovito praćenje; obnova staništa nakon izgradnje; praćenje uspješnosti obnove najmanje tri, a preporučeno pet godina; translokacija vrsta formalizirana izjavom o metodi; mapiranje lokaliteta i sakupljanje sjemena kao metoda uz presađivanje; zabrana formiranja pristupnih putova i odlaganja građevinskog otpada u blizini brda Stolac, budući da se ondje nalazi najveći broj ugroženih i endemičnih biljnih vrsta (isto i u Prilogu A, pogl. 4.2). d) Obnova i praćenje — Prilog E. Revitalizacija staništa nakon izgradnje sadnjom autohtonih vrsta, protuerozijski zahvati i kontrola invazivnih vrsta, uz ključni pokazatelj uspješnosti od najmanje 50 % pokrovnosti vegetacijom u tri godine. U fazi predizgradnje propisan je dodatni monitoring endemičnih i ugroženih biljnih vrsta prema Tabeli 4, koji se provodi prije početka izgradnje kako bi rezultati ušli u konačno planiranje projekta.
Ocjena usklađenosti s Pravilnikom o sadržaju studije – obrazloženje Nema podataka o nultom stanju faune (ptica, krupni sisari/lovna divljač),	**Primjedba se djelomično prihvaća i dopunjuje** Podaci o postojećem stanju faune postoje i dokumentirani su po skupinama, s popisom vrsta, brojnošću odnosno relativnom brojnošću, lokalitetima nalaza i statusom očuvanosti. **Ornitofauna — Prilog C-2.** • Pogl. 4.1 — tijekom istraživanja **zabilježena je 21 vrsta ptica, a za područje se ukupno navodi prisutnost 38 vrsta**; utvrđena je prevlast vrsta otvorenih staništa, naselja i rubova šuma, uz slabiju zastupljenost šumskih vrsta zbog krške naravi terena.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	• **Tabela 2** daje brojnost zabilježenih jedinki po vrsti i po stacionaži trase, od 0 do 10.300 m — primjerice 200 jedinki gradskog goluba i 96 jedinki galeba klaukavca na stacionaži 0, 700 jedinki galeba klaukavca na 500 m, 58 jedinki čavke na 500 m, te značajne brojnosti piljka i daurske lastavice. **Tabela 3** daje status svake vrste prema IUCN-u, Crvenoj listi FBiH i Direktivi o pticama, uz ocjenu postoji li pogodno stanište i napomenu o načinu korištenja prostora. • Pogl. 4.1.1.1 izdvaja vrste s kontinuiranom prisutnošću duž gotovo cijele trase (velika sjenica, crnogrla strnadica), a pogl. 5.1 daje detaljan prikaz po vrstama. • Pogl. 5.3.2.1 — za odlagalište Uborak procijenjeno je da se ondje svakodnevno hrani **između 5.000 i 10.000 ptica**, zbog čega su propisani zaštitni paneli s obje strane trase u duljini od 500 m na dionici km 1+700 – km 2+200. • Lokaliteti su prostorno određeni: Tabela 1 sadrži **14 lokaliteta s koordinatama i stacionažom**, a svako je pojedinačno opažanje georeferencirano aplikacijom NaturaList. **Krupni sisari — Prilog C-4.** Prilog je strukturiran upravo tako da razlikuje izvore i stupanj pouzdanosti nalaza: • **Pogl. 3.2 — vrste potvrđene terenskim istraživanjem**: neizravnim dokazima, tragovima i izmetom, potvrđene su **srna (*Capreolus capreolus*), zec (*Lepus europaeus*) i lisica (*Vulpes vulpes*); nalazi za kunu bjelicu (*Martes foina*) i ježa (*Erinaceus roumanicus*) temelje se na uočenim pregaženim jedinkama uz postojeću prometnicu, što je ujedno pokazatelj rizika od kolizija s vozilima. • **Pogl. 3.3 — vrste koje nisu potvrđene, ali je stanište pogodno**: zlatni čagalj (*Canis aureus*), velika i mala lasica, tvor (*Mustela putorius*), mungos (*Herpestes ichneumon*) i druge. • **Pogl. 3.4 — vrste za koje na projektnom području nema pogodnih staništa.** • Pogl. 2.4 daje ocjenu područja utjecaja: zbog postojeće fragmentiranosti staništa lokalnim cestama, naseljima, željezničkom prugom i drugom infrastrukturom te zbog stalne buke, procijenjeno je da područje **nema potencijal za održavanje stabilnih populacija velikih zvijeri i krupnih biljojeda**, nego može poslužiti kao tranzitni koridor ili povremeno hranilište. • Podloga uključuje literaturne podatke iz 2006. i 2020., prema kojima je za šire područje Mostara zabilježeno 17 vrsta krupnih i srednje krupnih sisara. **Ostale skupine.**

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Šišmiši su obrađeni u Prilogu C-3, sa **11 zabilježenih taksona** na sedam točaka uzorkovanja s koordinatama, uz pregled potencijalnih skloništa u krugu od 1 km i evidenciju najbližih speleoloških objekata s poznatim materinskim kolonijama. Herpetofauna je obrađena u Prilogu C-1 (osam lokaliteta s koordinatama, Tabele 2 i 3), a beskralježnjaci u Prilogu B (osam lokaliteta, transekti 500–1.500 m). Sažetak nalaza dan je u pogl. 5.2 Studije, a procjena utjecaja u pogl. 6.2.1. **Što se prihvaća** Prihvaća se da lovna divljač nije obrađena kao zaseban predmet postojećeg stanja. Prilog C-4 obrađuje vrste koje jesu lovno značajne — srnu, zeca, lisicu i divlju svinju — ali s ekološkog, a ne lovno-gospodarskog stajališta, bez podataka o brojnom stanju populacija, prirastu, planiranom odstrelu i lovno-tehničkim objektima. Tijekom terenskog obilaska trase lovno-tehnički objekti nisu zatečeni, no ta se okolnost ne može uzeti kao potvrda njihova nepostojanja u lovištu jer podaci nisu zatraženi od korisnika lovišta. **Dopuna Studije:** **ORNITOFAUNA** **Metodologija i terenska istraživanja** 1.1. Naveden je izvođač istraživanja — prof. dr. Adi Vesnić, zoolog s više od 15 godina iskustva u istraživanju faune BiH. 1.2. Opisan je vremenski okvir i područje istraživanja (trasa i preliminarna tampon-zona). 1.3. Definirana je tampon-zona od 200 do 500 m od osi trase, ovisno o stanišnim uvjetima, uz obrazloženje kriterija. 1.4. Navedeni su datumi terenskih izlazaka: 6.–7., 13.–14., 20.–21. i 27.–28. ožujka 2026., te dnevni termini — jutarnji 5:00–9:00 i večernji 16:00–18:00, uz obrazloženje da odgovaraju razdobljima najveće aktivnosti ptica. 1.5. Opisane su dvije primijenjene metode — metoda transekta i metoda cenzusa u točki (Gregory i sur., 2004.), na 14 segmenata. 1.6. Navedena je korištena oprema — dvogled Vortex Crossfire 10x50, fotoaparat Sony RX10 III i aplikacija NaturaList za georeferenciranje svakog opažanja. 1.7. Dodana je podjela područja na 14 segmenata i popis četiri dominantna tipa staništa (antropogena sekundarna, gola stjenovita, stijene s kserofilnim grmljem, suhe livade i pašnjaci). 1.8. Dodan je opis svih 14 lokacija sa stacionažama i orijentirima (petlja Mostar sjever 0 m, Kutilivač 500 m, Suhi Do 1.900 m, Luka 2.500 m, Oštri rat 3.100 m, Gnojnice 5.300 m, Kočine 9.100 m, petlja Mostar jug 11.500 m).

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Pretpostavke i ograničenja 2.1. Konstatirano je da na dionici dosad nije provedeno nijedno sustavno istraživanje ptica. 2.2. Obrazloženo je zašto literaturni podaci za Mostarsko Blato (6,5 km) i Blagaj (5,8 km) nisu primjenjivi — bitno različiti stanišni uvjeti (močvara, odnosno kanjon rijeke). 2.3. Navedena su sezonska ograničenja i dopunski izvori podataka. Detaljni prikaz rezultata terenskih istraživanja po vrstama Obrađeno je osam vrsta, svaka kroz četiri stavke — status očuvanosti, pogodnost staništa, nalaz istraživanja te zaključak i preporuke: 1. Sova ušara (*Bubo bubo*) — dva aktivna teritorija: km 4+400 (Suhi Do) i km 8+275, svega 20 m zapadno od trase, uz mjere za sve tri faze 2. Daurska lastavica (*Cecropis daurica*) 3. Vjetruša (*Falco tinnunculus*) 4. Golub grivnjaš (*Columba palumbus*) 5. Vuga (*Oriolus oriolus*) 6. Rusi svračak (*Lanius collurio*) 7. Sivi svračak (*Lanius minor*) 8. Planinska pastirica (*Motacilla cinerea*) **Tri nove tablice** 4.1. Tablica 36 — Pregled ornitofaune, brojnost jedinki po točkama 4.2. Tablica 37 — Vrste ptica zabilježene na području istraživanja, njihov zaštitni status, pogodnost staništa i lokacija nalaza 4.3. Tablica 38 — Prisutnost navedenih vrsta ptica u Hercegovini tijekom ožujka **KRUPNI SISAVCI** Metodologija 1.1. Naveden je izvođač — prof. dr. Adi Vesnić, ekolog s više od deset godina iskustva, neovisni stručnjak za proglašavanje zaštićenih područja i procjene utjecaja. 1.2. Navedeni su datumi terenskih izlazaka: 25. i 26. veljače te 7. i 8. ožujka 2026., uz napomenu da su provedeni u optimalnim vremenskim uvjetima za krupnu divljač. 1.3. Opisano je literaturno istraživanje i navedeno je da je kontaktirana Jedinstvena lovačka organizacija „Lovac" Mostar radi pribavljanja dodatnih podataka o krupnim sisavcima.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	1.4. Opisana je terenska metoda — traženje neizravnih dokaza (izmet, otisci šapa, staze, jazbine i brlozi) te razgovori s lokalnim stanovništvom o prisutnosti grabežljivaca i štetama na domaćim životinjama. 1.5. Navedene su koordinate obuhvata uzorkovanja (17,85–17,91 E; 43,30–43,39 N) i dodan opis transekta kroz osam točaka L1–L8 s koordinatama — L1_petlja, L1_točilo, L2 (panjača), L3 (sipar), L4 (litice i šume hrasta i bora), L5 (termofilne livade i garige), L6 i L7 (makija), L8 (rub naselja). Rezultati (dopunjeno) 2.1. Dodan je odjeljak „Korištene kratice" s objašnjenjem IUCN, FBiH, CR/EN/VU/NT/LC/DD, HD Prilog II i IV, oznake prioritetne vrste i Bernske konvencije. 2.2. Dodana je podjela nalaza u tri skupine: vrste potvrđene terenski, vrste koje nisu potvrđene ali je stanište pogodno, i vrste za koje nema pogodnih staništa — s obrazloženjem za svaku. 2.3. Dodan je odjeljak „Ostale vrste iz Priloga IV Direktive o staništima". Lovački aspekt 3.1. Dodan je izvor podataka — Ugovor o zakupu gospodarsko-sportskog lovišta „Prenj – Velež". 3.2. Navedena je referentna površina lovišta od približno 54.000 ha kao osnova za izračun gustoće. 3.3. Unesena je Tablica 40 „Procjene gustoće i pritiska na stanište" sa 17 vrsta divljači, brojnim stanjem i gustoćom po 1.000 ha — jarebica kamenjarka 730 (13,52), zec 440 (8,15), lisica 340 (6,30), srna 284 (5,26), divokoza 220 (4,07), jarebica poljka 180, kune 110, golub grivnjaš 88, divlja patka 73, divlja svinja 64, šljuka šumska 45, divlja mačka 40, jazavac 28, lještarka 25, veliki tetrijeb 10, vuk 10, medvjed 5. Opći utjecaji na lovnu divljač Obrađena su tri čimbenika: fragmentacija staništa (prepreka dnevnim i sezonskim kretanjima, pristupu hranilištima i pojilima, smanjena genetska povezanost), povećana smrtnost gaženjem (noćne vrste — lisica, kuna, zec, divlja svinja; srna u sumrak) i privlačenje otpadom (čagalj, lisica, divlja svinja gube prirodni strah od ljudi, rizik od sukoba i širenja bolesti). Tablica 41 „Pregled vrsta kopnenih sisavaca na području projekta i njihov status zaštite" Za svaku vrstu daje status na projektu (potvrđena terenski / potvrđena neizravno / nije potvrđena uz pogodno stanište / potencijalno prisutna / nema pogodnih staništa), status zaštite po IUCN, Crvenoj listi FBiH, Bernskoj konvenciji i Direktivi o staništima te izvor iz prethodne studije.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Ocjena usklađenosti s Pravilnikom o sadržaju studije – obrazloženje Nisu utvrđene rute migracije ptica i divljači duž trase koridora Vc, niti su rađena opažanja,	Neosnovano. Pravilnik (čl. 5. t. e) zahtijeva opis „mogućih značajnih utjecaja", ali ne specificira da se moraju utvrditi migracijske rute. Procjena se može izvršiti i na temelju poznavanja ekologije vrsta. Zahtjev predstavlja dodatnu, nepropisanu obvezu. **Provedena opažanja.** Za ornitofaunu su primijenjene dvije standardne metode — transekt i cenzus u točki na 14 segmenata prema Gregory i sur. (2004.) — uz promatranja u razdobljima najveće dnevne aktivnosti (od 5 do 9 i od 16 do 18 sati) te noćna osmatranja za sove. Tampon zona iznosi 200–500 m ovisno o stanišnom tipu, a svako je opažanje georeferencirano aplikacijom NaturaList. Ciklus istraživanja u kasnom ljetu i ranoj jeseni 2020. odabran je upravo radi obuhvata lutajućih i migratornih vrsta. **Seoba ptica je prepoznata i prostorno kontekstualizirana — Prilog C-2, pogl. 5.4.1.1.** Prilog navodi da su rijeka Neretva i njezine pritoke jedan od najvažnijih dijelova Jadranskog migracijskog puta (Adriatic Flyway) te da Neretva protječe 1–2 km zračne udaljenosti od dionice. Dodatna ornitološka istraživanja u ožujku pokrila su ranu proljetnu seobu, pri čemu je utvrđeno da ptice močvarice i patkarice koriste šire područje uz trasu i da postoji opasnost od sudara. Prilog istodobno otvoreno navodi da širina migracijskog fronta u neposrednoj blizini trase još nije poznata, zbog čega propisuje daljnja istraživanja. Utvrđene su i vrste koje područje koriste isključivo tijekom seobe — šumska trepteljka (*Anthus trivialis*), muharica (*Muscicapa striata*) i šumski zviždak (*Phylloscopus sibilatrix*) — kojima trasa služi kao odmorište i hranilište na putu prema jugu. Za gnijezdeće populacije utvrđeno je da je područje Kutilivač – Vrapčići i Gnojnice područje gniježđenja i lova kratkoprste ševe (*Calandrella brachydactyla*) i velike ševe (*Melanocorypha calandra*), a propisan je dodatni monitoring u razdoblju ožujak–svibanj 2027. radi utvrđivanja točnih lokacija gniježđenja primorske bjeloguze (*Oenanthe hispanica*) i brgljeza kamenjara (*Sitta neumayer*). **Zone koncentriranog kretanja ptica su utvrđene i kvantificirane.** Na odlagalištu Uborak u Vrapčićima svakodnevno se hrani između 5.000 i 10.000 ptica, zbog čega su propisani zaštitni paneli s obje strane trase u duljini od 500 m na dionici km 1+700 – km 2+200 (Prilog C-2, pogl. 5.3.2.1). Utvrđene su i teritorije sove ušare (*Bubo bubo*), od kojih je jedna zabilježena na svega 20 m od trase, pa su propisani zaštitni paneli na mostu M3 (500 m) i na potezu između tunela T3 i T4 (300 m), uz zabranu radova u pojasu od 300 m oko gnijezda od veljače do kraja svibnja. 4. Kretanje šišmiša. U Prilogu C-3 utvrđeni su pravci kretanja između skloništa i lovišta: točka L2 (Podveležje) izdvojena je kao mogući dnevni migracijski koridor, a

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	najveća aktivnost zabilježena je na točkama L3 (Suhi Do) i L6 (odlagalište Uborak) kao važnim lovištima. Zabilježena prisutnost vrste *Rhinolophus blasii* upućuje na kretanje jedinki između udaljenih skloništa i lovišta u zoni trase; evidentirane su i materinske kolonije u Jami na Vlakama (*Myotis blythii*, oko 650 jedinki) i u pećini Prosječenici (*Rhinolophus blasii*). **Kretanje divljači.** Prilog C-4, pogl. 2.4, ocjenjuje da projektno područje, zbog postojeće fragmentiranosti staništa lokalnim cestama, naseljima, željezničkom prugom i drugom infrastrukturom, može poslužiti kao tranzitni koridor ili povremeno hranilište, a ne kao prostor stabilnih populacija. Barijerni učinak prepoznat je u pogl. 6.2.1 Studije kao utjecaj i faze izgradnje i faze korištenja, a Prilog E predviđa postavljanje zaštitnih ograda, signalizacije i prijelaza za divljač.
Ocjena usklađenosti s Pravilnikom o sadržaju studije – obrazloženje U studiji je izostavljeno Lovačko društvo" Lovac" koji ima koncesiju za lova na divljač,	Konzulatcije sa Lovačkim društvom „Lovac“ obavljene nakadno, društvo je dobilo na uvid KMZ cijele trase, sa cijeljem da se napravim preklapanje sa koncesijskim područjem Društva. Konzultant je zajedno sa predstavnicima Investitora imao sastanak sa Lovačkim društvom, te upoznao Društvo sa planiranim aktivnostima i samom trasom. Konzultant je naknadno obavio sastanak sa predstavnikom Društva koji je dostavio tražene materijale kako bi se dale adekvatne mjere.
Ocjena usklađenosti s Pravilnikom o sadržaju studije – obrazloženje Nije obrađeno nulto stanje za lovnu divljači, a samim time izostale su i adekvatne mjere.	Neosnovano. Pravilnik ne definira „nulto stanje” na sugerirani način. Čl. 5. t. d) st. 2 zahtijeva podatke o fauni, što uključuje i lovnu divljač. Ako su podaci prikazani, Pravilnik je zadovoljen. Posebne mjere za lovnu divljač nisu propisane izvan općih mjera zaštite faune. Podaci o krupnim sisarima, koji obuhvaćaju i vrste koje su predmet lova, prikupljeni su i prikazani u Prilogu C-4 (četiri terenska izlaska 25.–26.02. i 07.–08.03.2026., utvrđivanje indirektnih dokaza prisutnosti — izmet, tragovi, jazbine — te razgovori s lokalnim stanovništvom o prisutnosti grabežljivaca i štetama na domaćim životinjama). Mjere zaštite krupnih sisara propisane su u Studiji, pogl. 7.1.5 i 7.2.5, te u Prilogu E (mjere po fazama, pogl. 5.2–5.4), uključujući prolaze za divljač, zaštitnu ogradu i evidentiranje stradanja životinja s terenskim pregledima najmanje jednom mjesečno kroz tri godine (Prilog E, pogl. 7.3.1). (1) Uz Tablicu 40 Procjene gustoće i pritiska na stanište unosi se napomena da se podaci odnose na cjelokupno lovište „Prenj – Velež" referentne površine od približno 54.000 ha, a ne na projektno područje, te da su vrste vezane uz visokoplaninska i šumska staništa navedene kao dio fonda lovišta, a ne kao nalaz na trasi.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	(2) U pogl. 5.2 unosi se podatak o brojnom stanju divljači iz važećeg Plana gospodarenja lovištem korisnika lovišta, ako ga korisnik lovišta ustupi, radi usporedbe s podacima iz Ugovora o zakupu lovišta prikazanima u Tablici 40.
Ocjena usklađenosti s Pravilnikom o sadržaju studije – obrazloženje Nije izvršena adekbvatna procjena utjecaja trase na klimatske promjene kao i odlagališta inertnog otpada.	Pravilnik (čl. 5. t. e) st. 6) zahtijeva „utjecaj na klimu (npr. emisije stakleničkih plinova)", ali ne definira „adekvatnu" procjenu niti zahtijeva procjenu kroz gubitak vegetacije (O_2/CO_2). Procjena se odnosi na emisije iz projekta, ne na gubitak apsorpcije CO_2 uslijed uklanjanja vegetacije. Što je u pogl. 6.2.6 procijenjeno. • Emisije stakleničkih plinova iz prometa kvantificirane su proračunom. Za izračun godišnjih emisija CO_2 korišten je program COPERT 5.6, na temelju prosječnog godišnjeg dnevnog prometa, za autocestu duljine 13,01 km, uz strukturu prometa koja odgovara strukturi registriranih vozila u FBiH u 2025. godini. Rezultat (Tablica 87): 4.822 t CO_2 godišnje u 2030. i 8.667 t CO_2 godišnje u 2050. Uz rezultat je dano i obrazloženje neizvjesnosti — rastući udio vozila na električni pogon i prosječna starost voznog parka u BiH od oko 17 godina (2024.). • Faza izgradnje — emisije iz rada teške mehanizacije, prijevoza materijala, proizvodnje i ugradnje betona i asfalta, zemljanih radova i miniranja, ocijenjene kao umjerene i vremenski ograničene, ali s visokom vjerojatnošću pojave. • Gubitak ponora ugljika — uklanjanje vegetacije duž trase smanjuje lokalni kapacitet ponora ugljika; utjecaj je ocijenjen kao dugoročan i značajan prije mjera, a djelomično reverzibilan rekultivacijom i pošumljavanjem. U pogl. 6.2.1 taj je gubitak i brojčano određen: trajni gubitak staništa unutar zahvata iznosi oko 78,75 ha. • Lokalni mikroklimatski učinci — zagrijavanje tla i promjena albeda, ocijenjeni kao prostorno ograničeni i niskog intenziteta. • Otpornost infrastrukture na klimatske promjene — obrađeni su toplinski valovi, intenzivne oborine, produžene suše i ciklusi smrzavanja te njihov učinak na asfaltni kolnik, betonske elemente, zaštitne premaze čeličnih konstrukcija, stabilnost kosina i temelje mostova. Projektant je Izjavom potvrdio da je pri izradi idejnog i glavnog projekta postupio u skladu sa zahtjevima iz točke 4.12 Projektnog zadatka „Integracija razmatranja klimatske otpornosti u projektu" i s Ekološkim i socijalnim akcijskim planom. • Pozitivni učinci — poboljšanje protočnosti prometa i smanjenje zastoja, uz smanjenje rada vozila u praznom hodu. • Tablica 88 daje sažetak utjecaja po fazama, s ocjenom prirode, jačine, osjetljivosti i značaja prije mjera ublažavanja.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Trasa nema utjecaja na okoliš ima sektor saobraćaja nakon izgradnje. Međutim, tim utjecajima ne može upravljati JPAC ni u fazi projektovanj, izgradnje niti eksploatacije. JPAC ne može određivati frekvenciju saobraćaja u toku eksploatacije. Pri projektovanju, kod izbora materijala trase, uzima se u obzir otpornost na klimatske promjene, jer je znatno veći utjecaj klimatskih promjena na trasu nego trase na klimatske promjene. Utjecaj na klimatske faktore obrađen je u Studiji, pogl. 6.2.6, i to zasebno za fazu predizgradnje, izgradnje i rada, uz proračun emisija CO_2 (Tablica 87) te emisija NO_x i PM_{10} iz prometa (Tablica 81) za ciljne godine 2030. i 2050. Obrađena je i klimatska otpornost građevine (toplinski ekstremi, intenzivne oborine, ciklusi smrzavanja, stabilnost kosina), uz Izjavu projektanta o postupanju sukladno t. 4.12 Projektnog zadatka „Integracija razmatranja klimatske otpornosti u projektu" i Ekološkom i socijalnom akcijskom planu. Mjere su dane u pogl. 7.1.10 i 7.2. Trajni gubitak staništa kvantificiran je i iznosi cca 78,75 ha (pogl. 6.2.1).
Ocjena usklađenosti s Pravilnikom o sadržaju studije – obrazloženje Nije prikazano nulto stanje na odlagalištu inerttnog otpada - Vrapčići,	1. Narav zahvata na lokaciji. Nije riječ o odlagalištu otpada, nego o odlaganju inertnog kamenog materijala iz iskopa, najveće granulacije do 30 cm, istih karakteristika kao materijal koji se ugrađuje u tijelo autoceste, uz slojevitu ugradnju i propisano zbijanje te ispitivanje i prijem svakog sloja (pogl. 3.3.1.1). Plato se formira na isti način kao trup autoceste, radi osiguranja geomehaničkih svojstava pogodnih za buduću izgradnju. Odlaganje je sredstvo provedbe planske namjene koju je utvrdio Grad Mostar. Lokacija je predviđena važećim prostorno-planskim dokumentima za sportsko-rekreacijsku namjenu, a Grad Mostar izdao je urbanističku suglasnost, Rješenje broj UPI-07/2-19-2554/24 od 29.10.2024., kojom se odobrava odlaganje viška iskopanog materijala radi sanacije i pripreme terena u skladu s planiranom budućom namjenom prostora, na 13 poimence navedenih katastarskih čestica u k.o. Vrapčići (pogl. 3.3.1.1 i 4.2). Uz to su Grad Mostar i projektna dokumentacija ugradili konkretne uvjete: najveća visina kosine u razini magistralne ceste M17, zadržavanje ranije izgrađenog bazena na potezu P11–P16, formiranje kosine uz postojeći kanal radi odvodnje, odlaganje uz Neretvu samo do postojećeg makadamskog puta te humusiranje u debljini od 20 cm sa sjetvom trave na zaravnjenom dijelu uz privatne objekte na potezu P2–P4. S obzirom da je grad već prethodno dao suglasnot i zahtjevao posebne mjere, nulto stanje je moralo prethoditi donošenju ove odluke, te je u Studiju uneseno sve što je grad dodatno tražio.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Ocjena usklađenosti s Pravilnikom o sadržaju studije – obrazloženje Nije urađena procjena gubitka drvne mase na trasi te sukaldno proračunu planirati kompemzacijske mjere. Sukladno gubitku vegatacije i proračunatim štetama u Studiji treba ugaditi kompenezacijske mjere kroz pošumljavanje na točno određenim lokacijama koje definira nadležna Šumarija.	Neosnovano. Pravilnik (čl. 5. t. f) zahtijeva „prijedlog mjera zaštite", ali ne propisuje kvantifikaciju gubitka drvne mase niti obvezne kompenzacijske mjere poput pošumljavanja na lokacijama koje definira Šumarija. Ovo je dodatna obveza koja nije propisana Pravilnikom. Studija već sadrži kvantifikaciju trajnog gubitka staništa od cca 78,75 ha (pogl. 6.2.1), a pogl. 7.1.5, sadrži preporuku pošumljavanja isključivo autohtonim vrstama, uz obrazloženje da je ono potrebno radi sprječavanja erozije i širenja invazivnih vrsta. Mjere ublažavanja i kompenzacije razrađene su u pogl. 4.3 Priloga A i unesene u Plan upravljanja biodiverzitetom.
OPIS PROJEKTA – „Jesu li potrebni dodatni radovi i/ili servisi za projekat? Ukoliko jesu – opisati ih i izmjeriti, uključujući detalje potrebnih dozvola." Potrebno je utvrditi pravo činjenično stanje duž cijele trase koridora Vc (nulto stanje za floru, faunu) kao i dijela koji će se naći pod indirektnim utjecajem	Za potrebe izrade Studije zahtijeva se „opis okoliša koji bi mogao biti ugrožen projektom", ali ne propisuje obvezu utvrđivanja „pravog činjeničnog stanja" kroz detaljna istraživanja cijele trase i zone indirektnog utjecaja. Opseg istraživanja određuje se stručnom procjenom i rješenjem nadležnog organa (čl. 3.). Postojeće stanje utvrđeno je duž cijele dionice, a ne samo u pojasu zahvata, a zona neizravnog utjecaja definirana je zasebno za svaku skupinu, prema njezinoj ekologiji i načinu kretanja. Prihvaća se, međutim, da opseg i granice tih zona nisu prikazani objedinjeno u tekstu Studije, nego u pojedinačnim prilozima, te da je za pojedine skupine potrebna dodatna sezonska pokrivenost. **Prostorni obuhvat istraživanja duž cijele dionice.** • **Prilog A** — istraživanje flore, vegetacije i stanišnih tipova provedeno je na više lokaliteta duž istraživanog područja, prikazanih na Karti 1. • **Prilog B** — osam lokaliteta raspoređenih **duž čitave dionice, od petlje Mostar sjever do petlje Mostar jug**, s transektima duljine 500–1.500 m, odabranih tako da reprezentativno pokrivaju sve prisutne stanišne tipove (šume, makija, suhi travnjaci, kamenjari, sipari, rubna područja). • **Prilog C-1** — osam lokaliteta L1–L8 s koordinatama (Tabela 1), raspoređenih od zone petlje Mostar sjever do južnog dijela dionice u blizini petlje Mostar jug i zračne luke. • **Prilog C-2 — 14 lokaliteta s koordinatama i stacionažom**, od stacionaže 0 do 11.500 m, čime je pokriven cijeli tok trase. • **Prilog C-3** — sedam točaka uzorkovanja L1–L7 s koordinatama, od Opina i Podveležja do Vrapčića, Kutilivača i zone odlagališta Uborak. • **Prilog C-4** — terenski obilasci duž cijele dionice, od petlje Mostar sjever do petlje Mostar jug. **Zona neizravnog utjecaja definirana je po skupinama.** • **Flora, vegetacija i staništa** — pojas širine 500 m sa svake strane osi trase, prikazan na Karti 2 Priloga A, uz obrazloženje kriterija i uz

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	razlikovanje izravno zahvaćenih površina od zona mogućeg sekundarnog utjecaja. • **Herpetofauna** — 500 m sa svake strane osi, odnosno 100 m ondje gdje se uz trasu nalaze stjenovite garige i poljoprivredne površine, uz obrazloženje da strme i teško prohodne garige prirodno ograničavaju kretanje gmizavaca, a poljoprivredne površine već su pod antropogenim utjecajem (Prilog C-1, pogl. 2.2). • **Ornitofauna** — tampon zona 200–500 m ovisno o stanišnom tipu, pri čemu šumska staništa imaju širu zonu od otvorenih poljoprivrednih površina (Prilog C-2, pogl. 2.1). • **Šišmiši** — tampon zona 1 km prema Rodrigues i dr. (2014.), uz vizualni pregled poznatih i potencijalnih skloništa u istom krugu (Prilog C-3, pogl. 2.2). • **Krupni sisari** — šire područje, uz ocjenu u pogl. 2.4 Priloga C-4 da područje zbog postojeće fragmentiranosti staništa može poslužiti kao tranzitni koridor ili povremeno hranilište, a ne kao prostor stabilnih populacija. • **Beskralježnjaci** — područje utjecaja definirano u pogl. 1.5 Priloga B. **Utvrđena ograničenja.** Prilozi otvoreno navode ograničenja terenskog rada: dijelovi terena bili su nepristupačni zbog strmih litica, neprohodne makije i ograđenih privatnih posjeda, zbog čega su pojedine početne točke transekata pomaknute na najbližu dostupnu točku sa sličnim stanišnim značajkama, a praznine u podacima popunjene su literaturom i konzultacijama sa stručnjacima (Prilog B, pogl. 1.4 i 3.1; Prilog C-1, pogl. 2.2). Za šišmiše je navedeno da područja istočno od trase na Podveležju nisu detaljnije pregledana jer su označena kao potencijalno minirana. Dopuna Studije: (1) U pogl. 5.2 unosi se metodologije po skupinama — izvođač istraživanja, termini i broj terenskih izlazaka, primijenjena metoda, broj lokaliteta te definirana zona utjecaja za svaku skupinu (2) U pogl. 5.2 unose se Tablica 23 Koordinate lokaliteta istraživanog područja (33 lokaliteta) te Tablica 34 Pregled istraživanih lokaliteta za ornitofaunu (14 segmenata sa stacionažama i koordinatama), uz već postojeće prikaze lokaliteta za ostale skupine. (3) U pogl. 5.2 unose se Tablica 27, Tablica 28 i Tablica 29 (ugrožene, endemične i invazivne biljne vrste) te Tablica 30, Tablica 32, Tablica 35, Tablica 36, Tablica 37, Tablica 38, Tablica 39 i Tablica 41 za pojedine skupine faune, u kojima se uz svaku vrstu navodi je li potvrđena terenskim istraživanjem ili preuzeta iz prethodne Studije te lokalitet nalaza.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
OPIS PROJEKTA – „Postoji li mogućnost da će se pojaviti dodatni ili izmijeniti postojeći radovi kao posljedica projekta?“ Nakon utvrđivanja nultog stanja procjenut će se da li trebaju dodatni radovi.	U fazi izrade Studije zahtjev je „popis drugih aktivnosti koje mogu biti potrebne” - to se odnosi na poznate dodatne radove, ne na one koji bi se eventualno pojavili nakon utvrđivanja nultog stanja. Pravilnik ne predviđa ovakav dvofazni pristup. Postupanje je već propisano dokumentacijom: Prilog E — Plan upravljanja biodiverzitetom, Tabela 4 „Aktivnosti prije gradnje” (str. 27), obvezuje na organiziranje dodatnih istraživanja biodiverziteta u proljetnom periodu godine planirane gradnje, prije početka radova, te propisuje da se u slučaju potvrde prisutnosti bilo koje vrste od značaja za očuvanje moraju ažurirati PUB, Procjena kritičnih staništa i Studija. Istom je tablicom propisano i planiranje dodatnog i redovnog monitoringa biodiverziteta tijekom faze izgradnje i rada. Time je uspostavljen mehanizam kojim se, na temelju rezultata dopunskih istraživanja, utvrđuje potreba za dodatnim mjerama i radovima.
OPIS PROJEKTA – „Da li je izmjereno i prikazano zemljišno područje koje je potrebno za privremenu konstrukciju te je li određen plan za obnavljanje navedenog područja?“ Nema nultog stanja na odlagalištu inertnog otpada Vrapčići.	Materijal koji se odlaže je kameni materijal iz iskopa trase i tunela, maksimalne granulacije do 30 cm (iznimno do 40 cm), istih karakteristika kao i materijal koji se ugrađuje u trup autoceste (pogl. 3.3.1.1). Riječ je o prirodnom, neopasnom kamenom materijalu koji potječe iz iste karbonatne stijenske mase koja izgrađuje okolni krški teren i aluvijalne naslage doline Neretve (pogl. 5.2.3 — vapnenački sipari, limnoglacijalni i aluvijalni šljunkoviti sedimenti). Isti tip materijala redovito se koristi za izradu nasipa, regulaciju vodotoka i uređenje korita, pa i za regulaciju korita rijeke Neretve. Studija izrijekom navodi da se, s obzirom na to da se materijal može koristiti za izgradnju prometnica, u dogovoru s lokalnom zajednicom i Investitorom može koristiti i na drugim lokacijama, čime bi kapaciteti odlagališta bili i manji od predviđenih (pogl. 3.3.1.1). Materijal se ugrađuje slojevito uz propisano zbijanje, a ispitivanje i prijem pojedinih slojeva provodi se sukladno Smjernicama za projektiranje i građenje — dakle po režimu građevinskog materijala, a ne po režimu odlaganja otpada. Vrste otpada koje nastaju projektom i njihova kataloška klasifikacija dani su odvojeno, u pogl. 3.6 (Tablice 5 i 6). Zahvat ima pribavljenu suglasnost i planski je utemeljen — riječ je o sanaciji terena i privođenju planiranoj namjeni. Za lokaciju „Vrapčići” ishodovana je urbanistička suglasnost Grada Mostara: Odjel za urbanizam i gradnju/građenje Grada Mostara, Rješenje broj UPI-07/2-19-2554/24 od 29. listopada 2024. godine, izdano na zahtjev investitora JP Autoceste Federacije BiH d.o.o. Mostar. Tim se rješenjem odobrava odlaganje viška inertnog materijala iz iskopa radi sanacije terena planiranog za sportsku i rekreacijsku namjenu, na k.č. 2/184, 2/186, 405/1, 2/77, 2/78, 2/70, 2/189, 404/1, 401/1, 2/243, 2/242, 2/227, 2/177 (k.o. Vrapčići), i to u skladu s važećim prostorno-planskim dokumentima, idejnim projektom i propisanim urbanističko-tehničkim uvjetima (pogl. 3.3.1.1). Prenamjena prostora, dakle, nije posljedica

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	zahvata nego je unaprijed planirana prostorno-planskom dokumentacijom, a odlaganje inertnog materijala je sredstvo njezine realizacije. Za drugu lokaciju, „Merdžan Glava – Podveležje", koju je predložio Grad Mostar, izdana je urbanistička suglasnost Rješenjem br. UP-I-07/2-19-198125 od 10.04.2025., k.č. 1020/1 k.o. Gnojnice, uz obvezu pošumljavanja formirane površine nakon završetka radova (pogl. 3.3.1.2). Tehničko rješenje je usklađeno sa zahtjevima Grada Mostara i s okolnim korištenjem prostora. Plato budućeg sportsko-rekreacijskog centra formira se na razini posteljice, na isti način kao trup autoceste: uklanjanje površinskog organskog sloja, zbijanje podtla, prijem podloge od nadzornog tijela, potom slojeviti nasip — čime se osiguravaju geomehanička svojstva pogodna za buduću izgradnju objekata i pratećih sadržaja. Na zahtjev Grada Mostara maksimalna visina kosine nasipa je u razini magistralne ceste M17; kosina je formirana uz postojeći kanal radi osiguranja odvodnje s tijela odlagališta; ranije izgrađeni bazen na potezu P11–P16 se zadržava i neće se zatrpavati; uz rijeku Neretvu odlaganje je planirano samo do postojećeg makadamskog puta kako bi se zadržao pristup tom prometnom pravcu; pristup s magistralne ceste već postoji. Humusiranje u debljini od 20 cm sa sjetvom trave planirano je na zaravnjenom dijelu uz privatne objekte (potez P2–P4), dok se ostatak platoa ne humusira upravo zato što je planski predviđen za izgradnju sportsko-rekreacijskog kompleksa (pogl. 3.3.1.1). Lokacija je površine cca 360.000 m², kapaciteta cca 920.000 m³, smještena između rijeke Neretve i magistralne ceste M17, oko 3,5 km od početka dionice, uz postojeću betonaru — dakle u zoni koja je već u gospodarskoj i infrastrukturnoj namjeni.
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Hoće li nove površine zemljišta biti zauzeta projektom i njegovim okolnim područjem i može li doći do potencijalnog konflikta sa već postojećim načinom korištenja ovih zemljišta?" U zoni odlagališta /deponije Vrapčići građevinskog materijala može doći do konflikat s postojećim načinom korištenja zemljišta.	Mogući konflikt s postojećim načinom korištenja zemljišta u zoni odlagališta prepoznat je u Studiji: pogl. 6.1.3 obrađuje ograničenja za korištenje zemljišta i štete, pogl. 6.2.5 utjecaje na zemljište, a pogl. 6.2.7 utjecaje na pejzaž. Za lokalitete Vrapčići i Merdžan Glava — Podveležje predviđeno je uređenje sukladno idejnom i glavnom projektu odlagališta, tako da se što bolje uklope u postojeći ambijent, uz sprječavanje spiranja materijala niz padinske dijelove i prema rijeci Neretvi te zabranu odlaganja građevinskog i komunalnog otpada (Prilog E, Tabela 4, str. 27). Kao što je i prethodno objašnjeno za lokaciju „Vrapčići" ishodovana je urbanistička suglasnost Grada Mostara: Odjel za urbanizam i gradnju/građenje Grada Mostara, Rješenje broj UPI-07/2-19-2554/24 od 29. listopada 2024. godine, izdano na zahtjev investitora JP Autoceste Federacije BiH d.o.o. Mostar. Tim se rješenjem odobrava odlaganje viška inertnog materijala iz iskopa radi sanacije terena planiranog za sportsku

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	i rekreacijsku namjenu, na k.č. 2/184, 2/186, 405/1, 2/77, 2/78, 2/70, 2/189, 404/1, 401/1, 2/243, 2/242, 2/227, 2/177 (k.o. Vrapčići), i to u skladu s važećim prostorno-planskim dokumentima, idejnim projektom i propisanim urbanističko-tehničkim uvjetima (pogl. 3.3.1.1). Prenamjena prostora, dakle, nije posljedica zahvata nego je unaprijed planirana prostorno-planskom dokumentacijom, a odlaganje inertnog materijala je sredstvo njezine realizacije
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Jesu li preduzete metode i istražni procesi pravilno opisani?“ Metode praćenja pojedinih sastavnica biodiverziteta (flora i fauna) treba ujednačiti te navesti potebno vrijeme za praćenje na dnevnoj, mjesečnoj i godišnjoj razini. Za pojedine vrste treba navesti prostornu i vremensku distribuciju vrste u prortoru (ptice, Krupni sisari) koji se nalazi pod direktnim i indirektnim utjecaje. Metode praćenja ptica nisu pravilo definirane duž cijele trase (vrijme promatranja tijekom dnevnih opažanja po točkama ili linijskom trasektu , mjesečni i sezonski aspekti promtranja treba uzeti u obzir) Izostale su metode ptraćenja ptica na gradskoj deponiji UBORAK tijekom cijele godine.	Pravilnik o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš u čl. 5. t. i) zahtijeva samo „kratki opis metode predviđanja ili dokaza koji se koriste za utvrđivanje i procjenu značajnih utjecaja”, uključujući poteškoće na koje se naišlo. Pravilnik ne propisuje ujednačavanje metoda među taksonomskim skupinama niti detaljno vrijeme praćenja na dnevnoj, mjesečnoj i godišnjoj razini. Različite skupine organizama zahtijevaju različite metode – flora se ne može pratiti istim metodama kao ornitofauna, a herpetofauna zahtijeva drugačiji pristup od krupnih sisara. Pravilnik u čl. 5. t. d) zahtijeva „podatke o biološkoj raznolikosti (npr. flori i fauni)”, ali ne specificira da se za pojedine vrste mora navesti prostorna i vremenska distribucija na način na koji se sugerira. Pravilnik ne definira obvezni nivo detalja za prikaz distribucije vrsta, niti zahtijeva poseban prikaz za vrste pod direktnim i indirektnim utjecajem. Ovo je dodatni zahtjev koji nije propisan Pravilnikom. Izrađivač ima slobodu u odabiru nivoa detalja prikaza distribucije, srazmjerno značaju utjecaja i dostupnosti podataka. Pravilnik ne propisuje detalje metodologije praćenja ptica, uključujući trajanje promatranja, korištenje točaka ili transekata, niti mjesečne i sezonske aspekte. čl. 5. t. i) zahtijeva samo „kratki opis metode”, ne i detaljne specifikacije koje se ovdje traže. Odabir konkretnih metoda ornitoloških istraživanja (točke vs. transekti, trajanje promatranja, sezonska pokrivenost) je u domeni stručne procjene izrađivača, u skladu sa najboljom dostupnom praksom. Pravilnik ne ograničava izbor metoda niti propisuje obveznu sezonsku pokrivenost. Ovaj prigovor nameće dodatne, neproporcionalne obveze koje nisu propisane. Studija se odnosi na procjenu utjecaja projekta (trase koridora Vc), a ne na deponiju UBORAK kao zaseban entitet. Pravilnik u čl. 5. t. e) zahtijeva opis „mogućih značajnih utjecaja projekta na okoliš”, što podrazumijeva utjecaj projekta na ptice, a ne metodologiju praćenja ptica na postojećim objektima u okolini projekta. Ako deponija UBORAK nije dio projekta, studija nije u obvezi provoditi metode praćenja na toj deponiji. Utjecaj projekta na ptice s deponije

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	može se procijeniti i bez posebnih metoda praćenja na deponiji. Prigovor proširuje obveze izrađivača izvan okvira Pravilnika. Metode su opisane za svaku skupinu zasebno, uz navođenje vremena, prostora i primijenjenog standarda — vidjeti obrazloženje uz prvu primjedbu i priloge A, B, C-1, C-2, C-3 i C-4. Ujednačavanje metoda među taksonomskim skupinama nije stručno opravdano. Program praćenja biološke raznolikosti definiran je u pogl. 7.3 Studije, s jedinstvenom metodom, sadržajem po fazama, dinamikom, nositeljima i obvezom izvješćivanja. Zajednička metoda praćenja za sve skupine. Pogl. 7.3 propisuje jedinstvenu jedinicu praćenja duž cijele dionice — **brojanja odnosno procjene brojnosti i pokrovnosti vrsta u transektu duljine 100 m i širine 5 m** — te utvrđuje da praćenje provodi biolog ili ekolog angažiran od izvođača radova, uz obvezu dostave izvješća nadzornom inženjeru, a potom JP Autoceste FBiH koje ga prosljeđuju Federalnom ministarstvu okoliša i turizma. Napomenom uz tablicu izrijekom se upućuje da su kroz priloge Studije detaljno obrazloženi planovi praćenja za sve vrste flore, faune i staništa. Sadržaj i dinamika po fazama. • Prije izgradnje — identifikacija prisutnih staništa i karakterističnih biljnih i životinjskih vrsta, uključujući zaštićene, invazivne i endemske; ornitološko istraživanje ako postoji mogućnost prisutnosti značajnih ptičjih staništa; ocjena značajnosti utjecaja prema Direktivama 92/43/EEZ, 2009/147/EZ i 2011/92/EU; prijedlog mjera. Provodi se jednom prije početka izgradnje, odnosno ako izgradnja ne započne u roku od tri godine od pravomoćnosti Rješenja o odobrenju Studije, i to „po mogućnosti u proljetnom i/ili jesenskom razdoblju kada su vrste najaktivnije”. • Tijekom izgradnje — praćenje stanja biološke raznolikosti sa stupnjevima ugroženosti, pojave i širenja invazivnih vrsta, uklanjanja vegetacije i gubitka staništa, promjena u sastavu autohtonih vrsta, utjecaja na ptičja staništa u skladu s Direktivom 2009/147/EZ te pojave erozije tla kao posljedice degradacije staništa; dodatno po potrebi, u slučaju značajnih promjena u okolišu. • Tijekom korištenja — praćenje invazivnih vrsta (sezonski), praćenje stradavanja faune uz aktivnosti održavanja, praćenje uspješnosti revegetacije (dvaput godišnje) te praćenje korištenja prijelaza za divlje životinje i učinkovitosti ograda. Praćenje ptica u prilozima. Prilog C-2, pogl. 5.4, razrađuje praćenje po fazama: u fazi predizgradnje istraživanje proljetne seobe ptica močvarica, uz nalaz da Neretva protječe 1–2 km od dionice i da je riječ o dijelu Jadranskog migracijskog puta, te dodatni monitoring gnijezdećih vrsta u razdoblju **ožujak–svibanj**

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	2027.; u fazi izgradnje nadzor nad poštovanjem vremenskih ograničenja i zabrane pristupa u zoni sove ušare, uz angažman ornitologa; u fazi rada praćenje stradavanja ptica tijekom prve tri godine nakon puštanja u promet, mjesečno ili kvartalno, na dionicama sa zaštitnim panelima i na ostalim dijelovima trase, uz obvezu analize uzroka i postavljanja dodatnih barijera ako se uoče učestalija uginuća. Dinamika praćenja razrađena je i u Prilogu E, pogl. 7.3.1.
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Jesu li izvori podataka i informacija o postojećem okolišu pravilno navedeni?“ Izvori podataka su pravilo navedeni. Podaci iz predhodnih Studije (202006,2020, 2022) na koje se poziva izađivač Studije trebalo je objediniti i predstaviti u Studiji.	Prihvaća se komentar, svi podaci su objedinjeni u tablicama i izmjenjeni su svim prilozima. Dopuna Studije: Podaci iz prethodnih istraživanja objedinjeni su s rezultatima terenskih istraživanja provedenih za potrebe ove Studije, i to tablično, po sastavnicama bioraznolikosti, u poglavlju 5.2. Za svaku je vrstu razlučeno potječe li nalaz iz ranijih studija ili je potvrđen novim terenskim istraživanjem, uz navođenje lokaliteta nalaza: **Staništa, flora i vegetacija.** U Tablicu 27 (ugrožene biljne vrste), Tablicu 28 (endemične biljne vrste) i Tablicu 29 (invazivne biljne vrste) uvedeni su stupci „Prethodna studija", „Potvrđena na terenu" i „Lokaliteti", uz postojeće stupce o izravnom i neizravnom utjecaju te statusu prema Crvenoj listi Federacije BiH, IUCN-u, Direktivi o staništima i konvenciji CITES. **Beskralježnjaci.** Unesena je Tablica 30 Pregled zaštićenih i ugroženih vrsta beskralješnjaka na području istraživanja, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama, sa stupcima „Nalaz istraživanja – je li vrsta pronađena?", „Lokacija" i „Status u odnosu na prethodne studije". **Vodozemci.** Unesena je Tablica 32 Rezultati literaturnog pregleda vodozemaca, s prikazom statusa očuvanosti, pogodnosti staništa, nalaza terenskog istraživanja i lokacije. **Gmazovi.** Unesena je Tablica 33 Vrste gmazova zabilježene na području istraživanja, njihov status zaštite i lokacije nalaza. **Ptice.** Unesene su Tablica 36 Pregled ornitofaune, brojnost jedinki po točkama, Tablica 37 Vrste ptica zabilježene na području istraživanja, njihov zaštitni status, pogodnost staništa i lokacija nalaza, te Tablica 38 Prisutnost navedenih vrsta ptica u Hercegovini tijekom ožujka. **Šišmiši.** Unesena je Tablica 39 Pregled vrsta, lokaliteta i statusa zaštite, sa stupcem „Nalazi iz prethodnih studija i terenskih istraživanja". **Krupni sisari.** Unesena je Tablica 41 Pregled vrsta kopnenih sisavaca na području projekta i njihov status zaštite, sa stupcima „Status na projektu" i „Prethodna studija", te Tablica 40 Procjene gustoće i pritiska na stanište s podacima o brojnom stanju divljači.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „S obzirom da su predstavljene okolišne informacije i mogući uticaji predloženog projekta i njegovih alternativa, postoje li ikakvi problemi koji nisu jasni?“ Nije jasno opisan utjecaj na lovnu divljač s kojom raspolaže lovačko društvo „Lovac" Mostar. Trasa koridora Vc presjeca lovište duž cijele trase. Lovačko društvo nije kontaktirano.	Objašnjeno sve kroz više komenetara u ovoj matrici.
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Jesu li predstavljeni potrebni podaci?“ Podaci o nultom stanju flore i faune na odlagalištu inertnog otpada Vrapčići nije prikazano. Podaci o zastupljenosti biljnih vrsta duž trase (nulto stanje) nije obrađeno kroz fitocenološke snimke. Podaci za prisutnost endemskih vrsta su dati u Studiji s direktnim utjecajem na 10 vrsta, ali nigdje nije nazanačana njihova lokacija, koordinate, areal rasprostaranjenja, brojnost što je ključno za određivanje mjera. Podaci o fauni nisu bazirani na godišnjem monitoringu već na parcijalnim izlascima koji vremenski nisu usklađeni s životnim ciklusom organizama (vrijeme hibernacije, vrijeme razmožavanja), stoga prikazani rezultati ne predstavljaju stavrno stanje prisutnosti vrsta na trasi koridora Vc (podaci za gamazove i vodozemcer 25-28. 02. 2026. godine. Nisu relevantni za ocjenu njihove prisutnosti i utjecaja)	Komentar za Vrapčiće objašnjen prethodno. Pravilnik u čl. 5. t. d) stav 2. zahtijeva „podatke o biološkoj raznolikosti (npr. flori i fauni)”, ali ne definira način prikupljanja niti format prezentacije tih podataka. Fitocenološki snimci su specijalistička metoda koja se koristi u fitocenologiji, ali nije eksplicitno propisana Pravilnikom. Izrađivač ima slobodu u odabiru adekvatnih metoda za prikaz stanja flore. Prikaz stanja flore može se izvršiti i drugim metodama (npr. pregled staništa, popis vrsta, karte rasprostranjenja). Zahtjev za obveznom izradom fitocenoloških snimaka nema osnovu u Pravilniku i predstavlja dodatni, nepropisani metodološki zahtjev. Za endemske vrste dodano u tablici kolone u kojima je vidljivo na kojim lokacija je pronađeno, te jesu li rezultat prethodnih istraživanja ili novih. Mjere zaštite mogu se definirati i na temelju općeg poznavanja staništa i ekologije vrsta, bez preciznih koordinata. čl. 5. t. f) zahtijeva „prijedlog mjera zaštite”, ali ne i preciznu geolokaciju svake vrste. Ovaj prigovor nameće nepropisane i potencijalno štetne zahtjeve koji mogu ugroziti zaštitu vrsta. Pravilnik ne zahtijeva godišnji monitoring niti usklađenost s životnim ciklusima na način na koji se sugerira. čl. 5. t. i) zahtijeva samo „kratki opis metode predviđanja”. Terenski izlasci u okviru izrade studije su snimka stanja, a ne dugoročni monitoring koji bi trajao više godina. Pravilnik ne propisuje minimalni broj izlazaka, njihovo trajanje niti vremenski okvir prikupljanja podataka. Izrađivač koristi najbolje dostupne podatke u danom roku, što je u skladu sa Članom 5. t. h) koja se odnosi na procjenu na temelju dostupnosti okolišnih informacija i znanstvenih saznanja. Zahtjev za godišnjim monitoringom predstavlja prekoračenje propisanih okvira. Uz sve navedeno razlog zbog čega se išlo u izradu nove jer je riječ o procesnom razlogu isteku roka važenja rješenja, a ne o nedostatnosti ranije provedenih istraživanja. Sve što je za biodiverzitet izrađeno u prethodnoj fazi (istraživanja iz rujna i listopada 2020., ENOVA 2022., te ranije studije IGH 2006. i CETEOR 2017.) preuzeto je i iskorišteno u ovoj Studiji, a terenska istraživanja iz veljače i ožujka 2026. predstavljaju njihovu dopunu i aktualizaciju. Dopuna već u prethodnim komentarima objašenjo.

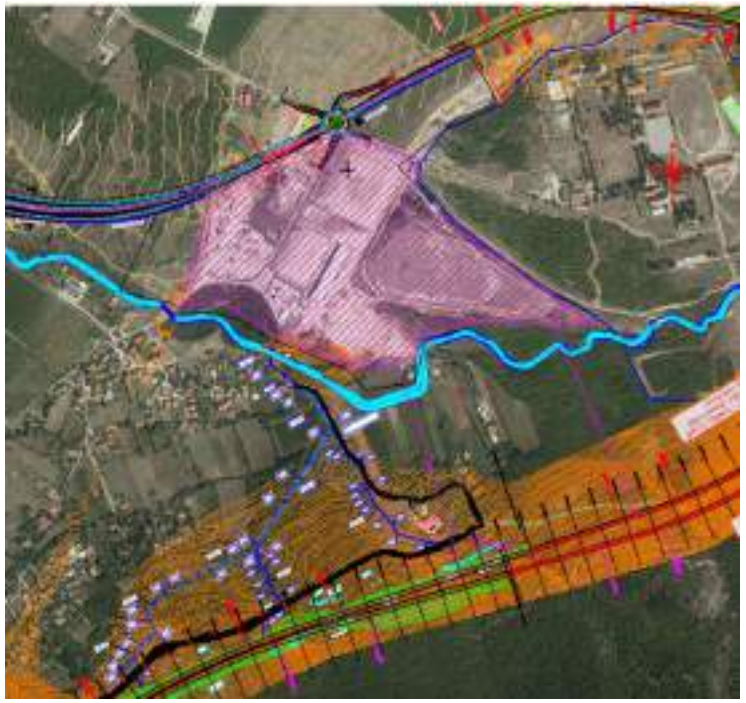
KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Ako postoje aspekti okoliša koji nisu ispravno opisani, postoje li ikakve planirane mjere kako bi se razjasnili ovi problemi?“ Podaci za gmazove nisu relavantni kao nulto stanje jer se terenski izlazak uradio u veljači što vremenski ne odgovara pojavnosti istih u prirodi niti može biti predmet ocjene. Ptice nisu adekvatno vremenski praćene kroz linijske transekte i promatračke točke (nedostaje podataka o dužini dnvenog i mjesečnog promatarnja, nedostaju sezonski aspekti promatranja te pregled vremenske i prostorne distribucije vrste u području planirane trase). Za vegataciju i staništa nisu prikazani fitocenološki snimci na onim točkama gdje je vršeno opažanje (33 točke). Nisu urađene procjene gubitka biljnog pokrova duž cijele trase koriodora Vc (78,75 ha) te nije urađena procjena na kilatske promjne (gubitak O2 i apsorpcije CO2) a samim time izostale su i kompenzacijske mjere. Stanje lovne divljači nije urađeno niti usuglašeno s lovačkim društvom. Nisu planirane mjere ublažavanja za gubitak lovnih povrtšina i lovne divljači (migracija divljači tijekom izvođenja radova) duž cijele tarse koridora Vc. Provesti dodatni monitoring ključne divljači (srna, divokoza, medvjed, divlja mačka, divlja svinja, jarebica kamenjaraka) na godišnjoj razini prije početka radova kako bi se dobilo stanje brojnosti i prisutnosti vrsta u prostoru koji će biti pod direktnim i indirektnim utjecajem trase.	Iako je kritika o terenskom izlasku za gmazove u veljači (kada su u hibernaciji) stručno utemeljena, Pravilnik ne propisuje vremenski okvir prikupljanja podataka niti definira „nulto stanje” na način na koji se sugerira. Pravilnik ne propisuje obveznu sezonsku pokrivenost istraživanja za gmazove. Ovo je pitanje metodološkog pristupa, a ne usklađenosti sa Pravilnikom. Ako su podaci prikupljeni van sezone aktivnosti, to može umanjiti njihovu pouzdanost, ali ne čini studiju neusklađenom sa Pravilnikom. Pravilnik ne sankcioniše ovakve metodološke izbore, već ih prepušta stručnoj procjeni uz obvezu navođenja poteškoća (čl. 5. t. i). Pravilnik ne propisuje detalje metodologije praćenja ptica, uključujući dužinu dnevnog i mjesečnog promatranja, korištenje linijskih transekata i promatračkih točaka, niti sezonske aspekte. Ovo su specijalistički metodološki detalji koji nisu propisani Pravilnikom. Izrađivač ima slobodu odabira metoda ornitoloških istraživanja u skladu sa stručnim standardima. Pravilnik ne zahtijeva da se sve metode detaljno obrazlažu niti da se prikaže vremenska i prostorna distribucija svih vrsta. Zahtjev za ovim nivoom detalja nema osnovu u Pravilniku. Kao što je već obrazloženo, Pravilnik ne zahtijeva fitocenološke snimke kao obveznu metodu. čl. 5. t. d) zahtijeva podatke o biološkoj raznolikosti, ali ne definira format prezentacije. Fitocenološki snimci su specijalistička metoda koja nije eksplicitno propisana. Prikupljanje podataka na 33 točke opažanja je metodološki izbor izrađivača. Pravilnik ne zahtijeva da se za svaku točku opažanja prikaže fitocenološki snimak. Ovaj prigovor nameće dodatni, nepropisani zahtjev koji nema uporište u Pravilniku. Pravilnik u čl. 5. t. e) stav 6. zahtijeva „utjecaja projekta na klimu (na primjer vrsta i obim emisija stakleničkih plinova)”. Ovo se odnosi na emisije iz projekta, a ne na gubitak O2 i apsorpcije CO2 uslijed uklanjanja vegetacije. Pravilnik ne zahtijeva procjenu gubitka biljnog pokrova u ha niti procjenu utjecaja na klimatske promjene kroz gubitak vegetacije. Ovaj zahtjev Pravilnika se odnosi na projekte sa značajnom emsijom GHG a to su obveznici ishodovanja okolinske dozvole, što ovdje nije slučaj. Procjena ponora CO2 (apsorpcije co2) zahtjeva precizne podatke o vrsti biljnog pokrivača(tnpr. Travnjaci, vrsta šume i sl.) kako bi se mogao koristiti faktor ponora koji je propisan za svaku vrstu biljnog pokrivača (prema međunarodno priznatim metodologijama) kao i tačna površina koju svaka vrsta zauzima. Ne postoje precizni podaci o tome,s toga se to i ne računa za projekte. Dovoljno je propisati mjeru sadnje kao kompenzaciju za gubitak ponora.
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Da li je u potpunosti provedena cjelokupna konsultacija tokom određivanja djelokruga te jesu li prezentirani njeni popratni komentari i stajališta?“	Konzultacije sa Lovačkim društvom su odrađene, te je Konzultant tijekom dopune Studije bio u kontaktu sa predstavnicima Društva.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Nisu obavljene konsultacije s lovačkim društvom „Lovac" Mostar o potencijalnom utjecaju trase koridora Vc na korisnika i divljač. Pošto se cijela trasa koridora Vc nalazi unutar lovišta, lovačko društo se mora konsultirati. Kako u postupku izrade Studije izrađivača nije kontaktirano lovačko društvo što je bila njegova obveza, te su izostali i njihovi komentari i stajališta.	
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Jesu li opisane i izmjerene direktne, relevantne posljedice na floru, faunu i staništa?“ Posljedice na gubitak vegetacije, stanišnih tipova kao i faune nisu kvalitetno prikazane kroz nulto stanje te su izostale i adekvatne posljedice na iste. U Studiji nisu prezetirani podaci o potencijalnoj migraciji divljači sa užeg područja obuhvata (500 m) u širi obuhvat utjecaja (2000m). Studijom nije obuhvaćena godišnja prisutnost i brojsnot ptica duž trase ali i neposrednog okruženja (Deponija UBORAK) Nisu date mjere kako će se pratiti prisutnost divači u širem području obuvata u odnosu na ključne/lovne vrste divljači : srna , medvjed, divlja svinja , jarebica kamenjaraka te samim time ni posljedice za istu.	Procjena utjecaja se vrši na temelju najboljih dostupnih podataka (čl. 5. t. h), bez obzira na to da li su prikazani kroz „nulto stanje” ili na drugi način. Pravilnik ne propisuje obvezu analize migracije divljači na različitim prostornim razinama (500 m i 2000 m). čl. 5. t. e) zahtijeva opis „mogućih značajnih utjecaja”, ali ne specificira metode i prostorne okvire za procjenu migracije. Odabir zona utjecaja je u domeni stručne procjene izrađivača, srazmjerno karakteristikama projekta i vrsta koje se procjenjuju. Pravilnik ne ograničava niti propisuje obvezne zone procjene. Pravilnik ne zahtijeva godišnju prisutnost i brojnost ptica na način na koji se sugerira. Studija se odnosi na procjenu utjecaja projekta (trase koridora Vc), a ne na deponiju UBORAK kao zaseban entitet. Ako deponija UBORAK nije dio projekta, studija nije u obvezi provoditi praćenje ptica na toj deponiji. Prema Zakonu o lovstvu FBiH, lovstvo predstavlja javnu djelatnost koja doprinosi očuvanju biološke raznolikosti ekoloških sistema i ekološke ravnoteže prirodnih staništa divljači. Međutim, sam Pravilnik ne propisuje obvezu praćenja ptica na objektima koji nisu u sastavu projekta. Pravilnik u čl. 5. t. f) zahtijeva „prijedlog mjera praćenja (na primjer priprema analize stanja nakon provedbe projekta)”, ali ne propisuje specifične mjere praćenja za ključne lovne vrste na način na koji se sugerira. Pravilnik ne zahtijeva da se mjere praćenja definiraju za svaku vrstu pojedinačno niti da se definira širi obuhvat praćenja. Prema Zakonu o lovstvu, lovnoprivredna osnova je planski akt kojim se uređuje gospodarenje divljači i lovištem za desetogodišnji period, a korisnik lovišta ima obvezu vođenja katastra lovišta i provođenja planiranih mjera. Međutim, Pravilnik o sadržaju studije ne upućuje na obvezu definiranja mjera praćenja za lovne vrste na način na koji se sugerira. Mjere zaštite faune mogu biti skupne i primjenjive na sve vrste, bez posebnog isticanja lovnih vrsta. Ovaj prigovor nameće dodatnu obvezu koja nije propisana.
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Jesu li razmatrane i diskutovane posljedice na biodiverzitet, globalne klimatske promjene i održivi razvoj?“ Posljedice na biodiverzitete (lovna divljač) nije navedena u Studiji niti su izvršene konsultacije s lovačkim društvom . Poljedice na klimatske promjne su diskutirane ali se nisu odnosile na posljedice koje će proisteći iz gubitka biljnog pokrivača koju trasa koridora Vc zahvata. Slijedom toga nijsu planirane ni kompenzacijske mjere.	Krupni sisari, uključujući vrste koje su predmet lova, obrađeni su u pogl. 5.2 Studije i u Prilogu C-4. Prikazano je brojno stanje i gustoća divljači za lovište „Prenj – Velež" (Tablica 40), pregled vrsta kopnenih sisavaca sa statusom zaštite (Tablica 41) te zaseban odjeljak „Opći utjecaji na lovnu divljač" s obradom fragmentacije staništa, povećane smrtnosti gaženjem i privlačenja otpadom. Mjere su propisane u pogl. 7.1.5 i 7.2.5 — izvedba vijadukata kao otvorenih prolaza za divlje životinje, zaštitna ograda uz autocestu, strogi režim gospodarenja otpadom i sezonska ograničenja

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	radova — a Planom upravljanja biodiverzitetom (Prilog E) propisane su detaljno sve mjere. Konzultacije su provedene. Po zaprimanju primjedbi Jedinstvene lovačke organizacije „Lovac" Mostar Konzultant je inicirao izravan kontakt, a sastanak je održan 21.8.2026. uz sudjelovanje predsjednika i tajnika Društva te predstavnika Investitora i Konzultanta. Nakon toga održan je i dodatni sastanak, po kojem je Društvo dostavilo Privremeni godišnji plan gospodarenja za lovnu 2026./2027. godinu, Lovno-privrednu osnovu 2026.–2036. i kartografski prilog. Zaprimljeni podaci unose se u dopunu Studije. Klimatske promjene i gubitak biljnog pokrova. Taj je utjecaj obrađen. U pogl. 6.2.6 jasno se navodi da uklanjanje vegetacije duž trase dovodi do smanjenja lokalnog kapaciteta ponora ugljika te da gubitak vegetacijskog pokrova predstavlja dugoročniji negativan utjecaj jer smanjuje sposobnost prostora da apsorbira CO_2 iz atmosfere. Uz to je proračunata godišnja emisija CO_2 (Tablica 87), a sažetak utjecaja dan je u Tablici 88. **Kompenzacijske mjere.** Propisane su. Planom upravljanja biodiverzitetom utvrđena je obveza **pošumljavanja površine od 17,46 ha ili veće**, i to 9,61 ha mješovitih listopadnih i četinarskih šuma (EUNIS G4) i 7,85 ha termofilnih listopadnih šuma (G1.7), uz revegetaciju ostalih pogođenih staništa autohtonim vrstama. Te površine odgovaraju izmjerenom gubitku šumskih staništa unutar zahvata. Uz to su propisani rekultivacija odlagališta inertnog materijala isključivo autohtonim vrstama, obnova privremeno zauzetih površina uz povrat humusnog sloja te uspostava i održavanje zelenih zaštitnih pojaseva uz trasu.
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Da li se vodila diskusija o metodama za predviđanje opisanih posljedica, razlozima za njihov izbor, poteškoćama koje se javljaju i nedoumicama u rezultatima?“ Lovačko društvo izostavljeno je iz konsultacija.	Odgovoreno već.
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Jesu li opisana najgora moguća predviđanja u slučajevima gdje postoji nesigurnost oko preciznih detalja projekta ili u slučajevima gdje nema dovoljno podataka o uticaju na okoliš?“ Nije urađen kvalitetetan monitoring prije gradnja (nulto stanje) ali nisu date ni mjere za njegovu provedbu.	Postojeći podaci iz prethodnih istraživanja predstavljaju validnu osnovu. Studija se oslanja na podatke iz prethodnih istraživanja (2006., 2020. i 2022.) i nova terenska istraživanja koja su provedena u okviru izrade studije kao i podatke sa kojima su raspolagali angažovani eksperti. U skladu sa Pravilnikom o sadržaju studije, ovi podaci predstavljaju najbolje dostupne informacije na temelju kojih se vrši procjena. Pravilnik ne zahtijeva da se svi podaci prikupe isključivo kroz novi monitoring prije gradnje. U poglavlju 7.3. Prijedlog programa praćenja stanja okoliša definiran je monitoring prije izgradnje,

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Da li je jasno opisana osnova za procjenu značaja ili važnosti uticaja?“ Nisu uzeti u razmatranje procjene i važnost utjecaja na lovnu divljač koja je definirana Zakonom o lovu.	Navedeni prigovor je neosnovan iz sljedećih razloga: 1. Zakon o lovstvu ne propisuje obvezu procjene utjecaja na lovnu divljač u okviru studije o procjeni utjecaja na okoliš Zakon o lovstvu FBiH regulira organizaciju lovstva i lovišta, uzgoj, zaštitu, lov i korištenje divljači, lovno-gospodarsku osnovu i planiranje te druga pitanja od značaja za oblast lovstva. Prema čl. 1. ovog Zakona, lovstvo predstavlja javnu djelatnost i obuhvata mjere zaštite i uzgoja divljači, uređenje lovišta, lovljenje divljači i racionalnu upotrebu divljači i lovišta, koji doprinosi očuvanju biološke raznolikosti ekoloških sistema i ekološke ravnoteže prirodnih staništa divljači. Međutim, Zakon o lovstvu ne sadrži odredbe koje se odnose na obvezu procjene utjecaja na lovnu divljač u okviru studije o procjeni utjecaja na okoliš. To je zasebna oblast regulirana Zakonom o zaštiti okoliša i Pravilnikom o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš. 2. Pravilnik ne upućuje na Zakon o lovstvu u dijelu procjene utjecaja Pravilnik o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš u čl. 5. t. d) stav 2. zahtijeva „podatke o biološkoj raznolikosti (npr. flori i fauni)”, ali ne propisuje obvezu posebnog isticanja lovne divljači kao zasebne kategorije niti upućuje na Zakon o lovstvu u dijelu procjene utjecaja. Zakon o lovstvu definira pojam „lovna divljač” kao „određene vrste životinja koje slobodno žive u prirodi”, ali sam Zakon ne propisuje kako se procjena utjecaja na lovnu divljač treba provoditi u okviru studije o procjeni utjecaja na okoliš. 3. Biološka raznolikost obuhvata i lovnu i nelovnu divljač Procjena utjecaja na biološku raznolikost, kako je propisana Pravilnikom, podrazumijeva i lovnu divljač kao sastavni dio faune. Pravilnik ne pravi razliku između lovne i nelovne divljači u dijelu procjene utjecaja. Stoga, ako je u Studiji obrađena fauna u cjelini, time je obrađena i lovna divljač. 4. Procjena značaja utjecaja se vrši prema kriterijima Pravilnika, ne prema Zakonu o lovstvu Osnova za procjenu značaja ili važnosti utjecaja definira se Pravilnikom o sadržaju studije, a ne Zakonom o lovstvu. Pravilnik u čl. 5. t. e) propisuje elemente koje treba obuhvatiti pri opisu mogućih značajnih utjecaja, uključujući utjecaje na biološku raznolikost. Zakon o lovstvu ne definira kriterije za procjenu značaja utjecaja. 5. Posebni propisi o lovstvu ne mogu se primjenjivati retroaktivno Zakon o lovstvu FBiH propisuje „pravo lova” kao „ovlaštenje da se na određenoj površini zemljišta i voda provedu radnje i preduzimaju mjere uzgoja, zaštite, lova i upotrebe divljači”. Međutim, ovo pravo ne uključuje obvezu da se korisnik lovišta uključuje u postupak procjene utjecaja na okoliš na način na koji se sugerira.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Da li se prema bitnim posljedicama prilazi na drugačiji način od onih manje bitnih prilikom donošenja usaglašene odluke?“ U Studiji je više prostora posvećeno opisivanju određenih elementa koji se ne bi trebali naći u Studiji, pa se stvara pogrešana percepcija (odvlači se pažnja od biti Studije i utjecaja). Više je pažnje i vremena trebalo posvetiti snimanju stvaranog stanja na terenu, a prethodne Studije su dobra podlaoga za komparaciju podataka/nalaza.	Izrada Studije radi se prema definiranom sadržaju. Odluka o opsegu pojedinih dijelova studije je u domeni stručne procjene izrađivača, srazmjerno složenosti teme, dostupnosti podataka i značaju utjecaja. S obzirom na to da je prethodna Studija o procjeni utjecaja na okoliš i društvo (Mostar sjever – Mostar jug, 2021) izrađena u nedavnom razdoblju, u kojem na području istraživanja nisu nastupile značajne promjene staništa niti sastava faune, njezini su rezultati u potpunosti korišteni kao relevantna podloga za ovu studiju te su dopunjeni rezultatima terenskih istraživanja provedenih 2026. godine. Pravilnik u čl. 5. t. o) izričito dozvoljava uključivanje „ostalih podataka i informacija” koje nosilac projekta, ovlašteno lice i projektant smatraju potrebnim navesti u studiji. Ovo uključuje i elemente koji možda nisu eksplicitno navedeni u prethodnim točkama, ali su relevantni za cjelovito razumijevanje projekta i njegovih utjecaja.
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Da li se diskusija fokusira na ključne probleme te da li se izbjegavaju beznačajne i nepotrebne informacije?“ Diskusija se nije fokusirana na ključne probleme biodiverziteta (biljke, divljač, ptice) jer nije urađeno kvalitetno nulto stanje temeljem kojeg bi se moglo diskustirat. Pojedini sudionici su ukazivali na potrebu boljeg sagledavanja utjecaja ptica s deponije UBORAK na buduću trasu koridora Vc.	1. Pravilnik ne definira „nulto stanje” kao obvezan element za diskusiju Prigovor da se diskusija „nije fokusirala na ključne probleme” predstavlja subjektivnu ocjenu koja nije zasnovana na objektivnim kriterijima iz Pravilnika. Pravilnik ne propisuje način na koji se diskusija treba fokusirati niti definira što su „ključni problemi” biodiverziteta na način na koji se sugerira. Odabir fokusa diskusije i identifikacija ključnih problema je u domeni stručne procjene izrađivača, srazmjerno karakteristikama projekta, dostupnim podacima i identificiranim utjecajima. Pravilnik ne propisuje obvezan sadržaj diskusije niti definira što su „ključni problemi”. 3. Deponija UBORAK nije dio projekta Studija se odnosi na procjenu utjecaja projekta (trase koridora Vc), a ne na deponiju UBORAK kao zaseban entitet. Na slici u nastavku jasno se vidi da je udaljenost autoceste od najbližeg ruba deponije preko 400m, uz značajnu visinku razliku.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	
MJERE UBLAŽAVANJA – „Da li je razmatran potencijal za ublažavanje posljedica na lokaciji/ama gdje se javljaju štetne posljedice na bilo koji dio okoliša?“ Mjere ublažavanja nisu predviđene za lokaciju deponije Vrapčići jer nije prezetirano nulto stanje ove lokacije u Studiji. Lokacija Vrapčići je predviđena za budući sportsko rekreaciji centar ali i pored toga potrebo je uraditi i predvidjeti mjere ublažavanja u odnosu na nulto stanje. Mjere ublažavanja nisu predviđene za lovnu divljač jer nisu kvalitetno obrađene kroz nulto stanje niti je kontaktirano lovačko društvo koje ima koncesijski ugovor na 10 godina korištenja divljači unutar granica lovišta.	1. Mjere za lokaciju „Vrapčići” propisane su na dvije razine. Lokaciju nije odabrao nositelj projekta, nego Grad Mostar, i to u skladu s namjenom koju za taj prostor predviđaju važeći prostorno-planski dokumenti. Odlaganje je odobreno urbanističkom suglasnošću Grada Mostara, Rješenje broj UPI-07/2-19-2554/24 od 29.10.2024., izdanom izrijekom *radi sanacije i pripreme terena u skladu s planiranom budućom namjenom prostora*. Uvjeti koje je Grad pritom postavio — visina kosine u razini magistralne ceste M17, zadržavanje ranije izgrađenog bazena, osiguranje odvodnje, zadržavanje pristupa makadamskim putem uz Neretvu i humusiranje uz privatne objekte — morali su biti ispunjeni da bi suglasnost uopće bila izdana, i ugrađeni su u projektno rješenje. Nije, dakle, riječ o klasičnom odlagalištu materijala iz iskopa. Odlaganje inertnog kamenog materijala ovdje je sredstvo provedbe planske namjene: plato se formira po tehnologiji trupa autoceste, uz slojevitu ugradnju, zbijanje te ispitivanje i prijem svakog sloja, kako bi imao geomehanička svojstva pogodna za izgradnju budućih objekata. Krajnji rezultat nije nasuta površina, nego uređeno zemljište za sportsko-

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	rekreacijski centar, na prostoru koji je danas u industrijskoj zoni uz rijeku Neretvu. Time zahvat za Grad Mostar ima dugoročnu korist koja nadilazi samu izgradnju autoceste, a najizravniju korist od uređenja tog prostora imat će stanovnici najbližih naselja, u prvom redu Vrapčića, kojima se degradirana površina u neposrednom susjedstvu pretvara u sadržaj javne namjene. Kroz uvjete iz urbanističke suglasnosti Grada Mostara (Rješenje broj UPI-07/2-19-2554/24 od 29.10.2024.), koji su ugrađeni u projektno rješenje i opisani u pogl. 3.3.1.1 Studije: najveća visina kosine u razini magistralne ceste M17; zadržavanje ranije izgrađenog bazena na potezu P11–P16 bez zatrpavanja; formiranje kosine uz postojeći kanal radi osiguranja odvodnje s tijela odlagališta; odlaganje uz rijeku Neretvu samo do postojećeg makadamskog puta; humusiranje u debljini od 20 cm sa sjetvom trave na zaravnjenom dijelu uz privatne objekte na potezu P2–P4; formiranje platoa po tehnologiji trupa autoceste, uz slojevitu ugradnju, propisano zbijanje te ispitivanje i prijem svakog sloja. Kroz mjere u samoj Studiji: pogl. 7.1.3 — fazno izvođenje iskopa, formiranje deponija na stabilnoj podlozi izvan vodotoka, mjere protiv erozije, rasipanja i zamućivanja voda, ugradnja odvodne infrastrukture; pogl. 7.1.5 i 7.2.5 Planom upravljanja biodiverzitetom (Prilog E) propisano je da se vijadukti duž trase planiraju i izvode kao otvoreni prolazi za divlje životinje, uz nadzor nad provedbom te mjere. Pogl. 7.1.5 propisuje projektiranje mostova, vijadukata i tunela tako da se omogući siguran prolaz životinja ispod ili iznad prometnice, izbjegavanje svake dodatne i nepotrebne degradacije prirodnih staništa te strogi režim gospodarenja otpadom, s posebnom pozornošću na organski otpad koji privlači čagljeve, lisice i divlje svinje. Pogl. 7.2.5 propisuje zaštitnu ogradu radi sprječavanja sudara vozila sa životinjama u fazi korištenja. Za jarebicu kamenjarku dodane su mjere- propisan je pojas od 600 m od osi trase u kojem se sva potencijalno kritična staništa štite, sa zabranom teških zemljanih radova, iskopa stijena, uklanjanja staništa i miniranja od 1. travnja do 15. srpnja, uz obvezu prethodnog ornitološkog pregleda i izrade GIS karte staništa prije početka radova, zvučne barijere s antirefleksnom obradom na dionicama kroz kartirana krška staništa, vertikalne sigurnosne mreže visine 2 do 3 m na kritičnim prijelazima grebena, zabranu neselektivnih herbicida i usmjerenu rasvjetu toplog spektra. Planom upravljanja biodiverzitetom propisana je sustavna evidencija stradavanja životinja na prometnici s podacima o vrsti i lokaciji, uz terenske preglede trase najmanje jednom mjesečno tijekom prve tri godine korištenja autoceste i primjenu indeksa broja stradalih jedinki po kilometru, uz obvezu poduzimanja dodatnih mjera na dionicama s povećanim brojem stradavanja.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
MJERE UBLAŽAVANJA – „Jesu li mjere koje izvođač predlaže kako bi se smanjile posljedice jasno opisane i je li njihov efekt na dimenzije i važnost ovih posljedica jasno objašnjen?“ Izostanak podatka o stanju biodiverziteta kao nultog stanja nije adekvatno prezetirano te su izostale i mjere, što treba popraviti.	Objašnjeno sve u više navrata u prethodnim komentarima.
MJERE UBLAŽAVANJA – „Da li je jasno naglašena namjera koju izvođač ima sa mjerama ublažavanja?“ Kad se uradi nultog stanja onda je moguće govoriti o mjerama ublažavanja.	Već objašenjo u prethodnim komentarima.
MJERE UBLAŽAVANJA – „Da li je izvođač obvezan ugovorom da implementira predložene mjere ublažavanja ili su one samo prijedlozi i savjeti?“ Izvođač je obvezan provesti implemenatciju mjera po osnovu Zakona o lovstvu , Zakona o zaštiti prirode, Zakona o zaštiti okoliša.	Implementacija mjera ublažavanja se uređuje kroz sljedeće instrumente: Rješenje o odobravanju Studije– koja sadrži obvezne uslove zaštite okoliša koje investitor mora ispuniti tokom realizacije projekta. Ovi uslovi su pravno obvezujući za investitora. Nadzor nad provođenjem mjera iz ovog Rješenja vrši federalna inspekcija.“ Urbanistička suglasnost – koja može sadržavati uslove zaštite okoliša. Građevinska dozvola – koja može sadržavati mjere zaštite okoliša koje se moraju implementirati. Ovi akti, a ne sama Studija, predstavljaju pravni osnov za obveznu implementaciju mjera. Mjere iz Studije su „prijedlog” za nadležne organe Studija utjecaja na okoliš predstavlja podlogu za donošenje odluka nadležnih organa. Nadležni organ (Federalno ministarstvo okoliša i turizma) na osnovu studije, mišljenja i drugih relevantnih činjenica donosi rješenje kojim se: Odobrava ili ne odobrava izvođenje projekta Utvrđuju obvezujući uslovi zaštite okoliša Dakle, Studija sama po sebi ne stvara obvezu implementacije; obvezu stvara rješenje nadležnog organa koje se donosi na osnovu studije. Javni putevi ne ulaze u lovište čl. 6. Zakona o lovstvu izričito propisuje da u lovište ne ulaze javni putevi i druge javne površine uključujući i zaštitni pojas do 300 m od naselja. Ovo je od ključnog značaja za ovaj prigovor jer: Autocesta na Koridoru Vc predstavlja javni put Sama trasa autoputa, kao i zaštitni pojas, ne ulaze u lovište po samom zakonu To znači da se Zakon o lovstvu ne može primjenjivati na samu trasu autoputa na način na koji se sugerira Dodjela lovišta na korištenje ne uključuje obveze za treće strane

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Zakon o lovstvu propisuje da se lovišta dodjeljuju na korištenje na osnovu javnog poziva i ugovora o zakupu. Međutim, ovaj ugovor regulira odnos između korisnika lovišta (lovačkog društva) i davatelja zakupa (kantonalnog ministarstva). Ovaj ugovor ne stvara obveze za treće strane (investitora, izvođača radova) da implementiraju mjere ublažavanja na način na koji se sugerira.
MJERE UBLAŽAVANJA – „Jesu li objašnjeni razlozi za izbor određene mjere za ublažavanje?“ Za podatke koji su navedeni u Studiji razlozi i izbor mjere za oblažavanje je primjeren, ali kako nema sveobuhvatnog nultog stanja biodiverziteta dovodi se u pitanje relevantnost ti mjera koje su parcijalene i nisu sveobuhvatne i ne predstavljaju stvarni odgovor na trenutno stanje u prostoru	Ne prihvaća se ocjena da su mjere parcijalne: one nisu izvedene iz pojedinačnih nalaza, nego iz cjelovitog sustava upravljanja biološkom raznolikošću koji je izrađen kao zaseban dokument. 1. Mjere su dio cjelovitog sustava, a ne pojedinačni odgovori na nalaze. Prilog E — Plan upravljanja biodiverzitetom sadrži mjere ublažavanja razrađene po fazama zahvata: pogl. 5.2 za fazu predizgradnje, pogl. 5.3 za fazu izgradnje i pogl. 5.4 za fazu rada, a unutar svake faze mjere su razvrstane po sastavnicama — staništa, flora, vegetacija i invazivne vrste, beskralježnjaci, herpetofauna, ornitofauna, šišmiši i krupni sisari. Uz mjere su utvrđene uloge i nadležnosti (pogl. 1.3, 3.1–3.4), primjenjivi nacionalni, međunarodni i korporativni standardi (pogl. 4.1–4.4), uvjeti i ključne aktivnosti praćenja s učestalošću (pogl. 7.1–7.3, 7.3.1), obveze osposobljavanja osoblja (pogl. 8) te unutarnja i vanjska revizija i vođenje evidencije (pogl. 9). Uz svaku aktivnost naveden je i ključni provedbeni pokazatelj, kao razina na kojoj su potrebne dodatne ili ciljane mjere. Uz Plan upravljanja izrađena je i Procjena kritičnih staništa (Prilog D), prema Provedbenom zahtjevu 6 Europske banke za obnovu i razvoj, kojom su nalazi svih skupina vrednovani prema jedinstvenim kriterijima. Mjere su, dakle, izvedene iz vrednovanja cjeline, a ne iz zbroja pojedinačnih nalaza. 2. Postojeće stanje utvrđeno je za sve skupine. Istraživanja su provedena za floru i staništa (Prilog A), beskralježnjake (Prilog B), herpetofaunu (C-1), ornitofaunu (C-2), šišmiše (C-3) i krupne sisare (C-4), u dvama istraživačkim ciklusima — 2020. i 2026. — s lokalitetima preuzetima iz ranijeg ciklusa radi usporedivosti. Za pojedine je skupine, kako je navedeno uz prethodne primjedbe, potrebna dopuna sezonske pokrivenosti. 3. Sustav je izrađen tako da se mjere prilagođavaju novim nalazima. Prilog E, Tabela 4 „Aktivnosti prije gradnje” (str. 27), propisuje provedbu dodatnih istraživanja prije početka gradnje te izrijekom utvrđuje da se, ako se potvrdi prisutnost bilo koje vrste od značaja za očuvanje, Plan upravljanja biodiverzitetom, Procjena kritičnih staništa i Studija moraju u skladu s tim ažurirati. Pogl. 6.1 Priloga E propisuje redovito preispitivanje i revidiranje Plana. Mjere stoga nisu zaključene, nego se preispituju kada se pojave novi podaci — čime se otklanja upravo rizik na koji primjedba upućuje.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Uz to po zaprimanju primjedbi Konzultant je uspostavio izravan kontakt s Jedinstvenom lovačkom organizacijom „Lovac" Mostar, korisnikom lovišta „Prenj – Velež". Sastanak je održan 21.8.2026., uz sudjelovanje predsjednika i tajnika Društva te predstavnika Investitora i Konzultanta. Društvo je potom dostavilo Privremeni godišnji plan gospodarenja lovištem za lovnu 2026./2027. godinu, Lovno-privrednu osnovu 2026.–2036. i kartografski prilog s izvršenim preklapanjem. Zaprimljeni podaci uneseni su u Studiju, i to u pogl. 5.2, gdje su prikazani ukupna površina lovišta s razdiobom na lovnu i nelovnu, proljetno brojno stanje divljači za 2026. po vrstama, lovnoproduktivne površine s bonitetima i kapacitetima, pregled lovno-tehničkih i lovno-uzgojnih objekata te zaštitni reviri ustanovljeni Osnovom, uz navođenje izvora. JLO „Lovac" Mostar navedena je u istom poglavlju i kao korisnik lovišta kontaktiran radi pribavljanja dodatnih podataka o krupnim sisavcima. Time nulto stanje za lovnu divljač nije utvrđeno samo terenskim istraživanjem provedenim za potrebe Studije (Prilog C-4), nego je dopunjeno i službenim podacima korisnika lovišta, a mjere u pogl. 7.1.5 i 7.2.5 te u Prilogu E razrađene su na toj osnovi. Suradnja se nastavlja i nakon ove faze pri evidentiranju lovno-uzgojnih i lovno-tehničkih objekata unutar koridora i pojasa utjecaja, pri izradi GIS karte staništa jarebice kamenjarke i pri usklađivanju dinamike radova s osiguranjem mira u lovištu. Sam sporazum između Investitora i korisnika lovišta ne može se sklopiti u ovoj fazi.
MJERE UBLAŽAVANJA – „Jesu li jasno definirane odgovornosti prilikom implementacije mjera ublažavanja, uključujući i finansiranje?" U provedbi mjera ublažavanja kad je u pitanju divljač odgovornost se mora jasno definitrati kroz potpisivanje sporazuma s Lovačkim društvom koji se mora uključiti u provedbu mjera. U provedbi mjera za ptice i njihov potencijalni utjecaj tijekom korištenja nije jasno definiran s upravom deponije BORAK niti je predviđen kroz post monitoring. Za odlagalište inetrnog otpada Vrapčići nisu predviđene mjere za smanjenje utjacaja na klimatske promjne .	Odgovornosti za provedbu svake mjere utvrđene su u pogl. 7.4 „Prijedlog plana provođenja mjera zaštite okoliša", u kojem je uz svaku mjeru i pripadajući monitoring naveden nositelj odgovornosti, po fazama zahvata. Suradnja s korisnikom lovišta uspostavljena je izravno. Po zaprimanju primjedbi Konzultant je kontaktirao Jedinstvenu lovačku organizaciju „Lovac" Mostar, a sastanak je održan 21.8.2026., uz sudjelovanje predsjednika i tajnika Društva te predstavnika Investitora i Konzultanta. Društvu je dostavljena trasa autoceste u digitalnom obliku (KMZ), nakon čega je ono dostavilo Privremeni godišnji plan gospodarenja lovištem za lovnu 2026./2027. godinu, Lovno-privrednu osnovu 2026.–2036. i kartografski prilog s izvršenim preklapanjem. Zaprimljeni podaci uneseni su **u pogl. 5.2 Studije**, u dijelu koji se odnosi na krupne sisare, gdje su prikazani ukupna površina lovišta s razdiobom na lovnu i nelovnu, proljetno brojno stanje divljači za 2026. po vrstama, lovnoproduktivne površine s bonitetima i kapacitetima, pregled lovno-tehničkih i lovno-uzgojnih objekata te zaštitni reviri ustanovljeni Osnovom, uz navođenje izvora. U istom je poglavlju JLO „Lovac" Mostar navedena kao korisnik lovišta kontaktiran radi pribavljanja dodatnih

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	podataka o krupnim sisavcima, a u posebnom osvrtu na jarebicu kamenjarku kao korisnik odnosno gospodar lovišta. Sam sporazum između Investitora i korisnika lovišta ne može se sklopiti u ovoj fazi postupka. Studija utvrđuje utjecaje i mjere zaštite, dok su međusobna prava i obveze uključujući postupanje s lovno-uzgojnim i lovno-tehničkim objektima unutar koridora i eventualne naknade imovinskopravno i ugovorno pitanje koje se rješava pri izradi izvedbene dokumentacije i u postupku eksproprijacije, uz sudjelovanje nadležnog kantonalnog ministarstva koje je lovište dodijelilo ugovorom o zakupu. Suradnja s Društvom nastavlja se i u toj fazi. Utjecaj odlagališta Uborak na ptice prepoznat je i obrađen. **U pogl. 7.1.5** navedeno je da se na gradskom odlagalištu otpada Uborak u Vrapčićima svakodnevno hrani između 5.000 i 10.000 ptica, uglavnom vrana, galebova, čavki i drugih vrsta koje se hrane otpadom, te da tako velika koncentracija ptica u neposrednoj blizini autoceste predstavlja sigurnosni rizik zbog opasnosti od sudara s vozilima. Kao mjera propisano je postavljanje zaštitnih panela s obje strane ceste u duljini od 500 metara, od stacionaže km 1+700 do km 2+200. Praćenje u fazi korištenja propisano je u pogl. 7.2.5, gdje je utvrđeno da se, ako se tijekom redovnog održavanja ceste uoče slučajevi uginuća ptica na pojedinim dionicama, poduzimaju dodatne mjere. Uz to je Planom upravljanja biodiverzitetom (Prilog E, pogl. 7.3.1) propisana sustavna evidencija stradavanja životinja na prometnici, s podacima o vrsti, točnoj lokaciji i vremenu nalaza, uz terenske preglede trase najmanje jednom mjesečno tijekom prve tri godine korištenja autoceste i primjenu indeksa broja stradalih jedinki po kilometru po segmentima. Ako se na pojedinim dionicama utvrdi povećan broj stradavanja, propisana je obveza poduzimanja dodatnih mjera zaštite, poput postavljanja dodatnih zaštitnih ograda, signalizacije ili prijelaza za divljač. Post-monitoring za ptice u zoni odlagališta time je uspostavljen, i to kao mehanizam koji omogućuje prilagodbu mjera prema stvarno utvrđenom stanju. Na lokaciji „Vrapčići" odlaže se inertni kameni materijal iz iskopa, najveće granulacije do 30 cm, istih karakteristika kao materijal koji se ugrađuje u tijelo autoceste, i to radi sanacije i pripreme terena u skladu s planiranom budućom namjenom prostora. Nije riječ o odlagalištu otpada. Ta je razlika bitna za procjenu utjecaja na klimatske faktore. Emisije stakleničkih plinova s odlagališta otpada nastaju anaerobnom razgradnjom organske tvari, pri čemu se oslobađa metan. Inertni kameni materijal ne sadrži organsku tvar, ne podliježe razgradnji i nije izvor emisije stakleničkih plinova. U fazi korištenja na tim lokacijama nema procesa izgaranja, razgradnje ni rada mehanizacije, pa nema izvora emisije, a time ni utjecaja na klimatske promjene.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Emisije povezane s tim lokacijama javljaju se isključivo tijekom izvedbe, i to iz rada mehanizacije i prijevoza materijala, a te su emisije obuhvaćene procjenom emisija faze izgradnje u pogl. 6.2.6, u kojoj su kao izvori navedeni rad teške mehanizacije, prijevoz građevinskog materijala i zemljani radovi. Preostali učinak odnosi se na privremeno uklanjanje vegetacijskog pokrova i pripadajuće smanjenje lokalnog kapaciteta ponora ugljika. Taj je učinak na lokaciji „Vrapčići" ograničen, budući da je riječ o devastiranoj parceli u industrijskoj zoni uz rijeku Neretvu, na kojoj se već odlaže građevinski otpad i na kojoj je ranije vršen iskop aluvijalnih nanosa, dakle o prostoru čiji je vegetacijski pokrov već znatno degradiran. Nakon završetka odlaganja prostor se uređuje kao plato budućeg sportsko-rekreacijskog centra, uz humusiranje i sjetvu trave na zaravnjenom dijelu uz privatne objekte.
MJERE UBLAŽAVANJA – „Da li je očita upotreba širokog spektra mogućih rješenja problema smanjenja, uključujući mjere za smanjenje ili izbjegavanje uticaja kao što su alternativne strategije, lokacije, metode/procesi, mjere naknade, itd.?" U Studiji nije predočen širok spektar mjere za smanjenje utjecaja na divljač kao što su podizanje hranilišta, dodatna prehrana , dodatno promatranje prisutnosti divljači i njeno zadržavanje u širem obuhvatu trase. Sukladno rezultatima monitoringa pratit će se smanjenje prihoda lovačkog društvu od ne korištenja divljači na području koje je pod direktnim i indirektnim utjecajem trase korisroda Vc. Tijekom faze izgradnje i dijelom faze korištenja Lovačko društvo će imati gubitak staništa, fragmentaciju staništa te migraciju divljači u okolna područja što će rezultirati i smanjenju prihoda lovačkog društva uslijed smanjenog odstrela. Potreban monitoring koji se ne navodi u Studiji. Mjere za smanjenje utjecaja ptica tijekom korištenja trase definirane su po pitanju izvođača radova ali nisu definirane za korisnike koji se nalaze u prostoru utjecaja (deponija UBORAK). Nije prikazana opća mjera za utjecaja trase koridora Vc na klimatske promjene (gubitak vegatacije) te nije planirana ni mjera ublažavanja utjecaja.	**Spektar mjera za divljač i gdje se nalazi u Studiji.** Mjere su razrađene u **pogl. 7.1.5** (faza izgradnje), **pogl. 7.2.5** (faza korištenja) te u **Prilogu E – Plan upravljanja biodiverzitetom**, po fazama zahvata i po skupinama. Za krupne sisare i lovnu divljač propisano je: • projektiranje mostova, vijadukata i tunela tako da se omogući siguran prolaz životinja ispod ili iznad prometnice, uz obvezu da se **vijadukti planiraju i izvode kao otvoreni prolazi za divlje životinje**, s nadzorom nad provedbom te mjere; • zaštitna ograda uz autocestu u fazi korištenja radi sprječavanja sudara vozila sa životinjama; • izbjegavanje svake dodatne i nepotrebne degradacije prirodnih staništa, primjerice pri izgradnji pomoćnih pristupnih cesta; • strogi režim gospodarenja otpadom, s posebnom pozornošću na organski otpad koji privlači čagljeve, lisice i divlje svinje, radi sprječavanja njihova zadržavanja u zoni gradilišta; • vremenska ograničenja radova i izbjegavanje noćnih radova u razdoblju podizanja mladih; • ograničenje i usmjeravanje rasvjete, s rasvjetom usmjerenom prema tlu i toplim spektrom; • obnova staništa pošumljavanjem autohtonim vrstama nakon završetka radova. Podizanje hranilišta i dodatna prehrana divljači mjere su lovnogospodarskog karaktera koje se propisuju lovnogospodarskom osnovom i godišnjim planom, a provodi ih korisnik lovišta; Studija ih ne može propisati nositelju projekta.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Monitoring divljači. Propisan je u **Prilogu E, pogl. 7.3.1** — sustavna evidencija stradavanja životinja na prometnici, s podacima o vrsti, točnoj lokaciji i vremenu nalaza, uz **terenske preglede trase najmanje jednom mjesečno tijekom prve tri godine korištenja autoceste**, primjenu indeksa broja stradalih jedinki po kilometru po segmentima te obvezu poduzimanja dodatnih mjera na dionicama s povećanim brojem stradavanja. U **pogl. 7.3** Studije praćenje staništa, flore i faune uvršteno je u program praćenja stanja okoliša, uz praćenje korištenja prijelaza za divlje životinje i učinkovitosti ograda. **Smanjenje prihoda lovačkog društva.** Procjena ekonomskih učinaka na poslovanje korisnika lovišta i praćenje njegovih prihoda nisu sadržaj Studije o procjeni utjecaja na okoliš niti su obuhvaćeni njezinom metodologijom. To se pitanje rješava između Društva, Investitora i kantonalnog ministarstva koje je lovište dodijelilo ugovorom o zakupu, uz odgovarajuću izmjenu lovnogospodarske osnove. **Ptice i odlagalište Uborak** U pogl. 7.1.5 procijenjeno je da se na gradskom odlagalištu otpada Uborak u Vrapčićima svakodnevno hrani između 5.000 i 10.000 ptica te je, zbog opasnosti od sudara s vozilima, propisano postavljanje zaštitnih panela s obje strane ceste u duljini od 500 metara, od stacionaže km 1+700 do km 2+200. U pogl. 7.2.5 propisano je da se, ako se tijekom redovnog održavanja ceste uoče slučajevi uginuća ptica na pojedinim dionicama, poduzimaju dodatne mjere. Mjere Studije obvezuju nositelja projekta i izvođača radova; upravljanje samim odlagalištem u nadležnosti je njegova operatera i uređuje se okolišnom dozvolom za taj zahvat, pa Studija za ovu dionicu ne može propisivati obveze trećoj osobi. **Klimatske promjene i gubitak vegetacije** Utjecaj je obrađen u pogl. 6.2.6, gdje se izrijekom navodi da uklanjanje vegetacije duž trase dovodi do smanjenja lokalnog kapaciteta ponora ugljika te da gubitak vegetacijskog pokrova predstavlja dugoročniji negativan utjecaj jer smanjuje sposobnost prostora da apsorbira CO_2 iz atmosfere. Godišnja emisija CO_2 proračunata je i prikazana u Tablici 87, a sažetak utjecaja u Tablici 88. Kao mjera ublažavanja, Prilogom E propisano je pošumljavanje površine od 17,46 ha ili veće 9,61 ha mješovitih listopadnih i četinarskih šuma (EUNIS G4) i 7,85 ha termofilnih listopadnih šuma (G1.7) uz revegetaciju ostalih pogođenih staništa autohtonim vrstama, rekultivaciju odlagališta inertnog materijala isključivo autohtonim vrstama te uspostavu i održavanje zelenih zaštitnih pojaseva uz trasu, s praćenjem uspješnosti revegetacije dvaput godišnje.
MJERE UBLAŽAVANJA – „Da li je monitoring plan objašnjen u studiji?“	1. Pravilnik ne zahtijeva detaljan monitoring plan za sve skupine

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Monitoring plan za vrijeme gradnje i nakon puštanja trase koridora Vc u promet nije definiran za ptice, gamazove, krupne sisare /lovnu divljač, a isti se treba temeljit na nultom stanju. U poglavlju : 13. NETEHNIČKI SAŽETAK 13.4 Sažetak osnovnih podataka o okolišu U poglavlju: 13.6 Prijedlog mjera zaštite okoliša Mjera monitoringa za biodiverzitet nakon izgradnje trase 13.6.16. uopće nije predviđen. Mjere zaštite biodiverziteta tijekom gradnje 13.6.5. samo se odnose za biljke i vegataciju, a treba i na ostle komponente biodiverziteta. Ovo treba ispraviti. Plan monitoring ptica za vrijeme gradnje i tijekom ekspatcije treba kontiuirano provoditi duž trase kao i na deponiji UBORAK Monitorong plan treba uraditi sukladno nutlom stanju , a ne selektivno, za pojedine vrste divljači (ključne vsrte) koje su predmet lova i zaštite sukladno lovnogospodarskoj osnovi) te ga provoditi u svim fazama .	Pravilnik (čl. 5. t. f) zahtijeva samo „prijedlog mjera praćenja (na primjer priprema analize stanja nakon provedbe projekta)" – dakle, prijedlog, ne i detaljan operativni plan za svaku skupinu. Pravilnik ne propisuje obvezu definiranja monitoringa za ptice, gmazove i lovnu divljač na način na koji se sugerira. 2. „Nulto stanje" nije obvezan preduslov za monitoring Pravilnik ne definira „nulto stanje" kao obvezan element za definiranje monitoringa (čl. 5. t. h). Procjena se vrši na temelju „dostupnosti okolišnih informacija i znanstvenih saznanja". 3. Javni putevi ne ulaze u lovište čl. 6. Zakona o lovstvu izričito propisuje da u lovište ne ulaze javni putevi, uključujući i zaštitni pojas do 300 m od naselja. Autocesta na Koridoru Vc predstavlja javni put, pa se Zakon o lovstvu ne može primjenjivati na način na koji se sugerira. Prigovor: „Mjera monitoringa za biodiverzitet nakon izgradnje u poglavlju 13.6.16. uopće nije predviđen." Pravilnik ne zahtijeva da se monitoring nalazi u Netehničkom sažetku (čl. 5. t. l) – dovoljno je da je naveden u glavnom dijelu studije. Prigovor je formalistički i neosnovan. Prigovor: „Mjere zaštite biodiverziteta tijekom gradnje 13.6.5. samo se odnose za biljke i vegetaciju, a treba i na ostale komponente." Pravilnik ne zahtijeva da se u sažetku navode sve mjere za sve komponente. Dovoljno je da su mjere navedene u glavnom dijelu studije. Prigovor: „Plan monitoringa ptica treba kontinuirano provoditi duž trase kao i na deponiji UBORAK." Deponija UBORAK nije dio projekta – Studija se odnosi na utjecaj projekta, ne na postojeće objekte u okolini. Kontinuirani monitoring na deponiji nije propisan Pravilnikom. Prigovor: „Monitoring plan treba uraditi sukladno nultom stanju, a ne selektivno, za pojedine vrste divljači (ključne vrste) te ga provoditi u svim fazama." „Nulto stanje" nije obvezan preduslov – kao što je obrazloženo. „Neselektivni" monitoring svih vrsta je praktično nemoguć i nije propisan Pravilnikom. Monitoring se uvijek fokusira na ključne vrste i indikatore – to je standardna praksa. Zakon o lovstvu ne propisuje obvezu monitoringa lovne divljači u okviru studije o procjeni utjecaja na okoliš (čl. 1. Zakona o lovstvu).
MJERE UBLAŽAVANJA – „Jesu li indikatori monitoringa jasno definirani na temelju osnovnih informacija i vjerovatnih uticaja koje je indentificirala studija?" Indikatori za Sovu su postavljeni temeljem informacija s terena i iste treba pratiti.	Prigovor: „Indikatori za endemske vrste nisu predviđene."

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Indikatori za endemske vreste nisu predviđene. Stanje prisutnosti, brojnsoti, vremenske i prostorne distribucije ptica na području deponije UBORAK nisu jasno definirani. U Studiji nije data procjena stanje prisutnosti, brojsnoti lovne divljači, nisu utvrđene ruta kretanja za pojedine vrste lovne divjači u području koje je pod direktnim utjecajem trase. Indikatori za lovnu divljač će se morati uraditi temeljem uspostavljenog monitoringa prije početka radova na trasi za vrijeme izgradnje trase i nakon puštanaj trase u pogon.	Pravilnik ne zahtijeva indikatore za endemske vrste kao zasebnu kategoriju – čl. 5. t. f) zahtijeva opće „prijedlog mjera praćenja", ne i indikatore za svaku skupinu. Endemske vrste su obuhvaćene općim indikatorima za biološku raznolikost (flora i fauna) – Pravilnik ne pravi razliku između endemskih i drugih vrsta. Podaci o endemskim vrstama mogu biti povjerljivi (radi zaštite od krivolova) – njihovo izostavljanje iz javnog dijela studije je opravdano. Prigovor: „Stanje prisutnosti, brojnosti, vremenske i prostorne distribucije ptica na području deponije UBORAK nisu jasno definirani." Deponija UBORAK nije dio projekta – Studija se odnosi na utjecaj projekta (trase koridora), ne na postojeće objekte u okolini. Pravilnik ne zahtijeva definiranje stanja ptica na objektima koji nisu dio projekta. Prigovor proširuje obveze izrađivača izvan okvira Pravilnika. Prigovor: „U Studiji nije data procjena stanja prisutnosti, brojnosti lovne divljači, nisu utvrđene rute kretanja za pojedine vrste lovne divljači u području pod direktnim utjecajem trase."
MJERE UBLAŽAVANJA – „Da li je studija jasno definisala obavezne radnje koje moraju biti odrađene kao odgovor na ove štetne posljedice tamo gdje ih monitoring otkrije?" Studija nije uvažila potrebe i zahtjeve lovačkog društa za posljedice koje se monitoringom utvrde .	Opravdan zahtjev. Konzultacije obavljene.
MJERE UBLAŽAVANJA – „Da li je prikazan plan informisanja zainteresiranih subjekata o ovim štetnim posljedicama?" Plan informiranje javnosti i korisnika prostora nije prikazan mada mora biti sastavni dio Plan upravnjanja biodiverzitetom i mora biti ugrađen kroz Sporazum s lovačkim društvom, s NVO-a za praćenje stanja biodiverziteta kao i s deponijim UBORAK	Prigovor: „Plan informiranja javnosti i korisnika prostora nije prikazan mada mora biti sastavni dio Plana upravljanja biodiverzitetom i mora biti ugrađen kroz Sporazum s lovačkim društvom, s NVO-a za praćenje stanja biodiverziteta kao i s deponijom UBORAK." 1. Pravilnik ne propisuje plan informiranja kao obvezan element studije Pravilnik o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš u čl. 5. t. o) navodi „ostali podaci i informacije" kao „podaci i informacije koje nosilac projekta, ovlašteno lice i projektant smatraju potrebnim navesti u studiji – na primjer: opis odnosa nosioca projekta sa javnošću prije izrade studije". Ovo je fakultativna (neobavezna) odredba koja se odnosi na opis već obavljenih odnosa s javnošću prije izrade studije, a ne na plan informiranja kao zaseban dokument. Pravilnik ne zahtijeva izradu posebnog plana informiranja. 2. Plan upravljanja biodiverzitetom nije propisan Pravilnikom Pravilnik ne propisuje izradu zasebnog dokumenta pod nazivom „Plan upravljanja biodiverzitetom". čl. 5. t. f) zahtijeva „prijedlog mjera zaštite okoliša" i „prijedlog mjera praćenja", ali ne i Plan upravljanja

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	biodiverzitetom. Plan informiranja stoga ne može biti „sastavni dio" dokumenta koji Pravilnik ne propisuje. 3. Zakon o lovstvu ne propisuje obvezu sporazuma s lovačkim društvom za informiranje Zakon o lovstvu FBiH definira lovstvo kao „javnu djelatnost" koja obuhvata mjere zaštite i uzgoja divljači. Međutim, ovaj Zakon ne sadrži odredbe koje se odnose na obvezu potpisivanja sporazuma s lovačkim društvom o informiranju o posljedicama projekta. To nije regulirano niti Zakonom o lovstvu, niti Pravilnikom o sadržaju studije. 4. Deponija UBORAK nije dio projekta Prigovor da plan informiranja treba biti ugrađen kroz sporazum s deponijom UBORAK je neosnovan jer deponija UBORAK nije dio projekta – Studija se odnosi na procjenu utjecaja projekta (trase koridora Vc), ne na postojeće objekte u okolini. 5. Informiranje javnosti je regulirano posebnim postupkom Informiranje javnosti u postupku procjene utjecaja na okoliš regulirano je Zakonom o zaštiti okoliša kroz postupak javne rasprave i javnog uvida, a ne kroz poseban plan informiranja unutar studije. Pravilnik ne propisuje obvezu izrade zasebnog plana informiranja kao dijela studije. Način uključivanja zainteresirane strane što je u ovom slučaju Uključivanje Po zaprimanju primjedbi Konzultant je uspostavio izravan kontakt s Jedinstvenom lovačkom organizacijom „Lovac" Mostar. Sastanak je održan 21.8.2026., uz sudjelovanje predsjednika i tajnika Društva te predstavnika Investitora i Konzultanta. Na sastanku je dogovorena razmjena podloga, nakon čega je Društvu dostavljena trasa autoceste u digitalnom obliku (KMZ), i AutoCad) kako bi je moglo preklopiti s granicama lovišta. Društvo je potom dostavilo Privremeni godišnji plan gospodarenja lovištem „Prenj – Velež" za lovnu 2026./2027. godinu, Lovno-privrednu osnovu 2026.–2036. te kartografski prilog s izvršenim preklapanjem trase i površina lovišta. Zaprimljeni podaci uneseni su u Studiju — u pogl. 5.2 dodan je odjeljak o lovištu s podacima o ukupnoj, lovnoj i nelovnoj površini, proljetnom brojnom stanju divljači za 2026., lovnoproduktivnim površinama s bonitetima i kapacitetima, pregledom lovno-tehničkih i lovno-uzgojnih objekata te prikazom zaštitnih revira ustanovljenih Osnovom, uz navođenje izvora. Sporazum između Investitora i korisnika lovišta ne može se sklopiti u ovoj fazi postupka. Studija o procjeni utjecaja na okoliš utvrđuje utjecaje i mjere zaštite, dok su međusobna prava i obveze Investitora i korisnika lovišta uključujući postupanje s lovno-uzgojnim i lovno-tehničkim objektima unutar koridora te eventualne naknade imovinskopravno i

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	ugovorno pitanje koje se rješava u kasnijoj fazi, pri izradi izvedbene dokumentacije i provedbi postupka eksproprijacije. Suradnja s Društvom nastavlja se i nakon ove faze, osobito pri evidentiranju objekata unutar koridora, izradi GIS karte staništa jarebice kamenjarke i usklađivanju dinamike radova s osiguranjem mira u lovištu.
ZAKLJUČAK – „STUDIJA SE NE PRIHVATA dok se ne otklone navedene primjedbe i sugestije koje traže usuglašavanje s koriosnicima prostora.“ Za potrebe izrade Studije nije urađeno kvalitetno nulto stanje za floru i faunu (ptice, biljke, gmazove, dovljač i lovstvo) te je teško odrediti i mjere	Kontatacija koja je već prethodno odgovorena.
ZAKLJUČAK Nulto stanje trebaju da prate zapisnici, forografije, fitocenološki snimci, koordinate na kojim je pronađena ili registrirana vrsta ili stanište,	Odgovoreno u prethodnim komentarima
ZAKLJUČAK Metodlogijom nisu obuhvaćeni svi potrebni elemeneti (dnevno trajanje monitoringa, broj izlazaka na mjesečnoj razini te vrijeme i broj izlazaka tijekom godine), prostorna i vremenska distribucija vrste, zapisnici, fitocenološki snimci, kordiante mjesta pro,matranja i dr.,	Odgovoreno u prethodnim komentarima
ZAKLJUČAK Izrađivač Studiji se poziva na predhodna istraživanja (Studija 2006,2020,2022) bez navođenja i objedinjavanja podataka,	Odgovoreno u prethodnim komentarima
ZAKLJUČAK Izrađivač Studija nije uzeo u obzir utjecaj na klimatske promjene kroz gubitak vegatacije duž cijele trase koridora VC, te na dijelu odlagališta inertnog otpada (Vrapčići, Merđžan glava).Za ovaj utjecaj nije definirana konkretna mjera ublažavanja niti kompenzacijska mjera,	Odgovoreno u prethodnim komentarima
ZAKLJUČAK U Studiji navedene mjere trebaju odgvarati nultom stanju, a ne parcijalnim nalazima,	Odgovoreno u prethodnim komentarima
ZAKLJUČAK Za endemske vrste koje su registrirane na trasi koridora Vc treba propisati točne mjere ublažavanja ili kompenazcijske mjere,	Odgovoreno u prethodnim komentarima
ZAKLJUČAK Izrađivači Studije nisu uzeli u obzik korisnike prostora (Lovačko društvo „Lovac" Mostar) niti njihove zahtjeve i potrebe, mada je cijela trasa u obuhvatu lovišta,	Odgovoreno u prethodnim komentarima

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
ZAKLJUČAK Planirane mjere moraju se odnositi i na korisnike propstora koji svojim aktivnostima mogu utjecati na stanje na trasi koridora Vc tijekom korištenja (Deponija Uborak, LD"Lovac" Mostar),	Odgovoreno u prethodnim komentarima
ZAKLJUČAK Studijom nije predviđena točna metodlogija praćenja i provedbe monitoronga tijekom gradnje i nakon puštanja trase koridora Vc u pogon za pojedine komponente biodiverziteta, što treba ispraviti.	Ovo će se dodati
ZAKLJUČAK – završna napomena Ukoliko izrađivač Studije otkloni ove navedene nedostatke, Studija se može uputiti na dodatnu ocjenu.	

KARMELA MABIĆ, dipl. ing. agronomije – članica stručne komisije (zaštita kvalitete zraka, upravljanje otpadom)

Izvještaj o ocjeni Studije utjecaja na okoliš, 9. srpnja 2026.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Ocjena usklađenosti s Pravilnikom o sadržaju studije – obrazloženje Studija formalno prati strukturu propisanu člankom 5. Pravilnika o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš („Službene novine FBiH", broj 63/21). Uz Studiju nije priložen Plan upravljanja otpadom kako je to propisano člankom 7. istog pravilnika. Taj pravni izuzetak omogućen je člankom 24. Zakonu o autocesti na Koridoru Vc („Službene novine FBiH, broj 8/13"), kojim je propisano da se okolišna dozvola izdaje se u postupku izdavanja odobrenja za upotrebu (izuzetak od odredba članka 74. stavak (3) Zakona o zaštiti okoliša).	**Konstatacija se prihvaća i potvrđuje.**
Ocjena usklađenosti s Pravilnikom o sadržaju studije – obrazloženje Međutim, detaljnim uvidom u Studiju identificirani su nedostatci u cjelinama koje obrađuju oblasti zaštite kvalitete zraka i upravljanja otpadom te zakonom predviđenog programa praćenja stanja (monitoringa) okoliša. Članak 74. stava (1) Zakona o zaštiti okoliša FBiH te Pravilnik o sadržaju studije uticaja na okoliš izričito nalažu da program praćenja stanja okoliša (monitoring) mora obuhvatiti sve ugrožene sastavnice okoliša. U tablici (stranice 336–351) u cijelini 7.3 Prijedlog programa praćenja stanja okoliša potpuno je izostavljen operativni program monitoringa kvalitete zraka.	**Primjedba se ne prihvaća, uz dopunu obrazloženja u pogl. 7.3.** Program praćenja stanja okoliša izrađen je u opsegu koji propisuju čl. 74. stavak (1) Zakona o zaštiti okoliša i Pravilnik o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš, a izostanak operativnog programa mjerenja ambijentalnog zraka nije propust nego posljedica pravne naravi takvog monitoringa, koji se ne provodi na razini pojedinačnog zahvata. **Monitoring kvalitete ambijentalnog zraka uspostavlja se na razini države, zone ili aglomeracije, a ne na razini projekta.** Direktiva (EU) 2024/2881 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. listopada 2024. o kvaliteti ambijentalnog zraka i čišćem zraku za Europu propisuje kriterije za uspostavljanje mreže mjernih stanica, metode praćenja kvalitete zraka, lokacije uzorkovanja, mjerenje i modeliranje koncentracija onečišćujućih tvari, osiguranje kvalitete mjerenja te izvješćivanje i informiranje javnosti. Cilj Direktive je uspostava i funkcioniranje državnog, odnosno regionalnog sustava praćenja kvalitete ambijentalnog zraka, a ne praćenje pojedinačnih zahvata. Njezine se odredbe, dakle, ne odnose na građevinske projekte, pa ni u pravnoj stečevini Europske unije nije predviđen projektni monitoring kvalitete ambijentalnog zraka. **Zakon o zaštiti zraka FBiH obvezuje nositelja djelatnosti na mjere, a ne na uspostavu mjernih stanica.** Zakonom o zaštiti zraka („Službene novine FBiH", broj 72/24), čl. 4., nadležnosti su podijeljene između tijela Federacije BiH i kantona, jedinica lokalne samouprave te gospodarskih subjekata i drugih pravnih i fizičkih osoba. Prema čl. 4. stavak (6), gospodarski subjekti i druge pravne i fizičke osobe koje u obavljanju djelatnosti utječu ili mogu utjecati na kvalitetu zraka dužni su osigurati tehničke mjere za sprječavanje ili smanjivanje emisija u zrak, planirati troškove smanjivanja emisija u okviru ukupnih troškova, pratiti utjecaj svoje djelatnosti na kvalitetu zraka te osigurati mjere zaštite. Obveza se, dakle, odnosi na provedbu i kontrolu mjera, a ne na uspostavu mreže mjernih stanica za pojedinačni zahvat.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	U fazi izgradnje emisije su privremene i difuzne, a mjerenje ne bi promijenilo skup mjera. Tijekom izgradnje autoceste dominantne su emisije prašine, koje su privremenog i difuznog karaktera i mogu se učinkovito spriječiti organizacijskim i tehničkim mjerama. Zaštita kvalitete zraka osigurava se primjenom mjera propisanih u pogl. 7.1.4 Studije — prijevoz materijala pokriven ceradama uz minimalno rasipanje pri istovaru i manipulaciji, redovito zalijevanje privremenih prometnica, gradilišnih ploha i manipulativnih površina tijekom toplih, suhih i vjetrovitih dana, osobito u blizini naselja, ograničenje brzine kretanja vozila u naseljenim područjima (npr. 30 km/h), korištenje tehnički ispravne mehanizacije uz redovite servise i gašenje strojeva izvan uporabe, optimizacija ruta kroz Plan upravljanja prometom te smještanje drobilica i separacija podalje od osjetljivih receptora uz njihovo zaustavljanje pri nepovoljnim vremenskim uvjetima. Provedbu tih mjera kontinuirano kontroliraju izvođač i stručni nadzor. Pojedinačna mjerenja putem monitoring stanica tijekom izgradnje ne bi dala rezultate koji bi bitno doprinijeli procjeni utjecaja ni definiranju dodatnih mjera zaštite: neovisno o izmjerenim koncentracijama, mjere za sprječavanje emisije prašine ostaju iste i moraju se provoditi kontinuirano. **U fazi eksploatacije investitor nema zakonsku osnovu za provođenje monitoringa ambijentalnog zraka.** Provedba mjera praćenja kvalitete zraka u fazi korištenja nije u nadležnosti JP Autoceste FBiH d.o.o. Mostar, nego nadležnih tijela prema Zakonu o zaštiti zraka. Neovisno o tome, Studija u pogl. 7.2.4 propisuje mjere za smanjenje utjecaja na zrak i u toj fazi — sustavno održavanje te po potrebi dodatno oblikovanje i proširenje zelenih zaštitnih pojaseva uz trasu radi smanjenja disperzije onečišćujućih tvari i vezivanja lebdećih čestica, ugradnju i redovito održavanje zemljanih nasipa i zaštitnih barijera na dionicama u blizini stambenih i osjetljivih područja, održavanje bankina i zelenih površina, ograničenje brzine te redovito uklanjanje nanosa zemlje s kolnika. **Rezultati projektnog mjerenja ne bi mogli pokrenuti nikakvu zakonsku mjeru.** Ako mjerne stanice federalne ili kantonalne mreže pokažu povišene koncentracije onečišćujućih tvari, Zakon o zaštiti zraka u čl. 20. propisuje instrumente planiranja zaštite zraka — Federalnu strategiju zaštite okoliša i Akcijski plan zaštite okoliša, kantonalne planove zaštite okoliša, kantonalne planove kvalitete zraka te kantonalne kratkoročne akcijske/interventne planove. Člankom 27. izričito je propisano da nadležno tijelo kantona donosi kratkoročni akcijski/interventni plan za zonu ili aglomeraciju na svojem području kada postoji opasnost od prekoračenja koncentracija onečišćujućih tvari opasnih po zdravlje ljudi ili okoliš. Mjerenje kvalitete zraka u fazi korištenja autoceste ne može biti dio zakonskog monitoringa, pa njegovi rezultati ne mogu pokrenuti

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	nijednu od navedenih mjera — zbog čega se takav monitoring u ovakvim slučajevima i ne propisuje. **Kvaliteta zraka u Studiji je obrađena u punom opsegu.** Postojeće stanje prikazano je u pogl. 5.5, na temelju podataka automatskih mjernih stanica za 2023. i 2024. godinu (Tablice 60–63, parametri SO_2, NO_2 i lebdeće čestice), uz utvrđenje da su koncentracije unutar propisanih graničnih vrijednosti. Utjecaji su modelirani u pogl. 6.2.4 za ciljne godine 2030. i 2050., s mapama disperzije (Slike 76–83) te tablicama emisija NO_x i PM_{10} iz prometa (Tablica 81) i proračunom emisija CO_2 (Tablica 68), pri čemu je za 2050. primijenjen najnepovoljniji scenarij maksimalnog rasta prometa bez tehnološkog poboljšanja voznog parka (Tablice 63 i 65). Mjere su dane u pogl. 7.1.4 i 7.2.4. **Dopuna Studije:** u pogl. 7.3 dodano obrazloženje pravne naravi praćenja kvalitete ambijentalnog zraka, s uputom na Zakon o zaštiti zraka („Službene novine FBiH", broj 72/24), čl. 4. stavak (6), čl. 20. i čl. 27., te na Direktivu (EU) 2024/2881.
Ocjena usklađenosti s Pravilnikom o sadržaju studije – obrazloženje Dalje, uočena je nereprezentativnost podataka o nultom stanju kvalitete zraka. Sukladno poglavlju 10, kao podloga za nulto stanje zraka korišteni su podaci s automatskih stanica "Bijeli Brijeg" (FHMZ) i "Kampus" (HNŽ) iz 2022. godine. Ove stanice su locirane u urbanom i zapadnom dijelu Mostara, prostorno i morfološki potpuno izolirane od istočne, brdsko-krške periferije kojom prolazi trasa. Nositelj izrade dužan je provesti indikativna terenska mjerenja kvalitete zraka izravno na mikrolokacijama pogođenih naselja (Vrapčići, Opine) i u zoni odlagališta Uborak kako bi se dobila stvarna i ažurna referentna slika nultog stanja za 2026. godinu.	Primjedba se djelomično prihvaća, uz ispravak činjeničnog navoda. 1. Podaci o nultom stanju kvalitete zraka nisu iz 2022., nego iz 2023. i 2024. godine. U pogl. 5.5 Studije prikazani su podaci s automatske mjerne stanice Mostar – Bijeli Brijeg (operator: Federalni hidrometeorološki zavod) i stanice Kampus – Mostar (operator: Ministarstvo trgovine, turizma i zaštite okoliša HNŽ), i to za 2023. i 2024. godinu. Tablice 60, 61, 62 i 63 izrijekom nose naslov „Prikaz srednjih godišnjih vrijednosti kvalitete zraka za područje Mostara za 2023. i 2024. godinu" za parametre SO_2, NO_2, PM_{10} i $PM_{2,5}$. Na temelju tih podataka utvrđeno je da je kvaliteta zraka u Mostaru u 2024. godini unutar zakonski dopuštenih granica, uz zabilježena povećanja pojedinih onečišćujućih tvari u odnosu na 2023. godinu. Napominje se da je isti nalaz ocjeniteljica navela i na drugom mjestu u svojem izvještaju, gdje konstatira da je „trenutna kvaliteta zraka (nulto stanje) utvrđena na temelju stvarnih i verificiranih podataka za 2023. i 2024. godinu", da su „podaci precizno strukturirani kroz tablice 42, 43, 44 i 45" te da to „predstavlja čistu i stabilnu bazu podataka". Navod o podacima iz 2022. godine stoga se ne može prihvatiti kao osnovan. 2. Procjena utjecaja na kvalitetu zraka ne temelji se na očitanjima sa stanica, nego na disperzijskom modeliranju. Sukladno pogl. 10 Studije, za procjenu utjecaja na kvalitetu zraka u fazi eksploatacije korišten je program COPERT 5.6 za proračun emisija iz cestovnog prometa te disperzijski model AERMOD, preporučen od strane Agencije za zaštitu okoliša Sjedinjenih Američkih Država (US EPA). Modeliranjem su obuhvaćene emisije NO_2 i PM_{10} za prognozirane prometne tokove u 2030. i 2050. godini. Rezultati su prikazani u pogl.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	6.2.4 kroz mrežu receptora i zonu modeliranja (Slika 75) te mape disperzije onečišćujućih tvari (Slike 76–83), s vrijednostima po receptorima uz samu trasu. Upravo je disperzijsko modeliranje metoda kojom se utvrđuju koncentracije na mikrolokacijama uz trasu — u naseljima Kutilivač, Vrapčići i Opine — što se očitanjima s dviju stacionarnih mjernih postaja ne bi moglo postići ni da su smještene bliže trasi. Podaci sa stanica u modelu imaju ulogu regionalne pozadinske razine (background), na koju se pribraja izračunati doprinos prometa; takav je pristup standardan i u skladu s metodologijom koju primjenjuju US EPA i europske smjernice za procjenu utjecaja prometa na kvalitetu zraka. 3. Terenska mjerenja duž trase provedena su za ostale sastavnice okoliša. Za tlo su u veljači 2026. uzeti uzorci na šest mjernih mjesta duž trase, uključujući mjerno mjesto MM2 u Vrapčićima, uz analizu u akreditiranom laboratoriju (pogl. 5.3.1, Prilog H). Za buku su u veljači 2026. provedena nulta mjerenja na šest mjernih mjesta u naseljima uz trasu, uz primjenu certificiranih instrumenata sukladno normama BAS ISO 1996-1:2020 i BAS ISO 1996-2:2020 (pogl. 10, Prilog G). Postojeće stanje na mikrolokacijama duž trase, dakle, nije utvrđivano isključivo posredno.
OPIS PROJEKTA – „Jesu li potrebni dodatni radovi i/ili servisi za projekat? Ukoliko jesu – opisati ih i izmjeriti, uključujući detalje potrebnih dozvola.“ (DZIP) Mikrolokacijska analiza. Kao podloga za nulto stanje zraka korišteni su podaci s automatskih stanica Bijeli Brijeg (FHMZ) i Kampus (HNŽ) iz 2022. godine. Ove stanice su locirane u urbanom i zapadnom dijelu Mostara, prostorno i morfološki potpuno izolirane od istočne, brdsko-krške periferije kojom prolazi trasa. Nositelj izrade treba provesti terenska mjerenja kvalitete zraka izravno na mikrolokacijama pogođenih naselja (Vrapčići, Opine) i u zoni odlagališta Uborak kako bi se dobila stvarna i ažurna referentna slika nultog stanja za 2026. godinu.	Prethodni odgovor.
OPIS PROJEKTA – „Jesu li tip i količina izlaznog materijala koji je proizveden kroz projekat prikazani kroz proračun, a ne procjenom?“ (PZIP) Primijenjena metodologija je potpuno ispravna. Ključni i najopasniji volumen materijala (iskop) utvrđen je egzaktnim proračunom, dok su sporedni tokovi procijenjeni u skladu s uobičajenom inženjerskom praksom za ovu fazu projektne dokumentacije.	PZIP
OPIS PROJEKTA – „Jesu li identifikovane vrsta i količina ostataka i emisije … nastalih tokom (i) izgradnje, (ii) operacija i (iii) razgradnje?“ (PZIP) Otpad: Kroz Tablice 5 i 6 provedena je precizna kategorizacija i šifriranje popratnog građevinskog i opasnog otpada prema kataloškim brojevima. Zrak: Proračunate su godišnje emisije stakleničkih plinova (CO2 u Tablici 68) te specifičnih polutanata iz prometa (NOx i PM10 u Tablici 62) za fazu eksploatacije, s prognoziranim opterećenjem za ciljne godine 2030. i 2050.	PZIP

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
OPIS PROJEKTA – „Jesu li razmatrani sastav, toksičnost i druge opasnosti nastale od ostataka i emisija … koje je izazvao projekt?“ (PZIP) Zrak: Kroz modelsku procjenu disperzije u poglavlju 6.2.4, detaljno je analizirana toksičnost i štetnost finih lebdećih čestica (PM10 i PM2,5) i dušikovih oksida na zdravlje lokalnog stanovništva u okolnim naseljima. Otpad: Izrađivač je klasificirao sav očekivani otpad sukladno zakonskim propisima. Jasno je razgraničen inertni otpad (stijenska masa koja nije toksična) od opasnog otpada (otpadna ulja iz strojeva, oplate, zamašćene krpe, ambalaža kemikalija) koji zahtijeva posebne režime postupanja.	PZIP
OPIS PROJEKTA – „Jesu li opisane metode za prikupljanje, skladištenje, postupanje, transport i na kraju odlaganje svih odgovarajućih ostataka i emisija?“ (PZIP) Otpad: Za fazu građenja, mjere i metode gospodarenja otpadom navedene su u poglavlju 7.1.9, a za fazu eksploatacije (održavanje cesta, čišćenje separatora) u poglavlju 7.2.8. Opisane su metode selektivnog prikupljanja na gradilištu i predaje ovlaštenim operaterima. Zrak: Opisane su tehnološke metode kontrole prašine (vlaženje, zatvoreni transport sipkih materijala ceradama, pranje guma kamiona na izlazima s gradilišta).	PZIP
OPIS PROJEKTA – „Jesu li razmatrane lokacije za konačno odlaganje svih odgovarajućih ostataka i emisija?“ (PZIP) Studija u poglavlju 3.3 i pripadajućoj Tablici 79 identificira, prostorno definira i grafički prikazuje (Slike 22 i 23) točne lokacije za odlagališta internog inertnog materijala iz tunela. To su lokaliteti Vrapčići i Merdžan Glava – Podveležje. Za te lokacije predviđeno je završno profiliranje i ozelenjavanje (rekultivacija) kako bi se uklopile u okoliš. Za tekuće emisije (otpadne vode s autoceste) predviđen je sustav zatvorene odvodnje i pročišćavanja preko separatora ulja i masti prije ispuštanja u recipijente.	PZIP
OPIS PROJEKTA – „Jesu li identificirane metode za procjenu količine i sastava svih ostataka i emisija? Da li su diskutovane nedoumice oko procjene ostatka i emisija?“ (PZIP) Za procjenu prometnog opterećenja i popratnih emisija u zrak korištene su standardizirane matematičke metode i priznati softverski modeli disperzije (detaljno opisani u poglavljima 6.4 i 10). Izrađivač je uzeo u obzir nesigurnosti i varijacije u dugoročnom planiranju prometa (PGDS za 2030. i 2050. godinu), prikazujući pesimistične i optimistične scenarije unutar mreže receptora (Slika 75).	PZIP
OPIS PROJEKTA – „Jesu li diskutovani rizici povezani sa projektom …?“ (PZIP) Detaljno su analizirani rizici od akcidentnih izlijevanja goriva iz cisterni, rizik od požara u dugim tunelima, seizmički hazard mostarske regije (Karte 6 i 7) te stabilnost kosina u kršu (Tablica 38)	PZIP
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Jesu li opisani mikroklima, meteorološki uslovi i trenutna kvaliteta zraka područja?“ (PZIP) Studija u poglavlju 5.4 daje detaljan i cjelovit pregled klimatskih i meteoroloških karakteristika šireg i užeg područja Mostara. Posebno je analizirana ruža vjetrova, što je ključno za procjenu širenja zračnog zagađenja i prašine u kotlinskim i padinskim dijelovima trase.	PZIP

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Zrak i otpad: Trenutna kvaliteta zraka (nulto stanje) utvrđena je na temelju stvarnih i verificiranih podataka za 2023. i 2024. godinu. Podaci su precizno strukturirani kroz tablice 42, 43, 44 i 45 za parametre (SO2), (NO2) i lebdeće čestice (PM). Utvrđeno je da su postojeće koncentracije unutar zakonom dopuštenih graničnih vrijednosti, što predstavlja čistu i stabilnu bazu podataka. Postojeće stanje tla i morfologija otpada na lokacijama budućih odlagališta Vrapčići i Merdžan Glava također su adekvatno opisani.	
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Jesu li izvori podataka i informacija o postojećem okolišu pravilno navedeni?“ (PZIP) Svi izvori su uredno citirani (Federalni zavod za statistiku, FHMZ, rezultati vlastitih terenskih istraživanja	PZIP
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Jesu li predstavljeni potrebni podaci?“ (PZIP) Potrebno je provođenje dopunskih mjerenja kvaliteta zraka odnosno postavljanje privremenih uzorkivača zraka na istočnoj periferiji (lokacije Vrapčići i Opine) kako bi se utvrdilo stvarno nulto stanje. Kao podloga za nulto stanje korišteni su podaci s automatskih stanica Bijeli Brijeg i Kampus, koje se nalaze u urbanom, zapadnom dijelu Mostara. Ti podaci su potpuno nereprezentativni za istočnu, brdsko-kršku periferiju (Uborak, Vrapčići, Opine, Gnojnice) kojom prolazi trasa. Izrađivač mora provesti indikativna terenska mjerenja na samoj lokaciji zahvata.	PZIP
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Da li je opisan proces kojim je definisan djelokrug okolinske studije?“ (PZIP) Opisan je u metodologiji (Poglavlje 1) na temelju izdanih smjernica Federalnog ministarstva okoliša i turizma (FMOiT)	PZIP
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Da li je u potpunosti provedena cjelokupna konsultacija tokom određivanja djelokruga te jesu li prezentirani njeni popratni komentari i stajališta?“ (PZIP) Sadrži poseban dio u kojem je prikazan sažetak zaprimljenih komentara i mišljenja zainteresiranih strana i javnih poduzeća tijekom postupka prethodne procjene (Poglavlje 1 i 18)	PZIP
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Jesu li opisane i izmjerene direktne, primarne posljedice na kvalitetu zraka i klimatske uslove?“ (PZIP) Otpad: Detaljno su analizirani morfološki utjecaji i vizualne promjene krajobraza koje nastaju zbog proboja pet tunela, izgradnje deset vijadukata i mostova te trajnog odlaganja velikih količina inertnog materijala na lokalitetima Vrapčići i Merdžan Glava-Podveležje. Zrak: U poglavlju 6.2.4 detaljno su modelirani i kvantificirani utjecaji budućeg prometa na kvalitetu zraka za ciljane godine 2030. i 2050. Utjecaji su vizualizirani kroz vrlo pregledne mape disperzije zagađujućih tvari (Slike 76 do 83) koje prikazuju srednje godišnje vrijednosti i odgovarajuće percentile za (PM10) i (NOx). Utjecaj projekta na klimu i emisiju stakleničkih plinova (CO2) matematički je proračunat u poglavlju 6.2.6.	PZIP
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Jesu li opisane privremene, kratkotrajne, dugotrajne i trajne posljedice …?“ (PZIP)	PZIP

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Svi utjecaji su razgraničeni na kratkotrajne, privremene (faza građenja) te dugotrajne i trajne (faza eksploatacije i prisutnosti objekta u prostoru)	
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Jesu li opisana najgora moguća predviđanja …?“ (PZIP) Modeliranje kvalitete zraka za 2050. godinu (Tablica 63, Tablica 65) provedeno je prema najgorem mogućem scenariju maksimalnog rasta prometa bez tehnološkog poboljšanja voznog parka	PZIP
MJERE UBLAŽAVANJA – „Jesu li mjere koje izvođač predlaže kako bi se smanjile posljedice jasno opisane …?“ (PZIP) Mjere zaštite kvalitete zraka tijekom izgradnje (vlaženje čela iskopa, sustavi ventilacije s filtrima na portalima tunela, pokrivanje tereta, pranje kotača) precizirane su u poglavlju 7.1.4, dok su mjere za fazu eksploatacije u poglavlju 7.2.4. Mjere gospodarenja otpadom i inertnim materijalom detaljno su razrađene kroz poglavlja 7.1.9, 7.2.8 te netehnički sažetak, nudeći konkretna inženjerska rješenja za rekultivaciju odlagališta Vrapčići i Merdžan Glava-Podveležje.	PZIP
MJERE UBLAŽAVANJA – „Da li je jasno naglašena namjera koju izvođač ima sa mjerama ublažavanja?“ (PZIP) Jasno je definirano da je namjera mjera eliminacija okolišnih rizika, ublažavanje narušavanja kvalitete života te svođenje svih emisija unutar graničnih vrijednosti Poglavlja 7.4 i 7.5	PZIP
MJERE UBLAŽAVANJA – „Da li je izvođač obvezan ugovorom da implementira predložene mjere ublažavanja …?“ (PZIP) Sve mjere iz poglavlja 7 definirane su kao strogo obvezujuće, postaju sastavni dio ugovorne dokumentacije za izvođača i uvjet su za dobivanje uporabne dozvole (Poglavlje 7.4)	PZIP
MJERE UBLAŽAVANJA – „Jesu li jasno definirane odgovornosti prilikom implementacije mjera ublažavanja, uključujući i finansiranje?“ (PZIP) Investitor (JP Autoceste FBiH) preuzima potpunu pravnu i financijsku odgovornost za nadzor i provedbu dugoročnih mjera, dok je izvođač odgovoran za gradilišne mjere (Poglavlje 2, Poglavlje 7.4)	PZIP
MJERE UBLAŽAVANJA – „Da li je monitoring plan objašnjen u studiji? / Jesu li indikatori monitoringa jasno definirani …?“ (NZIP – NE ZADOVOLJAVA) Zrak: Iako je u tekstualnom dijelu (poglavlje 7.3 i Slika 91) načelno objašnjena struktura i potreba za praćenjem stanja okoliša, u samom tabličnom prikazu operativnog plana monitoringa (od stranice 336 nadalje) medij ZRAK je u potpunosti izostavljen. Za projekt ovog tipa, koji uključuje masivno miniranje i proboj pet tunela tik uz naseljena mjesta, izostanak operativne tablice s koordinatama stanica, parametrima i rokovima mjerenja zraka je eliminatoran nedostatak.	**1. Praćenje kvalitete ambijentalnog zraka nije instrument koji se propisuje na razini pojedinačnog zahvata.** Direktiva (EU) 2024/2881 o kvaliteti ambijentalnog zraka i čišćem zraku za Europu uređuje kriterije za uspostavu mreže mjernih stanica, mjesta uzorkovanja, metode ocjenjivanja i izvješćivanja na razini države, zone ili aglomeracije, a ne na razini građevinskih projekata. Zakon o zaštiti zraka („Službene novine FBiH", broj 72/24) u čl. 4. stavak (6) obvezuje nositelja djelatnosti na osiguranje tehničkih mjera za sprječavanje i smanjivanje emisija, planiranje troškova tih mjera i praćenje utjecaja svoje djelatnosti ne na uspostavu mjerne mreže. Instrumenti reagiranja na prekoračenja propisani su čl. 20. i čl. 27. istog zakona (kantonalni planovi kvalitete zraka i kratkoročni akcijski/interventni planovi), a donosi

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	ih nadležno tijelo kantona. Rezultati mjerenja provedenih za potrebe pojedinačnog zahvata ne bi mogli pokrenuti nijedan od tih instrumenata. **2. Za rizik koji se u primjedbi navodi — miniranje uz naseljena mjesta — mjerenje kvalitete ambijentalnog zraka nije prikladna metoda.** Granične vrijednosti za PM_{10}, $PM_{2,5}$ i NO_2 definirane su kao dnevni i godišnji prosjeci. Miniranje je kratkotrajan, trenutan događaj čiji se učinak u takvim prosjecima ne iskazuje, pa mjerna stanica ne bi ni detektirala ni regulirala upravo onaj utjecaj zbog kojeg se traži. Utjecaji miniranja kontroliraju se elaboratom miniranja, mjerenjem vibracija na najbližim objektima, dinamikom i najavom radova te snimanjem stanja objekata prije početka radova dakle instrumentima koji se odnose na vibracije i buku, a ne na ambijentalni zrak. **3. Emisije prašine u fazi izgradnje kontroliraju se mjerama, koje se ne mijenjaju ovisno o izmjerenoj koncentraciji.** Studija u pogl. 7.1.4 propisuje prijevoz materijala pokriven ceradama uz minimalno rasipanje, redovito zalijevanje privremenih prometnica i manipulativnih površina tijekom toplih, suhih i vjetrovitih dana, osobito uz naselja, ograničenje brzine vozila u naseljenim područjima (npr. 30 km/h), korištenje tehnički ispravne mehanizacije uz redovite servise, optimizaciju ruta kroz Plan upravljanja prometom te smještanje drobilica i separacija podalje od osjetljivih receptora uz zaustavljanje pri nepovoljnim vremenskim uvjetima. Neovisno o izmjerenim koncentracijama, te mjere ostaju iste i moraju se provoditi kontinuirano pa mjerenje ne bi doprinijelo ni procjeni utjecaja ni definiranju dodatnih mjera. **4. Kvaliteta zraka u Studiji je obrađena, a procjena je kvantitativna.** Postojeće stanje dano je u pogl. 5.5 na temelju podataka stanica Bijeli Brijeg (FHMZ) i Kampus (Ministarstvo trgovine, turizma i zaštite okoliša HNŽ) za 2023. i 2024. godinu (Tablice 60–63). Utjecaj u fazi eksploatacije proračunat je programom COPERT 5.6 i modeliran disperzijskim modelom AERMOD (preporuka US EPA) za NO_2 i PM_{10} i prometne tokove u 2030. i 2050. godini, uz mrežu receptora (Slika 75) i mape disperzije (Slike 76–83), pogl. 10 i 6.2.4. Mjere su dane u pogl. 7.1.4 i 7.2.4. Dodano: U poglavlju 7.1.7. dodane su mjere za provođenje miniranja. U poglavlju 7.3. dodano obrazloženje pravne naravi praćenja kvalitete ambijentalnog zraka, s uputom na Zakon o zaštiti zraka („Službene novine FBiH", broj 72/24), čl. 4. stavak (6), čl. 20. i čl. 27., te na Direktivu (EU) 2024/2881.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
MJERE UBLAŽAVANJA – monitoring plan (PZIP, dio o otpadu) Otpad: Monitoring otpada i inertnog materijala u tablicama potpuno zadovoljava (PZIP). Jasno je definirana obveza dnevnog i tjednog nadzora nad odvoženjem materijala na odlagališta, kontrola količina, vođenje zakonskih očevidnika o otpadu te nadzor nad radom separatora ulja i masti duž trase.	PZIP
MJERE UBLAŽAVANJA – „Da li je prikazan plan informisanja zainteresiranih subjekata o ovim štetnim posljedicama?“ (PZIP) Rezultati periodičnog monitoringa okoliša bit će javno dostupni kroz registre investitora te se redovito dostavljaju Federalnoj upravi za inspekcijske poslove i FMOiT-u (Poglavlja 7.3, 7.4 i 13.6)	PZIP
MJERE UBLAŽAVANJA – „Uključuje li predložena monitoring shema praćenje vjerovatnih prekograničnih/međuentiteskih uticaja?“ (NP) Budući da je dionica locirana duboko unutar teritorija FBiH (područje Grada Mostara), izravni prekogranični ili međuentitetski utjecaji nisu identificirani, ali je praćenje općih parametara usklađeno s međunarodnim konvencijama BiH	
ALTERNATIVNA RJEŠENJA – „Da li su opisani osnovni ekološki uslovi u situaciji 'bez akcije'?“ (PZIP) Detaljno je opisan scenarij "bez akcije" (Zero-alternative) u poglavlju 8, koji bi značio zadržavanje cjelokupnog tranzitnog i teretnog prometa na postojećoj magistralnoj cesti M17, što bi dugoročno uzrokovalo okolišno i akustičko preopterećenje urbanog jezgra Mostara	PZIP
ALTERNATIVNA RJEŠENJA – „Da li su alternative navedene tokom razvojne faze projekta detaljno opisane …?“ (PZIP) Poglavlje 8 detaljno opisuje alternative. Analizirane su varijante položaja petlje Mostar jug iz ranijih faza i multikriterijalne analize te prilagodba trase novom Prostornom planu u odnosu na stari projekt iz 2010. godine (Poglavlje 8, Slike 93 i 94)	PZIP
ALTERNATIVNA RJEŠENJA – „Da li su navedene alternative i njihovi ekološki uticaji uspoređeni sa situacijom 'bez akcije' i sa predloženim projektom?“ (PZIP) Kroz multikriterijalnu analizu dokazano je da predloženi projekt, unatoč lokalnim utjecajima nudi znatno bolja okolišna i sigurnosna rješenja za širu regiju Mostara u usporedbi sa situacijom 'bez akcije' (Poglavlje 8, Poglavlje 12)	PZIP
ALTERNATIVNA RJEŠENJA – „Da li je opisan proces razvoja projekta uključujući objašnjenje razloga izbora predloženog projekta?“ (PZIP) Detaljno su elaborirani prostorno-planski, ekonomski i ekološki razlozi zbog kojih je odabrana upravo ova varijanta trase dužine 14,36 km kao optimalna za spajanje sjevernog i južnog dijela mostarske kotline izbjegavajući urbanu zonu (Poglavlje 8, Poglavlje 12)	PZIP
ZAKLJUČAK – Studija se ne prihvata i vraća izrađivaču na dopunu	

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Sukladno članku 78. i članku 83. Zakona o zaštiti okoliša FBiH ("Službene novine FBiH", br. 15/21), utvrđeno je da predmetna Studija u trenutačnom obliku sadrži nedostatke zbog kojih ne može biti prihvaćena te se vraća izrađivaču na dopunu. Ovakva ocjena ne predstavlja neprihvatljivost zahvata niti prepreku za nastavak postupka, već upućuje na potrebu dopune pojedinih dijelova Studije radi njezine veće stručne utemeljenosti i potpunosti.	
ZAKLJUČAK – obrazloženje Tekstualni, inženjerski i analitički dio Studije odrađeni su profesionalno. Nulto stanje zraka i otpada je detaljno i točno utvrđeno na temelju podataka iz 2023. i 2024. godine, negativni utjecaji su ispravno predviđeni naprednim disperzijskim modeliranjem (do 2050. godine), a predložene tehničke mjere ublažavanja su jasne i provedive. Međutim, kao podloga za nulto stanje zraka korišteni su podaci s automatskih stanica Bijeli Brijeg (FHMZ) i Kampus (HNŽ) iz 2022. godine. Ove stanice su locirane u urbanom i zapadnom dijelu Mostara, prostorno i morfološki potpuno izolirane od istočne, brdsko-krške periferije kojom prolazi trasa. Nositelj izrade dužan je provesti indikativna terenska mjerenja kvalitete zraka izravno na mikrolokacijama pogođenih naselja (Vrapčići, Opine) i u zoni odlagališta Uborak kako bi se dobila stvarna i ažurna referentna slika nultog stanja za 2026. godinu.	Prethodno odgovoreno
ZAKLJUČAK – obrazloženje Dalje, Studija ima administrativno-tehnički propust jer medij ZRAK uopće nije uvršten u završne operativne tablice monitoring plana (str. 336+), što znači da izvođač radova na terenu ne bi imao zakonski obvezujuću tablicu s lokacijama i rokovima mjerenja kvalitete zraka. S obzirom na to da projekt uključuje masivne iskope i proboj pet tunela, ovaj nedostatak je eliminatoran.	Prethodno odgovoreno
ZAKLJUČAK – obrazloženje Isto tako, unutar tablica plana monitoringa za ostale medije potpuno nedostaju definirane korektivne mjere i lanci odgovornosti u slučaju prekoračenja graničnih vrijednosti. Zbog opsega radova (iskop 5 tunela i gradnja 10 mostova/vijadukata) u blizini naseljenih zona, ovi nedostaci su eliminatorni jer onemogućuju stvarnu kontrolu i zaštitu okoliša na terenu. Slijedom svega navedenog, predlaže se Federalnom ministarstvu okoliša i turizma da privremeno obustavi postupak izdavanja te Studiju vrati Investitoru na doradu.	Prethodno odgovoreno

prof. dr. sc. DANIJELA PETROVIĆ – članica stručne komisije (zaštita vode, tla, zaštita od buke)

Izvještaj o ocjeni Studije uticaja na okoliš, 10.07.2026.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Ocjena usklađenosti s Pravilnikom o sadržaju studije – obrazloženje Studija je rađena u skladu sa Pravilnikom o sadržaju Studije o procjeni utjecaja na okoliš. Studijom su obuhvaćena sva predviđena poglavlja, ali pri razradi pojedinih poglavlja nisu primjenjivani isti kriteriji i metodologije prilikom utvrđivanja nultog stanja. Potrebno je navesti i prethodna istraživanja istina spominju se ali bi trebalo i da se prikažu ti rezultati.	U Studiji se dodaje tablica Pregled provedenih terenskih istraživanja biološke raznolikosti po skupinama, te se za svaku skupinu (npr. herpetofauna..) dodaje kolona kojoj se potvrđuje je li vrsta pronađena na terenu tijekom 2026, 2020 ili je potvrđena literaturno. Dodano: Poglavlje 5.2 Biološka raznolikost (1) Za sve tematske skupine (staništa i flora, beskralježnjaci, vodozemci i gmizavci, ptice, šišmiši, krupni sisari) dodana je metodologija istraživanja s navođenjem izvođača, primijenjenih metoda, lokaliteta i termina terenskog rada. Staništa, vegetacija i invazivne vrste (2) Dodana je Tablica 23 Koordinate lokaliteta istraživanog područja. (3) Dodana je Tablica 27 Pregled ugroženih biljnih vrsta unutar šireg istraživanog područja s komparativnim prikazom IUCN Crvene liste, Crvene liste FBiH, vrsta s Direktive o staništima i vrsta s CITES konvencije, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. (4) Dodana je Tablica 28 Pregled endemičnih biljnih vrsta, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. (5) Dodana je Tablica 29 Pregled invazivnih biljnih vrsta unutar istraživanog područja s osnovnim podacima, statusom invazivnosti u FBiH i podrijetlom, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. Beskralježnjaci (6) Dodana je Tablica 30 Pregled zaštićenih i ugroženih vrsta beskralješnjaka na području istraživanja, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama. Vodozemci i gmizavci (7) Dodana je Tablica 32 Rezultati literaturnog pregleda vodozemaca, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama. Ptice (8) Dodana je Tablica 35 Vrste ptica zabilježene na dionici Mostar sjever – Mostar jug i u zoni utjecaja projekta, s pripadajućim zaštitnim statusom. (9) Dodana je Tablica 36 Pregled ornitofaune, brojnost jedinki po točkama.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	(10) Dodana je Tablica 37 Vrste ptica zabilježene na području istraživanja, njihov zaštitni status, pogodnost staništa i lokacija nalaza. (11) Dodana je Tablica 38 Prisutnost navedenih vrsta ptica u Hercegovini tijekom ožujka. Šišmiši (12) Dodana je Tablica 39 Pregled vrsta, lokaliteta i statusa zaštite, s usporedbom s prethodnim studijama. Krupni sisari (13) Dodana je Tablica 40 Procjene gustoće i pritiska na stanište. (14) Dodana je Tablica 41 Pregled vrsta kopnenih sisavaca na području projekta i njihov status zaštite.
OPIS PROJEKTA – „Da li je izmjereno i prikazano zemljišno područje koje je potrebno za privremenu konstrukciju te je li određen plan za obnavljanje navedenog područja?“ Nulto stanje odlagališta inertnog otpada Vrapčići nije vidljivo	Lokacija nije privremena građevinska površina, nego trajna prenamjena prostora, pa je i plan njezina uređenja drukčije naravi. 1. Površina i namjena su izmjerene i prikazane. Lokacija „Vrapčići” obuhvaća površinu od oko 360.000 m², s projektiranim kapacitetom od oko 920.000 m³ materijala iz iskopa, i prikazana je na Slici 22 u pogl. 3.3.1.1, uz navođenje 13 katastarskih čestica u k.o. Vrapčići. Lokacija „Merdžan Glava – Podveležje” obuhvaća oko 366.600 m², s kapacitetom od oko 2.600.000 m³ (Slika 23). 2. Plan uređenja nakon završetka radova postoji. Za lokaciju „Vrapčići” krajnje stanje nije povrat u zatečeno stanje, nego formiranje platoa budućeg sportsko-rekreacijskog centra na razini posteljice, u skladu s planskom namjenom i s urbanističkom suglasnošću Grada Mostara (Rješenje broj UPI-07/2-19-2554/24 od 29.10.2024.). Položaji objekata i prometnica te konačno uređenje platoa definirat će se projektom sportsko-rekreacijskog centra. Humusiranje u debljini od 20 cm sa sjetvom trave predviđeno je na zaravnjenom dijelu uz privatne objekte na potezu P2–P4, a plato se formira po tehnologiji trupa autoceste kako bi imao nosivost za buduće objekte. 3. Podaci o postojećem stanju koji za lokaciju „Vrapčići” postoje. Mjerno mjesto MM2 (Vrapčići), uzorkovano 23.02.2026., s rezultatima u Tablici 44 i izvješćem u Prilogu H; točke uzorkovanja šišmiša L3 (predgrađe Vrapčića uz povremeni potok Suhi Do) i L4 (predgrađe industrijske zone Vrapčići); lokaliteti ornitofaune na stacionažama 1.900 m i 2.500 m; prikaz krajobraza u pogl. 6.2.7, gdje se lokacija opisuje kao odlagalište „smješteno u industrijskoj zoni uz rijeku Neretvu”; potok Sušica, koji prolazi tim područjem, obuhvaćen je programom praćenja iz pogl. 7.3 s dvadeset parametara.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Hoće li nove površine zemljišta biti zauzeta projektom … i može li doći do potencijalnog konflikta sa već postojećim načinom korištenja ovih zemljišta?“ Tamo gdje nema uraditi nulto stanje sastavnica okoliša (kemijski parametri voda nisu radjeni)	Kvaliteta površinske vode nije prikazana jer na projektnom području nema stalnih vodotoka — Sušica, Suhi Do i Svabinjski Do vodotoci su povremenog i bujičnog karaktera koji teku uglavnom za vrijeme intenzivnijih oborina, a tijekom terenskih istraživanja zatečeni su presušeni (pogl. 5.2, 5.3; Prilog C-3). Vodno okruženje područja opisano je u pogl. 5.4 (Hidrologija) — pripadnost slivu Jadranskog mora, položaj u srednjem toku Neretve, opis slivnih područja i tokova Sušice, Suhog Dola i Svabinjskog Dola s prikazom na Slikama 56 i 57 — te u pogl. 5.4.4 (Hidrogeološke značajke), gdje su obrađene vodopropusnost sredina, pripovršinski vodonosnici i uvjeti prihranjivanja u krškom terenu. Mogućnost infiltracije onečišćujućih tvari u podzemlje i podjela trase na zone hidrogeološkog rizika obrađene su u pogl. 6.2.3, a mjere zaštite voda u pogl. 7.1.2 i 7.2.2, uključujući zatvoreni sustav odvodnje i separatore ulja i masti prema normama EN 858-1 i EN 858-2 u zonama visokog rizika. Dodano: Dopuna Studije pogl. 5.3.5 Hidrogeološka istraživanja (novo potpoglavlje) U poglavlje 5.3 uvršteno je novo potpoglavlje 5.2.5 s prikazom hidrogeoloških istražnih radova provedenih za potrebe izrade glavnog projekta autoceste, izrađeno na temelju knjige C1020 Hidrogeološki elaborat: • dodan je opis hidrogeološkog kartiranja i profiliranja — provedeno duž čitave dionice u pojasu prosječne širine 200 m, u mjerilu 1:2.000, s prikazom reljefnih, hidrografskih, geoloških i hidrogeoloških značajki, razina i oscilacija podzemne vode, uvjeta prihranjivanja i pražnjenja te izdvajanja zona rizika za uvjete izgradnje; izrađene su hidrogeološke karte i profili u istom mjerilu; • dodan je opis hidrogeološkog istražnog bušenja — dvije bušotine ukupne duljine 37 m, rotacijska metoda, kontinuirano jezgrovanje, određivanje parametra RQD i uzimanje uzoraka za laboratorijska ispitivanja; • unesena je Tablica 54 s podacima o istražnim bušotinama s ugrađenim piezometarskim konstrukcijama — BR-16 (22,0 m; 6487130,05 / 4794626,62; kota 42,65) i BR-19 (15,0 m; 6486964,38 / 4794010,77; kota 42,47), na stacionažama km 14+000,00 i km 14+560,00; • dodan je opis ugrađenih piezometarskih konstrukcija — plastične desetbarske cijevi promjera 50,8 mm, perforirane u zonama oscilacija razine podzemne vode, sa zaštitnim betonskim blokom i označenim vrhom cijevi;

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	• obrazložen je opseg istraživanja i broj piezometarskih bušotina — na padinskom dijelu trase nisu registrirane pojave ni razine podzemnih voda, pa posebna hidrogeološka istraživanja ondje nisu izvedena; krajnji dio trase nakon tunela T5 prolazi limnoglacijalnim i aluvijalnim šljunkovito-pjeskovitim materijalima s vodonepropusnim laporima u podini, gdje je pojava vode moguća i česta; broj piezometarskih bušotina nije bio unaprijed programiran nego je ovisio o pojavi vode u bušotinama; • unesena je Tablica 55 s rezultatima sedam serija mjerenja razine podzemne vode u razdoblju 12.01.–13.07.2023., te je navedeno da su kao korespondentne razine usvojena mjerenja od 20.04.2023. (BR-16 = 8,00 m, BR-19 = 7,50 m), uz amplitudu oscilacija od 0,30 m. Studija je u poglavlju 5.4 dopunjena prikazom povremenih i bujičnih vodotoka na dionici, izrađenim na temelju projektne dokumentacije autoceste: • dodan je popis svih jedanaest vodotoka koje trasa presijeca (Jamni do, Suhi do, Svabinjski do, Hadžića do i sedam bezimenih povremenih vodotoka), s površinama slivnih područja od 0,25 do 3,41 km²; • unesena je Tablica 56 s velikim vodama povratnih razdoblja 10, 20, 50 i 100 godina za svaki vodotok, preuzeta iz knjige J0010 Hidrologija i hidrotehnika, uz navođenje primijenjene SCS metodologije za male slivove bez osmatranih nizova protoka; • navedene su mjerodavne projektne veličine — $Q_1/_{100}$ = 8,24 m³/s za Suhi do i $Q_1/_{100}$ = 3,96 m³/s za Svabinjski do, uz Manningov koeficijent n = 0,020 — i obrazloženo je da vodotoci koji su najveći dio godine suhi pri ekstremnim oborinama poprimaju obilježja znatnog vodnog toka; • dodan je prikaz tehničkih rješenja uređenja korita iz knjiga D1070-1 (Suhi do), D1070-2 (Svabinjski do) i D1070-3 (Sušica) — bujične pregrade, taložnik, armiranobetonsko korito i ucjevljenja s revizijskim oknima — uz projektni kriterij zaštite od velike vode ranga 1/100 godina; • navedeno je da se preostali vodotoci provode ispod trupa autoceste propustima P1 do P9, čiji su geotehnički uvjeti temeljenja obrađeni u knjizi C1052.
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Jesu li opisane značajne karakteristike topografije i geologije tog područja … Da li je opisano vodeno okruženje tog područja?“	**Primjedba se ne prihvaća.**

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Kvaliteta vode nije prikazana	Kemijska analiza vode nije provedena jer na projektnom području **nema stalnih vodotoka**. Studija u pogl. 5.2 izrijekom navodi da istraživanje ihtiofaune nije provedeno „s obzirom na to da na projektnom području nema stalnih vodotoka — prisutni su isključivo sezonski potoci na području Kutilivača, Kuta i Brasinskog potoka". Potok Sušica opisan je u pogl. 5.3 kao bujični vodotok povremenog karaktera koji „teče uglavnom za vrijeme intenzivnijih oborina", potok Suhi Do kao vodotok čiji sam naziv upućuje na povremeni karakter, a koji u zoni naselja Vrapčići lokalno gubi jasno oblikovano korito, dok je za Svabinjski Do terenskim opažanjima potvrđen povremeni karakter. Tijekom terenskih istraživanja provedenih za potrebe ove Studije vodotoci su zatečeni presušeni, što je zabilježeno i u Prilogu C-3, gdje se za lokaciju L3 navodi da se nalazi „u blizini povremenog potoka Suhi Do, koji je tijekom istraživanja bio presušen". Uzorkovanje površinske vode na presušenim koritima nije tehnički izvedivo niti bi dalo reprezentativan rezultat. Postojeće stanje vodnih resursa stoga je utvrđeno metodama primjerenim krškom području s povremenim tokovima: hidrogeološkim elaboratima izrađenim za potrebe glavnog projekta (Knjiga C1020), terenskim hidrogeološkim ispitivanjima, analizom vodopropusnosti i pripovršinskih vodonosnika (pogl. 5.3.4) te podjelom trase na zone umjerenog i visokog hidrogeološkog rizika onečišćenja podzemnih i površinskih voda (pogl. 10). Za zahvat je ishodovana i prethodna vodna suglasnost Agencije za vodno područje Jadranskog mora Mostar, rješenje broj UP/40-1/21-2-7/24 od 25.03.2024., s rokom važenja od tri godine. U pogl. 7.3 Studije, u tablici programa praćenja, medij VODE — površinske vode obuhvaćen je s dvadeset parametara: temperatura, elektroprovodljivost, pH vrijednost, sadržaj otopljenog kisika, boja, alkalitet, ukupne suspendirane tvari, taložive tvari, KPK ($KMnO_4$), teški metali (bakar, krom, cink, nikal, olovo, željezo, mangan, kadmij, arsen i živa), BPK_5, nitriti, nitrati, amonijak, ukupni dušik, ukupni fosfor, ortofosfati, kloridi, sulfati te ulja i masti. Mjesta uzorkovanja su sezonski vodotoci Sušica, Suhi Do, Brasinski potok, Borovac i Potočina. Praćenje je propisano u sve tri faze: • Prije izgradnje — analiza vode neposredno prije izvođenja radova, čime se utvrđuje referentno stanje. • Tijekom izgradnje — jedanput godišnje, i to izrijekom „u periodu velikih voda zbog sezonskog karaktera vodotoka". • Tijekom korištenja — sukladno zahtjevima vodnog akta. Dodatno je propisano praćenje otpadnih voda — pročišćene vode iz separatora ulja i masti duž dionice, s parametrima suspendiranih tvari i mineralnih ulja, sukladno zahtjevima vodnog akta i Uredbi o uvjetima

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	ispuštanja otpadnih voda u okoliš i sustav javne kanalizacije („Službene novine FBiH", br. 26/20, 96/20 i 01/24). Uzorkovanje provodi ovlaštena laboratorija akreditirana od Instituta za akreditiranje BiH i ovlaštena od Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, koju angažira izvođač radova, odnosno u fazi korištenja JP Autoceste FBiH — Služba za održavanje. Izvještaj se dostavlja nadzornom inženjeru i JP Autocestama FBiH, koje ga prosljeđuju Federalnom ministarstvu okoliša i turizma te Agenciji za vodno područje Jadranskog mora.
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Da li je opisana trenutna situacija svjetlosti, buke, toplote i elektromagnetske radijacije?" Buke da	**Prima se na znanje.** Postojeće stanje buke utvrđeno je ciljano planiranim mjerenjima razine okolišne buke na reprezentativnim lokacijama u naseljima kroz koja prolazi trasa (pogl. 5.7) Polaznu osnovu činila su mjerenja iz Studije o procjeni utjecaja na okoliš iz travnja 2022. godine, provedena na četiri mjerna mjesta, a program je ovim ažuriranjem proširen na šest mjernih mjesta zbog izmjena u trasi i potrebe preciznijeg sagledavanja utjecaja na naseljena područja. Mjerenja obuhvaćaju naselja Kutilivač, Vrapčići, Mazoljice, Opine i Gnojnice, uključujući zonu Aerodroma Mostar, uz uvažavanje postojećeg prometnog opterećenja i kumulativnih izvora buke. Provedena su u veljači 2026. certificiranim instrumentima sukladno normama BAS ISO 1996-1:2020 i BAS ISO 1996-2:2020, a izvještaj je priložen kao Prilog G (br. 01-2-2-202-III/26, ZGI d.o.o. Mostar). Procjena utjecaja provedena je akustičkim modeliranjem na temelju prometnih opterećenja (pogl. 6.2.8), a mjere zaštite dane su u pogl. 7.1.6 i 7.2.6. **Po pitanju svjetlosti** trasa najvećim dijelom prolazi nenaseljenim brdovitim terenom, bez stalnih izvora svjetlosnog onečišćenja u otvorenom prostoru. Neovisno o tome, mjere ograničenja i usmjeravanja rasvjete propisane su u pogl. 7.1.5 i 7.2.5, radi zaštite šišmiša i ptica usmjerena LED rasvjeta toplog spektra, bez rasipanja svjetla prema gore, uz izbjegavanje nepotrebnog osvjetljavanja. **Toplina-** projekt ne uključuje tehnološke procese, postrojenja za sagorijevanje ni druge stacionarne izvore topline. Jedini mogući učinak jest lokalno zagrijavanje asfaltnih površina, koje je prostorno ograničeno na sam kolnik i bez utjecaja na okolne receptore, pa je u pogl. 6.2.6 ocijenjeno kao zanemarivo. **Elektromagnetsko zračenje** - zahvat ne obuhvaća dalekovode, radijske odašiljače ni druge izvore elektromagnetskog zračenja.
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Jesu li izvori podataka i informacija o postojećem okolišu pravilno navedeni?" Potrebno je prikazati i objediniti prethodna istraživanja.	Dodana je Tablica 27 Pregled ugroženih biljnih vrsta unutar šireg istraživanog područja s komparativnim prikazom IUCN Crvene liste, Crvene liste FBiH, vrsta s Direktive o staništima i vrsta s CITES

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	konvencije, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. Dodana je Tablica 28 Pregled endemičnih biljnih vrsta, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. Dodana je Tablica 29 Pregled invazivnih biljnih vrsta unutar istraživanog područja s osnovnim podacima, statusom invazivnosti u FBiH i podrijetlom, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. Beskralježnjaci Dodana je Tablica 30 Pregled zaštićenih i ugroženih vrsta beskralješnjaka na području istraživanja, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama. Vodozemci i gmizavci Dodana je Tablica 32 Rezultati literaturnog pregleda vodozemaca, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama. Ptice Dodana je Tablica 35 Vrste ptica zabilježene na dionici Mostar sjever – Mostar jug i u zoni utjecaja projekta, s pripadajućim zaštitnim statusom. Dodana je Tablica 36 Pregled ornitofaune, brojnost jedinki po točkama. Dodana je Tablica 37 Vrste ptica zabilježene na području istraživanja, njihov zaštitni status, pogodnost staništa i lokacija nalaza. Dodana je Tablica 38 Prisutnost navedenih vrsta ptica u Hercegovini tijekom ožujka. Šišmiši Dodana je Tablica 39 Pregled vrsta, lokaliteta i statusa zaštite, s usporedbom s prethodnim studijama. Krupni sisari Dodana je Tablica 41 Pregled vrsta kopnenih sisavaca na području projekta i njihov status zaštite.
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Da li je u potpunosti provedena cjelokupna konsultacija tokom određivanja djelokruga …?“ Nevladine udruge koje djeluju na tom području nisu uključene nisu kontaktirane.	Zainteresirane strane u ovom su postupku identificirane u skladu sa Zakonom o zaštiti okoliša Federacije BiH („Službene novine FBiH", broj 15/21), čl. 65. i 71., i to kroz postupak prethodne procjene utjecaja na okoliš koji provodi Federalno ministarstvo okoliša i turizma. Zahtjev za prethodnu procjenu utjecaja na okoliš Ministarstvo je objavilo i stavilo na javni uvid, čime je svim zainteresiranim stranama, uključujući nevladine udruge, omogućeno da se uključe u postupak i dostave svoje komentare. Zainteresirane strane koje su se u zakonskom roku javile utvrđene su Rješenjem Federalnog ministarstva okoliša i turizma broj UPI 05/1-02-19-4-231/25 od 17.02.2026. godine, kojim su ujedno

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	utvrđeni izrada, opseg i sadržaj Studije. To je rješenje sastavni dio Studije kao Prilog F. Sukladno tom rješenju, u poglavlju 18 Studije „Ostali podaci i informacije" navedene su zainteresirane strane — NVO „Eko Dvogled" i Aarhus centar u BiH — te su u cijelosti prenesene njihove primjedbe i komentari, zajedno s očitovanjima izrađivača. Time su komentari nevladinog sektora ugrađeni u Studiju prije njezina stavljanja na javni uvid, a ne naknadno. Uz to, za projekt je izrađen Plan uključivanja dionika (Stakeholder Engagement Plan), kojim se identificiraju zainteresirane strane, uključujući nevladine udruge koje djeluju na području zahvata, te utvrđuju načini i dinamika komunikacije s njima tijekom pripreme i provedbe projekta. Taj se plan provodi paralelno sa Studijom i predstavlja stalni mehanizam uključivanja dionika. Napominjemo i da identifikacija i pojedinačno pozivanje zainteresiranih strana, kao i organizacija javnog uvida i javne rasprave, nisu u nadležnosti izrađivača Studije nego Federalnog ministarstva okoliša i turizma kao nositelja postupka. Uloga izrađivača jest izrada dokumentacije, njezino izlaganje na javnoj raspravi i očitovanje na zaprimljene primjedbe, što je u ovom postupku i učinjeno. Studija je, zajedno s prilozima, bila javno dostupna na mrežnoj stranici Ministarstva tijekom javnog uvida, prije održavanja javne rasprave, čime je svim zainteresiranim stranama omogućen uvid i dostava primjedaba. Sve zaprimljene primjedbe obrađene su u ovoj matrici. Suradnja sa zainteresiranim stranama nastavljena je i nakon formalnog dijela postupka. Po zaprimanju primjedbi Jedinstvene lovačke organizacije „Lovac" Mostar, konzultantska kuća ZGI d.o.o. Mostar inicirala je izravan kontakt s Društvom te je od tada u stalnoj komunikaciji s njegovim predstavnicima. Sastanak je održan 21.8.2026. godine, uz sudjelovanje predsjednika i tajnika Društva te predstavnika Investitora i Konzultanta, a na njemu je zatraženo dostavljanje digitalnih karata lovišta radi preklapanja granica revira s trasom autoceste. Nakon toga održan je i dodatni sastanak Konzultanta s predstavnikom Društva, po kojem je Društvo dostavilo zatraženu dokumentaciju.
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Da li se prema bitnim posljedicama prilazi na drugačiji način od onih manje bitnih …?" Previše je podataka koje nisu potrebne za Studiju. A rezultati ranijih istraživanja su zanemareni a trebali bi biti jasno prikazani i trebaju biti dobar temelj za daljnja istraživanja.	Prihvaća se sugestija da rezultati ranijih istraživanja budu jasno prikazani i da posluže kao polazište za daljnja istraživanja; to je i pristup koji se dopunom uvodi. U dijelu koji se odnosi na opseg Studije potrebno je pojasniti iz čega on proizlazi. **1. Opseg i sadržaj Studije nisu slobodno odabrani.** Sadržaj Studije propisan je čl. 5. Pravilnika o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš („Službene novine FBiH", broj 63/21), a obvezni opseg i sadržaj za ovaj zahvat utvrđeni su Rješenjem Federalnog ministarstva okoliša i turizma broj UPI 05/1-02-19-4-231/25 od 17.02.2026. (pogl. 1).

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Tim je rješenjem, uz obvezne elemente, zatražen i poseban dio u kojem se prikazuje sažetak zaprimljenih komentara i mišljenja zainteresiranih strana iz postupka prethodne procjene, s obrazloženjem načina na koji su uzeti u obzir — što je razlog opsega poglavlja 1 i 18. Dio opsega proizlazi i iz naravi zahvata: na dionici od 14,36 km projektirano je jedanaest mostova, šest tunela, petlja s naplatnom postajom i centrom za upravljanje prometom, spojna cesta prema M17, privremeni spoj na M-6.1 s naplatnom postajom te dvije lokacije odlaganja materijala iz iskopa, uz niz rekonstruiranih lokalnih cesta. Opis tih elemenata nužan je za razumijevanje utjecaja, ali se prihvaća da opći i metodološki dijelovi mogu biti sažetiji. Dodana je Tablica 27 Pregled ugroženih biljnih vrsta unutar šireg istraživanog područja s komparativnim prikazom IUCN Crvene liste, Crvene liste FBiH, vrsta s Direktive o staništima i vrsta s CITES konvencije, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. Dodana je Tablica 28 Pregled endemičnih biljnih vrsta, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. Dodana je Tablica 29 Pregled invazivnih biljnih vrsta unutar istraživanog područja s osnovnim podacima, statusom invazivnosti u FBiH i podrijetlom, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. Beskralježnjaci Dodana je Tablica 30 Pregled zaštićenih i ugroženih vrsta beskralješnjaka na području istraživanja, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama. Vodozemci i gmizavci Dodana je Tablica 32 Rezultati literaturnog pregleda vodozemaca, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama. Ptice Dodana je Tablica 35 Vrste ptica zabilježene na dionici Mostar sjever – Mostar jug i u zoni utjecaja projekta, s pripadajućim zaštitnim statusom. Dodana je Tablica 36 Pregled ornitofaune, brojnost jedinki po točkama. Dodana je Tablica 37 Vrste ptica zabilježene na području istraživanja, njihov zaštitni status, pogodnost staništa i lokacija nalaza. Dodana je Tablica 38 Prisutnost navedenih vrsta ptica u Hercegovini tijekom ožujka. Šišmiši Dodana je Tablica 39 Pregled vrsta, lokaliteta i statusa zaštite, s usporedbom s prethodnim studijama.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Krupni sisari Dodana je Tablica 41 Pregled vrsta kopnenih sisavaca na području projekta i njihov status zaštite.
OPIS OKOLIŠA I UTICAJA – „Jesu li opisana najgora moguća predviđanja …?“ Kvalitetan monitoring je izostao.	Nulto stanje utvrđeno je mjerenjima provedenima za potrebe Studije: • buka — mjerenja u veljači 2026. na šest mjernih mjesta, certificiranim instrumentima, prema normama BAS ISO 1996-1:2020 i BAS ISO 1996-2:2020; izvješće priloženo kao Prilog G (br. 01-2-2-202-III/26, ZGI d.o.o. Mostar); • tlo — uzorkovanje i analiza na šest mjernih mjesta prema normama BAS ISO 10390:2023 i BAS ISO 11047:2000; izvješće priloženo kao Prilog H (br. 01-2-202-III/26, ZGI d.o.o. Mostar); • zrak — podaci automatskih mjernih postaja Mostar – Bijeli Brijeg i Kampus – Mostar za 2023. i 2024. godinu; • bioraznolikost — terenska istraživanja po skupinama, dokumentirana u Prilozima A, B, C-1, C-2, C-3 i C-4. Program praćenja utvrđen je u **pogl. 7.3** i obuhvaća kvalitetu zraka, vode, tlo, buku, staništa, floru i faunu, otpad te pokazatelje povezane sa stanovništvom, po trima fazama prije izgradnje, tijekom izgradnje i tijekom korištenja uz utvrđena mjesta uzorkovanja, parametre, učestalost, nositelja obveze i način izvješćivanja. Za tlo je utvrđeno deset mjernih mjesta, za buku šest, a za površinske vode pet sezonskih vodotoka s dvadeset parametara. Praćenje bioraznolikosti dodatno je razrađeno u **Prilogu E – Plan upravljanja biodiverzitetom**, koji propisuje dodatna istraživanja prije izgradnje po skupinama te evidenciju stradavanja životinja s terenskim pregledima trase najmanje jednom mjesečno tijekom prve tri godine korištenja autoceste
MJERE UBLAŽAVANJA – „Da li je razmatran potencijal za ublažavanje posljedica na lokaciji/ama gdje se javljaju štetne posljedice …?“ Studijom nisu definirane mjere ublažavanja utjecaja za lokaciju planirane deponije Vrapčići, budući da nije provedena analiza niti je prikazano nulto stanje okoliša na predmetnoj lokaciji. Kvaliteta voda nije prikazana.	1. Lokaciju nije odabrao nositelj projekta, nego Grad Mostar, u skladu s namjenom koju za taj prostor predviđaju važeći prostorno-planski dokumenti. Odlaganje je odobreno urbanističkom suglasnošću Grada Mostara, Rješenje broj UPI-07/2-19-2554/24 od 29.10.2024., izdanom izrijekom *radi sanacije i pripreme terena u skladu s planiranom budućom namjenom prostora*, na 13 poimence navedenih katastarskih čestica u k.o. Vrapčići. Nije riječ o odlagalištu otpada, nego o odlaganju inertnog kamenog materijala iz iskopa, najveće granulacije do 30 cm, istih karakteristika kao materijal koji se ugrađuje u tijelo autoceste, uz slojevitu ugradnju, propisano zbijanje te ispitivanje i prijem svakog sloja. Krajnji

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	rezultat nije nasuta površina, nego uređeno zemljište za sportsko-rekreacijski centar na prostoru koji je danas u industrijskoj zoni uz rijeku Neretvu. 2. Mjere ublažavanja propisane kroz uvjete Grada. Uvjeti koje je Grad Mostar postavio ugrađeni su u projektno rješenje i opisani u pogl. 3.3.1.1: najveća visina kosine u razini magistralne ceste M17; zadržavanje ranije izgrađenog bazena na potezu P11–P16 bez zatrpavanja; formiranje kosine uz postojeći kanal radi osiguranja odvodnje s tijela odlagališta; odlaganje uz rijeku Neretvu samo do postojećeg makadamskog puta; humusiranje u debljini od 20 cm sa sjetvom trave na zaravnjenom dijelu uz privatne objekte na potezu P2–P4. 3. Mjere ublažavanja propisane Studijom. Pogl. 7.1.3 — fazno izvođenje iskopa, formiranje deponija na stabilnoj podlozi izvan vodotoka, mjere protiv erozije, rasipanja i zamućivanja voda te ugradnja odvodne infrastrukture; pogl. 7.1.5 i 7.2.5 4. Vode. Za projektnu dokumentaciju ishodovana je prethodna vodna suglasnost Agencije za vodno područje Jadranskog mora Mostar, Rješenje broj UP/40-1/21-2-7/24 od 25.03.2024., s rokom važenja od tri godine, čime su utvrđeni uvjeti u odnosu na vodno dobro. Na predmetnom području nema stalnih vodotoka. Potok Sušica, koji u donjem toku prolazi pokraj odlagališta Uborak i kroz dio Vrapčića prema Neretvi, jedan je od pet vodotoka obuhvaćenih programom praćenja iz pogl. 7.3, s dvadeset parametara, uključujući teške metale (bakar, krom, cink, nikal, olovo, željezo, mangan, kadmij, arsen i živa), ulja i masti, suspendirane i taložive tvari te hranjive tvari. Praćenje se provodi prije početka radova, tijekom izgradnje u razdoblju velikih voda zbog sezonske naravi vodotoka, te tijekom korištenja prema zahtjevima vodnog akta. Prihvaća se, međutim, da rezultati mjerenja kvalitete voda za samu lokaciju nisu prikazani, budući da su vodotoci tijekom terenskih obilazaka zatečeni suhi, što je u pogl. 5.3 navedeno, ali nije povezano s prikazom stanja na lokaciji odlagališta. 5. Postojeće stanje koje za lokaciju postoji. Mjerno mjesto MM2 (Vrapčići), uzorkovano 23.02.2026., s rezultatima u Tablici 44 i izvješćem u Prilogu H; točke uzorkovanja šišmiša L3 (predgrađe Vrapčića uz povremeni potok Suhi Do) i L4 (predgrađe industrijske zone Vrapčići); lokaliteti ornitofaune na stacionažama 1.900 m i 2.500 m; prikaz krajobraza u pogl. 6.2.7.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
MJERE UBLAŽAVANJA – „Jesu li mjere koje izvođač predlaže kako bi se smanjile posljedice jasno opisane …?“ Djelimično da ali kako ne postoji nulto stanje teško se može predvidjeti (tamo gdje nije prikazano nulto stanje). A i točke monitoringa bi se mogle drugačije odrediti (npr. bliže)	**1. Odnos postojećeg stanja i mjera.** Za sastavnice za koje je postojeće stanje izmjereno, mjere su iz njega i izvedene: tlo je uzorkovano 23.02.2026. na šest mjernih mjesta MM1–MM6 (Tablice 43–48, Prilog H), izrijekom radi uspostave referentne vrijednosti za usporedbu nakon izgradnje i puštanja u promet; buka je izmjerena 23. veljače 2026. na šest mjernih mjesta MM1–MM6 prema normama BAS ISO 1996-1:2020 i BAS ISO 1996-2:2020, uz nalaz da su na svim mjernim mjestima razine ispod propisanih granica (Tablica 65, Prilog G); za zrak su korišteni podaci automatskih mjernih postaja za 2023. i 2024. 2. Položaj mjernih mjesta. Mjerna mjesta za buku odabrana su tako da obuhvate kontinuiranu trasu od petlje Mostar sjever u naselju Kutilivač, preko naselja Vrapčići, Mazoljice i Opine, do petlje Mostar jug u naselju Gnojnice, uz uvažavanje udaljenosti od izvora, konfiguracije terena i prisutnosti reflektirajućih površina, kako bi vjerno predstavljala izloženost stanovništva. Mjerna mjesta za tlo raspoređena su duž zahvata u blizini naselja Kutilivač, Vrapčići, Mazoljice, Opine, Kočine i Gnojnice. Dopuna: Praćenje kvalitete tla. Programom praćenja u poglavlju 7.3 utvrđeno je deset mjernih mjesta za praćenje kvalitete tla. Šest ih pokriva naselja duž cijele dionice — MM1 Kutilivač, MM2 Vrapčići, MM3 Mazoljice, MM4 istočno od naselja Šehovina, MM5 Opine te MM6 Kočine i Gnojnice, a četiri dodatna mjerna mjesta utvrđena su koordinatama u području odlagališta Uborak: MM7 (43°23'19,30" N; 17°52'56,68" E), MM8 (43°23'13,05" N; 17°53'05,68" E), MM9 (43°23'02,89" N; 17°52'48,83" E) i MM10 (43°23'02" N; 17°52'55" E).
ZAKLJUČAK – „Studija se ne prihvata dok se ne uvaže sugestije“ nije urađeno kvalitetno nulto stanje za vodu i tlo	Razlog za monitong vode već prethodno objašnjeno, a s obzirom da nemogućnost da se izvrši uzorkovanje kemijski parametri vode propisani su programom praćenja stanja okoliša. U pogl. 7.3 Studije, u tablici programa praćenja, medij VODE — površinske vode obuhvaćen je s dvadeset parametara: temperatura, elektroprovodljivost, pH vrijednost, sadržaj otopljenog kisika, boja, alkalitet, ukupne suspendirane tvari, taložive tvari, KPK ($KMnO_4$), teški metali (bakar, krom, cink, nikal, olovo, željezo, mangan, kadmij, arsen i živa), BPK_5, nitriti, nitrati, amonijak, ukupni dušik, ukupni fosfor, ortofosfati, kloridi, sulfati te ulja i masti. Mjesta uzorkovanja su sezonski vodotoci Sušica, Suhi Do, Brasinski potok, Borovac i Potočina. Praćenje je propisano u sve tri faze: • Prije izgradnje — analiza vode neposredno prije izvođenja radova, čime se utvrđuje referentno stanje.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	• Tijekom izgradnje — jedanput godišnje, i to izrijekom „u periodu velikih voda zbog sezonskog karaktera vodotoka". • Tijekom korištenja — sukladno zahtjevima vodnog akta. Dodatno je propisano praćenje otpadnih voda — pročišćene vode iz separatora ulja i masti duž dionice, s parametrima suspendiranih tvari i mineralnih ulja, sukladno zahtjevima vodnog akta i Uredbi o uvjetima ispuštanja otpadnih voda u okoliš i sustav javne kanalizacije („Službene novine FBiH", br. 26/20, 96/20 i 01/24). Uzorkovanje provodi ovlaštena laboratorija akreditirana od Instituta za akreditiranje BiH i ovlaštena od Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, koju angažira izvođač radova, odnosno u fazi korištenja JP Autoceste FBiH — Služba za održavanje. Izvještaj se dostavlja nadzornom inženjeru i JP Autocestama FBiH, koje ga prosljeđuju Federalnom ministarstvu okoliša i turizma te Agenciji za vodno područje Jadranskog mora. Nulto stanje tla utvrđeno je terenskim uzorkovanjem i laboratorijskom analizom te je u cijelosti prikazano u Studiji. Provedena analiza nultog stanja (pogl. 5.3.1). Uzorkovanje je izvršeno 23.02.2026. na šest mjernih mjesta duž trase, odabranih tako da obuhvate prostor najizloženiji budućim utjecajima projekta — u blizini naselja Kutilivač, Vrapčići, Mazoljice, Opine, Kočine i Gnojnice. Za svako mjerno mjesto navedene su koordinate, a rezultati su prikazani u Tablicama 43–48 za parametre: pH vrijednost (H_2O i 1,0 M KCl), bakar, željezo, krom, mangan, cink, olovo, kadmij, nikal i kobalt. Primijenjene su norme BAS ISO 10390:2023 (pH) i BAS ISO 11047:2000 (teški metali), a analiza je provedena u akreditiranom laboratoriju. Izvještaj o rezultatima ispitivanja kvalitete tla priložen je Studiji kao Prilog H (br. 01-2-202-III/26, ZGI d.o.o. Mostar). Time je uspostavljena referentna vrijednost koja služi kao polazište za usporedbu nakon izgradnje i puštanja prometnice u funkciju. Šira podloga za sastavnicu tla (pogl. 5.3.2–5.3.4 i pogl. 10). Uz laboratorijsku analizu, stanje tla i geološke podloge utvrđeno je terenskim obilaskom, analizom tektonike i seizmičnosti, inženjerskogeoloških svojstava i hidrogeoloških značajki, uz korištenje Osnovnih geoloških karata mjerila 1:100.000 (listovi Mostar i Metković), rezultata geotehničke misije G1 te Elaborata o inženjersko-geološkim i geotehničkim istražnim radovima (Knjiga C1010, svibanj 2024.). Praćenje tla propisano programom iz pogl. 7.3. Medij TLO obuhvaćen je na istim mjernim mjestima kao i nulto stanje — MM1 Kutilivač, MM2 Vrapčići, MM3 Mazoljice, MM4 istočno od naselja Šehovina, MM5 Opine i MM6 Kočine i Gnojnice. Propisana je standardna fizičko-kemijska analiza kvalitete tla sukladno Pravilniku o utvrđivanju dozvoljenih količina štetnih i opasnih tvari u zemljištu i metodama njihovog ispitivanja

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	(„Službene novine FBiH", broj 96/22), na parametre: pH vrijednost, teški metali (bakar, cink, olovo, kadmij, nikal, krom, kobalt) i ukupni naftni ugljikovodici (TPH). Učestalost je: • Prije izgradnje — jedanput prije početka izgradnje. • Tijekom izgradnje — jedanput godišnje, uz obvezu da se u slučaju akcidenta provede analiza i procjena nastalog onečišćenja, s uzorkovanjem na zahvaćenom području i na kontrolnoj lokaciji koja nije pogođena onečišćenjem, radi usporedbe i utvrđivanja stvarnog utjecaja. • Dodatno, u slučaju zaprimljene pritužbe mjerno mjesto odabire se u neposrednoj blizini područja s kojeg je pritužba upućena. Uzorkovanje provodi laboratorija akreditirana od Instituta za akreditiranje BiH koju angažira izvođač radova; izvještaj se dostavlja nadzornom inženjeru, potom JP Autocestama FBiH, koje ga prosljeđuju Federalnom ministarstvu okoliša i turizma.
ZAKLJUČAK potrebno je navesti podatke za monitoring (broj izlaazaka na teren, broj uzoraka…)	Pravilnik o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš zahtijeva prijedlog programa praćenja stanja okoliša, a ne razradu mjernog protokola. Program praćenja u poglavlju 7.3 sadrži sve elemente koje takav prijedlog mora imati: sastavnice okoliša koje se prate, mjesta uzorkovanja, parametre koji se ispituju s pozivom na mjerodavne propise, učestalost praćenja po fazama projekta, nositelja obveze provedbe te način izvješćivanja. Praćenje je razrađeno po medijima i po fazama prije izgradnje, tijekom izgradnje i tijekom korištenja autoceste. Za tlo je utvrđeno deset mjernih mjesta (MM1 Kutilivač, MM2 Vrapčići, MM3 Mazoljice, MM4 istočno od Šehovine, MM5 Opine, MM6 Kočine i Gnojnice, te MM7 do MM10 s koordinatama u području odlagališta Uborak), s ispitivanjem jednom prije izgradnje i jednom godišnje tijekom izgradnje i korištenja. Za buku je utvrđeno šest mjernih mjesta uz naselja duž cijele dionice, uz nulto mjerenje neposredno prije početka radova i praćenje tijekom prve tri godine korištenja. Za površinske vode utvrđeno je uzorkovanje na imenovanim sezonskim vodotocima jednom godišnje u razdoblju velikih voda, zbog njihova sezonskog karaktera. Za staništa, floru i faunu propisano je sezonsko praćenje invazivnih vrsta, praćenje uspješnosti revegetacije dvaput godišnje, praćenje korištenja prijelaza za divlje životinje te evidencija stradavanja faune s terenskim pregledima trase najmanje jednom mjesečno tijekom prve tri godine korištenja.
ZAKLJUČAK U Studiji se poziva na prethodna istraživanja bez navođenja i objedinjavanja podataka,	Dodano
ZAKLJUČAK U Studiji navedene mjere trebaju odgovarati nultom stanju, a ne parcijalnim nalazima,	Za sastavnice za koje je stanje izmjereno, mjere su iz njega izvedene.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Tlo je uzorkovano 23.02.2026. na šest mjernih mjesta MM1–MM6 duž zahvata, izrijekom radi uspostave referentne vrijednosti za usporedbu nakon izgradnje i puštanja u promet (Tablice 43–48, Prilog H); buka je izmjerena istoga dana na šest mjernih mjesta prema normama BAS ISO 1996-1:2020 i BAS ISO 1996-2:2020, s nalazom da su razine ispod propisanih granica (Tablica 65, Prilog G); za zrak su korišteni podaci automatskih mjernih postaja za 2023. i 2024. te 24-satna mjerenja duž trase, na temelju kojih je provedeno disperzijsko modeliranje AERMOD s mrežom receptora 150 × 150 m; za vode je utvrđeno da na dionici nema stalnih vodotoka i da su sezonski vodotoci pri obilascima zatečeni suhi. Iz tih su nalaza izvedene mjere u pogl. 7.1 i 7.2 te program praćenja u pogl. 7.3. Za biološku raznolikost mjere proizlaze iz cjelovitog sustava, a ne iz pojedinačnih nalaza. Mjere su razrađene u Prilogu E — Planu upravljanja biodiverzitetom, po fazama zahvata (pogl. 5.2 predizgradnja, 5.3 izgradnja, 5.4 rad) i unutar svake faze po sastavnicama — staništa i flora, beskralježnjaci, herpetofauna, ornitofauna, šišmiši i krupni sisari — uz utvrđene uloge i nadležnosti, primjenjive standarde, uvjete praćenja s učestalošću, obveze osposobljavanja osoblja te unutarnju i vanjsku reviziju. Uz svaku aktivnost naveden je ključni provedbeni pokazatelj. Uz Plan je izrađena i Procjena kritičnih staništa (Prilog D), prema Provedbenom zahtjevu 6 Europske banke za obnovu i razvoj, kojom su nalazi svih skupina vrednovani prema jedinstvenim kriterijima. Sustav je izrađen tako da se mjere prilagođavaju novim nalazima. Prilog E, Tabela 4 „Aktivnosti prije gradnje” (str. 27), propisuje provedbu dodatnih istraživanja prije početka gradnje i izrijekom utvrđuje da se, ako se potvrdi prisutnost bilo koje vrste od značaja za očuvanje, Plan upravljanja biodiverzitetom, Procjena kritičnih staništa i Studija moraju u skladu s tim ažurirati, dok pogl. 6.1 Priloga E propisuje redovito preispitivanje Plana. Mjere, dakle, nisu zaključene, nego se preispituju kada se pojave novi podaci.

UDRUGA DINARICA, Mostar – Mr. sc. Jelena Kuzman Katica, stručna suradnica za zaštitu okoliša

Primjedbe i prijedlozi dopune Studije, zaprimljeno u FMOiT 22.06.2026., UPI 05/1-02-19-4-23/25 – 91/26 (str. 55–58)

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Uvodna ocjena Studije Prije svega želimo istaknuti da smatramo kako je predmetna Studija značajno detaljnija i sveobuhvatnija u odnosu na prethodno prezentiranu verziju. Posebno su unaprijeđeni prikaz postojećeg stanja okoliša, obim terenskih istraživanja, kao i obrada pojedinih segmenata utjecaja zahvata na okoliš. Smatramo da je uložen značajan stručni napor u izradu dokumenta te da Studija predstavlja kvalitetniju osnovu za procjenu mogućih utjecaja planiranog zahvata.	Konstatacija.
Uvodna napomena – podrška primjedbama s javne rasprave Također želimo naglasiti da smo saglasni sa primjedbama koje su tokom javne rasprave iznesene u vezi sa upravljanjem otpadom, deponovanjem materijala i drugim pitanjima vezanim za oblast otpada. Budući da su navedene primjedbe već obrazložene od strane učesnika javne rasprave, nećemo ih dodatno elaborirati u ovom dopisu. Naše primjedbe odnose se prvenstveno na pitanja zaštite zemljišta i voda.	Konstatacija.

Zemljište – područje Vrapčića i deponije Uborak Kada je riječ o zemljištu, smatramo da posebnu pažnju treba posvetiti području Vrapčića, odnosno prostoru u neposrednoj blizini regionalne deponije Uborak. U dokumentu „Ažurirani Plan prilagođavanja/prilagodbe upravljanja otpadom za regionalnu deponiju Uborak-Buđevci u Mostaru (dopuna)" prikazane su koncentracije olova u tlu od 53,90 mg/kg do 203,90 mg/kg, pri čemu je prema navodima tog dokumenta na jednoj lokaciji utvrđena koncentracija približno četiri puta veća od propisane granične vrijednosti. Istim dokumentom evidentirane su i povišene koncentracije bakra i cinka na pojedinim lokacijama.	Primjedba se prihvaća. Podatak o povišenim koncentracijama teških metala u tlu u zoni regionalne deponije Uborak prihvaća se kao relevantan i kao razlog za dodatno ispitivanje tla na tom području prije početka izgradnje. 1. Postojeći podaci o tlu na tom području. Za potrebe ove Studije provedeno je uzorkovanje tla 23.02.2026. na šest mjernih mjesta duž zahvata, među kojima je i mjerno mjesto MM1 – Vrapčići, na koordinatama 43°23'21.93"N 17°54'03.29"E, dakle u području na koje se primjedba odnosi. Analiza je provedena prema normama BAS ISO 10390:2023 (pH) i BAS ISO 11047:2000 (teški metali), a rezultati su dani u Tablici 43 Studije, uz izvještaj o ispitivanju u Prilogu H. Izmjerene vrijednosti na tom mjernom mjestu iznose: olovo 18,9 mg/kg, bakar 19,0 mg/kg, cink 61,1 mg/kg, krom 27,1 mg/kg, nikal 38,2 mg/kg, kobalt 3,4 mg/kg i kadmij ispod granice detekcije (<2 mg/kg). Te su vrijednosti bitno niže od raspona koji se navodi u dokumentu „Ažurirani Plan prilagođavanja upravljanja otpadom za regionalnu deponiju Uborak u Mostaru (dopuna)", što upućuje na to da je onečišćenje prostorno vezano uz samu deponiju i njezino neposredno okruženje, a ne uz cijelo područje Vrapčića. Uzorkovanje je, kako je navedeno u pogl. 5.3.1, provedeno upravo radi uspostave referentne vrijednosti koja služi kao polazište za usporedbu nakon izgradnje i puštanja prometnice u funkciju. Položaj mjernog mjesta u odnosu na deponiju Uborak prikazan je na slici. Prihvaća se da jedno mjerno mjesto nije dostatno za ocjenu stanja tla na području koje je izloženo višestrukim izvorima opterećenja, te da rezultati navedeni u Planu prilagodbe za deponiju Uborak nisu uzeti u obzir pri procjeni, budući da taj dokument nije bio korišten kao podloga. 3. Napomena o vremenskom okviru. Provedba novog uzorkovanja i laboratorijskih analiza tla, uz obradu i tumačenje rezultata, zahtijeva vrijeme koje nadilazi rok predviđen za izradu ove dopune Studije. Dodatna analiza stoga se ne može prikazati u dopuni, nego se utvrđuje kao obveza koja se izvršava prije početka izgradnje i unosi u program praćenja u pogl. 7.3. Dopuna Studije

	U pogl. 5.3.1 „Rezultati analize tla" uneseni su podaci o kvaliteti tla u okolici Regionalnog odlagališta Uborak-Buđevci u Mostaru, preuzeti iz dokumenta „Ažurirani plan prilagođavanja/prilagodbe gospodarenja otpadom za RD Uborak-Buđevci u Mostaru (Dopuna)" iz 2023. godine, a koji potječu iz istražnih radova provedenih 2020. godine. Uneseni su: • Slika 61 s prikazom lokacija mjesta uzorkovanja tla u okolici odlagališta • Tablica 49 — rezultati ispitivanja fizikalnih svojstava tla, kolovoz 2020., s postotnim sadržajem čestica po promjeru • Tablica 50 — rezultati ispitivanja kemijskih svojstava tla, opći parametri, kolovoz 2020. • Tablica 51 — rezultati ispitivanja kemijskih svojstava tla, teški metali i organska onečišćivala, kolovoz 2020. U isto poglavlje unesena je Tablica 52 „Dodatna analiza tla rađena za potrebe doktorske disertacije", s rezultatima za mjerno mjesto Vrapčići (Cu 39,87; As 16,11; Cd 1,4; Pb 52,63 mg/kg), te Slika 62 s koordinatama lokacije uzorkovanja. U pogl. 7.3 program praćenja dopunjen je četirima dodatnim mjernim mjestima za kvalitetu tla u zoni odlagališta Uborak, određenima koordinatama — MM7 (43°23'19,30" N; 17°52'56,68" E), MM8 (43°23'13,05" N; 17°53'05,68" E), MM9 (43°23'02,89" N; 17°52'48,83" E) i MM10 (43°23'02" N; 17°52'55" E) — raspoređenima tako da obuhvate prostor između odlagališta i trase. Uz šest postojećih mjernih mjesta po naseljima, program praćenja tla time obuhvaća deset mjernih mjesta. Za sva mjerna mjesta propisano je ispitivanje jednom prije početka izgradnje, čime se utvrđuje nulto stanje, i jednom godišnje tijekom izgradnje i korištenja autoceste, prema Pravilniku o utvrđivanju dozvoljenih količina štetnih i opasnih tvari u zemljištu i metodama njihovog ispitivanja („Službene novine FBiH", broj 96/22), na pH vrijednost, teške metale (bakar, cink, olovo, kadmij, nikal, krom, kobalt) i ukupne naftne ugljikovodike, uz obvezu angažiranja ovlaštenog akreditiranog laboratorija i izvješćivanja nadzornog inženjera, JP Autoceste FBiH i Federalnog ministarstva okoliša i turizma.

Zemljište – kumulativni učinak Studija prepoznaje mogućnost taloženja teških metala, prašine i drugih zagađujućih materija tokom eksploatacije autoceste, međutim nije dovoljno jasno prikazano na koji način su postojeće koncentracije teških metala i postojeće stanje okoliša uzeti u obzir prilikom procjene budućih utjecaja zahvata. Smatramo da procjenu utjecaja nije dovoljno zasnivati isključivo na procjeni dodatnog opterećenja koje će nastati eksploatacijom autoceste, nego je potrebno sagledati kumulativni učinak postojećeg stanja i budućih emisija iz prometa.	Postojeće stanje okoliša i postojeće koncentracije teških metala uzeti su u obzir pri procjeni budućih utjecaja, a procjena je provedena kroz kumulativni učinak postojećeg opterećenja i emisija iz prometa, kako slijedi. **Utvrđeno polazno stanje tla.** U poglavlju 5.3.1 provedena je analiza nultog stanja tla na šest mjernih mjesta u neposrednoj blizini planirane trase (MM1–MM6), s rezultatima prikazanima u Tablicama 43 do 48. Ispitani su pH vrijednost (H_2O i 1,0 M KCl) te koncentracije bakra, cinka, olova, kadmija, nikla, kroma i kobalta, prema normama BAS ISO 10390:2023 i BAS ISO 11047:2000, a izvješće ovlaštenog akreditiranog laboratorija priloženo je kao Prilog H. Za zonu regionalnog odlagališta Uborak-Buđevci u isto su poglavlje uneseni podaci iz dokumenta „Ažurirani plan prilagođavanja/prilagodbe gospodarenja otpadom za RD Uborak-Buđevci u Mostaru (Dopuna)" iz 2023. godine — Slika 61 s lokacijama uzorkovanja te Tablice 49, 50 i 51 s fizikalnim svojstvima, općim kemijskim parametrima te teškim metalima i organskim onečišćivalima. Rezultati su protumačeni u odnosu na granične vrijednosti iz Pravilnika o utvrđivanju dopuštenih količina štetnih i opasnih tvari u zemljištu i metodama njihovog ispitivanja („Službene novine FBiH", broj 96/22), pri čemu su utvrđena i prekoračenja — bakar 100,50 mg/kg i olovo 95,37 mg/kg u prvom uzorku te olovo 203,90 mg/kg i cink 170 mg/kg u drugom uzorku. Dodatno je u Tablici 52 prikazana analiza tla za područje Vrapčića iz neovisnog istraživanja. **Postojeće opterećenje ugrađeno je u procjenu utjecaja.** U poglavlju 6.2.5 navodi se da procjena utjecaja na kvalitetu zemljišta uzima u obzir rezultate analize tla te da su za područje Vrapčića dodatno razmotreni raspoloživi podaci analiza tla oko odlagališta Uborak i analiza poljoprivrednih površina. Na temelju tih podataka zaključuje se da pojedine lokacije u području Vrapčića predstavljaju već opterećene receptore uslijed antropogenih aktivnosti povezanih s odlagalištem, poljoprivrednih aktivnosti i drugih izvora opterećenja, pa je osjetljivost receptora ocijenjena s obzirom na to stanje, a ne kao da je polazište neopterećeno. Iz toga proizlaze i dva zasebno iskazana utjecaja u tablici procjene — mogućnost mobilizacije i širenja postojećeg opterećenja tijekom iskopa i manipulacije zemljištem na području Vrapčića, ocijenjena kao umjerena i značajna prije mjera, te dodatno opterećenje kvalitete tla atmosferskom depozicijom čestica i onečišćujućih tvari iz prometa u fazi eksploatacije, osobito na poljoprivrednim površinama koje ostaju u funkciji. Kumulativni učinak obrađen je metodološki i sadržajno. Procjena kumulativnih utjecaja obrađena je u poglavlju 6.3. U pregled postojećih i planiranih zahvata u obuhvatu (Tablica 93) uvršteno je, uz obližnje dionice Koridora Vc, obnovu lokalnih cesta, Zračnu luku Mostar, naselja duž trase i vjetroelektrane „Ploč no", i odlagalište Uborak s utjecajem na tlo. Kumulativni utjecaji na tlo tijekom korištenja autoceste razmotreni su jasno u odnosu na postojeće stanje kvalitete tla i postojeće izvore antropogenog opterećenja, s posebnim osvrtom na područje Vrapčića i

	zonu odlagališta Uborak. Utvrđeno je da doprinos autoceste emisije iz prometa i naknadno atmosfersko taloženje čestica, uključujući pojedine teške metale i ugljikovodike bude lokaliziran i najintenzivniji u neposrednom pojasu uz trasu te da je u odnosu na postojeće izvore nizak, ali da se na područjima na kojima se više izvora opterećenja prostorno preklapa, osobito u zoni Vrapčića i Uborka, kumulativni utjecaj ne može isključiti. Zbog toga se značaj utjecaja ne procjenjuje isključivo na temelju doprinosa zahvata. Posebno su razmotrene poljoprivredne površine koje ostaju u funkciji nakon izgradnje, kod kojih potencijalni kumulativni utjecaj proizlazi iz dugotrajnog taloženja onečišćujućih tvari iz više postojećih i budućih izvora. **Postojeće opterećenje i doprinos zahvata prate se odvojeno.** Rezultati analize nultog stanja tla predstavljaju referentno stanje za procjenu eventualnih promjena nakon izgradnje i tijekom korištenja autoceste. Programom praćenja u poglavlju 7.3 utvrđeno je deset mjernih mjesta za kvalitetu tla šest po naseljima duž dionice te četiri dodatna, određena koordinatama, u zoni između odlagališta Uborak i trase. Ispitivanje se provodi jednom prije početka izgradnje i jednom godišnje tijekom izgradnje i korištenja, na iste parametre i prema istom Pravilniku, uz angažman ovlaštenog akreditiranog laboratorija. Za područja povećane osjetljivosti, osobito poljoprivredno zemljište u neposrednoj blizini trase u Vrapčićima, predviđeno je dugoročno praćenje kvalitete tla, čiji rezultati omogućuju razlikovanje promjena povezanih s korištenjem autoceste od promjena uzrokovanih drugim izvorima opterećenja. Propisane su i dodatne mjere zaštite. Zbog utvrđenog postojećeg opterećenja tla u području Vrapčića i zone regionalnog odlagališta Uborak, u poglavlje 7.1.3 uvrštene su posebne mjere koje se primjenjuju uz opće mjere zaštite tla: • prije početka zemljanih radova na dionici koja prolazi područjem Vrapčića i zonom utjecaja regionalnog odlagališta Uborak, na temelju rezultata nultog ispitivanja tla utvrđuju se dionice na kojima su izmjerene koncentracije teških metala iznad graničnih vrijednosti iz Pravilnika („Službene novine FBiH", broj 96/22), a te se dionice unaprijed obilježavaju u Projektu organizacije gradilišta; • iskopani materijal s tako obilježenih dionica ne smije se koristiti za nasipavanje, humuziranje ni uređenje okoliša, niti se smije miješati s neopterećenim materijalom; do zbrinjavanja se odlaže odvojeno, na natkrivenoj ili prekrivenoj površini s uređenom podlogom koja sprječava procjeđivanje, a zbrinjava se putem ovlaštene osobe u skladu s Planom gospodarenja otpadom; • na tim se dionicama primjenjuje pojačano vlaženje površina i prometnica te pokrivanje tereta pri transportu, radi sprječavanja raznošenja čestica na okolne poljoprivredne površine; • na izlazu s gradilišta u zoni Vrapčića obvezno je pranje kotača vozila prije izlaska na javne prometnice;

	• humusni sloj skinut s dionica s utvrđenim prekoračenjem ne vraća se na poljoprivredne površine niti se koristi za rekultivaciju, nego se zbrinjava odvojeno. Uz to je u poglavlju 7.3 uspostavljena izravna veza između rezultata praćenja i primjene mjera. Ako se godišnjim ispitivanjem utvrdi porast koncentracija teških metala u odnosu na nulto stanje na bilo kojem mjernom mjestu, provodi se ponovljeno ispitivanje na tom mjernom mjestu u roku od tri mjeseca radi potvrde nalaza, utvrđuje se izvor promjene, provjerava se i po potrebi sanira sustav odvodnje i separatori ulja i masti, a ako se potvrdi povezanost s korištenjem autoceste, pristupa se uklanjanju i zbrinjavanju onečišćenog materijala uz obavješćivanje nadležnog ministarstva. Mjere se prilagođavaju prema načelu adaptivnog upravljanja. Navedenim se mjerama sprječava mobilizacija i širenje postojećeg opterećenja tijekom izvođenja radova te unošenje dodatnih količina onečišćujućih tvari u tlo i na poljoprivredne površine koje ostaju u funkciji, čime se rezidualni utjecaj na tlo u zoni Vrapčića svodi na nizak i neznačajan.

Zemljište – postojeće opterećenje područja Vrapčića Posebno je važno dodatno obrazložiti na koji način su postojeće koncentracije teških metala i postojeći ekološki rizik zemljišta uključeni u procjenu budućih utjecaja na području Vrapčića. Podaci iz navedenog Plana ukazuju da se radi o prostoru koji je već izložen višestrukim izvorima opterećenja okoliša, uključujući dugogodišnji rad deponije, procjedne vode stare deponije, intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju, promet magistralnom cestom M17 te druge izvore zagađenja. Smatramo da je upravo zbog takvog postojećeg stanja potrebno detaljnije sagledati kumulativni učinak postojećeg opterećenja i dodatnih emisija koje će nastati tokom eksploatacije autoceste.	Primjedba se prihvaća. Postojeće koncentracije ušle su u procjenu kao izmjerena veličina. Za područje Vrapčića i zonu regionalnog odlagališta Uborak u poglavlje 5.3.1 uneseni su rezultati ispitivanja tla iz dokumenta „Ažurirani plan prilagođavanja/prilagodbe gospodarenja otpadom za RD Uborak-Buđevci u Mostaru (Dopuna)" iz 2023. godine (Slika 61, Tablice 49, 50 i 51), rezultati nultog ispitivanja provedenog za potrebe ove Studije na mjernom mjestu u naselju Vrapčići (Tablica 44) te dodatna analiza tla za to područje iz neovisnog istraživanja (Tablica 52, Slika 62). Rezultati su protumačeni u odnosu na granične vrijednosti iz Pravilnika o utvrđivanju dopuštenih količina štetnih i opasnih tvari u zemljištu i metodama njihovog ispitivanja („Službene novine FBiH", broj 96/22), uz utvrđena prekoračenja za bakar (100,50 mg/kg), olovo (95,37 i 203,90 mg/kg) i cink (170 mg/kg). Postojeće stanje ugrađeno je u ocjenu osjetljivosti receptora. U poglavlju 6.2.5 se zaključuje da pojedine lokacije u području Vrapčića predstavljaju već opterećene receptore uslijed antropogenih aktivnosti povezanih s odlagalištem Uborak, poljoprivrednih aktivnosti i drugih izvora opterećenja. Prema metodologiji iz poglavlja 6, osjetljivost receptora određuje se s obzirom na njegovu sposobnost da podnese dodatnu promjenu, pa je za taj prostor ocijenjena više nego za neopterećene dijelove trase. Iz toga proizlaze i dva zasebno iskazana utjecaja u tablici procjene — mogućnost mobilizacije i širenja postojećeg opterećenja tijekom iskopa i manipulacije zemljištem na području Vrapčića, te dodatno opterećenje kvalitete tla atmosferskom depozicijom iz prometa u fazi eksploatacije, osobito na poljoprivrednim površinama koje ostaju u funkciji. U poglavlju 6.3 kumulativni utjecaji na tlo razmotreni su u odnosu na postojeće stanje kvalitete tla i postojeće izvore antropogenog opterećenja, s posebnim osvrtom na područje Vrapčića i zonu odlagališta Uborak. Odlagalište Uborak uvršteno je u pregled postojećih zahvata u obuhvatu (Tablica 93), s utjecajem na tlo. Utvrđeno je da je doprinos autoceste lokaliziran i najintenzivniji u neposrednom pojasu uz trasu te u odnosu na postojeće izvore nizak, ali da se na područjima na kojima se više izvora opterećenja prostorno preklapa, osobito u zoni Vrapčića i Uborka, kumulativni utjecaj ne može isključiti, zbog čega se značaj utjecaja ne procjenjuje isključivo na temelju doprinosa zahvata. Rezultati analize nultog stanja tla predstavljaju referentno stanje. Programom praćenja u poglavlju 7.3 utvrđeno je deset mjernih mjesta za kvalitetu tla, od kojih su četiri određena koordinatama u zoni između odlagališta Uborak i trase, s ispitivanjem jednom prije početka izgradnje i jednom godišnje tijekom izgradnje i korištenja autoceste. Time se svaka buduća promjena mjeri u odnosu na dokumentirano polazno stanje. Za taj su prostor propisane i posebne mjere. U poglavlju 7.1.3, uz opće mjere zaštite tla, propisano je obilježavanje dionica s utvrđenim prekoračenjem u Projektu organizacije gradilišta, zabrana uporabe iskopanog materijala s tih dionica za nasipavanje, humuziranje i uređenje

	okoliša te zabrana njegova miješanja s neopterećenim materijalom, odvojeno odlaganje na uređenoj podlozi koja sprječava procjeđivanje i zbrinjavanje putem ovlaštene osobe, pojačano vlaženje i pokrivanje tereta radi sprječavanja raznošenja čestica na okolne poljoprivredne površine, obvezno pranje kotača na izlazu s gradilišta u zoni Vrapčića te odvojeno zbrinjavanje humusnog sloja skinutog s tih dionica.

Poljoprivredne površine Jednako važnim smatramo pitanje poljoprivrednih površina koje će nakon izgradnje autoceste ostati u funkciji. Studija detaljno obrađuje trajni gubitak zemljišta i promjenu njegove namjene, ali ne daje dovoljno informacija o mogućim dugoročnim posljedicama na poljoprivredna zemljišta koja ostaju u upotrebi uz trasu autoceste. Budući da će se na tim površinama nastavlja proizvodnja hrana i zemljište koristi za poljoprivredne svrhe, smatramo da je potrebno dodatno analizirati moguće promjene kvaliteta zemljišta uslijed taloženja teških metala, ugljikovodika i drugih zagađujućih materija tokom eksploatacije autoceste.	Primjedba se prihvaća u pogledu potrebe da se poljoprivredne površine koje ostaju u uporabi razmotre kao receptor. Primjedba se prihvaća u pogledu potrebe da se poljoprivredne površine koje ostaju u uporabi razmotre kao receptor. Polazno stanje tih površina utvrđeno je mjerenjem. Uz rezultate nultog ispitivanja tla na šest mjernih mjesta uz trasu (Tablice 43 do 48), u pogl. 5.3.1 preuzeti su i rezultati istražnih radova koje su 17. kolovoza 2020. proveli stručnjaci Federalnog zavoda za agropedologiju u okolici Regionalnog odlagališta Uborak-Buđevci (Slika 61, Tablice 49, 50 i 51). Uz teške metale i organska onečišćivala ispitani su i agropedološki pokazatelji plodnosti sadržaj organske tvari, ukupni dušik te pristupačni fosfor i kalij a rezultati su protumačeni izrijekom „u pogledu korištenja zemljišta u poljoprivredne svrhe". Polazno stanje utvrđeno je, dakle, upravo za zemljište koje ostaje u poljoprivrednoj uporabi. Dodatno je u Tablici 52 prikazana analiza tla za područje Vrapčića iz neovisnog istraživanja. U pogl. 6.2.5 navodi se da su za područje Vrapčića razmotreni raspoloživi podaci analiza tla oko odlagališta Uborak te analiza poljoprivrednih površina, uz zaključak da pojedine lokacije predstavljaju već opterećene receptore. U tablici procjene utjecaja unesen je zaseban redak za fazu eksploatacije — „dodatno opterećenje kvalitete tla atmosferskom depozicijom čestica i onečišćujućih tvari povezanih s prometom, posebno na poljoprivrednim površinama koje ostaju u funkciji" — ocijenjen kao umjeren i značajan, te redak o mogućnosti mobilizacije postojećeg opterećenja tijekom iskopa, ocijenjen kao umjeren i značajan prije mjera. U pogl. 6.3 posebno se razmatraju poljoprivredne površine koje ostaju u funkciji nakon izgradnje, uz nalaz da potencijalni kumulativni utjecaj na njima proizlazi iz dugotrajnog taloženja onečišćujućih tvari iz više postojećih i budućih izvora, te da je doprinos autoceste lokaliziran i najintenzivniji u neposrednom pojasu uz trasu. Za područja povećane osjetljivosti preporučeno je dugoročno praćenje kvalitete tla, osobito na poljoprivrednom zemljištu u neposrednoj blizini trase u Vrapčićima. Putevi utjecaja i mjere kojima su prekinuti. Za te su površine identificirana tri moguća puta unosa onečišćujućih tvari — atmosfersko taloženje čestica iz prometa, uključujući čestice nastale trošenjem guma, kočnica i habajućeg sloja kolnika; otjecanje oborinskih voda s kolnika; te prijenos materijala tijekom izvođenja radova. Mjerama iz pogl. 7.1.3 propisano je obilježavanje dionica s utvrđenim prekoračenjem, zabrana uporabe iskopanog materijala s tih dionica za nasipavanje, humuziranje i uređenje okoliša te zabrana njegova miješanja s neopterećenim materijalom, pojačano vlaženje i pokrivanje tereta radi sprječavanja raznošenja čestica na okolne poljoprivredne površine, pranje kotača na izlazu s gradilišta te odvojeno zbrinjavanje humusnog sloja. U fazi korištenja odvodnja s kolnika u cijelosti se zadržava u zatvorenom sustavu sa separatorima ulja i masti, bez raspršenog otjecanja prema poljoprivrednim površinama.

	Programom praćenja u pogl. 7.3 utvrđeno je deset mjernih mjesta za kvalitetu tla, s ispitivanjem jednom prije početka izgradnje i jednom godišnje tijekom izgradnje i korištenja autoceste. Ako se utvrdi porast koncentracija u odnosu na nulto stanje, provodi se ponovljeno ispitivanje, utvrđuje se izvor promjene i poduzimaju dodatne mjere, uz obavješćivanje vlasnika odnosno korisnika zemljišta i nadležnog ministarstva.
Monitoring kvalitete zemljišta Smatramo da je za ovakve površine potrebno predvidjeti dugoročni program monitoringa kvaliteta zemljišta, posebno na lokacijama na kojima su ranije evidentirane povišene koncentracije teških metala ili povećan ekološki rizik. Uz program monitoringa potrebno je predvidjeti i okvir mjera za smanjenje mogućih kumulativnih utjecaja na zemljište, kako bi se u slučaju utvrđenog pogoršanja kvaliteta zemljišta mogle pravovremeno provesti odgovarajuće mjere zaštite i sanacije.	Kako je obrazloženo u prethodnim odgovorima, program praćenja kvalitete tla iz pogl. 7.3 obuhvaća deset mjernih mjesta, od kojih su četiri određena koordinatama u zoni između regionalnog odlagališta Uborak i trase, dakle upravo na lokacijama s ranije utvrđenim povišenim koncentracijama teških metala. Ispitivanje se provodi jednom prije početka izgradnje, čime se utvrđuje referentno stanje, i jednom godišnje tijekom izgradnje i korištenja autoceste, prema Pravilniku („Službene novine FBiH", broj 96/22). Okvir mjera koje se aktiviraju ovisno o rezultatima praćenja također je propisan: u slučaju utvrđenog porasta koncentracija u odnosu na nulto stanje provodi se ponovljeno ispitivanje na tom mjernom mjestu u roku od tri mjeseca radi potvrde nalaza, utvrđuje se izvor promjene, provjerava se i po potrebi sanira sustav odvodnje i separatori, a ako se potvrdi povezanost s korištenjem autoceste, pristupa se uklanjanju i zbrinjavanju onečišćenog materijala uz obavješćivanje nadležnog ministarstva, prema načelu adaptivnog upravljanja.

Vode – hidrološka i hidrogeološka analiza Kada je riječ o vodama, Studija prepoznaje osjetljivost krškog područja, prisustvo podzemnih voda, sezonskih vodotoka i mogućnost infiltracije zagađujućih materija u podzemlje. Međutim, smatramo da određeni aspekti hidrološke i hidrogeološke analize zahtijevaju dodatno obrazloženje.	Hidrološka i hidrogeološka analiza za ovu je dionicu provedena u opsegu koji odgovara naravi zahvata i krškom karakteru terena, i to na podlogama izrađenima za potrebe glavnog projekta autoceste, a ne isključivo na temelju terenskog uvida provedenog za potrebe Studije. Prihvaćamo, međutim, da dio rezultata tih podloga nije prenesen u tekst Studije, zbog čega opseg provedenih istraživanja nije dovoljno vidljiv čitatelju. Taj se dio dopunjuje. U pogl. 10 Studije navedeno je da su za procjenu utjecaja na vodne resurse korišteni hidrogeološki elaborati izrađeni za potrebe glavnog projekta autoceste, rezultati hidrogeoloških ispitivanja provedenih na terenu, vodni akt Agencije za vodno područje Jadranskog mora (rješenje broj UP/40-1/21-2-7/24 od 25.03.2024.) te kartografske podloge i hidrološka istraživanja za šire područje Grada Mostara. Riječ je o knjizi C1020 Glavnog projekta – tekstualni dio, misija G21 (hidrogeološki elaborat) te o glavnim projektima regulacije i uređenja vodotokova, povremenih i bujičnih potoka, knjige D1070-1, D1070-2 i D1070-3, svibanj 2024. Uređenje korita nije, dakle, ostavljeno kao mogućnost, nego je predmet zasebne projektne dokumentacije. Povremeni i bujični vodotoci obrađeni su pojedinačno. U pogl. 5.4 Studije opisan je svaki vodotok u zoni zahvata, s duljinom, slivom, režimom tečenja i dionicom koja se obrađuje projektom. Za potok Sušicu navedeno je da je bujični vodotok i lijeva pritoka Neretve duljine oko 7,1 km, da nastaje spajanjem više povremenih tokova, među kojima su Brasinski potok i potok V. Žutan, da se na slivu nalaze izvori Korita i Borovac, te da u donjem toku prolazi kroz naselje Kuti, potom pokraj odlagališta Uborak i kroz dio naselja Vrapčići prema Neretvi, presijecajući pritom magistralnu cestu M17. Za potok Suhi Do, duljine oko 5,6 km, od čega se projektom obrađuje približno 1,5 km, opisano je da se usijeca u krški kanjon i da u zoni naselja Vrapčići lokalno gubi jasno oblikovano korito te se razlijeva po okolnim livadama prije prelaska preko M17. Za Svabinjski Do, duljine oko 3,5 km, od čega se obrađuje približno 1,5 km, navedeno je da korito potoka u zoni Svabinjske pećine ponire i ponovno se pojavljuje nizvodno ispod lokalne ceste, te da se unutar naselja razlijeva po terenu i u uvjetima intenzivnih oborina može ugroziti stanovništvo i objekte u zoni plavljenja. Time su upravo one pojave na koje primjedba upućuje ponorne zone, prirodne depresije i bujični pravci obrađene pojedinačno i po vodotoku, a ne načelno. Krški karakter terena i ponašanje podzemnih voda. U pogl. 5.3.4 Studije izdvojene su tri hidrogeološke kategorije: propusna tla međuzrnske poroznosti, kompleks vodopropusnih vapnenaca i kompleks nepropusnih stijena. Za vapnenačke je mase utvrđeno da ih odlikuje pukotinsko-kavernozna poroznost i velika vodopropusnost, zbog čega imaju funkciju hidrogeoloških vodoprovodnika, te da se vode koje padnu na to područje infiltriraju u podzemlje i unutar promatranog područja se više ne pojavljuju na površini, nego podzemno otiču prema nižim vodotocima. Upravo je to obilježje razlog zbog kojega se u pogl. 6.2.3 podzemne vode ocjenjuju kao osjetljive na onečišćenje i zbog kojega su mjere zaštite

	postavljene tako da se vode s prometnih površina u cijelosti prihvaćaju zatvorenim sustavom, bez procjeđivanja u trup ceste. Opseg terenskih hidrogeoloških istraživanja. Prema knjizi C1020, hidrogeološko kartiranje provedeno je duž čitave dionice, u pojasu širine prosječno 200 m i u mjerilu 1:2.000, uz registraciju vodnih pojava, plavljenja, razina i oscilacija razine podzemne vode te uvjeta prihranjivanja i pražnjenja. Piezometarske konstrukcije ugrađene su u bušotinama BR-16 i BR-19, a provedeno je sedam serija mjerenja razine podzemne vode u razdoblju od siječnja do srpnja 2023. Isti elaborat obrazlaže i zašto piezometara nije više: trasa najvećim dijelom prolazi kroz sredine u kojima nisu registrirane pojave niti razine podzemnih voda, pa broj piezometarskih bušotina nije bio unaprijed programiran, nego je ovisio o pojavi vode u bušotinama. Sezonske promjene vodnog režima uzete su u obzir. Elaborat navodi da su mjerenja obavljena u relativno kratkom razdoblju i da amplitude oscilacija ukazuju na to da razine podzemne vode izravno ovise o hidrološkim prilikama i o vodostaju rijeke s kojom interferiraju. To ograničenje nije prešućeno, nego je uzeto u obzir pri ocjeni utjecaja, a iz njega proizlazi i zahtjev iz programa praćenja da se uzorkovanje sezonskih vodotoka provodi u razdoblju velikih voda, kada su ti tokovi aktivni. U Studiji su u poglavlju 5.3.4 onečišćenja podzemnih i površinskih voda podijeljena na zone, s pregledom u Tablici 53: zone niskog rizika nisu utvrđene, pretežni dio trase svrstan je u zonu umjerenog rizika, a dionica na limnoglacijalnim i aluvijalnim šljunkovitim pokrivačima, kroz obradivo zemljište na kojem se voda koristi za navodnjavanje, u zonu visokog rizika. Za zonu visokog rizika propisan je zatvoreni sustav odvodnje s pročišćavanjem i potpunim odvođenjem kolovoznih voda iz zone, uz obvezne mastolove, a mastolovi su obvezni i u zonama premošćenja otvorenih vodotoka; za zonu umjerenog rizika propisan je poluotvoreni sustav s dodatnim pročišćavanjem nakon mastolova i ispuštanjem u okoliš tek nakon provedenog praćenja. Program praćenja voda već je razrađen po fazama. Pogl. 7.3 Studije predviđa praćenje kroz tri faze — utvrđivanje nultog stanja, praćenje tijekom izvođenja radova i praćenje u fazi korištenja. Za površinske vode kao mjesta uzorkovanja utvrđeni su sezonski vodotoci Sušica, Suhi Do, Brasinski potok, Borovac i Potočina, a opseg ispitivanja obuhvaća dvadeset parametara: temperaturu, elektroprovodljivost, pH vrijednost, sadržaj otopljenog kisika, boju, alkalitet, ukupne suspendirane tvari, taložive tvari, KPK ($KMnO_4$), teške metale — bakar, krom, cink, nikal, olovo, željezo, mangan, kadmij, arsen i živu, BPK_5, nitrite, nitrate, amonijak, ukupni dušik, ukupni fosfor, ortofosfate, kloride, sulfate te ulja i masti. Dinamika je prilagođena režimu tečenja: nulto stanje utvrđuje se neposredno prije izvođenja radova, tijekom izgradnje uzorkovanje se provodi jednom godišnje u razdoblju velikih voda, upravo zbog sezonskog karaktera vodotoka, a u fazi korištenja prema zahtjevima

	vodnog akta. Za pročišćenu vodu iz separatora ulja i masti praćenje se provodi prema Uredbi o uvjetima ispuštanja otpadnih voda u okoliš i sustav javne kanalizacije („Službene novine FBiH", br. 26/20, 96/20 i 01/24). Dopuna Studije — pogl. 5.3.5 Hidrogeološka istraživanja (novo potpoglavlje) U poglavlje 5.3 uvršteno je novo potpoglavlje 5.3.5 s prikazom hidrogeoloških istražnih radova provedenih za potrebe izrade glavnog projekta autoceste, izrađeno na temelju knjige C1020 Hidrogeološki elaborat: • dodan je opis hidrogeološkog kartiranja i profiliranja — provedeno duž čitave dionice u pojasu prosječne širine 200 m, u mjerilu 1:2.000, s prikazom reljefnih, hidrografskih, geoloških i hidrogeoloških značajki, razina i oscilacija podzemne vode, uvjeta prihranjivanja i pražnjenja te izdvajanja zona rizika za uvjete izgradnje; izrađene su hidrogeološke karte i profili u istom mjerilu; • dodan je opis hidrogeološkog istražnog bušenja — dvije bušotine ukupne duljine 37 m, rotacijska metoda, kontinuirano jezgrovanje, određivanje parametra RQD i uzimanje uzoraka za laboratorijska ispitivanja; • unesena je Tablica 54 s podacima o istražnim bušotinama s ugrađenim piezometarskim konstrukcijama — BR-16 (22,0 m; 6487130,05 / 4794626,62; kota 42,65) i BR-19 (15,0 m; 6486964,38 / 4794010,77; kota 42,47), na stacionažama km 14+000,00 i km 14+560,00; • dodan je opis ugrađenih piezometarskih konstrukcija — plastične desetbarske cijevi promjera 50,8 mm, perforirane u zonama oscilacija razine podzemne vode, sa zaštitnim betonskim blokom i označenim vrhom cijevi; • obrazložen je opseg istraživanja i broj piezometarskih bušotina — na padinskom dijelu trase nisu registrirane pojave ni razine podzemnih voda, pa posebna hidrogeološka istraživanja ondje nisu izvedena; krajnji dio trase nakon tunela T5 prolazi limnoglacijalnim i aluvijalnim šljunkovito-pjeskovitim materijalima s vodonepropusnim laporima u podini, gdje je pojava vode moguća i česta; broj piezometarskih bušotina nije bio unaprijed programiran nego je ovisio o pojavi vode u bušotinama; • unesena je Tablica 55 s rezultatima sedam serija mjerenja razine podzemne vode u razdoblju 12.01.–13.07.2023., te je navedeno da su kao korespondentne razine usvojena mjerenja od 20.04.2023. (BR-16 = 8,00 m, BR-19 = 7,50 m), uz amplitudu oscilacija od 0,30 m. Studija je u poglavlju 5.4 dopunjena prikazom povremenih i bujičnih vodotoka na dionici, izrađenim na temelju projektne dokumentacije autoceste:

	• dodan je popis svih jedanaest vodotoka koje trasa presijeca (Jamni do, Suhi do, Svabinjski do, Hadžića do i sedam bezimenih povremenih vodotoka), s površinama slivnih područja od 0,25 do 3,41 km²; • unesena je Tablica 56 s velikim vodama povratnih razdoblja 10, 20, 50 i 100 godina za svaki vodotok, preuzeta iz knjige J0010 Hidrologija i hidrotehnika, uz navođenje primijenjene SCS metodologije za male slivove bez osmatranih nizova protoka; • navedene su mjerodavne projektne veličine — $Q_1/_{100}$ = 8,24 m³/s za Suhi do i $Q_1/_{100}$ = 3,96 m³/s za Svabinjski do, uz Manningov koeficijent n = 0,020 — i obrazloženo je da vodotoci koji su najveći dio godine suhi pri ekstremnim oborinama poprimaju obilježja znatnog vodnog toka; • dodan je prikaz tehničkih rješenja uređenja korita iz knjiga D1070-1 (Suhi do), D1070-2 (Svabinjski do) i D1070-3 (Sušica) — bujične pregrade, taložnik, armiranobetonsko korito i ucjevljenja s revizijskim oknima — uz projektni kriterij zaštite od velike vode ranga 1/100 godina; • navedeno je da se preostali vodotoci provode ispod trupa autoceste propustima P1 do P9, čiji su geotehnički uvjeti temeljenja obrađeni u knjizi C1052. U pogl. 7.1.2 dopunjuju se mjere zaštite voda.

Vode – inventarizacija bunara i izvora Prije svega, ostaje nejasno da li je izvršena potpuna inventarizacija lokalnih bunara, prirodnih izvora, sezonskih vodenih pojava i drugih vodozahvata koji se nalaze u zoni mogućeg utjecaja projekta. Tokom razgovora s lokalnim stanovništvom ukazano je na postojanje bunara i drugih lokalnih izvora vode koji nisu bili posebno predstavljeni u okviru Studije. Smatramo da bi bilo korisno dodatno prikazati njihovu lokaciju, namjenu i eventualnu hidrogeološku povezanost sa područjem zahvata.	Vodozahvati koji su u Studiji obrađeni. U pogl. 5.1.8 opisan je sustav vodoopskrbe Grada Mostara, s izvorištima Studenac, Radobolja, Bošnjaci-Potoci, Salakovac i Buna-Blagaj te s njihovim izdašnostima, uz izričit navod da se u mjesnoj zajednici Vrapčići nalazi vodni izvor s pet bunara koji su uključeni u javni sustav vodoopskrbe Mostara i koriste se za opskrbu dijela naselja i grada. U pogl. 5.4 navedeni su i izvori u slivu potoka Sušice, poput izvora Korita i Borovac. U poglavlju 7.5. utvrđeno je da projektirana trasa nije u neposrednoj koliziji s izvorištima javnih sustava za vodoopskrbu niti s njihovim zaštitnim zonama, a u pogl. 6.2.3 da na području trase ne postoje izvori pitke vode koji bi mogli biti izravno ugroženi zahvatom. Ta ocjena nije izvedena posredno: hidrogeološko kartiranje provedeno za potrebe glavnog projekta obuhvatilo je, uz ostalo, i odnos prema postojećim izvorištima, u pojasu širine prosječno 200 m i u mjerilu 1:2.000 duž cijele dionice. Evidencija lokalnih bunara već je propisana kao obveza. Pogl. 7.1.2 Studije propisuje obvezu da se evidentiraju svi lokalni bunari u zoni utjecaja projekta te da se, u suradnji s JP „Vodovod" Mostar, uspostavi redovit program kontrole kvalitete vode tijekom izvođenja radova. Istim je poglavljem propisano da se u slučaju pogoršanja kvalitete vode u bušotinama odmah organizira privremena opskrba stanovništva i gradilišta pitkom vodom cisternama, sve dok se rezultati analiza ne stabiliziraju i ne potvrdi ispravnost vode. Pogl. 7.1.1 propisuje i identifikaciju postojeće komunalne infrastrukture, uključujući vodoopskrbu, u fazi izrade projektne dokumentacije, radi izbjegavanja preklapanja s trasom. Riječ je, dakle, o obvezi koja je vezana uz fazu neposredno prije i tijekom izvođenja radova, kada je jedino i moguće utvrditi zatečeno stanje pojedinačnih bunara i kada rezultati imaju dokaznu vrijednost za usporedbu.

Vode – lokalni izvori i saznanja stanovništva Posebno smatramo važnim evidentirati i lokalne prirodne bunare, izvore i druge vodozahvate koji možda nisu evidentirani u službenim bazama podataka, ali imaju značaj za lokalno stanovništvo i mogu predstavljati važne pokazatelje funkcioniranja podzemnog hidrogeološkog sustava. Informacije lokalnog stanovništva o prirodnim bunarima, izvorima, mjestima poniranja, povremenim pojavama vode i lokalnim plavljenjima predstavljaju vrijedan izvor podataka koji može dopuniti službene podloge i doprinijeti kvalitetnijoj procjeni mogućih utjecaja zahvata.	Slažemo se da su lokalni prirodni bunari, izvori, mjesta poniranja i povremene pojave vode važan pokazatelj funkcioniranja podzemnog hidrogeološkog sustava u kršu te da saznanja lokalnog stanovništva mogu vrijedno dopuniti službene podloge. Potrebno je, međutim, razgraničiti što je u ovoj fazi i u nadležnosti izrađivača Studije izvedivo, a što je propisano kao obveza u kasnijoj fazi. Studija o procjeni utjecaja na okoliš dokument je procjene, a ne katastar vodozahvata. Njezin je sadržaj propisan čl. 5. Pravilnika o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš („Službene novine FBiH”, broj 63/21) i Rješenjem Federalnog ministarstva okoliša i turizma broj UPI 05/1-02-19-4-231/25 od 17.02.2026., kojim je za ovaj zahvat utvrđen obvezni opseg i sadržaj, pri čemu inventarizacija pojedinačnih vodozahvata nije propisana kao obvezni element. Evidencije vodozahvata i vodna prava vode nadležna tijela, prije svega Agencija za vodno područje Jadranskog mora, a korištenje voda uvjetovano je vodnim aktom. Utvrđivanje objekata koji nisu obuhvaćeni nijednom službenom evidencijom ne može se provesti uvidom u raspoložive podloge, nego zahtijeva pristup pojedinačnim posjedima, za što izrađivač Studije nema ovlast. Takav je pristup moguć u eksproprijacijskom postupku i tijekom izvođenja radova, uz nadzor. Obveza je već propisana, i to u fazi u kojoj je izvediva. Pogl. 7.1.2 Studije propisuje da se evidentiraju svi lokalni bunari u zoni utjecaja projekta te da se, u suradnji s JP „Vodovod” Mostar, uspostavi redovit program kontrole kvalitete vode tijekom izvođenja radova, kao i da se u slučaju pogoršanja kvalitete vode u bušotinama odmah organizira privremena opskrba stanovništva i gradilišta pitkom vodom cisternama, sve dok se rezultati analiza ne stabiliziraju i ne potvrdi ispravnost vode. Ta je obveza vezana uz razdoblje neposredno prije i tijekom radova, kada zatečeno stanje pojedinačnog vodozahvata ima dokaznu vrijednost za usporedbu, i kada je pristup posjedima osiguran. Uz to je uspostavljen mehanizam za zaprimanje i rješavanje pritužbi JP Autoceste FBiH, putem kojega vlasnik ili korisnik vodozahvata koji nije bio evidentiran može prijaviti utjecaj u bilo kojoj fazi projekta.

Vode – reprezentativnost podataka Također smatramo da je potrebno dodatno obrazložiti reprezentativnost hidroloških i hidrogeoloških podataka korištenih u procjeni utjecaja. Iz dostupne dokumentacije proizlazi da su terenska istraživanja provedena u relativno kratkom vremenskom periodu. Budući da se radi o izrazito krškom području sa značajnim sezonskim promjenama vodnog režima, smatramo da je potrebno dodatno obrazložiti na koji način su u procjeni uzeti u obzir različiti hidrološki uvjeti, uključujući periode visokih i niskih voda, odnosno da li raspoloživi podaci dovoljno reprezentativno prikazuju funkcioniranje vodnog sistema predmetnog područja.	Kako je obrazloženo u prethodnom odgovoru, raspoloživi podaci obuhvaćaju i razdoblja visokih i razdoblja niskih voda. Mjerenja razine podzemne vode u piezometrima BR-16 i BR-19 provedena su u sedam serija u razdoblju od 12.01. do 13.07.2023. (Tablica 55), dakle kroz zimsko, proljetno i ljetno razdoblje, čime su obuhvaćeni i kišni period s visokim razinama i ljetni period s najnižim razinama. Kao korespondentne razine usvojena su mjerenja od 20.04.2023., uz izmjerenu amplitudu oscilacija od 0,30 m. Hidrogeološki elaborat navodi da razine podzemne vode izravno ovise o hidrološkim prilikama i o vodostaju rijeke s kojom interferiraju, pa to ograničenje nije prešućeno nego je uzeto u obzir pri ocjeni utjecaja. Za površinske vode reprezentativnost nije osigurana duljinom niza mjerenja, nego primijenjenom metodologijom. Velike vode povratnih razdoblja 10, 20, 50 i 100 godina utvrđene su za svih jedanaest vodotoka metodom SCS (Tablica 56), koja se primjenjuje upravo za male slivove bez osmatranih nizova protoka, dakle za slučaj u kojem dugogodišnja mjerenja ne postoje i ne mogu se nadomjestiti duljim terenskim radom. Projektna rješenja dimenzionirana su na velike vode ranga pojave 1/100 godina, što je najnepovoljniji hidrološki uvjet. Ograničenje koje proizlazi iz sezonskog karaktera vodotoka ugrađeno je i u program praćenja: uzorkovanje sezonskih vodotoka u pogl. 7.3 provodi se jednom godišnje u razdoblju velikih voda, kada su ti tokovi aktivni i kada su rezultati mjerodavni, čime se osigurava da praćenje obuhvati upravo one uvjete u kojima je prijenos onečišćenja moguć.

Vode – povremeni i bujični vodotoci Posebnu pažnju potrebno je posvetiti povremenim i bujičnim vodotocima koji u krškim područjima predstavljaju sastavni dio vodnog sustava te mogu imati značajnu ulogu u prijenosu onečišćujućih materija tokom intenzivnih oborinskih događaja. Smatramo da je potrebno dodatno obrazložiti na koji način su povremeni vodotoci, prirodne depresije, ponorne zone i bujični pravci uključeni u procjenu mogućih utjecaja zahvata.	Primjedba se djelomično prihvaća. Povremeni i bujični vodotoci nisu tretirani kao sporedna pojava, nego su predmet zasebne projektne dokumentacije i posebno propisanih mjera. Prihvaćamo da rezultati te dokumentacije u ranijoj verziji nisu bili preneseni u tekst Studije te da prirodne depresije i ponorne zone nisu bile prikazane kao zasebna kategorija. Taj je dio dopunjen. Za povremene i bujične vodotoke izrađeni su zasebni glavni projekti. Uređenje korita predmet je glavnih projekata regulacije i uređenja vodotokova, povremenih i bujičnih potoka — knjiga D1070-1 za potok Suhi Do, knjiga D1070-2 za potok Svabinjski Do i knjiga D1070-3 za potok Sušicu, svibanj 2024. Za svaki je vodotok obrađena dionica u duljini od približno 1,5 km, uz situacijski plan, uzdužni profil, normalne poprečne profile, hidraulički proračun i predmjer radova. Bujični režim je proračunat, a ne samo opisan. Hidrološke podloge izrađene su u sklopu knjige J0010 Hidrologija i hidrotehnika, u kojoj su za sve vodotoke koje trasa presijeca utvrđene velike vode različitih povratnih razdoblja. Za daljnje hidrauličke analize usvojene su sljedeće vrijednosti: za potok Suhi Do $Q_1/_{10}$ = 4,36 m³/s, $Q_1/_{20}$ = 5,72 m³/s, $Q_1/_{50}$ = 7,16 m³/s i $Q_1/_{100}$ = 8,24 m³/s; za potok Svabinjski Do $Q_1/_{10}$ = 2,07 m³/s, $Q_1/_{20}$ = 2,73 m³/s, $Q_1/_{50}$ = 3,43 m³/s i $Q_1/_{100}$ = 3,96 m³/s. Hidraulički proračun korita proveden je za stogodišnju vodu, uz Manningov koeficijent hrapavosti n = 0,020. Razdoblja visokih voda, dakle, nisu ostala izvan procjene, nego su brojčano utvrđena i korištena kao mjerodavna za dimenzioniranje. Poniranje, razlijevanje i zone plavljenja utvrđeni su terenskim rekognosciranjem. U knjizi D1070-2 za potok Svabinjski Do zabilježeno je da vodotok u naselju gubi svoj tok te se razlijeva po okolnom terenu i dalje teče prema rijeci Neretvi, da od džamije u Donjim Opinama nema svoje korito nego se razlijeva po lokalnom terenu ugrožavajući stambene i druge objekte te stanovništvo, a da uzvodno od džamije ima korito koje je na pojedinim dionicama vrlo plitko. Zabilježeno je i da vodotok kod džamije dijelom ponire u naselje, a dijelom se slijeva u naselje i plavi okolne objekte, te da su mještani uz korito sami izgradili improvizirane zidove koji nisu izvedeni prema pravilima struke, kao i da je u zoni mosta nataložena veća količina nanosa. Isti su nalazi ugrađeni i u Studiju: u pogl. 5.4 za Suhi Do navedeno je da u zoni Vrapčića gubi jasno oblikovano korito i razlijeva se po okolnim livadama, a za Svabinjski Do da korito u zoni Svabinjske pećine ponire i ponovno se pojavljuje nizvodno, uz zonu plavljenja u naselju. U pogl. 5.3.4 opisano je da se pri intenzivnim oborinama neinfiltrirana voda slijeva padinom ili niz morfološki naglašene dolove i jaruge, gdje se mogu formirati manji bujični tokovi. Uloga povremenih tokova u prijenosu onečišćenja je prepoznata. U pogl. 6.2.3 povremeni vodotoci ocijenjeni su kao pritoke koje se aktiviraju sezonski i koje u razdobljima visokih oborina posredno povezuju zonu zahvata s rijekom Neretvom, uz nalaz da površinsko otjecanje može prenositi onečišćujuće tvari do sezonskih potoka i posredno do Neretve.

	U pogl. 7.5 utvrđeno je da su sezonski vodotoci koje presijeca trasa projektirani s odgovarajućim hidrotehničkim objektima koji osiguravaju prirodni vodni režim. Mjere su vezane uz bujični režim. Sustav odvodnje iz pogl. 3.4 koncipiran je kao zatvoreni, s prihvatom voda s kolnika i pročišćavanjem prije ispuštanja u recipijent, uz ugradnju ukupno devet separatora ulja i lakih tekućina na potezu od stacionaže km 0+000,00 do km 7+600,00. Pogl. 7.1.2 propisuje poseban način miniranja na potezima gdje trasa prolazi podzemnim vodoprijesima ili u blizini vodnih objekata, zabranu odlaganja materijala iz iskopa uz obale vodotoka i u vodnom dobru te mjere zaštite prema zonama rizika. U zonama premošćenja otvorenih vodotoka obvezna je izgradnja mastolova. Programom praćenja iz pogl. 7.3 obuhvaćeno je pet sezonskih vodotoka — Sušica, Suhi Do, Brasinski potok, Borovac i Potočina — s dvadeset parametara, pri čemu se uzorkovanje tijekom izgradnje provodi u razdoblju velikih voda, upravo zbog sezonskog karaktera tokova. Dopunjeno u Studiji. U poglavlje 5.3 uvršteno je novo potpoglavlje 5.3.5 Hidrogeološka istraživanja, s prikazom hidrogeoloških istražnih radova provedenih za potrebe izrade glavnog projekta autoceste, izrađeno na temelju knjige C1020 Hidrogeološki elaborat: • dodan je opis hidrogeološkog kartiranja i profiliranja — provedeno duž čitave dionice u pojasu prosječne širine 200 m, u mjerilu 1:2.000, s prikazom reljefnih, hidrografskih, geoloških i hidrogeoloških značajki, razina i oscilacija podzemne vode, uvjeta prihranjivanja i pražnjenja te izdvajanja zona rizika za uvjete izgradnje; izrađene su hidrogeološke karte i profili u istom mjerilu; • dodan je opis hidrogeološkog istražnog bušenja — dvije bušotine ukupne duljine 37 m, rotacijska metoda, kontinuirano jezgrovanje, određivanje parametra RQD i uzimanje uzoraka za laboratorijska ispitivanja; • unesena je Tablica 54 s podacima o istražnim bušotinama s ugrađenim piezometarskim konstrukcijama — BR-16 (22,0 m; 6487130,05 / 4794626,62; kota 42,65) i BR-19 (15,0 m; 6486964,38 / 4794010,77; kota 42,47), na stacionažama km 14+000,00 i km 14+560,00; • dodan je opis ugrađenih piezometarskih konstrukcija — plastične desetbarske cijevi promjera 50,8 mm, perforirane u zonama oscilacija razine podzemne vode, sa zaštitnim betonskim blokom i označenim vrhom cijevi; • obrazložen je opseg istraživanja i broj piezometarskih bušotina na padinskom dijelu trase nisu registrirane pojave ni razine podzemnih voda, pa posebna hidrogeološka istraživanja ondje nisu izvedena; krajnji dio trase nakon tunela T5 prolazi limnoglacijalnim i aluvijalnim šljunkovito-pjeskovitim materijalima s vodonepropusnim laporima u podini, gdje je

	pojava vode moguća i česta; broj piezometarskih bušotina nije bio unaprijed programiran nego je ovisio o pojavi vode u bušotinama; • unesena je Tablica 55 s rezultatima sedam serija mjerenja razine podzemne vode u razdoblju 12.01.–13.07.2023., te je navedeno da su kao korespondentne razine usvojena mjerenja od 20.04.2023. (BR-16 = 8,00 m, BR-19 = 7,50 m), uz amplitudu oscilacija od 0,30 m. Poglavlje 5.4 Hidrologija dopunjeno je prikazom povremenih i bujičnih vodotoka na dionici, izrađenim na temelju projektne dokumentacije autoceste: • dodan je popis svih jedanaest vodotoka koje trasa presijeca (Jamni do, Suhi do, Svabinjski do, Hadžića do i sedam bezimenih povremenih vodotoka), s površinama slivnih područja od 0,25 do 3,41 km²; • unesena je Tablica 56 s velikim vodama povratnih razdoblja 10, 20, 50 i 100 godina za svaki vodotok, preuzeta iz knjige J0010 Hidrologija i hidrotehnika, uz navođenje primijenjene SCS metodologije za male slivove bez osmatranih nizova protoka; • navedene su mjerodavne projektne veličine — $Q_1/_{100}$ = 8,24 m³/s za Suhi do i $Q_1/_{100}$ = 3,96 m³/s za Svabinjski do, uz Manningov koeficijent n = 0,020 — i obrazloženo je da vodotoci koji su najveći dio godine suhi pri ekstremnim oborinama poprimaju obilježja znatnog vodnog toka; • dodan je prikaz tehničkih rješenja uređenja korita iz knjiga D1070-1 (Suhi do), D1070-2 (Svabinjski do) i D1070-3 (Sušica) — bujične pregrade, taložnik, armiranobetonsko korito i ucjevljenja s revizijskim oknima — uz projektni kriterij zaštite od velike vode ranga 1/100 godina; • navedeno je da se preostali vodotoci provode ispod trupa autoceste propustima P1 do P9, čiji su geotehnički uvjeti temeljenja obrađeni u knjizi C1052.

Vode – podzemne vode u kršu Budući da se radi o izrazito krškom području, potencijalni utjecaji na podzemne vode ne mogu se promatrati isključivo kroz neposrednu blizinu trase, jer se eventualna onečišćenja u krškim sustavima mogu pojaviti na lokacijama udaljenim od mjesta nastanka. Zbog toga smatramo da hidrogeološke karakteristike područja zahtijevaju dodatno obrazloženje u kontekstu procjene mogućih utjecaja na podzemne vode.	Krški karakter područja uzet je kao polazište procjene, a ne kao popratna okolnost. U pogl. 5.3.4 Studije utvrđeno je da krečnjačke stijenske mase odlikuje pukotinsko-kavernozna poroznost i velika vodopropusnost, zbog čega imaju funkciju hidrogeoloških vodoprovodnika, te da se vode infiltriraju u podzemlje i unutar promatranog područja više ne pojavljuju na površini, nego podzemno otiču prema nižim vodotocima. Time je u samom opisu postojećeg stanja utvrđeno ono na što primjedba upućuje. Iz toga slijedi da procjena nije vezana uz udaljenost od trase, nego uz hidrogeološke funkcije stijenskih masa. Prema knjizi C1020 Glavnog projekta teren je razvrstan u pripovršinske vodonosnike, vodopropusne karbonate s funkcijom vodoprovodnika i nepropusni kompleks lapora s funkcijom podinske hidrogeološke barijere, uz brojčano izražene koeficijente filtracije. Na istoj su osnovi utvrđene i zone rizika onečišćenja podzemnih i površinskih voda, pri čemu zone niskog rizika na dionici nisu utvrđene, a za dio trase svrstan u umjereni rizik izrijekom se traži primjena strogih mjera zaštite. Upravo zato što se u kršu onečišćenje ne može pouzdano pratiti od mjesta nastanka do mjesta pojave, mjere su koncipirane tako da se onečišćene vode uopće ne puste u podzemlje: sustav odvodnje je zatvoren, smještajem rigola uz sam rub kolnika u potpunosti se onemogućuje procjeđivanje kolničkih voda u trup autoceste, predviđeno je devet separatora ulja i lakih tekućina, u zonama visokog rizika propisano je potpuno izdvajanje i kontrolirano odvođenje kolničkih voda izvan zone, a pogl. 7.1.2 propisuje poseban način miniranja na potezima gdje trasa prolazi podzemnim vodoprijesima.

Metodologija procjene značaja utjecaja Pored navedenog, smatramo da bi bilo korisno detaljnije obrazložiti način na koji je izvršena procjena značaja pojedinih utjecaja. U više poglavlja Studije identificirani su potencijalni izvori opterećenja i osjetljivi receptori, dok konačni zaključci o nivou rizika često nisu praćeni detaljnijim obrazloženjem kriterija na osnovu kojih je određeni utjecaj ocijenjen kao nizak ili neznačajan. Dodatno pojašnjenje korištene metodologije doprinijelo bi većoj transparentnosti i razumljivosti procjene.	Metodologija procjene značaja utjecaja u Studiji je razrađena i prikazana tablično, s kriterijima za svaki razred i s matricom iz koje se za svaku kombinaciju jačine i osjetljivosti dobiva ocjena značaja. Postupak dolaska do ocjene stoga je provjerljiv. Kriteriji su prikazani tablično. U uvodnom dijelu pogl. 6 navedeno je da se značaj utjecaja definira kao odnos očekivanog stupnja promjene, odnosno jačine utjecaja, i vrijednosti receptora izloženog toj promjeni, odnosno osjetljivosti receptora, te da se, gdje god je to moguće, koriste kvantitativni pokazatelji. Jačina se utvrđuje na temelju šest parametara: intenziteta i ozbiljnosti utjecaja, trajanja, prostornog opsega, reverzibilnosti, vjerojatnosti pojave te usklađenosti sa zakonskim i profesionalnim standardima. Tablica 66 daje kriterije za određivanje jačine utjecaja s opisom svakog razreda — visok razred označava suštinsku promjenu koja dovodi do dugoročne ili trajne promjene, obično rasprostranjene, koja zahtijeva značajnu intervenciju za povratak u bazno stanje i kod koje bi se bez mjera ublažavanja prekršili domaći standardi ili dobra međunarodna industrijska praksa; umjeren razred označava vidljivu promjenu koja nije suštinska; nizak vidljivu, ali malu promjenu; zanemariv izostanak vidljive promjene. Tablica 67 daje kriterije za određivanje osjetljivosti receptora, razvrstane prema kapacitetu receptora za apsorbiranje predloženih promjena i prema mogućnostima ublažavanja, od visoke osjetljivosti, kod koje receptor ima malo ili nimalo kapaciteta za apsorbiranje promjene i minimalne mogućnosti ublažavanja, do zanemarive, kod koje receptor ima dobar kapacitet i dobre mogućnosti ublažavanja. Tablica 68 prikazuje matricu procjene utjecaja, u kojoj se za svaku kombinaciju razreda jačine i razreda osjetljivosti očitava rezultirajući značaj, i to zasebno za negativne i za pozitivne utjecaje. Utjecaji ocijenjeni kao umjereni ili visoki smatraju se značajnima, dok se niski i zanemarivi ne smatraju značajnima. Metodologija je razrađena zasebno i za društvene receptore: Tablica 69 daje kriterije za određivanje intenziteta društvenih utjecaja, a Tablica 70 kriterije za određivanje osjetljivosti društvenih receptora. Ocjene su izvedene iz prikazanih kriterija i vidljive u tablicama procjene. Tablice procjene po sastavnicama u poglavljima 6.1 i 6.2 sadrže stupce „Priroda utjecaja", „Jačina utjecaja", „Osjetljivost", „Procjena utjecaja" i „Značaj prije mjera ublažavanja", pa je za svaki pojedini utjecaj vidljivo iz koje su ocjene jačine i koje ocjene osjetljivosti izvedeni konačni značaj. Nakon primjene mjera ublažavanja provodi se ponovna ocjena radi utvrđivanja rezidualnih utjecaja. Kumulativni utjecaji. Za njih je primijenjena Brza procjena kumulativnih utjecaja (BPKU), razvijena u okviru IFC-ova Priručnika dobrih praksi *Good Practice Handbook: Cumulative Impact Assessment and Management* iz 2013. godine, u šest koraka, uz utvrđivanje vrijednih okolišnih i društvenih komponenti kao receptora kumulativnih utjecaja i definiranje ključnih receptora u skladu sa Standardima učinka IFC-a.

	Metode predviđanja. U pogl. 10 navedeni su izvori podataka i alati primijenjeni po sastavnicama, među ostalim proračun emisija iz cestovnog prometa programom COPERT 5.6 i disperzijsko modeliranje AERMOD za kvalitetu zraka, akustički proračun programskim paketom CadnaA 2023 prema smjernicama RLS-90 za buku, pri čemu su dobivene vrijednosti uspoređene s graničnim vrijednostima propisanim Zakonom o zaštiti od buke, analize uzoraka tla u akreditiranom laboratoriju te hidrogeološki elaborati izrađeni za potrebe glavnog projekta za vodne resurse. Time je ispunjen i zahtjev iz čl. 5. Pravilnika o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš („Službene novine FBiH", broj 63/21), koji traži opis metode predviđanja odnosno dokaza koji se koriste za utvrđivanje i procjenu značajnih utjecaja.
Prijedlog dopune br. 1 Analizom kumulativnog učinka postojećeg opterećenja zemljišta teškim metalima i budućih emisija iz prometa, posebno na području Vrapčića i regionalne deponije Uborak.	Objašnjeno već u u prethodnim odgovorima.
Prijedlog dopune br. 2 Dodatnom procjenom mogućih posljedica na poljoprivredna zemljišta koja ostaju u korištenju nakon izgradnje autoceste.	Objašnjeno već u u prethodnim odgovorima.
Prijedlog dopune br. 3 Uspostavljanjem programa dugoročnog monitoringa kvaliteta zemljišta na reprezentativnim lokacijama uz trasu autoceste.	Objašnjeno već u u prethodnim odgovorima.
Prijedlog dopune br. 4 Dopunom inventarizacije lokalnih bunara, prirodnih izvora, sezonskih vodenih pojava i drugih vodozahvata te njihovim prikazom u odnosu na trasu zahvata.	Objašnjeno već u u prethodnim odgovorima.
Prijedlog dopune br. 5 Dodatnim obrazloženjem reprezentativnosti korištenih hidroloških i hidrogeoloških podataka s aspekta sezonskih promjena vodnog režima.	Objašnjeno već u u prethodnim odgovorima.
Prijedlog dopune br. 6 Jasnijim prikazom uloge povremenih i bujičnih vodotoka u funkcioniranju lokalnog vodnog sustava te mogućih utjecaja zahvata na njihove prirodne funkcije.	Objašnjeno već u u prethodnim odgovorima.
Prijedlog dopune br. 7 Uspostavljanjem programa monitoringa koji uključuje početno stanje prije početka radova, praćenje tokom izgradnje te monitoring nakon puštanja autoceste u promet, uključujući površinske i podzemne vode.	Objašnjeno već u u prethodnim odgovorima.
Prijedlog dopune br. 8 Jasnijim obrazloženjem kriterija korištenih pri određivanju značaja pojedinih utjecaja na tlo i vode.	Objašnjeno već u u prethodnim odgovorima.
Prijedlog dopune br. 9 Dopuniti poglavlja koja se odnose na mjere zaštite zemljišta i voda razradom dodatnih mjera koje bi se aktivirale u slučaju utvrđenog kumulativnog opterećenja ili smanjenja kvaliteta zemljišta i voda tokom monitoringa, naročito na području Vrapčića i u zoni utjecaja regionalne deponije Uborak.	Objašnjeno već u u prethodnim odgovorima.

Zaključna konstatacija Smatramo da bi navedene dopune dodatno unaprijedile kvalitet Studije te omogućile potpunije sagledavanje mogućih dugoročnih utjecaja zahvata na zemljište, podzemne vode i poljoprivredne resurse predmetnog područja.	Konstatacija

BOŠ (Beogradska otvorena škola) i UDRUŽENJE AARHUS CENTAR U BiH – Emina Veljović, LL.B, M.A., izvršna direktorica

Komentari broj 02-338/26 od 09.06.2026., zaprimljeno u FMOiT 10.06.2026., UPI 05/1-02-19-4-97/26

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Opšti komentar 1 – Nedovoljno jasno prikazane tehničke izmjene projekta u odnosu na Studiju uticaja na okoliš iz 2022. godine U Studiji uticaja na okoliš (SUO) za dionicu autoceste Mostar Sjever – Mostar Jug iz 2026 godine, detaljno se navode tehnički elementi novog projektnog rješenja, ali nije dat jasan uporedni prikaz u odnosu na rješenje obrađeno u Studiji uticaja na okoliš iz 2022. godine. Zbog toga javnosti nije omogućeno da razumije stvarni stepen izmjena projekta. Prema podacima iz SUO 2022, i idejnom projektu iz 2021. godine, na predmetnoj dionici bila je planirana izgradnja 5 tunela i 8 mostova, umjesto prethodno planiranih 6 tunela i 6 mostova (strana 237). U novoj SUO, navodi se niz tehničkih elemenata koji ukazuju na složen zahvat na relativno kratkoj dionici od 14,36 km: petlju Mostar sjever sa 4 kraka, naplatnu postaju, Centar za upravljanje i komunikaciju prometa, vezu između M17 i petlje Mostar sjever, spojnu cestu prema M-6.1, 2 potputnjaka, 6 tunela, 11 mostova, objekte za odvodnju i provođenje vodotoka, potporne i obložne konstrukcije, kao i naplatnu postaju na privremenom spoju prema M-6.1 sa 9 prometnih traka i 2 dodatne trake za vangabaritna vozila. Nije jasno da li je novo projektno rješenje u cjelini povoljnije iz tehničke i ekonomske perspektive. Iako se pojedinačno može tvrditi da je izbjegavanje jednog dužeg tunela povoljnije rješenje u odnosu na ono predstavljeno 2022. goodine, međutim ostaje pitanje povećanja broja mostova. Međutim, novim rješenjem je povećan broj mostova, te bez uporednog prikaza svih objekata predviđenih prethodnim i novim rješenjem nije moguće utvrditi tačan stepen izmjena niti njihov uticaj na vrijednost projekta i uticaj na lokalnu zajednicu, što je važno u kontekstu informisanog donošenja odluka. Također, na stranicama 24. do 43., nalazimo slike raznih objekata ali nije jasno gdje su smješteni u širem kontekstu, koliko su daleko od najbliže kuće itd. Nije jasno za zainteresiranu javnost kuda tačno prolazi trasa u odnosu na njihovu imovinu. U tom smislu, studija ne ispunjava osnovnu svrhu procjene uticaja na okoliš jer ne informira javnost o položaju zahvata i mogućeg uticaja.	Primjedba se djelomično prihvaća. Položaji svih objekata u Studiji prikazani na uobičajen i u praksi standardan način, a javnosti je bio dostupan i izravan uvid na javnoj raspravi u kojoj je sudjelovao projektant i investitor. Sudjelovanje projektanta na javnoj raspravi je s ciljem omogućavanja uvida u projekat zainteresiranoj javnosti. Vezano za izmjene na projektu, predmet, odnosno razlog provođenja novog postupka procjene uticaja na okoliš, nije izmjena projekta. U slučaju da se radi o izmjeni projekta, predmet procjene bio bi usmjeren isključivo na izmijenjeni dio projekta, odnosno na njegove eventualne uticaje na okoliš u skladu sa Prilogom II tačka 13. (a) Uredbe o projektima za koje je obavezna procjena uticaja na okoliš i projektima za koje se odlučuje o potrebi procjene uticaja na okoliš (Sl. Novine FBiH br.:51/21; 33/22;104/22). Predmetna dionica je prethodno dobila Rješenje o odobravanju Studije uticaja na okoliš (SUO) u maju 2022. godine. Međutim, navedeno Rješenje je prestalo da važi, s obzirom na to da u zakonom propisanom roku nije pribavljeno odobrenje za građenje. Naime, članom 79. stav (6) Zakona o zaštiti okoliša („Službene novine Federacije BiH“, broj 15/21) propisano je: „Rješenje o odobravanju SUO prestaje da važi ukoliko podnosilac zahtjeva ne pribavi odobrenje za građenje u roku od 3 godine od dana prijema Rješenja.“ Imajući u vidu navedenu zakonsku odredbu, kao i činjenicu da odobrenje za građenje nije pribavljeno u roku od tri godine od dana prijema Rješenja o odobravanju SUO, pristupilo se pokretanju novog postupka procjene uticaja na okoliš u skladu sa Članom 4 stav (1) Uredbe o projektima za koje je obavezna procjena uticaja na okoliš i projektima za koje se odlučuje o potrebi procjene uticaja na okoliš (Sl. Novine FBiH br.:51/21; 33/22;104/22). Dakle, predmetni postupak nije pokrenut zbog izmjene projekta, već zbog prestanka važenja prethodnog Rješenja o odobravanju SUO. Slijedom toga, novi postupak se provodi u skladu sa važećim propisima odnosno provodi se kao postupak procjene uticaja na okoliš novog projekta, a ne kao procjena uticaja izmijenjenog dijela projekta, naravno uz korištenje podataka iz prethodnog projekta koji su ostali isti. Prethodno projektno rješenje opisano je u pogl. 8 (Opis alternativnih rješenja

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Navedeno je da je posljednjom izmjenom projekta, na dijelu trase koji prolazi područjem vojarne Livač, izvršena korekcija trase njezinim pomicanjem prema brdu, kako bi se prolazak kroz tu zonu omogućio izgradnjom tunela „Livač". Riječ je o izbjegavanju vojne imovine, što je na javnoj raspravi 08.06.2026. na upit predstavnika Ministarstva prostornog uređenja HNK izričito potvrdio i projektant, uz napomenu da su obje osi trase i dalje unutar obuhvata važećeg prostornog plana. To je potvrđeno i u pogl. 4.2 Studije, gdje se navodi da su tehničke izmjene izvršene unutar granica planiranog infrastrukturnog koridora, bez izmjene osnovne prostorne koncepcije, zbog čega nije potrebno pokretanje postupka izmjene prostorno-planske dokumentacije. Naplatna postaja na privremenom spoju prema M-6.1 nije novouvedeni element: privremeni spoj obrađen je već u prethodnoj Studiji, što je na javnoj raspravi također pojašnjeno. Način prikaza objekata u Studiji odgovara standardnoj praksi izrade studija o procjeni utjecaja na okoliš. Vezano za komentar koji se odnosi na prikaz objekata u Studiji, slike na str. 24–43, na koje se komentar poziva, nisu izdvojeni prikazi objekata bez prostornog konteksta. Svaki je objekt u pogl. 3.1 prikazan zasebnom slikom naslovljenom „Položaj…", na podlozi snimke terena s vidljivim naseljima, postojećim prometnicama i reljefom, a u pripadajućem tekstu naveden je i njegov položaj po stacionaži: Slika 1 (petlja Mostar sjever), Slika 4 (položaj tunela „Livač", desna cijev od km 0+090,00, lijeva od km 0+024,99), Slike 5–10 (mostovi M1–M5 i M4a), Slike 11–20 (tuneli T1–T5 i mostovi M6–M10, primjerice most M10 od km 10+508,00 do km 10+599,00) te Slika 21 (privremeni spoj na M-6.1 s naplatnom postajom). Napominjemo i da Studija nije projektna dokumentacija. Njezin je sadržaj propisan čl. 5. Pravilnika o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš („Službene novine FBiH", broj 63/21) i odnosi se na procjenu utjecaja zahvata na okoliš, a ne na katastarski precizan prikaz odnosa trase prema svakoj pojedinačnoj nekretnini. Taj se odnos utvrđuje elaboratom eksproprijacije i glavnim projektom. Ondje gdje je udaljenost do najbližih objekata mjerodavna za procjenu utjecaja, ona je i uzeta u obzir — kroz proračun buke na receptorima, disperzijsko modeliranje kvalitete zraka i mjerenja nultog stanja buke na šest mjernih mjesta duž trase. Javna rasprava održana je 08.06.2026. u sali Grada Mostara, sukladno čl. 40. stavak (5) i čl. 75. stavak (2) Zakona o zaštiti okoliša („Službene novine FBiH", broj 15/21), radi informiranja javnosti, uz rok od 15 dana za dostavu pisanih mišljenja i sugestija. Osim izrađivača Studije i investitora, na raspravi je bio nazočan i projektant, koji je detaljno objašnio trasu i odgovarao na pojedinačni upit bilo koje zainteresirane strane o položaju traženog objekta u odnosu na trasu.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Na zahtjev sudionika ponovno je prezentirana lokacija tunela na početku trase i odvajanje prema cesti M17, a projektant je odgovorio i na pitanja o izmjeni trase, visinskoj koti nivelete i odnosu izmijenjene trase prema prostornom planu. Svaka zainteresirana strana imala je stoga mogućnost dobiti odgovor na pitanje kuda trasa prolazi u odnosu na konkretnu nekretninu, a ta mogućnost ostaje otvorena i nakon rasprave, putem uvida u dokumentaciju kod nadležnog ministarstva i putem mehanizma za zaprimanje pritužbi investitora. Dopuna Studije (1) U pogl. 8 „Opis alternativnih rješenja" dodan je opis posljednje izmjene projektnog rješenja na dionici koja prolazi područjem vojarne Livač, gdje je provedena korekcija trase njezinim pomicanjem prema brdu, uz obrazloženje razloga izmjene. (2) Uz taj opis dodane su četiri grafičke usporedbe prethodnog i novog projektnog rješenja, izrađene na istoj podlozi i u istom mjerilu, na kojima su nove izmjene označene crvenom bojom: • Slika 104 — izmjene u odnosu na LARP iz 2025. na području katastarskih općina Vrapčići i Kutilivač, za potrebe izgradnje petlje Mostar sjever • Slika 105 — izmjene u odnosu na LARP iz 2025. na području katastarske općine Vrapčići • Slika 106 — izmjene u odnosu na LARP iz 2025. na području katastarske općine Vrapčići • Slika 107 — izmjene u odnosu na LARP iz 2025. na području katastarske općine Gnojnice Donje, gdje se umjesto petlje Mostar jug izvodi privremeni spoj autoceste na cestu M-6.1
Opšti komentar 2 – Povećanje obuhvata eksproprijacije sa 358 na 759 parcela i nedovoljno procijenjeni uticaji na domaćinstva u neposrednoj blizini trase U Studiji nije dovoljno jasno obrazloženo značajno povećanje obuhvata eksproprijacije u odnosu na prethodnu Studiju iz 2022. godine, niti su adekvatno procijenjeni uticaji na domaćinstva i imovinu koji ostaju u neposrednoj blizini trase, a nisu obuhvaćeni eksproprijacijom. Prema podacima iz prethodne Studije iz 2022. godine, eksproprijacijom je bilo obuhvaćeno ukupno 358 parcela, od toga radi se o 327 pogođenih zemljišnih parcela u šest katastarskih općina, a uz dodatni otkup 31 parcele za izgradnju lokalne ceste u Kutima, od čega je 308 u privatnom, a 50 u državnom vlasništvu. Nova Studija, međutim, navodi da izgradnja dionice Mostar sjever – Mostar jug dovodi do trajnog zauzeća prostora unutar osam katastarskih općina, na ukupno 759 katastarskih čestica obuhvaćenih potpunom ili djelimičnom eksproprijacijom. Od toga je 591 čestica predmet potpune eksproprijacije, i to	Primjedba se djelomično prihvaća. Prihvaća se da razliku u broju čestica treba u Studiji izrijekom obrazložiti. Ne prihvaća se ocjena da je riječ o neobrazloženom proširenju zahvata: razlika proizlazi iz različite faze projektiranja i različitog izvora podataka, a ne iz proširenja obuhvata projekta. Studija iz 2022. raspolagala je tada važećim i po naravi okvirnim podacima, jer glavni projekt još nije bio izrađen. U vrijeme izrade prethodne Studije glavni projekt za dionicu Mostar sjever – Mostar jug još nije bio izrađen. Jedini raspoloživi podlogom bio je preliminarni elaborat eksproprijacije, koji je u siječnju 2020. izradila tvrtka GEO DATA d.o.o. Mostar, i to prema trasi iz Prostornog plana područja posebnih obilježja „Autocesta na Koridoru Vc" (2017.), za potrebe

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
358 u privatnom i 233 u državnom vlasništvu, dok se na dodatnih 168 čestica provodi nepotpuna eksproprijacija, od čega je 98 privatnih i 70 državnih čestica. Ukupno posmatrano, nova Studija obuhvata 456 čestica u privatnom i 303 čestice u državnom vlasništvu. Iz navedenog proizlazi da se broj parcela obuhvaćenih eksproprijacijom povećao sa 358 na 759, odnosno za 401 parcelu. S toga je potrebno jasnije opisati koliko parcela i kuća se nalazi unutar različitih zona uticaja projekta, i kako će biti organiziran procjena i dosuđivanje odštete za ljude koji neće biti eksproprisani, ali će osjetiti negativnih uticaja autoceste.	proglašenja javnog interesa (Odluka Vlade FBiH iz srpnja 2020.). Navedeni elaborat predstavljao je tada važeću osnovu za procjenu obuhvata zahvata. Preliminarni elaborat po svojoj naravi daje okvirni obuhvat otkupa zemljišta, bez parcelacije, pa se broj čestica u njemu ne može uspoređivati s brojem iz konačnih elaborata eksproprijacije izrađenih na temelju glavnog projekta.. Glavni projekt izrađen je u svibnju 2024., a u njegovu su sklopu izrađene knjige eksproprijacije s parcelacijom. U sklopu glavnog projekta izrađeni je konačni elaborati eksproprijacije s parcelacijom: • elaborat za glavnu trasu (svibanj 2024.), • elaborat za priključak s magistralne ceste M17 na Koridor Vc – lokacija Mostar sjever (srpanj 2018., ažuriran u svibnju 2024.), • elaborat za lokaciju odlaganja građevinskog materijala Vrapčići (prosinac 2023., ažuriran u svibnju 2024.), • elaborat za lokaciju odlaganja građevinskog materijala Podveležje (svibanj 2024.), • elaborat za izmještanje dalekovoda (svibanj 2024.). Iz toga proizlaze dva razloga povećanja broja čestica. Prvo, parcelacija dijeli postojeće katastarske čestice na dio koji se eksproprira i dio koji ostaje vlasniku, čime broj čestica raste bez povećanja zauzete površine. Drugo, konačni elaborati obuhvaćaju i prateće zahvate koji u preliminarnoj fazi nisu bili parcelirani — priključak na M17 s petljom Mostar sjever, dvije lokacije odlaganja materijala iz iskopa i izmještanje dalekovoda. Podaci uneseni u ovu Studiju preuzeti su iz važećeg LARP-a iz listopada 2025. Riječ je o dokumentu „Plan za otkup zemljišta i preseljenje za dionicu autoceste Mostar sjever – Mostar jug", JP Autoceste FBiH d.o.o., listopad 2025., izrađenom za Europsku banku za obnovu i razvoj, u skladu sa Zakonom o eksproprijaciji FBiH, Okvirom za otkup zemljišta i preseljenje (LARF) za ovu dionicu iz svibnja 2021., LARF-om za Koridor Vc iz ožujka 2017. te Provedbenim zahtjevom 5 Okolišne i društvene politike EBRD-a iz 2019. godine. LARP je javno objavljen na službenoj stranici JP Autoceste FbiH te je predstavljao posljednji važeći dokument raspoloživ u vrijeme izrade Studije. Iz tog su dokumenta preuzeti podaci prikazani u pogl. 5.1 i 6.1.2 Studije, uključujući podatke o zahvaćenom zemljištu, kategorijama pogođene imovine, pogođenim korisnicima prostora te procijenjenim društvenim utjecajima projekta. Broj katastarskih čestica prikazan je na temelju raspoloživih elaborata eksproprijacije i parcelacijskih podloga dostupnih u vrijeme izrade LARP-a. Budući da se podaci o eksproprijaciji mogu

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	dodatno usklađivati tijekom razvoja projekta i provedbe parcelacijskih postupaka, detaljni podaci o obuhvatu eksproprijacije vode se i ažuriraju kroz LARP dokumentaciju.: Socio-ekonomski podaci nisu preuzeti iz literature, nego iz anketiranja provedenog na terenu: terenski obilasci zahvaćenih čestica obavljeni su od 10. do 14. lipnja 2024. i od 1. do 3. travnja 2025., a socio-ekonomska anketa od 6. lipnja do 2. srpnja 2024. i od 14. ožujka do 10. travnja 2025. Anketu su proveli predstavnici JPAC-a i konzultant za izradu LARP-a odobren od strane EBRD-a, uz identifikaciju ranjivih kategorija. Domaćinstva koja ostaju u blizini trase, a nisu obuhvaćena eksproprijacijom. Utjecaji na domaćinstva i druge osjetljive receptore koji ostaju u blizini trase procijenjeni su u okviru Studije kroz analizu pojedinih okolišnih i društvenih utjecaja. Za buku je izrađen akustički model prema RLS-90, s kartama očekivanih razina buke bez primijenjenih mjera i s primijenjenim mjerama, u intervalu od 5 dB(A) od 35 do 80 dB(A) za dan i noć, te su dimenzionirane akustičke barijere najveće visine 5,0 m na terenu i 3,0 m na objektima, uz kriterij zvučne izolacije Rw > 24 dB (pogl. 6.2). Za zrak je proveden disperzijski proračun na receptorima, a za fazu izgradnje propisane su mjere za prašinu, vibracije i miniranje (pogl. 7.1), uz praćenje buke u pogl. 7.3. Studija o procjeni utjecaja na okoliš služi za identifikaciju i procjenu mogućih okolišnih i društvenih utjecaja projekta te definiranje mjera za njihovo izbjegavanje, smanjenje ili ublažavanje. Pitanja vezana uz otkup zemljišta, ograničenja vlasničkih prava, naknade i druge mjere pomoći pogođenim osobama obrađuju se kroz LARP i odgovarajuće postupke propisane Zakonom o eksproprijaciji FBiH.LARP sadrži matricu prava (pogl. 7.1), poglavlje o pomoći ranjivim osobama (pogl. 8), poglavlje o objavljivanju informacija i javnim konzultacijama (pogl. 10) te poglavlje o upravljanju pritužbama i pravnoj zaštiti (pogl. 12), s obrascem za ulaganje pritužbi i registrom pritužbi. Kod nepotpune eksproprijacije naknada za ograničenje prava utvrđuje se u eksproprijacijskom postupku pred nadležnim tijelom. Napomena o ažuriranju podataka. Izmjene projekta nastale nakon listopada 2025. godine zahtijevaju ažuriranje podataka o otkupu zemljišta i preseljenju kroz dopunu LARP-a za predmetnu dionicu. U vrijeme izrade Studije dopuna LARP-a bila je u postupku pripreme, zbog čega su u Studiji korišteni podaci iz posljednjeg važećeg LARP-a iz listopada 2025. godine. U okviru pripreme dopune LARP-a provedene su dodatne aktivnosti prikupljanja i provjere podataka, uključujući novo socio-ekonomsko anketiranje stanovništva te ažuriranje podataka o zahvaćenom zemljištu i drugim pogođenim kategorijama imovine.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Sukladno zahtjevima EBRD-a, svi relevantni podaci i eventualne izmjene nastale nakon listopada 2025. godine bit će obuhvaćeni dopunom LARP-a, koja će po završetku biti javno objavljena na službenoj internetskoj stranici JP Autoceste FBiH i dostupna svim zainteresiranim stranama.
Opšti komentar 3 – Potreba očuvanja mogućnosti za izmjene povezanih dionica: Konjic (Ovčari) – tunel Prenj – Mostar sjever i Mostar jug – tunel Kvanj Uzimajući u obzir neizvjesnosti u vezi s mostarskim krajem dionice tunela Prenj (utjecaji na selo Podgorani) i u vezi s dionicom od juga Mostara do tunela Kvanj (da li se državna imovina na aerodromu može koristiti i da li se eksproprijacija može završiti kako je planirano), potrebno je osigurati da trasa dionice od Mostara sjever do Mostara jug ne ograniči opcije za eventualne izmjene trase na ove dvije povezane dionice. Ovo je posebno važno imajući u vidu da je nezavisni mehanizam odgovornosti za projekte EBRD-a utvrdio da odabir rute nije izvršen u skladu sa standardima ove banke.	Ne prihvaća se pretpostavka da predmetna dionica ograničava opcije za eventualne izmjene na dionicama Tunel Prenj – Mostar sjever i Mostar jug – Tunel Kvanj: iz projektne dokumentacije proizlazi suprotno. Trasa nije predmet izbora u ovom postupku. Položaj trase utvrđen je Prostornim planom područja posebnih obilježja od značaja za Federaciju BiH „Autocesta na Koridoru Vc", a Studija ocjenjuje utjecaje planski utvrđenog i projektno razrađenog rješenja, a ne bira trasu. To je na javnoj raspravi 08.06.2026. potvrdio i predstavnik investitora, navodeći da JP Autoceste FBiH nije nadležno za donošenje ni izmjenu prostornih planova, koji određuju obuhvat trase. Predstavnik Federalnog ministarstva prostornog uređenja pritom je istaknuo da je prostorno-planska dokumentacija uvijek dostupna i podložna izmjenama, da se izmjena pokreće inicijativom te da uvijek postoji mogućnost prihvaćanja boljeg alternativnog rješenja. Postupak izmjene prostornog plana, dakle, ostaje otvoren i neovisan o ovoj Studiji. Granice dionice određene su unaprijed, a ne ovom Studijom. Dionica počinje na stacionaži km -1+259,84 (profil P1), gdje se uklapa u prethodnu dionicu Tunel Prenj – petlja Mostar sjever, a završava na km 13+100, na mjestu privremenog spoja s cestom M-6.1. Točke uklapanja proizlaze iz ranije izrađene dokumentacije susjednih dionica: položaj petlje Mostar sjever definiran je idejnim projektom iz 2016. i usklađen s Prostornim planom, a idejni i glavni projekti petlje i spojne ceste izrađeni su 2019.; položaj petlje Mostar jug definiran je Idejnim projektom Mostar jug – Buna iz 2018. i usklađen s usvojenim Prostornim planom, nakon multikriterijalne analize varijanti, pri čemu je točka uklapanja poddionice Mostar jug – Buna na stacionaži 4+400 prema glavnom projektu iz 2010. (pogl. 8 Studije). Iz toga slijedi da ova dionica preuzima zadane točke uklapanja, a ne da ih nameće susjednim dionicama. Južni kraj dionice izveden je kao privremeno rješenje upravo zato da ne zatvori opcije. Umjesto petlje Mostar jug, na kraju dionice projektiran je privremeni spoj autoceste na cestu M-6.1 s naplatnom postajom (pogl. 3.1, Slika 21). Na javnoj raspravi projektant je izrijekom pojasnio da je to rješenje projektirano kao privremeno, kao trenutno najrazumnije i najizvedivije, te da je kao takvo obrađeno još u prethodnoj Studiji, dok je predstavnik

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	investitora pojasnio da će se petlja detaljnije obraditi u sklopu dionice Mostar jug – Tunel Kvanj. Privremeni spoj po svojoj naravi ne troši prostor za konačno rješenje niti unaprijed određuje položaj petlje Mostar jug, nego omogućuje puštanje dionice u promet dok se pitanja koja primjedba navodi — raspoloživost državne imovine na području zračne luke i dovršetak eksproprijacije — ne razriješe u postupku za susjednu dionicu. To je, dakle, rješenje koje ide u prilog zahtjevu iz primjedbe. Navod iz primjedbe odnosi se na postupak vođen pred Neovisnim projektnim mehanizmom odgovornosti (IPAM) Europske banke za obnovu i razvoj (EBRD) u predmetu Corridor Vc in FBiH – Part 3 (IPAM Case 2020/06), koji se odnosi na dionicu Mostar jug – Tunel Kvanj. Predmet ove Studije je druga dionica Koridora Vc, Mostar sjever – Mostar jug, za koju se u ovom postupku procjenjuju okolišni i društveni utjecaji projektnog rješenja definiranog važećom prostorno-planskom i projektnom dokumentacijom. Dokumentacija navedenog postupka, uključujući Compliance Review Report, Management Response i Management Action Plan, javno je dostupna na službenim internetskim stranicama EBRD-a. Navedeni postupak nije rezultirao odlukom o izmjeni trase Koridora Vc niti zahtjevom za izradu novog projektnog rješenja za predmetnu dionicu. Kroz usvojeni Management Action Plan predviđene su dodatne aktivnosti vezane uz upravljanje okolišnim i društvenim utjecajima, uključivanje dionika, dodatne analize i provedbu mjera ublažavanja, pri čemu se projekt nastavlja razvijati na planski utvrđenoj trasi. Dodatno, južni kraj predmetne dionice projektiran je kao privremeni spoj autoceste na cestu M-6.1, dok će konačno rješenje petlje Mostar jug biti obrađeno u okviru susjedne dionice Mostar jug – Tunel Kvanj. Stoga se ne može prihvatiti tvrdnja da predmetna dionica unaprijed ograničava mogućnosti razmatranja ili razvoja projektnih rješenja na susjednim dionicama. Postupanje po preporukama i mjerama iz navedenog IPAM postupka provodi se kroz odgovarajuće mehanizme između investitora i EBRD-a te nije predmet odlučivanja u postupku procjene utjecaja na okoliš za ovu dionicu. Predmet ove Studije je procjena okolišnih i društvenih utjecaja projektnog rješenja definiranog važećom prostorno-planskom i projektnom dokumentacijom. Kumulativni utjecaji susjednih dionica su obrađeni. Pogl. 6.3 Studije u Tablici 93 izrijekom navodi izgradnju obližnjih dionica autoceste na Koridoru Vc kao zahvat koji se razmatra pri procjeni kumulativnih utjecaja, uz emisije buke, emisije u zrak, površinsko otjecanje i nastanak otpada, kao i Zračnu luku Mostar te obnovu lokalnih cesta u sklopu projekata zajednice.

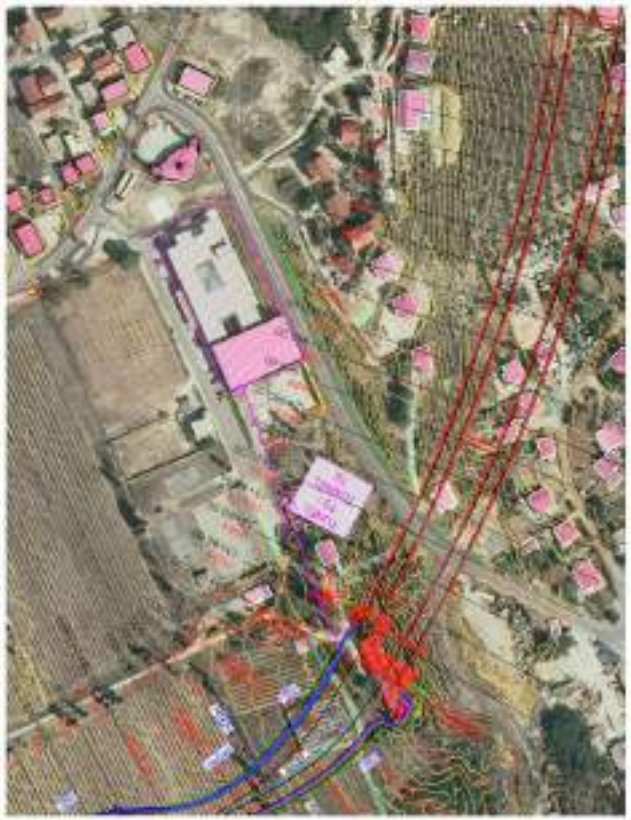
KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Opšti komentar 4 – Nečitki grafički prilozi i tehničke greške u dokumentaciji Studija sadrži skenirane dokumente, slike i grafičke priloge veoma loše kvalitete, odnosno skoro su nečitljivi. Ovo se posebno odnosi na prikaze tehničkih elemenata projekta. Problem nije samo tehničke prirode. Ako su ove informacije nečitke, javnost ne može jasno vidjeti koje informacije su predstavljene, gdje se tačno nalaze planirani objekti, kakav je njihov odnos prema naseljima, kućama, lokalnim putevima, vodotocima, i drugim osjetljivim tačkama u prostoru. Time se bitno otežava mogućnost zainteresirane javnosti da razumije stvarni obuhvat projekta i daju kvalitetne i informisane komentare. Dodatno, na str. 62 Studije uočena je i jezička greška u tekstu, gdje je u rečenici ostala engleska riječ "approximately": "obilaskom terena utvrđeno je da je cesta u prvih approximately 700 m rekonstruirana...". Iako se radi o manjoj grešci, ona dodatno ukazuje na potrebu da se dokument prije donošenja odluke tehnički, jezički i sadržajno pregleda i ispravi, posebno imajući u vidu da se radi o službenoj dokumentaciji u postupku procjene uticaja na okoliš.	Studija je prije puštanja u tisak ponovno prošla lekturu.
Opšti komentar 5 – Detonacije i rizik od štete na imovini nisu adekvatno obrađeni u dijelu koji se odnosi na zdravlje i sigurnost zajednice U dijelu Studije koji se odnosi na zdravlje i sigurnost zajednice nisu posebno obrađeni rizici od miniranja i detonacija tokom izgradnje, naročito pri izgradnju 5 tunela na predmetnoj dionici. Detonacije predstavljaju ne samo pitanje sigurnosti radnika, već mogu imati direktne posljedice na lokalno stanovništvo i objekte. Ovaj problem je važno analizirati jer postoje prijave građana na drugoj dionici Koridora Vc, vezanoj za izgradnju tunela Kvanj, koji su primjetili oštećenja na kućama, iako se gradilište ne nalazi u neposrednoj blizini objekata. Pored toga izvođenje ovih radnji dovodi do izuzetnog uznemiravanja stanovništva i mora se obratiti dodatna pažnja na ovaj segment.	Primjedba se prihvaća. Prihvaća se da rizici od miniranja i detonacija u važećoj verziji Studije nisu obrađeni kao zaseban predmet procjene u dijelu koji se odnosi na zdravlje i sigurnost zajednice, nego posredno, kroz druge sastavnice. Studija je u tom dijelu dopunjena. Uvodno se napominje da je na predmetnoj dionici planirana izgradnja šest tunela (tunel „Livač" te tuneli T1 do T5), a ne pet, kako je navedeno u primjedbi. 1. Što Studija u važećoj verziji već sadrži. • Pogl. 6.1.4 i Tablica 74 među rizicima faze izgradnje navode eksplozije i požare te posebno prepoznaju potencijalnu privremenu štetu na privatnoj imovini. • Pogl. 6.1.5 izrijekom prepoznaje podrhtavanje tla uslijed miniranja kao neizravan utjecaj na objekte u blizini trase, i to i na objekte koji nisu u neposrednoj blizini gradilišta — za austrougarsku utvrdu Werk 9, udaljenu više od 500 m od trase, navodi se mogućnost neizravne ugroženosti zbog povremenih podrhtavanja tla te se traži dodatna analiza rizika. Isto se traži za Tumule 3 i 4. • Pogl. 7.1.1 propisuje obvezu obavješćivanja lokalnog stanovništva o miniranju najmanje 24 sata unaprijed, pisanim obavijestima na javno dostupnim mjestima, putem lokalne radiopostaje i izravnom dostavom mještanima najbližih naselja. • Pogl. 7.1.2 propisuje poseban način miniranja na potezima gdje trasa prolazi podzemnim vodoprijesima ili u blizini vodnih objekata. • Pogl. 7.1.7 sadrži mjere zaštite od vibracija, uključujući one koje se odnose na primjenu eksploziva. • Pogl. 7.3 u programu praćenja sadrži stavku „Miniranja i posebne građevinske aktivnosti", s obvezom izvođača da provodi kontrolu vibracija i buke.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Prihvaća se, međutim, da su te odredbe raspršene po različitim poglavljima, da nisu objedinjene u procjenu utjecaja na zajednicu i da ne sadrže mjerljive kriterije. 2. Postupanje pri miniranju uređeno je obvezujućom internom procedurom nositelja projekta. Izvođenje minerskih radova na projektima JP Autoceste FBiH uređeno je dokumentom „Uputstvo o primjeni mjera sigurnosti kod izvođenja minerskih radova u tunelu i na površini", oznaka AC-U-7.5-01, izdanje 1, siječanj 2013. Uputstvo obvezuje nadzornog inženjera, izvođače i podizvođače, a izrijekom propisuje da se u slučaju kolizije s tehničkim i zakonskim specifikacijama primjenjuju strože mjere. Za pitanja koja primjedba postavlja bitno je sljedeće: • projekt miniranja izrađuje i revidira ovlaštena tvrtka, a nadzorni inženjer ga provjerava i odobrava prije početka miniranja; • prije rada punim kapacitetom obvezno se provode pokusna miniranja manjim kapacitetom, kojima se provjerava stvarni intenzitet negativnih učinaka, a punom se kapacitetu pristupa tek nakon potvrde teorijski dobivenih parametara; • prije radova obavlja se pregled građevina u području mogućeg utjecaja miniranja, koji zajednički provode nadzorni inženjer te predstavnici izvođača i investitora, uz izradu zapisnika i fotodokumentacije; • za svako se miniranje vodi Dnevnik miniranja, koji potpisuje nadzorni inženjer; • seizmički učinak ograničava se količinom eksploziva po milisekundnom intervalu paljenja, uz primjenu normi ÖNORM S 9020 i DIN 4150 i uz obvezu seizmičkih mjerenja na bližim objektima; • razbacivanje odminiranog materijala ograničava se optimizacijom punjenja i prekrivanjem minskog polja, uz sigurnosni radijus od oko 100 m; • zona ugroženog područja od udarnog vala utvrđuje se na temelju probnih miniranja i mjerenja zračnog udara; • nadzorni inženjer ovlašten je obustaviti radove do ispunjenja uvjeta, pri čemu se takav zastoj tretira kao neodobreno produženje roka, dakle na teret izvođača. Uz to se primjenjuje Pravilnik o tehničkim normativima pri rukovanju eksplozivnim sredstvima i miniranju u rudarstvu („Službeni list SFRJ", br. 26/88 i 63/88) te čl. 6.7 „Zdravlje i sigurnost" FIDIC-ove Crvene knjige (1999.). 3. Obveza nositelja projekta u pogledu opsega miniranja. Nositelj projekta obvezuje se da će se primjenom mehaničkih metoda iskopa miniranje svesti na najmanju moguću mjeru, a u zoni iznad dokazanih pružanja podzemnih kanala i u neposrednoj blizini

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	evidentiranih speleoloških objekata izbjegavati u cijelosti. Ako se miniranje izvodi, provodi se prema važećim propisima i uz stalni stručni nadzor. U pogl. 6.1 dodano je novo potpoglavlje „Rizici od miniranja i vibracija za zdravlje i sigurnost zajednice", koje sadrži: • navođenje zona u kojima se predviđa primjena eksploziva — šest tunela („Livač" i T1 do T5) te duboki usjeci i zasjeci u čvrstoj stijenskoj masi • popis osjetljivih receptora u okruženju tih zona — stambeni objekti u naseljima Kutilivač i Vrapčići, Osnovna škola u Gnojnicama te objekti kulturno-povijesne baštine, uključujući Tumule 3 i 4 i austrougarsku utvrdu Werk 9 • opis utjecaja — uznemiravanje stanovništva zvučnim udarom i podrhtavanjem tla, rizik od pukotina i oštećenja objekata uslijed seizmičkog djelovanja, rizik od razlijetanja komada odminiranog materijala i privremeni prekidi pristupa • ocjenu značaja — jačina umjerena, osjetljivost umjerena do visoka, uz visoku vjerojatnost pojave s obzirom na narav radova • Tablicu 76 Sažetak utjecaja od miniranja i procjena njihovog značaja, s tri retka za fazu izgradnje, svaki ocijenjen kao umjeren i značajan prije primjene mjera • upućivanje na pogl. 7.1.7 u kojem su razrađene mjere U pogl. 7 dodano je potpoglavlje 7.1.7 Mjere zaštite od vibracija i miniranja, koje propisuje: • redovito servisiranje i održavanje mehanizacije te udaljavanje bučnijih strojeva (bageri, drobilice, generatori, betonare) od kuća, škola i drugih osjetljivih objekata • planiranje radova tako da se izbjegne istodobni rad više bučnih strojeva u istom području, osobito u razdobljima predviđenim za odmor • izvođenje miniranja u skladu s Pravilnikom o tehničkim normativima pri rukovanju eksplozivnim sredstvima i miniranju u rudarstvu („Službeni list SFRJ", br. 26/88 i 63/88 – ispravak) • primjenu internog akta nositelja projekta — Uputstva o primjeni mjera sigurnosti kod izvođenja minerskih radova u tunelu i na površini, oznaka AC-U-7.5-01, JP Autoceste FBiH, izdanje 1, siječanj 2013., koje obvezuje nadzornog inženjera, izvođače i podizvođače, uz pravilo da se u slučaju kolizije propisa primjenjuju strože mjere

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	• obvezu izrade revidiranog projekta miniranja od ovlaštene tvrtke, koji prije početka radova provjerava i odobrava nadzorni inženjer, a kojim se određuju količina eksploziva, raspored i dubina minskih bušotina, redoslijed i vremenski razmaci paljenja te sigurnosne udaljenosti • obvezu pokusnih miniranja manjim kapacitetom prije rada punim kapacitetom, uz odobrenje nadzornog inženjera i predstavnika investitora, s upisom rezultata u početno izvješće miniranja i verifikacijom, pri čemu se miniranju punim kapacitetom smije pristupiti tek nakon te potvrde
Opšti komentar 6 – Nejasan uticaj izmijenjenog projektnog rješenja na Osnovnu školu u Gnojnicama U SUO iz 2022. godine, na str. 117, u poglavlju 6.4.3 Lokalne obrazovne ustanove, izričito je navedeno da se lokalna osnovna škola u Donjim Gnojnicama nalazi oko 30 m od trase dionice autoceste. U istom dijelu je navedeno da trasa na tom potezu prolazi dijelom tunela koji će se izvoditi metodom otvorenog iskopa (cut & cover), te da će izgradnja privremeno uticati na jedan od pristupnih puteva školi, zbog čega su predviđene mjere informisanja o alternativnim pravcima, sigurnosti gradilišta, ograđivanja, signalizacije i edukacije učenika. U SUO iz 2026. godine, međutim, nije jasno prikazano kako novo ili izmijenjeno projektno rješenje utiče na školu. Posebno je važno što se navodi da se nakon izlaznog portala tunela T5 trasa dovodi na privremeni spoj s magistralnom cestom M-6.1, u sklopu kojeg je predviđena naplatna postaja, osi spojne ceste, naplatne postaje i kraka raskrižja sa M-6.1. Također se navodi da je projektirana naplatna postaja s ukupno devet prometnih traka za naplatu cestarine, uz dvije dodatne trake za prolaz izvanstandardnih vozila. S obzirom na to da je SUO iz 2022. godine već prepoznala blizinu osnovne škole i uticaj na pristup školi, nejasno je zašto SUO iz 2026. godine ne daje ažuriranu i preciznu procjenu udaljenosti škole od izlaznog portala tunela T5, privremenog spoja na M-6.1, naplatne postaje i drugih planiranih objekata. Zbog nečitkih grafičkih prikaza nije moguće provjeriti stvarni prostorni odnos škole prema ovim projektnim elementima, niti procijeniti uticaj na sigurnost djece, pristup školi, buku, prašinu i saobraćajne rizike.	Prostorni odnos završetka dionice prema naselju Donje Gnojnice prikazan je u Studiji. U poglavlju 3 navedeno je da se trasa autoceste u duljini od 14,36 km završava na stacionaži km 13+100 te da je dodatno planirana izgradnja spojne ceste između autoceste i ceste M-6.1 u duljini od 0,39 km, koja uključuje naplatnu postaju i spoj u razini s cestom M-6.1. Ondje je opisano i da se nakon izlaznog portala tunela T5 trasa dovodi na privremeni spoj s magistralnom cestom M-6.1, u sklopu kojeg je predviđena naplatna postaja, uz definirane osi spojne ceste, naplatne postaje i krakova raskrižja, a položaj privremenog spoja s naplatnom postajom prikazan je na Slici 21. U poglavlju 4 navedeno je da se završetak trase nalazi na području naselja Gnojnice. Osnovna škola u Gnojnicama prepoznata je u Studiji kao osjetljiv receptor, i to na dva mjesta. U poglavlju 6.1.1, u dijelu o zdravlju i sigurnosti zajednice, jasno je naveden rizik od neovlaštenog pristupa gradilištu, uz napomenu da je taj rizik osobito izražen u blizini škola i uz izričito spominjanje osnovne škole u Gnojnicama. U potpoglavlju o rizicima od miniranja i vibracija škola je navedena među osjetljivim receptorima, uz stambene objekte u naseljima Kutilivač i Vrapčići te objekte kulturno-povijesne baštine. Procjena utjecaja provedena je prema metodologiji prikazanoj u poglavlju 6, kroz odnos jačine utjecaja i osjetljivosti receptora (Tablice 66, 67 i 68), pri čemu se školska ustanova vrednuje kao dio društvenog receptora naselja Gnojnice, a ne kao zasebna kategorija. Utjecaji buke, prašine i prometne sigurnosti u fazi izgradnje ocijenjeni su kao umjereni i značajni prije primjene mjera, a upravo zbog te ocjene za njih su propisane obvezne mjere ublažavanja. Mjerama zaštite obuhvaćena je i zaštita pristupa i sigurnosti u zoni škole. Poglavljem 7.1.1 propisano je da izvođač planira izgradnju i održavanje **alternativnih prijelaza i prolaza za lokalno stanovništvo**, da se stanovništvu onemogući ulazak u zonu gradilišta, da se u naseljenim mjestima radovi u noćnim satima ograniče od 22 do 6 sati, da organizacija gradilišta poštuje postojeći režim prometa uključujući prometnice nižeg reda, da se izradi Projekt organizacije gradilišta te da

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	se postavi privremena prometna signalizacija i sigurnosne oznake. Poglavljem 7.1.4 propisano je da se drobilice, separacije i druga postrojenja za obradu materijala smjeste što dalje od osjetljivih receptora, izrijekom uključujući škole. Poglavljem 7.1.6 propisano je planiranje radova tako da se izbjegne istodobno izvođenje više aktivnosti visoke razine buke u neposrednoj blizini osjetljivih objekata, uz izričito navođenje škola. Poglavljem 7.1.7 uređeno je postupanje pri minerskim radovima, uz obvezu revidiranog projekta miniranja koji odobrava nadzorni inženjer, obvezna pokusna miniranja prije rada punim kapacitetom i primjenu Uputstva AC-U-7.5-01 JP Autoceste FBiH. Programom praćenja stanja okoliša u poglavlju 7.3 utvrđeno je mjerno mjesto **MM6 – naselja Kočine i Gnojnice** za praćenje razine buke, uz obvezu provedbe **nultog mjerenja buke neposredno prije početka izvođenja radova** te praćenja razine buke u neposrednoj blizini naseljenih mjesta tijekom prve tri godine korištenja autoceste. Po pritužbi stanovnika izvođač je obvezan organizirati kontrolno mjerenje buke putem ovlaštenog akreditiranog laboratorija. U pogledu podatka o udaljenosti od približno 30 metara iz Studije iz 2022. godine, napominjemo da se on odnosio na tadašnje projektno rješenje, po kojem je trasa na tom potezu prolazila tunelom izvedenim metodom otvorenog iskopa. Izmjenom projektnog rješenja na tom se mjestu sada nalaze izlazni portal tunela T5 i privremeni spoj na cestu M-6.1, zbog čega navedena udaljenost više nije mjerodavna i nije ju bilo moguće preuzeti u novu Studiju. Točne udaljenosti pojedinih projektnih elemenata od postojećih objekata proizlaze iz Glavnog projekta autoceste, koji je mjerodavna podloga za geometriju zahvata.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	
Opšti komentar 7 – Nepotpuni podaci o ranjivim grupama Podaci o ranjivim grupama su prezentirani na osnovu anketa iz juni-juli 2024. godine i mart-april 2025. godine. Nije jasno da li se odnosi na period prije nego što je trasa izmjenjena ili poslije, i da li su isti ljudi i dalje pogođeni projektom ili ne. Ako ne, podatke treba ažurirati. Dodatno, iz LARP-a je jasno da nisu sva pogođena kućanstva bila pokrivena anketom. U tekstu treba jasno da stoji, koliko je ukupno kućanstva pogođeno novom verzijom projektom, te je nužna informacija o tome ko će i kada kontaktirati kućanstva koja nisu bila pokrivena anketom.	Na koje se stanje projekta odnose podaci iz ankete. Socio-ekonomsko anketiranje provedeno je od 6. lipnja do 2. srpnja 2024. i od 14. ožujka do 10. travnja 2025., uz terenske obilaske od 10. do 14. lipnja 2024. i od 1. do 3. travnja 2025. Oba su kruga provedena nakon izrade elaborata eksproprijacije s parcelacijom prema glavnom projektu iz svibnja 2024., pa se odnose na obuhvat utvrđen glavnim projektom, a ne na raniji preliminarni obuhvat iz 2020. godine. Izmjene trase koje primjedba ima u vidu — prolazak kroz područje vojarne Livač tunelom „Livač” i privremeni spoj na cestu M-6.1 umjesto petlje Mostar jug — nastupile su nakon usvajanja osnovnog LARP-a u listopadu 2025., pa su predmet Dopune plana za otkup zemljišta i preseljenje, koja je u izradi. Jesu li iste osobe i dalje pogođene.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Naknadnim ažuriranjem podataka izvršena je provjera obuhvata pogođenih čestica i osoba. Pri tome su uklonjene čestice koje više nisu predmet eksproprijacije, ažurirani podaci o zahvaćenim nekretninama te utvrđene promjene u obuhvatu pogođenih osoba. Izmjene projekta, dakle, nisu samo uključivale nove pogođene osobe, nego su u pojedinim slučajevima dovele i do isključenja parcela odnosno osoba koje više nisu obuhvaćene zahvatom. U okviru dodatnih aktivnosti ažuriranja podataka i terenskih provjera posebna pažnja posvećena je područjima na kojima su nastale izmjene projekta. Tako su u katastarskoj općini Kutilivač identificirane i anketirane dvije nove pogođene osobe za koje su prikupljeni relevantni socio-ekonomski podaci. U ostalim dijelovima zahvata nisu identificirane nove pogođene osobe čiji uvjeti života ili izvori prihoda prethodno nisu bili evidentirani.3. Provedene aktivnosti informiranja i anketiranja. • 24. ožujka 2026. — objavljeno obavještenje o anketiranju u vezi s izmjenom trase; u naseljima Kutilivač i Vrapčići postavljene su obavijesti na sedam lokacija, s grafičkim prikazom predloženih izmjena. • 26. travnja 2026. — objavljeno obavještenje o anketiranju u vezi s izmjenom petlje Mostar sjever, također uz obavijesti na sedam lokacija s prikazom izmjena. • Svim zainteresiranim stranama omogućeno je izravno kontaktiranje konzultanta radi sudjelovanja u anketiranju i iznošenja primjedbi. • 6. svibnja 2026. — predstavnici JP Autoceste FBiH i konzultantske tvrtke proveli su socio-ekonomsko anketiranje na terenu. 4. Tko i kada kontaktira kućanstva koja nisu obuhvaćena anketom. Anketa nije instrument kojim se utvrđuju prava niti kojim se osobe uvode u postupak; ona služi utvrđivanju socio-ekonomskog profila i identifikaciji ranjivih kategorija. Popis pogođenih čestica i osoba obuhvaća sve zahvaćene čestice. Kontakt sa svakom pogođenom osobom osigurava se ovim redoslijedom: • Grad Mostar kao nadležno tijelo za eksproprijaciju vodi pojedinačni eksproprijacijski postupak, u kojem se svaki vlasnik kontaktira i ima pravo očitovanja; Grad je pritom dužan prethodno riješiti pitanja vlasništva u slučajevima neusklađenosti zemljišnoknjižnog i stvarnog stanja. • JP Autoceste FBiH, putem službe za eksproprijaciju pri Sektoru za imovinsko-pravne poslove i pravnu podršku u Mostaru, provodi aktivnosti otkupa zemljišta i osigurava izravno informiranje osoba čiji je obuhvat zahvata izmijenjen, individualno, uz prikaz izmjena na njihovim česticama, mogućih posljedica za naknadu i prava te daljnjih koraka u postupku.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	• Javni poziv vlasnicima na sporazumno rješavanje, objavljen u dnevnom tisku u ožujku 2025., mehanizam je kojim se dosežu i vlasnici koji ne borave na području projekta, uključujući one koji žive u inozemstvu. • Mehanizam za upravljanje pritužbama JP Autoceste FBiH dostupan je tijekom cijelog trajanja projekta, s obrascem za podnošenje i registrom pritužbi. • Prema potrebi, JP Autoceste FBiH organizirat će dodatne konzultacije na lokacijama na kojima su evidentirane izmjene. Dopuna LARP-a bit će objavljena na internetskoj stranici JP Autoceste FBiH i Grada Mostara, uz tiskane primjerke u prostorijama investitora i u mjesnim zajednicama na koje se izmjene odnose, a informiranje će se provoditi i putem oglasnih ploča mjesnih zajednica. Dopuna Studije: (1) Dodano u poglavlju 5.1.7. u foosnoti da se podaci iz anketa odnose na obuhvat prema glavnom projektu iz svibnja 2024. te da su izmjene nastale nakon listopada 2025. obuhvaćene Dopunom LARP-a;
Opšti komentar 8 – Nedostupnost priloga na koje se Studija poziva Djelovi studije o bioraznolikost su dosta konfuzni i nije jasno kad i kako je urađeno terensko istraživanje za biljke ni za ornitofaunu. Također, za ove segmente nije sasvim jasno koji djelovi tekst su literaturni, a koji predstavljaju rezultate terenskog istraživanja. Za djelove o herpetofauna i gmizavaca, izgleda da je terensko istraživanje urađeno u trajanju od samo 4 dana u drugom, odnosno trećem mjesecu 2026., a za šišmiše je rađeno istraživanje u trajanju od samo dvije noći, što nije ni blizu dovoljno - istraživanje se mora raditi u toku svih sezona kad bi relevantne vrste mogle biti prisutne na terenu. U Studiji se spominje nekoliko priloga koji nisu dostupni na webstranici FMOiT-a u sklopu javnog uvida: PRILOG A Staništa, vegetacija i invazivne vrste PRILOG B Beskralježnjaci PRILOG C Kralježnjaci (Prilog C-1: Herpetofauna (vodozemci i gmizavci); Prilog C-2: Ornitofauna; Prilog C-3: Sisari – šišmiši; Prilog C-4: Krupni sisari) PRILOG D Procjena kritičnih staništa PRILOG E Plan upravljanja biodiveritetom (PRILOG F je dostupan na webstranici FMOiT-a, makar ne uz studije) PRILOG G Izvještaj o mjerenju buke 01-2-2-202-III/26, ZGI d.o.o. Mostar PRILOG H Izvještaj o rezultatima ispitivanja kvalitete tla 01-2-202-III/26, ZGI d.o.o. Mostar Bez priloga nije moguće ispravno procjeniti da li je urađeno zadovoljavajuće terensko istraživanje sa ispravnom metodologijom, i donekle s uvjerljivim rezultatima. Ono što se može reći je da nije dovoljno da istraživanje traje 2-4 dana/noći, i da rezultati toliko oskudnog istraživanja ne mogu biti potpuni. Dakle studija ne ispunjava funkciju procjenjenje uticaja na okoliš, jer nije ispravno utvrđeno koji su vrste prisutne.	Primjedba se prihvaća u dijelu koji se odnosi na dostupnost priloga, a djelomično u dijelu koji se odnosi na opseg istraživanja. 1. Dostupnost priloga. Prilozi A, B, C-1, C-2, C-3, C-4, D, E, F, G i H sastavni su dijelovi Studije i izrađeni su istodobno s njom. Radi preglednosti, prilozi su sljedeći: • Prilog A — Staništa, vegetacija i invazivne biljne vrste • Prilog B — Beskralježnjaci • Prilog C-1 — Herpetofauna (vodozemci i gmizavci); C-2 — Ornitofauna; C-3 — Sisari, šišmiši; C-4 — Krupni sisari • Prilog D — Procjena kritičnih staništa • Prilog E — Plan upravljanja biodiverzitetom • Prilog F • Prilog G — Izvještaj o mjerenju buke, broj 01-2-2-202-III/26, ZGI d.o.o. Mostar • Prilog H — Izvještaj o rezultatima ispitivanja kvalitete tla, broj 01-2-202-III/26, ZGI d.o.o. Mostar 2. Vrijeme, trajanje i metoda istraživanja — pregled po prilozima. Podaci se ovdje iznose sažeto: • Prilog A (flora, vegetacija, staništa) — terenska istraživanja duž trase u ožujku 2026., uz vlastite terenske podatke, terenske dnevnike i fotodokumentaciju autora prikupljane kontinuirano od 2007., te uz ranije izvore: IGH (2006.), CETEOR (2017.) i ENOVA (2022.). Metodologija,

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	karta lokaliteta istraživanja, tipizacija staništa prema klasifikaciji EUNIS i pojas utjecaja od 500 m sa svake strane trase dani su u pogl. 2.1–2.3. • Prilog B (beskralježnjaci) — četiri odvojena terenska izlaska u kasno ljeto i ranu jesen 2020. te terenski rad od 23. veljače do 10. ožujka 2026.; osam lokacija duž cijele dionice, transekti duljine 500–1.500 m, obilasci u jutarnjim, prijepodnevnim, poslijepodnevnim i večernjim satima. • Prilog C-1 (herpetofauna) — 25.–28. veljače 2026. i 8.–11. ožujka 2026.; osam lokaliteta L1–L8 s koordinatama (Tabela 1), transekti 500–1.500 m uz pretraživanje pojasa širine 5 m, obilasci u jutarnjim i u noćnim satima. • Prilog C-2 (ornitofauna) — istraživanje u kasnom ljetu i ranoj jeseni 2020. te u ranom proljeću 2026 (Terensko istraživanje ornitofaune na projektnom području proveo je prof. dr Adi Vesnić, zoolog sa više od 15 godine iskustva u istraživanju faune Bosne i Hercegovine. Na temelju petnaestogodišnjeg iskustva u proučavanju faune Bosne i Hercegovine.).; metode transekta i cenzusa u točki prema Gregory i sur. (2004.) na 14 segmenata, tampon zona 200–500 m ovisno o staništu, promatranja od 5 do 9 i od 16 do 18 sati, uz noćna osmatranja i georeferenciranje svakog opažanja aplikacijom NaturaList. • Prilog C-3 (šišmiši) — terenski rad 1.–4. ožujka 2026., sedam točaka uzorkovanja L1–L7 s koordinatama, metoda točaka prema Barataud (2015.), tampon zona 1 km prema Rodrigues i dr. (2014.), bat detektor D1000X, snimanje tijekom dvaju uzastopnih dana po točki uz do 20 minuta po točki i 2 sata i 30 minuta materijala dnevno, uz vizualni pregled potencijalnih skloništa u krugu od 1 km od trase. • Prilog C-4 (krupni sisari) — terenski obilasci u rujnu i listopadu 2020., uz literaturne podatke iz 2006. i 2020. Istraživanja od 25-26. 02. 2026. godine i 07-08. 03. 2026. godine. 3. Razgraničenje literaturnih i terenskih podataka postoji u prilozima. Prilog C-1 sadrži Tabelu 2 (vodozemci) i Tabelu 3 (gmizavci) s kolonama u kojima je za svaku vrstu navedeno postoji li pogodno stanište, je li vrsta pronađena istraživanjem, na kojoj lokaciji i iz kojeg izvora potječe literaturni podatak. Prilog C-2 sadrži Tabelu 2 s brojnošću zabilježenih jedinki po vrsti i po stacionaži trase te Tabelu 3 sa statusom vrsta i napomenom o načinu korištenja prostora. Prilog C-2 pritom izrijekom navodi da na predmetnoj dionici dosad nije provedeno nijedno sustavno istraživanje ptica te da se raspoloživi literaturni podaci za Mostarsko blato i Blagaj ne mogu izravno primijeniti jer se stanišno bitno razlikuju — prikazani nalazi su, dakle, pretežno rezultat vlastitog terenskog rada. 4. Što se prihvaća u pogledu opsega istraživanja. Prihvaća se da istraživanje provedeno u jednom vegetacijskom aspektu ne daje cjelovitu sliku i da je potrebno obuhvatiti razdoblja najveće aktivnosti ciljanih skupina. Za šišmiše to ograničenje navodi i sam Prilog

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	C-3, koji u pogl. 2.3 upućuje na preporuke EUROBATS-a o cjelogodišnjem praćenju i vlastite nalaze opisuje kao „trenutnu snimku" stanja u ožujku. Prihvaća se i da su u Prilogu B i Prilogu C-2 dva istraživačka ciklusa navedena bez jasnog razgraničenja, zbog čega tekst ostavlja dojam proturječnosti. Ne prihvaća se, međutim, zaključak da Studija ne ispunjava svoju funkciju. Nalazi nisu utemeljeni na jednom kratkom izlasku, nego na više ciklusa kroz više sezona i godina, na dosljedno primijenjenim standardnim metodama, na lokalitetima koji su preuzeti iz istraživanja iz 2020. radi usporedivosti, te na procjeni kritičnih staništa provedenoj prema Provedbenom zahtjevu 6 EBRD-a (Prilog D). Uz to, Prilog E već sadrži obvezu provedbe dodatnih istraživanja prije početka radova. Dopuna Studije Poglavlje 5.2 Biološka raznolikost (1) Za sve tematske skupine (staništa i flora, beskralježnjaci, vodozemci i gmizavci, ptice, šišmiši, krupni sisari) dodana je metodologija istraživanja s navođenjem izvođača, primijenjenih metoda, lokaliteta i termina terenskog rada. Staništa, vegetacija i invazivne vrste (2) Dodana je Tablica 23 Koordinate lokaliteta istraživanog područja. (3) Dodana je Tablica 27 Pregled ugroženih biljnih vrsta unutar šireg istraživanog područja s komparativnim prikazom IUCN Crvene liste, Crvene liste FBiH, vrsta s Direktive o staništima i vrsta s CITES konvencije, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. (4) Dodana je Tablica 28 Pregled endemičnih biljnih vrsta, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. (5) Dodana je Tablica 29 Pregled invazivnih biljnih vrsta unutar istraživanog područja s osnovnim podacima, statusom invazivnosti u FBiH i podrijetlom, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. Beskralježnjaci (6) Dodana je Tablica 30 Pregled zaštićenih i ugroženih vrsta beskralješnjaka na području istraživanja, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama. Vodozemci i gmizavci (7) Dodana je Tablica 32 Rezultati literaturnog pregleda vodozemaca, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama. Ptice

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	(8) Dodana je Tablica 35 Vrste ptica zabilježene na dionici Mostar sjever – Mostar jug i u zoni utjecaja projekta, s pripadajućim zaštitnim statusom. (9) Dodana je Tablica 36 Pregled ornitofaune, brojnost jedinki po točkama. (10) Dodana je Tablica 37 Vrste ptica zabilježene na području istraživanja, njihov zaštitni status, pogodnost staništa i lokacija nalaza. (11) Dodana je Tablica 38 Prisutnost navedenih vrsta ptica u Hercegovini tijekom ožujka. Šišmiši (12) Dodana je Tablica 39 Pregled vrsta, lokaliteta i statusa zaštite, s usporedbom s prethodnim studijama. Krupni sisari (13) Dodana je Tablica 40 Procjene gustoće i pritiska na stanište. (14) Dodana je Tablica 41 Pregled vrsta kopnenih sisavaca na području projekta i njihov status zaštite. nalaze na CITES konvenciji sa naznakom je li vrsta potvrđena na terenu ili prethodnom Studijom, te lokacijom njezinog utvrđivanja
Opšti komentar 9 – Zrak Studija navodi da na području HNK postoje dvije automatske mjerne stanice za praćenje kvaliteta zraka: Mostar – Bijeli Brijeg i Kampus – Mostar (str. 205). Ove stanice mogu dati opću sliku kvaliteta zraka na području Grada Mostara. Pored modeliranja, Studija navodi da su u septembru 2020. godine izvršena jednokratna 24-satna mjerenja na četiri lokacije duž dionice (str. 97). Međutim, nije jasno da li će se tokom izgradnje i korištenja autoceste vršiti dodatna mjerenja kvaliteta zraka na lokacijama koje mogu pokazati direktan uticaj projekta, umjesto oslanjanja isključivo na 2 postojeće stanice, modeliranje i procjene. U ranijoj projektnoj dokumentaciji navodi se da su u naselju Kutilivač prve kuće udaljene oko 90 m od trase, a u Vrapčićima oko 30–70 m od najbližih kuća (Zahtjev za prethodnu procjenu utjecaja na okoliš za dionicu Mostar sjever-Mostar jug, 2025., str. 13 - 14.) Iz dostupnih grafičkih prikaza u Studiji se vidi da su pojedini objekti autoputa smješteni blizu naseljenog područja, ali nije dat dovoljno jasan prikaz udaljenosti od najbližih kuća ili javnih institucija (poput škole), niti je objašnjeno kako će se pratiti direktni uticaji na kvalitet zraka na tim lokacijama u toku i nakon završetka gradnje.	Postojeće stanje utvrđeno je iz dva neovisna izvora. Stanice Mostar – Bijeli Brijeg (operator Federalni hidrometeorološki zavod, prati SO_2, NO_2 i NOx, CO, PM_{10}, $PM_{2,5}$ i O_3) i Kampus – Mostar (operator Ministarstvo trgovine, turizma i zaštite okoliša HNK, prati PM_{10} i $PM_{2,5}$) korištene su za utvrđivanje regionalne pozadinske razine, i to za dvije pune godine — 2023. i 2024. (pogl. 5.5, Tablice 60–63). Procjena utjecaja nije procjena u smislu stručne pretpostavke, nego rezultat disperzijskog modeliranja. Za fazu korištenja provedeno je modeliranje programom AERMOD, uz emisijski proračun prema metodologiji COPERT. Model je postavljen na mrežu receptora 150 × 150 m preko cijele zone modeliranja, uz digitalni model reljefa (SRTM), satne meteorološke podatke za punu godinu (pretprocesirani MM5 format) i ružu vjetrova u kojoj je najučestaliji smjer sjeveroistok–jugozapad, što je za grad Mostar najnepovoljniji scenarij jer simulira puhanje s buduće trase prema gradu. Emisija iz tunela nije izostavljena, nego je pribrojena otvorenim dionicama, budući da se ventilacijom iznosi izvan tunela. Modelirana su dva vremenska presjeka — 2030. i 2050. godina, s projekcijom PGDS-a. Rezultati su iskazani upravo po pojasevima udaljenosti, pa se izravno odnose na navedene kuće. Naselja koja se u primjedbi navode — Kutilivač s prvim kućama na oko 90 m i Vrapčići na oko 30–70 m od trase — nalaze se u pojasu 10–100

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	m, za koji Studija daje sljedeće vrijednosti doprinosa zahvata (Tablice 63–66): • PM_{10}, 2030.: 0,60 µg/m³ za 90,41 percentil dnevnih vrijednosti (1,20 % granične vrijednosti) i 0,35 µg/m³ srednje godišnje (0,87 %); • PM_{10}, 2050.: 0,70 µg/m³ (1,40 %) i 0,50 µg/m³ (1,25 %); • NOx, 2050.: 85,0 µg/m³ za 99,79 percentil dnevnih vrijednosti (42,50 % granične vrijednosti) i 10,5 µg/m³ srednje godišnje (26,30 %). Za lebdeće čestice doprinos zahvata u pojasu uz kuće ostaje ispod 1,5 % granične vrijednosti. Napomena o nadležnostima. Monitoring kvaliteta zraka je regulisan kroz Direktivu (EU) 2024/2881, koja propisuje: • kriterije za uspostavljanje mreže mjernih stanica, • metode monitoringa kvaliteta zraka, • lokacije uzorkovanja, • mjerenje i modeliranje koncentracija zagađujućih materija, • osiguranje kvaliteta mjerenja, • izvještavanje i informisanje javnosti. Cilj Direktive je uspostavljanje i funkcionisanje državnog/regionalnog sistema monitoringa kvaliteta ambijentalnog zraka, a ne monitoring pojedinačnih projekata (u ovom slučaju građevinskog projekta). Dakle ni u EU nije predviđen monotoring kvaliteta zraka, jer se odredbe direktive ne odnose na projeke. S druge strane, Zakon o zaštiti zraka (Sl Novine FBiH br.: 72/24) propisuje nadležnost monitoringa. Članom 4. Stav (6) Zakona je propisano da privredni subjekti i druga pravna i fizička lica koji u obavljanju djelatnosti utječu ili mogu utjecati na kvalitet zraka dužni su da obezbijede tehničke mjere za sprječavanje ili smanjivanje emisije u zrak, planiraju troškove smanjivanja emisija u okviru ukupnih troškova, prate utjecaj svoje djelatnosti na kvalitet zraka te obezbjede mjere zaštite u skladu sa ovim Zakonom i zakonom kojim se uređuje oblast zaštite okoliša. Obzirom da su tokom izgradnje autoputa dominantne emisije prašine privremenog i difuznog karaktera, te da se mogu efikasno spriječiti primjenom odgovarajućih organizacijskih i tehničkih mjera, nema smisla provođenje redovnog monitoringa kvaliteta ambijentalnog zraka. Zaštita kvaliteta zraka osigurava se primjenom mjera za smanjenje emisije prašine navedene u poglavlju 7.1.4. (kvašenje površina, prekrivanje vozila i deponija rastresitog materijala, ograničenje brzine kretanja vozila, čišćenje pristupnih puteva i dr.) uz redovnu kontrolu njihove provedbe od

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	strane izvođača i stručnog nadzora. Pojedinačna mjerenja kvaliteta zraka putem monitoring stanica tokom faze izgradnje ne bi dala rezultate koji bi značajno doprinijeli procjeni uticaja ili definisanju dodatnih mjera zaštite okoliša. Bez obzira na izmjerene koncentracije, mjere za sprečavanje emisije prašine ostaju iste i moraju se kontinuirano provoditi. Što se tiče moitoringa kvaliteta zraka u fazi eksploatacije autoputa od strane JPAC, nema zakonske osnove a niti praktične primjene za provođenje istog, jer JPAC nisu nadležne za provođenje instrumenata za zaštitu zraka u toku eksploatacije. Za to su zadužene nadležne institucije prema Zakonu o zaštiti zraka. Naime, član 20. Zakona o zaštiti zraka FBiH propisuje instrumente planiranja zaštite zraka, među kojima su: • Federalna strategija zaštite okoliša i Akcioni plan zaštite okoliša; • kantonalni planovi zaštite okoliša; • kantonalni planovi kvaliteta zraka; • kantonalni kratkoročni akcioni/interventni planovi. Dakle,mjerenje kvaliteta zraka u toku eksploatacije autoceste ne može biti dio zakonskog monitoringa JPAC, jer rezultati ne mogu pokrenuti nikakve mjere, s toga se isti ne propisuje u ovakvim slučajevima, dok se minimiziranje uticaja na zrak u fazi izgradnje postiže provedbom mjera propisanih u Studiji.
Specifični komentar – Str. 47, 3.3.1.1 – Odlagalište inertnog materijala iz iskopa Vrapčići Komentar/prijedlog: Koje mjere će se primjeniti da bi spriječili klizišta odloženog materijala, posebno za vrijeme visokih voda rijeke Neretve? Obrazloženje: Tekst uvjerava čitaoca da vizuelni uticaj deponije za inertni materijal neće biti ozbiljan jer neće biti viša od magistralnog puta, ali ne pruža informacije o sigurnosnim mjerama.	1. Nije riječ o nasutoj deponiji, nego o nasipu izvedenom po tehnologiji trupa autoceste. Prema pogl. 3.3.1.1, plato se planira formirati na isti način kao i trup autoceste. Postupak je sljedeći: uklanjanje površinskog organskog sloja, zbijanje podtla i prijem podloge od strane nadzornog tijela, pri čemu se tek po prihvaćanju podloge pristupa izradi nasipa. Kameni materijal iz iskopa, najveće granulacije do 30 cm (iznimno do 40 cm), istih karakteristika kao materijal koji se ugrađuje u tijelo autoceste, ugrađuje se slojevito uz propisano zbijanje, a ispitivanje i prijem pojedinih slojeva provodi se u skladu sa Smjernicama za projektiranje i građenje. To je bitna razlika u odnosu na klasično odlagalište. Klizanje odloženog materijala pretpostavlja rastresito, nekonsolidirano tijelo bez kontrole ugradnje. Ovdje se svaki sloj ispituje i preuzima, pa je tijelo odlagališta po svojoj naravi građevina, a ne nasuta hrpa. Isto je pojašnjeno i na javnoj raspravi 08.06.2026., na izravan upit o mjerama protiv klizišta: mjere propisane za odlagališta iste su kao pri izvedbi nasipa autoceste — prvo se stabilizira tlo i bez toga nema odlaganja inertnog materijala. Najizravniji dokaz zahtijevane razine stabilnosti jest namjena: Studija navodi da se izradom nasipa formira plato povoljnih geomehaničkih svojstava, pogodan za izgradnju budućih objekata i pratećih sadržaja sportsko-rekreacijskog centra. Tijelo koje mora nositi buduće građevine

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	ne može istodobno biti tijelo podložno klizanju — nosivost i stabilnost provjeravaju se istim postupkom. 2. Geometrija i odvodnja projektirane su tako da smanjuju rizik, a ne samo vizualni učinak. Ograničenje najveće visine kosine na razinu magistralne ceste M17, postavljeno na zahtjev Grada Mostara, nije samo estetska mjera: manja visina nasipa znači manju pokretačku silu i veći faktor sigurnosti kosine. Kosina je, prema pogl. 3.3.1.1, formirana uz postojeći kanal radi osiguranja odgovarajuće odvodnje s tijela odlagališta, čime se sprječava zadržavanje i procjeđivanje oborinske vode kroz tijelo nasipa — a upravo je zasićenje tijela vodom najčešći okidač nestabilnosti. 3. Visoke vode rijeke Neretve. Materijal koji se ugrađuje je krupnozrnati vapnenački kamen granulacije do 30 cm. Takav je materijal vodopropustan i ne gubi posmičnu čvrstoću pri zasićenju na način svojstven sitnozrnatim tlima, kod kojih porast pornog tlaka pri naglom sniženju vodostaja izaziva klizanje. 4. Mjere i praćenje koji već postoje u Studiji. • Pogl. 6.2.5 izrijekom prepoznaje eroziju i klizišta kao značajan utjecaj faze pripreme i izgradnje prije primjene mjera. • Pogl. 7.1.3 propisuje fazno izvođenje iskopa radi smanjenja površine ogoljenog tla, formiranje deponija materijala izvan vodotoka i na stabilnoj podlozi, uz mjere protiv rasipanja, erozije i zamućivanja voda, te ugradnju odgovarajuće odvodne infrastrukture radi sprječavanja erozije. • Pogl. 7.3 sadrži praćenje degradacije tla uslijed iskopa i klizišta, kontinuirano, uz odgovornost izvođača, te pregled terena i pokosa nakon obilnih oborina uz sanaciju po potrebi.
Specifični komentar – Str. 50, 3.3.1.2 – Odlagalište inertnog materijala iz iskopa „Merdžan Glava-Podveležje“ Komentar/prijedlog: Treba procjeniti uticaj prijevoz iskopa od gradališta do odlagališta u smislu buke, prašine, gužve u prometu itd. S obzirom na to da nema šuma na toj lokaciji trenutno, da li je realno i poželjno saditi umjetnu plantažu na predmetnom lokalitetu? Obrazloženje: Lokacija se čini dosta nezgodno obzirom na udaljenost 15 km od gradilište, uzbrdo.	Primjedba se ne prihvaća, uz obrazloženje u nastavku. Utjecaji prijevoza materijala od gradilišta do odlagališta u Studiji su prepoznati su u poglavlju 6.1.1. i za njih su propisane mjere u poglavlju 7.1.1.. Studija na razini sadržaja propisanoj čl. 5. Pravilnika o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš („Službene novine FBiH”, broj 63/21) identificira izvore utjecaja, ocjenjuje njihovu jačinu i osjetljivost primatelja te propisuje mjere ublažavanja i praćenja. Detaljna kvantifikacija prijevoza po pojedinoj ruti — broj vožnji, raspored i konkretni itinerar — predmet je Plana upravljanja prometom, koji izvođač izrađuje prije početka radova i koji Studija propisuje kao obvezu. Utjecaji obrađeni su u pogl. 6.1.1. Među utjecajima faze izgradnje na zdravlje i sigurnost zajednice Studija navodi: • emisiju prašine — aktivnosti građenja utječu na kvalitetu zraka u blizini gradilišta, a vjetar prašinu širi i na okolna područja;

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	• emisiju buke — rad građevinskih strojeva izaziva smetnje osobama u blizini; • povećan intenzitet prometa — „građevinski kamioni i ostala oprema povećavaju postojeći promet, što stvara rizike za sigurnost stanovnika duž lokalnih cesta koje se koriste za kretanje građevinskih vozila"; • neovlašteni pristup gradilištu, izrijekom uz navođenje osnovne škole u Gnojnicama kao osjetljivog objekta. Ocjena osjetljivosti izvedena je upravo iz prijevoza: Studija navodi da je osjetljivost zajednice umjerena „jer negativni utjecaji izravno pogađaju osobe koje žive u blizini lokalnih cesta korištenih za transport građevinskih vozila". Time je utjecaj o kojem primjedba govori ne samo prepoznat, nego i ugrađen u ocjenu značaja. Mjere za prijevoz materijala već su propisane. • Pogl. 7.1.1 — obveza izrade i provedbe Plana upravljanja prometom (PUS) za fazu izgradnje, kao dijela Okvirnog dokumenta plana upravljanja gradilištem, koji mora razmotriti fazu radova kako bi se zadržao lokalni pristup, uključujući javni prijevoz; postavljanje signalizacije, znakova upozorenja, ograda i zaštitnih barijera na gradilištu i pristupnim putovima te utvrđivanje ograničenja brzine i kontrole pristupa. • Pogl. 7.1.4 — prijevoz materijala obavlja se pokriven ceradama, uz istovar i manipulaciju s najmanjim mogućim rasipanjem; privremene prometnice i manipulativne površine redovito se vlaže tijekom toplih, suhih i vjetrovitih dana, osobito u blizini naselja; u naseljenim područjima brzina vozila ograničava se (npr. na 30 km/h); Plan upravljanja prometom mora predvidjeti optimizaciju ruta, smanjenje praznih vožnji, izbjegavanje zastoja u kolonama te ograničenje ulaska teških vozila u gusto naseljena područja. • Pogl. 7.1.6 i tablica praćenja — prometovanje vozila i transport materijala usmjerava se, gdje je moguće, izvan gusto naseljenih područja, uz prilagodbu trasa i brzine radi smanjenja buke i vibracija; ograničava se radno vrijeme najbučnijih radova uz prethodno informiranje stanovništva i vodi se evidencija pritužbi i poduzetih mjera. • Pogl. 7.3 — provođenje mjera smanjenja utjecaja na kvalitetu zraka i razine buke na područjima u blizini naselja, ograničenje rada mehanizacije na dio dana, primjena sustava za smanjenje prašine prskanjem vodenom maglicom na iskopanim površinama i prometnicama te ograničenje brzine vozila; osiguranje alternativnih prijelaza i prolaza radi zadržavanja pristupa parcelama, naseljima i lokalnim rutama. Isto je pojašnjeno i na javnoj raspravi 08.06.2026., na izravno pitanje o prijevozu materijala lokalnim prometnicama prema Podveležju: lokacije odlagališta predložio je Grad Mostar, prijevozni pravci proizlaze iz

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	projektne dokumentacije, a za promet tijekom izgradnje obvezno se primjenjuje Plan upravljanja prometom. Izbor lokacije nije proizvoljan. U pogl. 8, Tablica 83 u pogl. 8, razmotreno je sedam potencijalnih lokacija za odlaganje inertnog materijala iz iskopa (Opine – Riječevci, Vinograd Aerodrom, Južna industrijska zona 1 i 2, Bazen Vrapčići, Sjeverni Logor i Merdžan Glava – Podveležje). Nakon analize svih lokacija, kao najpogodnija je preporučena Merdžan Glava, a samu je lokaciju predložio Grad Mostar. Bliža lokacija „Vrapčići", udaljena oko 3,5 km od početka dionice, koristi se prva i preuzima oko 920.000 m³, dok se na Merdžan Glavu odlaže preostalih oko 2.600.000 m³, za što u bližem okruženju nema prostora odgovarajućeg kapaciteta. Lokacija ima osiguran pristup postojećim lokalnim putom, pa izgradnja nove pristupne prometnice nije potrebna. Studija u pogl. 3.3.1 dodatno navodi da se dio materijala može upotrijebiti za izgradnju prometnica, zbog čega bi stvarni kapaciteti odlagališta, a time i opseg prijevoza, mogli biti manji od predviđenih. Uređenje lokacije nakon odlaganja. Ne planira se podizanje umjetne plantaže, nego rekultivacija autohtonim vrstama. Pošumljavanje formirane površine planirano je na zahtjev Grada Mostara, zbog čega je projektom predviđeno da se u završne slojeve ugrađuju materijali pokrivača s organskim primjesama, dok se kameni materijal iz iskopa ugrađuje u donje slojeve (pogl. 3.3.1.2). Mjera iz pogl. 7.2.5 propisuje da se odlagalište rekultivira isključivo autohtonim biljnim vrstama, radi očuvanja genetskog fonda i sprječavanja širenja invazivnih vrsta, a pogl. 7.1.5 traži što skoriju obnovu vegetacije radi sprječavanja erozije. Svrha rekultivacije stoga nije stvaranje šumske sastojine ondje gdje je prirodno nema, nego stabilizacija formirane površine i sprječavanje erozije i naseljavanja invazivnih vrsta na svježe nasutom terenu. Napominjemo i da se u ocjenama Studije istodobno postavlja i suprotan zahtjev — provedba kompenzacijskog pošumljavanja zbog gubitka drvne mase na trasi, na lokacijama koje određuje nadležna šumarija. Oba će se zahtjeva uskladiti tako da se izbor vrsta, gustoća sadnje i površina utvrde u suradnji s nadležnom šumarijom i u okviru Plana upravljanja biodiverzitetom, uz uvažavanje stanišnih uvjeta hercegovačkog krša i planske namjene prostora.
Specifični komentar – Str. 54, 3.6 – Popis vrsta i količina sirovina i supstanci koje ostaju nakon izgradnje Komentar/prijedlog: Treba objasniti kako će se hvatati procjedne tvari iz gume, a ne samo ulje i masti. Obrazloženje: Procjedni tvari iz guma sadrže razne otrovne zagađivače, uključujući teške metale poput cinka, bakra i hroma, kao i organske spojeve poput policikličkih aromatičnih ugljikovodika (PAH), aditiva	Primjedba se ne prihvaća Što je propisano. Obveza pročišćavanja voda s prometnih površina proizlazi iz Zakona o vodama FBiH i Uredbe o uvjetima ispuštanja otpadnih voda u okoliš i sustav javne kanalizacije („Službene novine FBiH", br. 26/20, 96/20 i

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
benzotiazola (BT) i anilina. Ove tvari se mogu akumulirati u vodenim tijelima i imati toksične učinke na vodene organizme, utječući na njihov rast, reprodukciju i ponašanje.	01/24), koja propisuje granične vrijednosti emisije za ispuštanje u okoliš. Propis, dakle, obvezu veže uz kvalitetu vode na izlazu iz sustava i u recipijentu, a ne uz popis pojedinačnih tvari koje mogu nastati trošenjem sastavnih dijelova vozila. Ni domaći propisi ni pravna stečevina EU ne propisuju poseban uređaj za zadržavanje procjednih tvari iz guma; propisuju se granične vrijednosti na ispustu, a način na koji će se one postići stvar je projektnog rješenja. 2. Zašto se te tvari zadržavaju postojećim uređajima. Tvari koje nastaju trošenjem guma i kočnica — čestice gume, cink, bakar, krom, kadmij i olovo, policiklički aromatski ugljikovodici i aditivi gume — u vodama s kolnika pretežno se prenose vezane na suspendiranu tvar, a ne u otopljenom obliku. Uklanjaju se stoga istim postupkom kojim se uklanja suspendirana tvar, taloženjem, a ne posebnim uređajem. Sustav opisan u pogl. 3.4 Studije nije samo separator ulja i masti, nego cjelovit zatvoreni sustav: uzdužni rigol uz sam rub kolnika, slivnici s pjeskolovom, zatvoreni kolektorski sustav, taložni prostor, separator ulja i lakih tekućina, kontrolno okno, recipijent. Studija izrijekom navodi da se smještajem rigola neposredno uz rub kolnika u potpunosti onemogućuje procjeđivanje kolničkih voda u trup autoceste, čime se osigurava potpuna kontrola svih voda s kolnika, te da se sprječava ispiranje zemlje i trave u rigole, slivnike, kolektore i taložnike separatora. Zadržane tvari ne ostaju u sustavu: mulj iz separatora vodi se kao opasni otpad, kataloški broj 19 08 10*, u procijenjenoj količini oko 800 l, s obvezom predaje ovlaštenom operateru (pogl. 3.6, Tablica 6). Time tvari zadržane taloženjem izlaze iz sustava kao otpad, a ne u vodotok. 3. Zašto je pitanje relevantno i kako je već pokriveno praćenjem. Učinkovitost zaštite ne dokazuje se popisom tvari koje mogu nastati, nego mjerenjem na izlazu i u recipijentu. Program praćenja u pogl. 7.3 za površinske vode propisuje dvadeset parametara, a pod rednim brojem 10 stoje teški metali: bakar, krom, cink, nikal, olovo, željezo, mangan, kadmij, arsen i živa. To su, dakle, upravo cink, bakar i krom koje primjedba navodi, i to i tijekom izgradnje i tijekom korištenja, na vodotocima Sušica, Suhi do, Brasinski potok, Borovac i Potočina. Uzorkovanje provodi laboratorij akreditiran od Instituta za akreditiranje i ovlašten od Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, a izvješća se dostavljaju JP Autoceste FBiH te dalje Federalnom ministarstvu okoliša i turizma i Agenciji za vodno područje Jadranskog mora. Za pročišćenu vodu iz separatora praćenje se provodi prema zahtjevima vodnog akta i navedenoj Uredbi, uz analizu kvalitete efluenta i održavanje sukladno normama EN 858-1 i EN 858-2. 4. Okolnost recipijenta. Na predmetnoj dionici nema stalnih vodotoka. Vodotoci Sušica, Suhi do, Brasinski potok, Borovac i Potočina bujičnog su i sezonskog karaktera, a

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	tijekom terenskih obilazaka zatečeni su suhi (pogl. 5.3). Izloženost vodenih organizama tvarima s kolnika stoga je vremenski ograničena na razdoblja velikih voda, što je i razlog zbog kojega je praćenje tijekom izgradnje propisano upravo u razdoblju velikih voda.
Specifični komentar – Str. 81ff, 4.3 – Položaj o odnosu na zaštićena područja Komentar/prijedlog: Pozitivno što su spomenuti Emerald lokaliteti, Ramsar lokacije i IBA lokacije, ali nije jasno zašto su spomenuti samo nacionalni parkovi, parkovi prirode i rezervati, a ne druge kategorije zaštićenog područja iz Zakona o zaštiti prirode. Obrazloženje: Zakon o zaštiti prirode predviđa: spomenike prirode i prirodnih obilježja, područje upravljanja staništima/vrstama, zaštićeni pejzaži, regionalni parkovi ili zaštićena područja sa održivim korištenjem prirodnih resursa.	Primjedba se djelomično prihvaća. Prihvaća se da se u pogl. 4.3 kategorije zaštićenih područja navode primjerično i da to treba dopuniti. Ne prihvaća se pretpostavka da su ostale kategorije izostavljene iz provjere: nalaz Studije odnosi se na sve kategorije zaštite, jer je provjera provedena u odnosu na registar proglašenih zaštićenih područja, a ne u odnosu na pojedinu kategoriju. 1. Što Pravilnik traži. Sadržaj Studije utvrđen je Pravilnikom o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš („Službene novine FBiH", broj 63/21) i Rješenjem Federalnog ministarstva okoliša i turizma broj UPI 05/1-02-19-4-231/25 od 17.02.2026., kojim je za ovaj zahvat utvrđen obvezni opseg i sadržaj Studije (pogl. 1). Pravilnik traži opis lokacije i položaja zahvata te opis okoliša koji bi mogao biti ugrožen projektom. Obveza je, dakle, utvrditi odnos konkretnog zahvata prema područjima koja u prostoru stvarno postoje, a ne dati pregled zakonske tipologije kategorija zaštite. Studija nije mjesto za prikaz sustava zaštite prirode kao takvog, nego za utvrđivanje je li zahvat u dodiru s nekim zaštićenim područjem i kakve to posljedice ima. 2. Što je Studija obradila. U pogl. 4.3 utvrđeno je i kartografski prikazano (Slika 40) da se na području obuhvata zahvata ne nalaze službeno proglašena zaštićena područja, niti IBA niti Ramsar lokaliteti. Ta se tvrdnja ne odnosi na pojedinu kategoriju, nego na sva proglašena područja bez obzira na kategoriju. Uz to je utvrđeno: • najbliža zaštićena područja i njihove udaljenosti — Park prirode Blidinje (oko 17 km zračne udaljenosti sjeverozapadno), Park prirode Hutovo blato, ujedno i Ramsar područje (oko 20 km južno) i Velika pećina u općini Bileća (oko 56 km jugoistočno); • da je u ovom postupku ponovno provjeren status buduće trase u odnosu na zaštićena područja i da od izrade prethodne Studije (2022.) do danas nije došlo do promjena koje bi utjecale na status zaštićenih područja ili potencijalnih Natura 2000 i Emerald lokaliteta u zoni obuhvata; • da ažurirana lista kandidatskih Emerald lokaliteta Vijeća Europe iz 2025. potvrđuje iste lokalitete i šifre — Velež (BA8200088), Buna–Bunica (BA8200080), Mostarsko blato (BA8300051) i Prenj–Čvrsnica–Čabulja

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	(BA8300064) — bez promjene granica i bez proglašenja novih područja u neposrednoj blizini trase; • da u razdoblju 2022.–2025. u Bosni i Hercegovini nije proglašeno nijedno novo zaštićeno područje koje bi se nalazilo u obuhvatu ili neposrednom susjedstvu dionice, pri čemu je posljednje značajnije proširenje mreže bilo proglašenje Parka prirode „Trebević" 2022., izvan šireg utjecajnog područja ovog zahvata; • da se, unatoč odsustvu formalnog statusa zaštite u projektnom obuhvatu, razmatraju neizravni i kumulativni utjecaji na funkcionalnu povezanost staništa i ekološke koridore, budući da je širi prostor Neretve i okolnih masiva (Prenj–Čvrsnica–Čabulja, Velež, kraški platoi s poluprirodnim travnjacima) u stručnoj literaturi prepoznat kao područje visoke biološke raznolikosti. 3. O nabrajanju kategorija. Rečenica u pogl. 4.3 u kojoj se spominju nacionalni parkovi, parkovi prirode i posebni rezervati navodi primjere postojećih proglašenih područja u Bosni i Hercegovini („npr. park prirode Blidinje, nacionalni parkovi, posebni rezervati"), u kontekstu podatka da 48 proglašenih zaštićenih područja zauzima približno 1.778 km², odnosno oko 3–4 % državnog teritorija. Ta rečenica nije popis kategorija iz Zakona o zaštiti prirode niti je njome opseg provjere sužen na tri kategorije. Analiza koja je napravljena nakadno tijekom dopune Studije utvrdila je da u bližem prostornom obuhvatu nema navedenih obilježja, te zbog značajne udaljenost ne dopunjavaju se u Studiju. Također spomenuta obilježja nisu obrađena niti u prethodnoj Studiji iz 2022.
Specifični komentar – Str. 93ff, 5.1.3 – Stanovništvo i demografija domaćinstava koja žive na zemljišnim parcelama pogođenim projektom Komentar/prijedlog: U ovom djelu treba grafički prikaz tih pojedinačnih naselja kako bi mještani mogli vidjeti koliko će njihove kuće biti udaljene od autoceste. Obrazloženje: Bez jasnije informacije o tome, studija ne ispunjava svoju osnovnu funkciju da procjeni uticaj projekta na okoliš, što uključuje i uticaj na ljude.	1. Grafički prikazi po naseljima i po česticama već postoje i javno su dostupni. Podaci prikazani u pogl. 5.1.3 preuzeti su iz dokumenta „Plan za otkup zemljišta i preseljenje za dionicu autoceste Mostar sjever – Mostar jug", JP Autoceste FBiH d.o.o., listopad 2025., izrađenog za Europsku banku za obnovu i razvoj prema Provedbenom zahtjevu 5 Okolišne i društvene politike EBRD-a, a objavljenog na službenoj internetskoj stranici JP Autoceste FBiH. Poglavlje 3 toga dokumenta, „Lokacija zahvaćenih zemljišnih parcela", sadrži 52 karte (Slike 4 do 55) izrađene po naseljima i katastarskim općinama, na kojima su granice zemljišnih čestica označene crnim linijama, čestice obuhvaćene potpunom eksproprijacijom crvenom bojom, a čestice obuhvaćene nepotpunom eksproprijacijom narančastom bojom. Karte su izrađene zasebno za Vrapčiće, Kutilivač, Kuti, Livač, Opine Donje i Gnojnice, te posebno za pojedinačne zahvate — kružno raskrižje na M17, pristupnu cestu kroz industrijsku zonu, petlju Mostar sjever, naplatnu postaju, Centar za upravljanje i komunikaciju

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	prometa, regulacije potoka, ispusne građevine, izmještanje dalekovoda i obje lokacije odlaganja materijala iz iskopa. Riječ je, dakle, o prikazu na razini pojedinačne katastarske čestice, što je detaljnije od prikaza na razini naselja koji se primjedbom traži. Svaki vlasnik može na tim kartama razlučiti vlastitu česticu i njezin odnos prema zahvatu. 2. Što Studija već sadrži. Podaci o stanovništvu nisu preuzeti isključivo iz popisa: uz Popis stanovništva iz 2013., korišteni su rezultati socio-ekonomskog anketiranja provedenog u lipnju i srpnju 2024. te u ožujku i travnju 2025., koje su proveli predstavnici JP Autoceste FBiH i konzultant odobren od strane EBRD-a, uz identifikaciju ranjivih kategorija. Terenski obilasci zahvaćenih čestica obavljeni su od 10. do 14. lipnja 2024. i od 1. do 3. travnja 2025. 3. Utjecaj na ljude procijenjen je i kvantificirano. Ocjena da Studija ne ispunjava svoju osnovnu funkciju ne prihvaća se. Utjecaji na stanovništvo obrađeni su u pogl. 6.1.1 (utjecaji na zajednicu, uključujući prašinu, buku, povećan intenzitet prometa i sigurnost, uz izričito navođenje osnovne škole u Gnojnicama), 6.1.2 (otkup zemljišta i raseljavanje), 6.1.3 (ograničenja korištenja zemljišta i štete) i 6.1.4 (zdravlje i sigurnost). Za buku je izrađen akustički model prema RLS-90, kojim je na uzorku od 886 analiziranih objekata utvrđeno 68 kritičnih točaka imisije, uz dimenzioniranje akustičkih barijera do 5,0 m na terenu i 3,0 m na objektima. Za kvalitetu zraka provedeno je disperzijsko modeliranje AERMOD s mrežom receptora 150 × 150 m, a rezultati su iskazani po pojasevima udaljenosti od trase (do 10 m, 10–100 m, 100–500 m i preko 500 m), što izravno pokriva pojas u kojem se nalaze prvi stambeni objekti. 4. Razina detalja i naknadne izmjene. Studija nije katastarski dokument i njezin je sadržaj propisan čl. 5. Pravilnika o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš („Službene novine FBiH”, broj 63/21). Odnos trase prema pojedinoj nekretnini utvrđuje se elaboratima eksproprijacije s parcelacijom, izrađenima u svibnju 2024. u sklopu glavnog projekta, te u samom eksproprijacijskom postupku, u kojem vlasnik ima zakonom utvrđena prava. Izmjene nastale nakon listopada 2025. bit će obuhvaćene dopunom LARP-a, koja u trenutku izrade Studije nije bila dovršena; JP Autoceste FBiH objavit će je na svojoj službenoj internetskoj stranici, čime će i ti podaci postati javno dostupni. 1. Popis i anketa nisu isti instrument i nemaju istu svrhu. U izradi LARP-a provedena su dva odvojena postupka. Prvo je izrađena baza podataka popisa sa podacima o svim zahvaćenim česticama, na

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	temelju elaborata eksproprijacije s parcelacijom — ona obuhvaća svih 759 čestica, dakle 100 % zahvata. Tek potom je provedena socio-ekonomska anketa, čija je svrha prikupljanje mišljenja osoba pogođenih projektom o utjecajima i naknadama, utvrđivanje načina života i životnih uvjeta te identifikacija ranjivih kategorija. Anketa, dakle, nije instrument kojim se utvrđuju prava niti kojim se osobe uvode u postupak. Prava se utvrđuju u eksproprijacijskom postupku prema Zakonu o eksproprijaciji FBiH, u kojem se svaki vlasnik kontaktira pojedinačno, neovisno o tome je li anketiran. Utoliko je primjedba da se mora kontaktirati svako pogođeno kućanstvo utemeljena — i taj je zahtjev već ispunjen, ali drugim postupkom. 2. Mehanizmi kojima se dolazi do svih pogođenih osoba. • Odluka Vlade FBiH o utvrđivanju javnog interesa za izgradnju dionice (veljača 2025.), kojom se pokreće eksproprijacijski postupak. • Javni poziv vlasnicima na sporazumno rješavanje, objavljen u dnevnom tisku u ožujku 2025. — instrument kojim se dosežu i vlasnici koji ne borave na području projekta, uključujući one koji žive u inozemstvu. • Pojedinačni eksproprijacijski postupak pred nadležnim tijelom, u kojem svaki vlasnik ima pravo očitovanja, procjene i naknade. • Mehanizam za upravljanje pritužbama JP Autoceste FBiH, s obrascem za ulaganje pritužbi i registrom pritužbi (pogl. 12 LARP-a), dostupan tijekom cijelog trajanja projekta. • Pomoć ranjivim osobama prema pogl. 8 LARP-a, koja se pruža neovisno o tome je li osoba bila obuhvaćena anketom. 3. Vremenski odnos ankete i izmjena trase. Anketiranje za osnovni LARP provedeno je u dva navrata — od 6. lipnja do 2. srpnja 2024. i od 14. ožujka do 10. travnja 2025., uz terenske obilaske zahvaćenih čestica od 10. do 14. lipnja 2024. i od 1. do 3. travnja 2025. Oba su kruga provedena nakon izrade elaborata eksproprijacije s parcelacijom prema glavnom projektu, izrađenog u svibnju 2024., pa se odnose na obuhvat utvrđen glavnim projektom, a ne na raniji preliminarni obuhvat iz 2020. 5. Izmjene nastale nakon listopada 2025. i novo anketiranje. Za izmjene projekta koje su uslijedile nakon usvajanja osnovnog LARP-a izrađuje se Dopuna plana za otkup zemljišta i preseljenje (JP Autoceste FBiH). Dopuna se odnosi na izmjene trase i petlje Mostar sjever te na ažurirani elaborat eksproprijacije iz 2026. godine, a obuhvaća čestice u trima katastarskim općinama — Kutilivač I, Vrapčići i Gnojnice Donje. Metodološki okvir nije mijenjan: popis pogođenih osoba i imovine proveden 2024.–2025. ostaje primarni izvor podataka, a baza je ažurirana prema elaboratima iz 2026. tako da su uklonjene čestice koje

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	više nisu predmet eksproprijacije, ažurirani podaci o zahvaćenim česticama i utvrđene izmjene u obuhvatu pogođenih osoba. U okviru izrade Dopune poduzeti su konkretni koraci prema stanovništvu: • 24. ožujka 2026. objavljeno je obavještenje o anketiranju u vezi s izmjenom trase autoceste, a u naseljima Kutilivač i Vrapčići postavljene su obavijesti na sedam lokacija, s grafičkim prikazom predloženih izmjena trase; • 26. travnja 2026. objavljeno je obavještenje o anketiranju u vezi s izmjenom petlje Mostar sjever, također uz obavijesti na sedam lokacija u Kutilivaču i Vrapčićima, s prikazom izmjena; • svim zainteresiranim stranama omogućeno je izravno kontaktiranje konzultanta radi sudjelovanja u novom anketiranju te iznošenja primjedbi i pitanja; • 6. svibnja 2026. predstavnici JP Autoceste FBiH i konzultantske tvrtke proveli su socio-ekonomsko anketiranje na terenu. Novim anketiranjem obuhvaćene su dvije nove osobe pogođene projektom u katastarskoj općini Kutilivač, za koje su prikupljeni svi relevantni socio-ekonomski podaci. U ostalim katastarskim općinama izmjene trase nisu dovele do uključivanja novih privatnih čestica, pa nije bilo ni novih pogođenih osoba. Nove ranjive osobe nisu identificirane, a sve odredbe, mjere zaštite i postupci koji se odnose na ranjive skupine, utvrđeni osnovnim LARP-om, ostaju na snazi i primjenjuju se u cijelosti. Bitno je istaknuti i smjer tih izmjena: one smanjuju obuhvat eksproprijacije. Budući da trasa kroz vojarnu Livač prolazi tunelom „Livač", izbjegnut je zahvat u dolinu potoka Sušica, pa regulacija tog vodotoka više nije potrebna i čestice predviđene za tu namjenu isključene su iz obuhvata. 6. Objavljivanje informacija. Nacrt osnovnog LARP-a objavljen je na bosanskom, hrvatskom, srpskom i engleskom jeziku na internetskim stranicama JP Autoceste FBiH, Grada Mostara i EBRD-a, a tiskani primjerci bili su i ostaju dostupni u uredima JP Autoceste FBiH u Mostaru i Sarajevu, u Gradu Mostaru, u uredu EBRD-a u Sarajevu te u mjesnim zajednicama Bijelo Polje, Vrapčići, Zalik, Brankovac, Luka II, Gnojnice i Podveležje; obavijesti o objavi postavljene su na oglasne ploče mjesnih ureda. Dopuna LARP-a bit će objavljena na isti način — putem internetske stranice JP Autoceste FBiH, internetske stranice Grada Mostara i, prema potrebi, platforme kreditora, uz tiskane primjerke u prostorijama JP Autoceste FBiH i u mjesnim zajednicama na koje se izmjene odnose. Informiranje pogođenih osoba provodit će se putem oglasnih ploča mjesnih zajednica, komunikacijskih kanala JP Autoceste FBiH i izravnom komunikacijom tijekom eksproprijacijskog postupka, pri čemu će osobe čiji je obuhvat zahvata izmijenjen biti pojedinačno obaviještene o

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	promjenama, o mogućim posljedicama za naknadu i prava te o daljnjim koracima u postupku. Dopuna Studije: u pogl. 5.1.7 unijet će se U pogl. 5.1.3 u fusnoti se dodaje: • uputa na Plan otkupa zemljišta i preseljenja (LARP) kao izvor podataka o pogođenim parcelama, s poveznicom na objavljeni dokument i naznakom da su u njegovu poglavlju 3 dane karte na razini pojedinačne katastarske čestice; • uputa na mehanizam za upravljanje pritužbama JP Autoceste FBiH d.o.o. Mostar, putem kojega svaki vlasnik nekretnine može zatražiti i dobiti podatak o položaju vlastite nekretnine u odnosu na trasu autoceste. U pogl. 5.1.7 unosi se pojašnjenje da se podatak o 33 osobe iz ranjivih kategorija odnosi na rezultate socio-ekonomske ankete provedene na anketiranom području u vrijeme njezine provedbe, a ne na konačan broj ranjivih osoba na cijeloj dionici. Navodi se da se identifikacija ranjivih kategorija nastavlja i dovršava u okviru izrade Plana otkupa zemljišta i preseljenja (LARP), kroz naknadna anketiranja i izravan kontakt s pogođenim kućanstvima, te da se konačan popis ranjivih osoba i pripadajuće mjere pomoći utvrđuju tim dokumentom, uz uputu na LARP kao mjerodavan izvor.
Specifični komentar – Str. 106ff, 5.1.7 – Ranjive grupe Komentar/prijedlog: Samo su 33 osobe identificirane kao ranjive kategorije tokom ankete u 2024. godini, a koja nije pokrila sva pogođena kućanstva. Treba jasnije opisati koliko je pogođenih ljudi anketirano, te kako i kad će se doći do drugih pogođenih ljudi. U ovom slučaju "reprezentativni uzorak" nije relevantan pojam jer se mora kontaktirati svako pogođeno kućanstvo. Također, anketa je iz perioda juni-juli 2024. godine i mart-april 2025. godine. S obzirom na to da su se neki dijelovi trase mijenjali, treba biti jasnije da li je anketa urađena prije izmjene ili poslije? Da li su te 33 osobe i dalje pogođene projektom ili neki od njih više nisu? Obrazloženje: Iz LARP-a je jasno da anketa nije pokrila sva pogođena kućanstva: 'Ukupno je anketirano 48 osoba pogođenih projektom (OPP). Ove osobe posjeduju (ili imaju koncesiju/ugovor o zakupu) 237 zemljišnih parcela koje su predmet potpune eksproprijacije i 55 parcela koje su predmet nepotpune eksproprijacije. Može se zaključiti da je anketom obuhvaćeno 40,10% ukupnog broja parcela pogođenih potpunom eksproprijacijom i 32,74% ukupnog broja parcela pogođenih nepotpunom eksproprijacijom. Od ukupno identificiranih 121 privatnog slučaja/datoteke pogođenih potpunom eksproprijacijom, anketirano je 37%. Pored toga, anketirana su i 3 slučaja/datoteke (poslovna subjekta) koja koriste javne zemljišne parcele. Ovo se može smatrati reprezentativnim uzorkom, uzimajući u obzir da ne svi OPP žive unutar područja projekta, a prema informacijama prikupljenim tokom terenskih posjeta, neki od OPP žive u inostranstvu.'	Objašnjeno sve u komentaru iznad.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Str. 111-133 – Staništa, vegetacija i invazivne vrste: Cijeli dio o flori je konfuzan – nije jasno koje godine je rađeno istraživanje, kroz koja doba godine. Spominje se terensko istraživanje, ali ostatak se bazira na literaturnim podacima.	Primjedba se djelomično prihvaća. Ne prihvaća se ocjena da su podaci nepotpuni ili da se dio o flori pretežno temelji na literaturi: potpuni metodološki i rezultatski prikaz nalazi se u Prilogu A: Staništa, vegetacija i invazivne biljne vrste, koji je sastavni dio Studije. Poglavlje 5.2 Studije je sinteza tog priloga, a ne izvor podataka. 1. Godine i godišnja doba u kojima su istraživanja provedena. • Ljetni period 2020. — terenska istraživanja provedena za potrebe prethodne Studije (ENOVA), dakle u kasnoljetnom i ranojesenskom aspektu. Nalazi tih istraživanja predstavljaju potvrđenu osnovu i u cijelosti su preuzeti u ovu Studiju. • Ožujak 2026. — terenska istraživanja flore, vegetacije i stanišnih tipova provedena duž trase za potrebe ove Studije, dakle u ranoproljetnom aspektu (Prilog A, pogl. 2.1). • Kontinuirano od 2007. — vlastiti terenski podaci, terenski dnevnici i fotodokumentacija autora, prikupljani tijekom višegodišnjih istraživanja šireg područja (Prilog A, pogl. 2.1). • Uz to su korišteni i rezultati ranijih studija — Institut građevinarstva Hrvatske (2006.) i CETEOR (2017.). Prikazani nalazi stoga nisu rezultat jednog terenskog izlaska, nego objedinjeni rezultat više istraživačkih ciklusa i više sezona. 2. Gdje se što nalazi u Prilogu A. • Pogl. 2.1 — podaci o istraživaču, njegovim kvalifikacijama te izvorima podataka, s izričitim navođenjem razdoblja terenskog rada. • Pogl. 2.2 — metodologija: determinacija vrsta izravno na terenu uz sakupljanje i fotografiranje manjeg dijela materijala za naknadnu provjeru, popis korištenih determinacijskih ključeva i ikonografija, tipizacija staništa prema klasifikaciji EUNIS i prema Prilogu I Direktive o staništima, te Karta 1 s prikazom istraživanog područja i lokaliteta istraživanja. • Pogl. 2.3 — određenje područja utjecaja: pojas širine 500 m sa svake strane trase, s obrazloženjem kriterija i Kartom 2. • Pogl. 3.1 — staništa na projektnom području, s biogeografskim i vegetacijskim opisom. • Pogl. 3.2 — pokrov zemljišta prema Corine Land Cover. • Pogl. 3.3 — flora na projektnom području. • Pogl. 4.1.1 — osjetljiva staništa; 4.1.2 — ugrožene vrste flore; 4.1.3 — endemične vrste flore; 4.1.4 — invazivne vrste. • Pogl. 4.2 — mjere ublažavanja za fazu predizgradnje i za fazu rada; 4.3 — mjere ublažavanja i kompenzacije; 4.4 — preporuka za pošumljavanje.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	• Pogl. 5 — referentna literatura. 3. Odnos terenskih i literaturnih podataka. Literaturni podaci u pogl. 3.3 Priloga A ne zamjenjuju terenski rad, nego služe kao kontekst i kontrolni popis: navode se vrste za koje raniji izvori upućuju na moguću prisutnost na širem području Mostara, kanjona Neretve i okolnih masiva, kako bi se pri terenskom radu i pri budućem praćenju znalo što se može očekivati. Rezultati novog terenskog istraživanja iz ožujka 2026. dani su u pogl. 3 i 4 istoga priloga, gdje su obrađeni evidentirani taksoni te izdvojene endemične, ugrožene i invazivne vrste. Takav pristup u praksi je uobičajen i metodološki opravdan: podaci prikupljeni u jednom vegetacijskom aspektu ne mogu obuhvatiti cjelogodišnji florni sastav, pa se kombiniraju s ranijim potvrđenim nalazima i s literaturom. Upravo je zato u Prilogu A, pogl. 3.3, izrijekom navedena i potreba uspostave redovnog praćenja flore na području utjecaja projekta, radi pravovremenog otkrivanja novih ugroženih i endemičnih vrsta te ranog prepoznavanja širenja invazivnih vrsta. Dopuna Studije Poglavlje 5.2 Biološka raznolikost (1) Za sve tematske skupine (staništa i flora, beskralježnjaci, vodozemci i gmizavci, ptice, šišmiši, krupni sisari) dodana je metodologija istraživanja s navođenjem izvođača, primijenjenih metoda, lokaliteta i termina terenskog rada. Staništa, vegetacija i invazivne vrste (2) Dodana je Tablica 23 Koordinate lokaliteta istraživanog područja. (3) Dodana je Tablica 27 Pregled ugroženih biljnih vrsta unutar šireg istraživanog područja s komparativnim prikazom IUCN Crvene liste, Crvene liste FBiH, vrsta s Direktive o staništima i vrsta s CITES konvencije, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. (4) Dodana je Tablica 28 Pregled endemičnih biljnih vrsta, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. (5) Dodana je Tablica 29 Pregled invazivnih biljnih vrsta unutar istraživanog područja s osnovnim podacima, statusom invazivnosti u FBiH i podrijetlom, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. Beskralježnjaci (6) Dodana je Tablica 30 Pregled zaštićenih i ugroženih vrsta beskralješnjaka na području istraživanja, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Vodozemci i gmizavci (7) Dodana je Tablica 32 Rezultati literaturnog pregleda vodozemaca, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama. Ptice (8) Dodana je Tablica 35 Vrste ptica zabilježene na dionici Mostar sjever – Mostar jug i u zoni utjecaja projekta, s pripadajućim zaštitnim statusom. (9) Dodana je Tablica 36 Pregled ornitofaune, brojnost jedinki po točkama. (10) Dodana je Tablica 37 Vrste ptica zabilježene na području istraživanja, njihov zaštitni status, pogodnost staništa i lokacija nalaza. (11) Dodana je Tablica 38 Prisutnost navedenih vrsta ptica u Hercegovini tijekom ožujka. Šišmiši (12) Dodana je Tablica 39 Pregled vrsta, lokaliteta i statusa zaštite, s usporedbom s prethodnim studijama. Krupni sisari (13) Dodana je Tablica 40 Procjene gustoće i pritiska na stanište. (14) Dodana je Tablica 41 Pregled vrsta kopnenih sisavaca na području projekta i njihov status zaštite. nalaze na CITES konvenciji sa naznakom je li vrsta potvrđena na terenu ili prethodnom Studijom, te lokacijom njezinog utvrđivanja
Str. 134-138 – Beskralježnjaci: Nije jasno koje godine je urađeno istraživanje, koliko je dana trajalo i u koje doba godine.	Primjedba se ne prihvaća. Uvidom u Prilog B utvrđeno je da su u pogl. 2.3 „Vremenski okvir terenskih istraživanja” navodi: 1. Provedena su dva ciklusa terenskih istraživanja. • Rujan i listopad 2020. — terenska studija provedena tijekom četiri odvojena terenska izlaska u kasnoljetnom i ranojesenskom aspektu. To je razdoblje u Prilogu B obrazloženo kao optimalno za detekciju odraslih stadija (imaga) većine ciljanih skupina, osobito pravih skakavaca, leptira i pojedinih redova kornjaša, uz istodobni pregled potencijalnih skloništa za podzemnu faunu prije zahlađenja. • Od 23. veljače do 10. ožujka 2026. — terenska istraživanja provedena za potrebe ove Studije, u ranoproljetnom aspektu, radi obuhvata izmijenjenog dijela trase i aktualizacije podataka. Podaci o vremenskim uvjetima navedeni u pogl. 2.3 (pretežno sunčano, temperature zraka od 16 °C do 25 °C) odnose se na ciklus iz 2020. godine, a ne na ciklus iz veljače i ožujka 2026. 2. Dnevna pokrivenost.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Istraživanja su provođena u jutarnjim, prijepodnevnim, poslijepodnevnim i večernjim satima, čime su obuhvaćene i dnevne i noćne aktivnosti različitih skupina — primjerice dnevni leptiri nasuprot noćnim leptirima i pojedinim kornjašima. 3. Prostorni obuhvat i metoda. Istraživanje je provedeno na osam lokacija duž cijele dionice, od petlje Mostar sjever do petlje Mostar jug, odabranih tako da reprezentativno pokrivaju stanišne tipove najvrjednije za faunu beskralježnjaka (šume, makija, suhi travnjaci, kamenjari, sipari i rubna područja). Lokacije su preuzete iz istraživanja provedenih 2020. godine, uz izmjenu na dijelu trase koji je izmješten, čime je osigurana usporedivost dvaju ciklusa. Na svakoj je lokaciji postavljen transekt duljine od 500 do 1.500 m, a za taksone koje nije bilo moguće odrediti na terenu uzeti su uzorci za laboratorijsku determinaciju (Prilog B, pogl. 3.1). 4. Rezultati po ciklusima. Prilog B izrijekom navodi da su tri vrste od značaja za očuvanje potvrđene istraživanjima u rujnu i listopadu 2020.: obični jelenak (Lucanus cervus) na lokaciji L1_točilo, danja medonjica (Euplagia quadripunctaria) na lokaciji L4 i ovsikov sivac (Hipparchia statilinus) na lokacijama L1, L2 i L8. Time je vidljivo da nalazi nisu rezultat jednoga kratkog izlaska, nego objedinjeni rezultat dvaju ciklusa u različitim godišnjim dobima. 5. Ograničenja su navedena u samom prilogu. U pogl. 1.4 „Pretpostavke i ograničenja terenskih istraživanja" i u pogl. 3.1 navodi se da cjelovito istraživanje čitavog područja nije bilo moguće zbog nepristupačnosti dijela terena — strmih litica, neprohodne makije i privatnih posjeda — te da su praznine u terenskim podacima popunjene pregledom literature i konzultacijama s lokalnim stručnjacima. Pripremna faza uključivala je pregled prethodnih studija, znanstvenih radova o fauni Hercegovine i krških područja Dinarida te podataka Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, na temelju čega su i odabrane lokacije s najvećim potencijalom za nalaz ciljanih vrsta. Dopuna Studije kao u prethodnom komentaru
Str. 138 – Herpetofauna: Terensko istraživanje se mora raditi tokom svih doba godine, a ne samo 4 dana u februaru.	Neosnovano**.** Pravilnik ne propisuje obvezu višesezonskog istraživanja herpetofaune niti minimalno trajanje terenskog rada. Također**,** Pravilnik ne zahtijeva da se utvrdi prisutnost svih vrsta; dovoljno je dati procjenu na temelju najboljih dostupnih podataka (čl. 5. t. h).
Str. 142ff – Gmizavci: Terensko istraživanje se mora raditi tokom svih doba godine, a ne samo 4 dana u martu.	Primjedba se djelomično prihvaća.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Prihvaća se potreba dopunskih istraživanja u ostalim godišnjim dobima. Ne prihvaća se ocjena da je nalaz o gmizavcima utemeljen samo na četiri dana u ožujku. 1. Kada je istraživanje provedeno. • 25.–28. veljače 2026. i 8.–11. ožujka 2026. — dva odvojena terenska ciklusa (Prilog C-1, pogl. 2.1 i 3.4). • Rujan i listopad 2020. — istraživanja za potrebe prethodne Studije (ENOVA), tijekom kojih je zabilježeno sedam vrsta gmizavaca; ti su nalazi preuzeti i prikazani u Prilogu C-1, Tabela 3. • Literaturni pregled, prije svega IGH Jsc. (2007.). 3. Fauna gmizavaca je bogata i obrađena po vrstama. Prilog C-1, pogl. 3.4, navodi ukupno sedam zabilježenih vrsta gmizavaca, među kojima su endemi zapadnog Balkana i strogo zaštićene vrste. Obična čančara (Testudo hermanni) zabilježena je na sedam transekata, na području Kutilivača i Gnojnica (transekti L1, L2 i L8). U pogl. 4.2 posebno se izdvajaju vrste ograničene na Balkanski poluotok ili uže područje Dinarida — Testudo hermanni, oštroglava gušterica (Dalmatolacerta oxycephala) i balkanska poljarica (Hierophis gemonensis) — kao vrste povećanog značaja za očuvanje na regionalnoj razini. Utvrđeno je i da na projektnom području nisu zabilježene kritično ugrožene (CR) ni ugrožene (EN) vrste te da nijedno prisutno stanište nije prioritetni stanišni tip iz Priloga I Direktive o staništima. 4. Razgraničenje literaturnih i terenskih nalaza već postoji. Prilog C-1 sadrži Tabelu 3 „Rezultati literaturnog pregleda gmizavaca” s kolonama: naziv vrste, znanstveni naziv, status očuvanosti, postoji li pogodno stanište, je li vrsta pronađena istraživanjem, na kojoj lokaciji i uz koju referencu. U tekstu pogl. 3.4 za svaku se vrstu izrijekom navodi je li potvrđena terenom ili se samo očekuje prema literaturi (npr. zmajur, mrki gušter, obični zelembać, zidna gušterica i šilac navedeni su kao očekivani, ali nepotvrđeni). Dopuna Studije Poglavlje 5.2 Biološka raznolikost (1) Za sve tematske skupine (staništa i flora, beskralježnjaci, vodozemci i gmizavci, ptice, šišmiši, krupni sisari) dodana je metodologija istraživanja s navođenjem izvođača, primijenjenih metoda, lokaliteta i termina terenskog rada. Staništa, vegetacija i invazivne vrste (2) Dodana je Tablica 23 Koordinate lokaliteta istraživanog područja. (3) Dodana je Tablica 27 Pregled ugroženih biljnih vrsta unutar šireg istraživanog područja s komparativnim prikazom IUCN Crvene liste, Crvene liste FBiH, vrsta s Direktive o staništima i vrsta s CITES

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	konvencije, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. (4) Dodana je Tablica 28 Pregled endemičnih biljnih vrsta, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. (5) Dodana je Tablica 29 Pregled invazivnih biljnih vrsta unutar istraživanog područja s osnovnim podacima, statusom invazivnosti u FBiH i podrijetlom, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. Beskralježnjaci (6) Dodana je Tablica 30 Pregled zaštićenih i ugroženih vrsta beskralješnjaka na području istraživanja, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama. Vodozemci i gmizavci (7) Dodana je Tablica 32 Rezultati literaturnog pregleda vodozemaca, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama. Ptice (8) Dodana je Tablica 35 Vrste ptica zabilježene na dionici Mostar sjever – Mostar jug i u zoni utjecaja projekta, s pripadajućim zaštitnim statusom. (9) Dodana je Tablica 36 Pregled ornitofaune, brojnost jedinki po točkama. (10) Dodana je Tablica 37 Vrste ptica zabilježene na području istraživanja, njihov zaštitni status, pogodnost staništa i lokacija nalaza. (11) Dodana je Tablica 38 Prisutnost navedenih vrsta ptica u Hercegovini tijekom ožujka. Šišmiši (12) Dodana je Tablica 39 Pregled vrsta, lokaliteta i statusa zaštite, s usporedbom s prethodnim studijama. Krupni sisari (13) Dodana je Tablica 40 Procjene gustoće i pritiska na stanište. (14) Dodana je Tablica 41 Pregled vrsta kopnenih sisavaca na području projekta i njihov status zaštite. nalaze na CITES konvenciji sa naznakom je li vrsta potvrđena na terenu ili prethodnom Studijom, te lokacijom njezinog utvrđivanja
Str. 145-154 – Ornitofauna: Nejasno je kad je urađeno terensko istraživanje i da li se predstavljaju literarni podaci ili rezultati terenskog istraživanja.	Primjedba se prihvaća. 1. Provedena su dva ciklusa. • 2020., kasno ljeto i rana jesen — istraživanje provedeno za potrebe prethodne Studije. To je razdoblje u Prilogu C-2 obrazloženo kao ono koje omogućuje uvid u prisutnost lutajućih i migratornih vrsta ptica.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	• Rano proljeće 2026. — istraživanje provedeno za potrebe ove Studije, kojim su, kako navodi pogl. 3.3, obuhvaćene lokalne vrste koje zimuju u Hercegovini. 2. Metodologija terenskog rada je definirana. Primijenjene su dvije standardne ornitološke metode — transekt i cenzus u točki prema Gregory i sur. (2004.), na 14 segmenata. Tampon zona iznosi 200–500 m od osi trase, ovisno o stanišnom tipu, pri čemu šumska staništa imaju širu zonu od otvorenih poljoprivrednih površina. Promatranja su provođena u terminima najveće dnevne aktivnosti ptica — od 5 do 9 sati i od 16 do 18 sati — uz noćna osmatranja za sovke, na temelju kojih je, primjerice, na lokaciji Suhi Do (stacionaža km 4+400) evidentirano oglašavanje sove ušare. Korišteni su dvogled Vortex Crossfire 10x50 i fotoaparat Sony RX10 III, a svako je opažanje georeferencirano aplikacijom NaturaList. 3. Odnos terenskih i literaturnih podataka je izložen, i to u korist terenskog rada. Prilog C-2, pogl. 3.3, izrijekom navodi da na predmetnoj dionici dosad nije provedeno nijedno sustavno istraživanje ptica te da se raspoloživi literaturni podaci odnose na Mostarsko blato (6,5 km zračne udaljenosti) i Blagaj (5,8 km) — područja koja se stanišno bitno razlikuju od projektnog, jer je prvo močvarno, a drugo vezano uz rijeku i kanjon, dok je projektno područje suho i kamenito. Zaključak priloga jest da se ti literaturni podaci ne mogu izravno primijeniti na ovu dionicu. Prikazani nalazi su, dakle, pretežno rezultat vlastitog terenskog rada, a literatura je korištena samo za usporedbu stanišnih tipova. 4. Rezultati su prikazani tablično, po vrstama i po dionicama trase. Prilog C-2 sadrži Tabelu 1 (pregled istraživanih lokaliteta), Tabelu 2 „Pregled ornitofaune” s brojnošću zabilježenih jedinki po vrsti i po stacionaži trase (od 0 do 10.300 m) te Tabelu 3 „Rezultati istraživanja” sa statusom prema IUCN-u, Crvenoj listi FBiH i Direktivi o pticama, ocjenom postoji li pogodno stanište te napomenom o lokaciji i načinu korištenja prostora za svaku vrstu. Uz to, u pogl. 5.3.2.1 procijenjeno je da se na odlagalištu Uborak svakodnevno hrani između 5.000 i 10.000 ptica, zbog čega su propisani zaštitni paneli s obje strane trase u duljini od 500 m na dionici km 1+700 – km 2+200. Dopuna Studije Poglavlje 5.2 Biološka raznolikost (1) Za sve tematske skupine (staništa i flora, beskralježnjaci, vodozemci i gmizavci, ptice, šišmiši, krupni sisari) dodana je metodologija istraživanja s navođenjem izvođača, primijenjenih metoda, lokaliteta i termina terenskog rada. Staništa, vegetacija i invazivne vrste

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	(2) Dodana je Tablica 23 Koordinate lokaliteta istraživanog područja. (3) Dodana je Tablica 27 Pregled ugroženih biljnih vrsta unutar šireg istraživanog područja s komparativnim prikazom IUCN Crvene liste, Crvene liste FBiH, vrsta s Direktive o staništima i vrsta s CITES konvencije, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. (4) Dodana je Tablica 28 Pregled endemičnih biljnih vrsta, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. (5) Dodana je Tablica 29 Pregled invazivnih biljnih vrsta unutar istraživanog područja s osnovnim podacima, statusom invazivnosti u FBiH i podrijetlom, uz naznaku je li vrsta potvrđena terenskim istraživanjem ili prethodnom Studijom te uz lokaciju nalaza. Beskralježnjaci (6) Dodana je Tablica 30 Pregled zaštićenih i ugroženih vrsta beskralješnjaka na području istraživanja, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama. Vodozemci i gmizavci (7) Dodana je Tablica 32 Rezultati literaturnog pregleda vodozemaca, s nalazima terenskog istraživanja i usporedbom s prethodnim studijama. Ptice (8) Dodana je Tablica 35 Vrste ptica zabilježene na dionici Mostar sjever – Mostar jug i u zoni utjecaja projekta, s pripadajućim zaštitnim statusom. (9) Dodana je Tablica 36 Pregled ornitofaune, brojnost jedinki po točkama. (10) Dodana je Tablica 37 Vrste ptica zabilježene na području istraživanja, njihov zaštitni status, pogodnost staništa i lokacija nalaza. (11) Dodana je Tablica 38 Prisutnost navedenih vrsta ptica u Hercegovini tijekom ožujka. Šišmiši (12) Dodana je Tablica 39 Pregled vrsta, lokaliteta i statusa zaštite, s usporedbom s prethodnim studijama. Krupni sisari (13) Dodana je Tablica 40 Procjene gustoće i pritiska na stanište. (14) Dodana je Tablica 41 Pregled vrsta kopnenih sisavaca na području projekta i njihov status zaštite. nalaze na CITES konvenciji sa naznakom je li vrsta potvrđena na terenu ili prethodnom Studijom, te lokacijom njezinog utvrđivanja

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Str. 157-158 – Šišmiši: Da li ovo znači da je istraživanje urađeno samo dvije noći? Nije moguće ustanoviti prisutnost vrsta tokom 2 noći – istraživanje treba raditi u različita doba godine.	Primjedba se djelomično prihvaća. 1. Što je stvarno provedeno. Terenski rad obavljen je u razdoblju 1.–4. ožujka 2026. (Prilog C-3, pogl. 2.1 i 2.2). Snimanje eholokacijskih signala provedeno je na sedam točaka uzorkovanja L1–L7, s navedenim koordinatama i opisom staništa — Opine, Podveležje, predgrađe Vrapčića uz povremeni potok Suhi Do, industrijska zona Vrapčići, Kutilivač, lokalna cesta uz odlagalište Uborak i poljoprivredna zona Kutilivača. Umjesto linearnih transekata primijenjena je metoda točaka uzorkovanja prema Barataud (2015.), prilagođena morfologiji terena, uz tampon zonu od 1 km prema Rodrigues i dr. (2014.) i uz bat detektor D1000X Ultrasound Detector s pripadajućim softverom. Snimanje je provedeno tijekom dvaju uzastopnih dana po točki, s točno određenim vremenskim odmacima od zalaska sunca, kako bi se obuhvatila različita razdoblja noćne aktivnosti. Vrijeme snimanja po točki iznosilo je do 20 minuta, a dnevno je prikupljeno 2 sata i 30 minuta zvučnog materijala. Riječ je, dakle, o sustavnom akustičkom uzorkovanju na sedam točaka unutar četverodnevnog razdoblja, a ne o dvjema noćima promatranja. 2. Uz akustičko snimanje proveden je i pregled skloništa. Na temelju literaturnih podataka (Mulaomerović i dr., 2006.) obavljen je vizualni pregled poznatih i potencijalnih skloništa — napuštenih kuća i pećina — u krugu od 1 km od trase, radi utvrđivanja izravnih (jedinke) ili neizravnih (guano, kosti) znakova prisutnosti kolonija. Utvrđeno je da unutar 1 km od trase nema speleoloških objekata, a u pregledanim napuštenim kućama nisu utvrđeni znakovi naseljenosti. Najbliži značajni speleološki objekti nalaze se na visoravni Podveležje, izvan zone neposrednog utjecaja: Svabinja (oko 1,3 km), Krasnica (oko 2,9 km), Krmlješina (oko 3,5 km), Jama na Vlakama (oko 6 km, s materinskom kolonijom vrste Myotis blythii od oko 650 jedinki) i Prosječenica (oko 9 km, s materinskom kolonijom vrste Rhinolophus blasii). 3. Rezultat nije zanemariv. Unatoč ograničenom razdoblju, zabilježeno je 11 taksona šišmiša, od kojih više ima visok status ugroženosti na nacionalnoj i europskoj razini. Najveća aktivnost i raznolikost utvrđene su na točkama L3 (Suhi Do) i L6 (odlagalište Uborak), koje funkcioniraju kao važna lovišta, dok se L2 (Podveležje) izdvaja kao mogući dnevni migracijski koridor. Zabilježena je i vrsta Rhinolophus blasii, što upućuje na kretanje jedinki između udaljenih skloništa i lovišta u zoni trase. 4. Ograničenja su navedena u samom prilogu. Prilog C-3, pogl. 2.3, izrijekom navodi da prema preporukama EUROBATS-a praćenje treba provoditi tijekom cijele godine te da ovo istraživanje pruža „trenutnu snimku" stanja u ožujku i ne može se smatrati

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	sveobuhvatnim. Navodi se i da hvatanje mrežama nije provedeno jer za to nije ishođena posebna dozvola Federalnog ministarstva okoliša i turizma, te da područja istočno od trase na Podveležju nisu bila detaljnije pregledana jer su označena kao potencijalno minirana. Prilog zaključuje da prikupljeni podaci predstavljaju osnovu za rano planiranje i izbjegavanje šteta te ulazne parametre za buduća, detaljnija istraživanja. Dopuna Studije: Dodana je Tablica 39 Pregled vrsta, lokaliteta i statusa zaštite, s usporedbom s prethodnim studijama.
Specifični komentar – str. 86 Buka i vibracije; str. 238 (6.1.5); str. 277 (6.2.5); str. 309 (7.1); str. 403 (13.5.2); str. 417 (13.6.1) Komentar/prijedlog: Potrebno je u poglavlju 6.1.1. posebno obraditi uticaje miniranja i detonacija na zajednicu, uključujući uznemiravanje stanovništva, rizik od pukotina i oštećenja objekata, sigurnost domaćinstava i povjerenje u mehanizam prijave štete. Mjere u poglavlju 7.1.7. potrebno je dopuniti konkretnim obavezama monitoringa i evidentiranja detonacija, načina procjene stanja objekata, jasnog postupka za prijavu i naknadu štete, te uvesti dodatne aktivnosti pravovremenog i vidljivog informisanja stanovništva. Obrazloženje: Iako Studija prepoznaje primjenu eksploziva i njihov uticaj, predložene mjere ne adresiraju dovoljno konkretan rizik za zajednicu i imovinu. Iskustva s drugih dionica Koridora Vc (izgradnja tunela Kvanj), pokazuju da način obavještavanja, evidentiranja pritužbi i postupanja po prijavama štete mora biti jasnije i bolje definisan prije početka radova. U dijelu koji se odnosi na mjere zaštite stanovništva i naselja, poremećaji i uticaji tokom miniranja obrađeni su prvenstveno kroz obavezu pravovremenog obavještavanja lokalnog stanovništva najmanje 24 sata unaprijed. Potrebno je predvidjeti dodatne i vidljivije mjere informisanja, uključujući jasno istaknute obavijesti/plakate većeg formata, plan miniranja dostupan javnosti, kontakt osobu, način podnošenja žalbi i prijave štete, kao i obavezu evidentiranja i odgovaranja na pritužbe lokalnog stanovništva.	Primjedba se prihvaća. Prihvaća se da se utjecaji miniranja na zajednicu obrade kao zaseban predmet u pogl. 6.1.1 i da se mjere u pogl. 7.1.7 dopune mjerljivim obvezama. Napominjemo, međutim, da velik dio traženih obveza već postoji kao obvezujuća interna procedura nositelja projekta, koja u Studiji nije bila navedena. Riječ je o dokumentu „Uputstvo o primjeni mjera sigurnosti kod izvođenja minerskih radova u tunelu i na površini", oznaka AC-U-7.5-01, JP Autoceste FBiH, izdanje 1, siječanj 2013. Uputstvo je namijenjeno nadzornom inženjeru, izvođačima i podizvođačima, a izrijekom propisuje da se u slučaju kolizije s tehničkim i zakonskim specifikacijama primjenjuju strože mjere. 1. Ocjena stanja objekata prije radova — već propisana. Uputstvo propisuje pregled građevina u području mogućeg utjecaja miniranja, koji zajednički obavljaju nadzorni inženjer, predstavnik izvođača (šef projekta) i predstavnik investitora (šef projekta), te da se nakon pregleda izrađuju fotodokumentacija i zapisnik. To je upravo mehanizam kojim se prije početka radova utvrđuje zatečeno stanje objekata i bez kojega se naknadno ne može razlučiti je li pukotina posljedica miniranja ili je postojala ranije. 2. Provjera učinaka prije rada punim kapacitetom — već propisana. Prije radova punim kapacitetom obvezno se provode pokusna miniranja manjim kapacitetom, kojima se provjerava stvarni intenzitet negativnih učinaka i pretpostavke iz projekta miniranja. Provodi ih izvođač uz odobrenje nadzornog inženjera i predstavnika investitora, rezultat se upisuje u početni izvještaj miniranja i verificira ga nadzor, a miniranju punim kapacitetom smije se pristupiti tek nakon potvrde teorijski dobivenih parametara. Pokusna miniranja periodično se ponavljaju pri promjeni svojstava stijenske mase. 3. Evidentiranje detonacija — već propisano. Za svako miniranje obvezno se izrađuje pisani Dnevnik miniranja, koji sadrži sve relevantne činjenice i rezultate miniranja; vodi ga izvođač, a potpisuje nadzorni inženjer. Uz to se vode minerska knjižica po paliocu,

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	knjiga primljenih eksplozivnih sredstava i evidencija utrošenih količina, koje moraju biti usklađene sa stanjem zaliha. 4. Ograničenje seizmičkog učinka i mjerenja na objektima — već propisano. Uputstvo u točki 8.b utvrđuje da su potresi uzrokovani miniranjem u izravnoj vezi s količinom eksploziva koji se inicira te da je jedini parametar na koji izvođač može utjecati količina eksploziva po milisekundnom intervalu paljenja. Budući da domaći normativi nisu usvojeni, propisuje se primjena stranih — ÖNORM S 9020 i DIN 4150 — te se izrijekom traži izvođenje seizmičkih mjerenja na bližim objektima, čiju provedbu nadzorni inženjer kontrolira upisom u građevinski dnevnik. 5. Zaštita od razbacivanja materijala i udarnog vala — već propisana. Točka 8.c propisuje smanjenje razbacivanja odminiranog materijala optimalizacijom punjenja i koncentracije eksploziva, dostatnom duljinom glinenog čepa te prekrivanjem minskog polja ili zatvaranjem ulaza filcom, uz sigurnosni radijus razbacivanja od oko 100 m. Točka 9 propisuje da se zona ugroženog područja od udarnog vala definira na temelju probnih miniranja i mjerenja zračnog udara. 6. Osiguranje mjesta miniranja i signalizacija — već propisani. Prije paljenja s mjesta miniranja uklanjaju se sve osobe koje ne sudjeluju u radnji, na ulazu u zonu postavlja se fizičko osiguranje koje onemogućuje pristup, uz tablu s upozorenjem „STOP MINIRANJE”. Nakon miniranja i pregleda gradilišta palilac mina zvučnim signalom obavještava prisutne da je stanje sigurno, a gradilište predaje rukovoditelju gradilišta u pisanom obliku na propisanom obrascu. 7. Sankcija. Uputstvo daje nadzornom inženjeru ovlast da, ako utvrdi nepoštovanje propisanih postupaka, obustavi radove do ispunjenja uvjeta, uz izričitu odredbu da se takav zastoj tretira kao neodobreno produženje roka, dakle na teret izvođača. Time obveze nisu deklarativne, nego ugovorno sankcionirane. 8. Pravni okvir. Uz Uputstvo, miniranje je uređeno Pravilnikom o tehničkim normativima pri rukovanju eksplozivnim sredstvima i miniranju u rudarstvu („Službeni list SFRJ”, br. 26/88 i 63/88), Zakonom o zaštiti na radu, Pravilnikom o zaštiti na radu u građevinarstvu te čl. 6.7 „Zdravlje i sigurnost” FIDIC-ove Crvene knjige (1999.), koja je sastavni dio ugovornog okvira. 9. Što doista nedostaje i što se prihvaća. Prihvaća se da su navedene obveze usmjerene prema izvođaču, nadzoru i investitoru, a ne prema zajednici, te da Studija u pogl. 7.1.1 prema stanovništvu propisuje samo obavještavanje najmanje 24 sata unaprijed. Nedostaje, dakle, upravo ono što primjedba traži: vidljivost

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	informacije, imenovana osoba za kontakt te jasan i rokovima omeđen postupak prijave i naknade štete. Iskustvo s dionice tunela Kvanj potvrđuje da se povjerenje zajednice ne gradi postojanjem procedure, nego njezinom vidljivošću i dokazivom primjenom. U pogl. 6.1 dodano je novo potpoglavlje „Rizici od miniranja i vibracija za zdravlje i sigurnost zajednice", koje sadrži: • navođenje zona u kojima se predviđa primjena eksploziva — šest tunela („Livač" i T1 do T5) te duboki usjeci i zasjeci u čvrstoj stijenskoj masi • popis osjetljivih receptora u okruženju tih zona — stambeni objekti u naseljima Kutilivač i Vrapčići, Osnovna škola u Gnojnicama te objekti kulturno-povijesne baštine, uključujući Tumule 3 i 4 i austrougarsku utvrdu Werk 9 • opis utjecaja — uznemiravanje stanovništva zvučnim udarom i podrhtavanjem tla, rizik od pukotina i oštećenja objekata uslijed seizmičkog djelovanja, rizik od razlijetanja komada odminiranog materijala i privremeni prekidi pristupa • ocjenu značaja — jačina umjerena, osjetljivost umjerena do visoka, uz visoku vjerojatnost pojave s obzirom na narav radova • Tablicu 76 Sažetak utjecaja od miniranja i procjena njihovog značaja, s tri retka za fazu izgradnje, svaki ocijenjen kao umjeren i značajan prije primjene mjera • upućivanje na pogl. 7.1.7 u kojem su razrađene mjere U pogl. 7 dodano je potpoglavlje 7.1.7 Mjere zaštite od vibracija i miniranja, koje propisuje: • redovito servisiranje i održavanje mehanizacije te udaljavanje bučnijih strojeva (bageri, drobilice, generatori, betonare) od kuća, škola i drugih osjetljivih objekata • planiranje radova tako da se izbjegne istodobni rad više bučnih strojeva u istom području, osobito u razdobljima predviđenim za odmor • izvođenje miniranja u skladu s Pravilnikom o tehničkim normativima pri rukovanju eksplozivnim sredstvima i miniranju u rudarstvu („Službeni list SFRJ", br. 26/88 i 63/88 – ispravak) • primjenu internog akta nositelja projekta — Uputstva o primjeni mjera sigurnosti kod izvođenja minerskih radova u tunelu i na površini, oznaka AC-U-7.5-01, JP Autoceste FBiH, izdanje 1, siječanj 2013., koje obvezuje nadzornog inženjera, izvođače i podizvođače, uz pravilo da se u slučaju kolizije propisa primjenjuju strože mjere

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	• obvezu izrade revidiranog projekta miniranja od ovlaštene tvrtke, koji prije početka radova provjerava i odobrava nadzorni inženjer, a kojim se određuju količina eksploziva, raspored i dubina minskih bušotina, redoslijed i vremenski razmaci paljenja te sigurnosne udaljenosti • obvezu pokusnih miniranja manjim kapacitetom prije rada punim kapacitetom, uz odobrenje nadzornog inženjera i predstavnika investitora, s upisom rezultata u početno izvješće miniranja i verifikacijom, pri čemu se miniranju punim kapacitetom smije pristupiti tek nakon te potvrde
Specifični komentar – str. 229, 6.1.2 – Otkup zemljišta i raseljavanje Komentar/prijedlog: Potrebno je jasno obrazložiti povećanje obuhvata eksproprijacije u odnosu na SUO 2022.g., kada je bilo navedeno 358 parcela, te prikazati koje su izmjene projektnog rješenja dovele do povećanja na 759 parcela. Studiju treba dopuniti procjenom uticaja na domaćinstva, imovinu i objekte koji ostaju u neposrednoj blizini trase, a nisu obuhvaćeni eksproprijacijom, te kakve uticaje mogu očekivati tokom izgradnje i korišćenja autoceste. Obrazloženje: U Studiji nije dovoljno jasno obrazloženo značajno povećanje obuhvata eksproprijacije u odnosu na prethodnu SUO. Prema podacima iz Studije iz 2022. godine, eksproprijacijom je bilo obuhvaćeno ukupno 358 parcela, od toga radi se o 327 pogođenih zemljišnih parcela u šest katastarskih općina, a uz dodatni otkup 31 parcele za izgradnju lokalne ceste u Kutima, od čega je 308 u privatnom, a 50 u državnom vlasništvu. Nova Studija, međutim, navodi da izgradnja dionice Mostar sjever – Mostar jug dovodi do trajnog zauzeća prostora unutar osam katastarskih općina, na ukupno 759 katastarskih čestica obuhvaćenih potpunom ili djelimičnom eksproprijacijom. Dodatno, radi se o 456 čestica u privatnom i 303 čestice u državnom vlasništvu. Iz navedenog proizlazi da se broj parcela obuhvaćenih eksproprijacijom povećao sa 358 na 759, odnosno za 401 parcelu. Bez jasnog poređenja sa prethodnim rješenjem nije moguće procijeniti stvarni obim izmjena, niti uticaje na vlasnike zemljišta, domaćinstva, pristup imovini, vrijednost nekretnina i kvalitet života stanovništva koje ostaje neposredno uz trasu.	Objašnjeno kroz prethodne komentare.
Specifični komentar – Str. 242, 6.2 Procjena utjecaja na okoliš / 6.2.1 Staništa, flora i fauna Komentar/prijedlog: Za neki segmente je terensko istraživanje urađeno samo 2-4 dana tokom 2026., i to u nekim slučajevima u doba godina kad relevantne vrste nisu najaktivnije. Nije istina da 'Ovaj pristup omogućio je pouzdanu identifikaciju staništa i vrsta, procjenu njihove prostorne distribucije i ekološke vrijednosti, kao i sagledavanje njihove osjetljivosti na planirane aktivnosti u različitim fazama Projekta.' Obrazloženje: Iako jeste utvrđen prisutnost različitih vrste, rezultate tak oskudnog istraživanje ne mogu biti potpuni i moraju se ponavljati kroz različitih doba godna kad bi relevantne vrste mogli biti prisutni.	Objašnjeno kroz prethodne komentare.
Specifični komentar – Jezička greška str. 62 Komentar/prijedlog: Potrebno je izvršiti tehničku i jezičku korekturu dokumentacije. Obrazloženje: Nejasni i netačni navodi te pravopisne greške umanjuju mogućnost javnosti da razumije stvarni obuhvat projekta i dostavi informisane komentare.	Izvršteno je lektorianje dokumenta.

JEDINSTVENA LOVAČKA ORGANIZACIJA „LOVAC“ MOSTAR – Suad Marić, predsjednik Upravnog odbora — podnesak br. 131/2026/UO

Podnesak broj 131/2026/UO od 23.06.2026. – Sveobuhvatno izjašnjenje, stručne primjedbe, pravna napomena i prigovor; zaprimljeno u FMOiT 24.06.2026., UPI 05/1-02-19-4-91/26

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Uvodna napomena – načelan stav prema projektu Na samom početku, JLO „Lovac" Mostar želi poslati jasnu i odgovornu poruku javnosti, investitoru i resornom ministarstvu: Naša organizacija apsolutno podržava izgradnju autoceste na Koridoru Vc i prepoznaje ovaj projekat kao strateški, privredni i infrastrukturni prioritet kako za Grad Mostar i Hercegovačko-neretvanski kanton, tako i za cijelu Bosnu i Hercegovinu. Naša namjera nije opstrukcija, usporavanje ili blokada projekta. Naš cilj je konstruktivan dijalog zasnovan na egzaktnim podacima, zakonima i struci, kako bi se u obzir uzele realne potrebe i gubici našeg udruženja, te kako bi se osigurala održiva ekološka rješenja i zaštita faune u hercegovačkom kršu.	Konstatacija
Glavni prigovor – izostanak konsultacija Naš glavni i najoštriji prigovor usmjeren je na činjenicu da nas izrađivač Studije uopšte nije uključio u izradu ovog dokumenta, niti nas je obavijestio o provođenju javne rasprave. JLO „Lovac" Mostar, kao zakoniti i institucionalni zakupac cjelokupnog teritorija kroz koji prolazi ova dionica, u potpunosti je izostavljena i preskočena u ranoj fazi konsultacija. Time je prekršeno naše pravo na učestvovanje u postupcima donošenja odluka koje se tiču okoliša, zagarantovano Zakonom o zaštiti okoliša FBiH i Arhuskom konvencijom. Posljedica ovog isključivanja jeste Studija koja ignoriše postojanje preko 1.000 građana organizovanih u našem udruženju, u potpunosti prešućuje našu izgrađenu infrastrukturu i ne predviđa nikakve kompenzacijske ili zaštitne mjere za divljač na ovoj dionici.	Primjedba se ne prihvaća. U postupku procjene utjecaja na okoliš za ovu dionicu javnost je bila uključena u dvije odvojene faze, obje provedene putem službene mrežne stranice Federalnog ministarstva okoliša i turizma. Prva faza — prethodna procjena utjecaja na okoliš. Zahtjev za prethodnu procjenu utjecaja na okoliš objavljen je na stranici Ministarstva i stavljen na javni uvid u trajanju od mjesec dana. Tijekom tog razdoblja sve zainteresirane strane uključujući nevladine organizacije, jedinice lokalne samouprave i pojedince imale su mogućnost dostaviti svoje primjedbe i prijedloge na sadržaj i opseg buduće Studije. Druga faza — Studija o procjeni utjecaja na okoliš. Prije održavanja javne rasprave Studija je u cijelosti, objavljena na stranici Ministarstva i stavljena na javni uvid, također u trajanju od mjesec dana. I u toj su fazi sve zainteresirane strane ponovno imale otvorenu mogućnost uvida u dokumentaciju i dostave komentara. Dokumentacija je, dakle, bila javno dostupna u dva navrata i u ukupnom trajanju od dva mjeseca, i to prije nego što je postupak ušao u fazu javne rasprave. Svi komentari zaprimljeni u tim rokovima obrađeni su i na njih je odgovoreno u ovoj matrici. O nadležnostima u postupku. Organizator javne rasprave i nositelj postupka javnog sudjelovanja jest Federalno ministarstvo okoliša i turizma, sukladno Zakonu o zaštiti okoliša Federacije BiH („Službene novine FBiH", broj 15/21). Objava obavijesti o javnom uvidu i javnoj raspravi, kao i odlučivanje o pojedinačnom pozivanju zainteresiranih strana, u nadležnosti su Ministarstva. Uloga izrađivača Studije jest izrada dokumentacije, njezino izlaganje na javnoj raspravi i očitovanje na zaprimljene primjedbe, što je u ovom postupku u cijelosti i učinjeno. Izrađivač Studije stoga nije u mogućnosti utjecati na način obavješćivanja niti na krug pozvanih sudionika, ali ostaje otvoren za svaki oblik dodatne komunikacije koju Ministarstvo u nastavku postupka ocijeni potrebnim.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
I. Istorijski kontekst i legitimitet – 1. Stoljetna baština i uzgojni renome Prostor kojim prolazi projektovana trasa autoceste duga 14,36 km (od Kutilivača do Gnojnica) neraskidivo je vezan uz tradiciju očuvanja prirode u Hercegovini. Današnje privredno-sportsko lovište „Prenj-Velež" baštini tradiciju nekadašnjeg "Zaštitnog područja za divljač" i Posebnog lovišta „Prenj" (utemeljeno još 1893. godine, a redefinisano u periodu do 1992. godine). Ovaj je prostor bio proglašen jednim od najboljih i najproduktivnijih uzgajališta balkanske divokoze (Rupicapra rupicapra balcanica), odakle je u povijesti isporučeno preko 400 grla za obnovu staništa diljem regije. Jednako tako, južni dio dionice siječe prostore nekadašnjeg Posebnog lovišta „Busak" (osnovano 1961. godine), koje je bilo regionalni lider u uzgoju i zaštiti jarebice kamenjarke.	Ove informacije su relevantne i ukazuju na izuzetan konzervacijski i historijski značaj lovišta. One predstavljaju važan argument za razumijevanje vrijednosti prostora koji se zahvata projektom. Ovo nije zahtjev koji treba „ispuniti", već činjenica koja se mora uvažiti prilikom procjene utjecaja i definiranja kompenzacijskih mjera što je Konzultant i učinio.
I. Istorijski kontekst i legitimitet – 2. Pravni legitimitet nad posjedom Kao zakoniti korisnik ovog lovišta, naša organizacija neprekidno već duže od deset godina aktivno upravlja, investira i gazduje ovim prostorom. Naš legitimitet potvrđujemo važećim aktima: Ugovor o zakupu lovišta: Na osnovu Odluke Vlade HNK (broj: 01-1-02-2868/25), potpisali smo punovažan Ugovor o zakupu privredno-sportskog lovišta „Prenj - Velež" dana 12.01.2026. godine (broj: 06-22-2006-11/25) sa kantonalnim Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede na rok od novih 10 lovnih godina. Službeni Katastar lovišta: Pod matičnim brojem lovišta 22138, u Katastru ovjerenom od strane Grada Mostara, upisana je naša zakonska jurisdikcija nad ukupno 54.120,60 hektara površine.	Vaš pravni legitimitet je nesporan. Na osnovu dostavljenih akata, vaša organizacija je zakoniti korisnik lovišta „Prenj-Velež" sa svim pravima i obvezama koje iz toga proizlaze. Prema Zakonu o lovstvu FBiH, lovstvo predstavlja javnu djelatnost koja obuhvata mjere zaštite i uzgoja divljači, te doprinosi očuvanju biološke raznolikosti. Korisnik lovišta ima zakonsku obvezu i ovlaštenje da upravlja lovištem na temelju lovnoprivredne osnove. Dostavljeni ključni akti: Ugovor o zakupu (broj: 06-22-2006-11/25) Katastar lovišta (matični broj 22138) Rješenje o odobrenju Plana gospodarenja (broj: 06-22-453-5/26)
I. Istorijski kontekst i legitimitet – 3. Dugoročni strateški plan (2026–2036) JLO „Lovac" Mostar provodi novi dugoročni Plan gospodarenja lovištem i promicanje lovstva za period od 2026. do 2036. godine. Ovaj strateški dokument, odobren od strane nadležnih institucija (Rješenje broj 06-22-453-5/26 od 15.04.2026. godine), predviđa stabilan uzgoj, zaštitu i održivo korištenje divljači u narednom desetogodišnjem periodu. Bilo kakve krupne infrastrukturne intervencije, poput izgradnje autoputa, bez koordinacije sa našom Stručnom službom, direktno i trajno narušavaju stabilnost cjelokupnog ekosistema lovišta i čine ovaj javno odobreni akt neprovodivim.	Ovo je ključni dokument koji mora biti u potpunosti uključen u ESIA studiju. Prema Zakonu o lovstvu, lovnoprivredna osnova je dugoročni planski dokument kojim se uređuje gospodarenje lovištem i divljači na desetogodišnji period, a njene odredbe su obvezne. Godišnji plan gazdovanja lovištem izrađuje se u skladu s lovnoprivrednom osnovom. Dostavljeno: Plan gospodarenja lovištem (2026–2036) Plan gospodarenja lovištem i promicanja lovstva za razdoblje 2026.–2036. godine uvažen je i ugrađen u dopunu Studije. U poglavlju 5.2, u posebnom osvrtu na jarebicu kamenjarku (*Alectoris graeca*), naveden je planski period 2026.–2036. te su, prema podacima Društva, navedena lovišta koja trasa presijeca — Jasenačko-Bjelopoljsko, Podveleško i Blagajsko te lovište „Prenj–Velež". U dijelu „Prostorni kontekst" Studija se izrijekom poziva na Plan gospodarenja lovištem „Prenj–Velež" 2026.–2036. kao podlogu za određivanje zaštitnog pojasa i mjera. Jasno se navodi: **Ciljna vrsta:** Jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*)

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	Lokacija: Mostarski region, Bosna i Hercegovina (presijeca lovišta Jasenačko-Bjelopoljsko, Podveleško i Blagajsko, te lovište „Prenj–Velež“) **Korisnik/gospodar lovišta:** JLO „Lovac“ Mostar **Investitor:** JP Autoceste Federacije BiH d.o.o. Mostar **Planski period:** 2026–2036. U poglavlju 6.2.1 preuzet je podatak iz lovnogospodarske osnove o planiranom povećanju brojnosti jarebice kamenjarke sa 730 na 1.240 jedinki u tom razdoblju, a u poglavlju 5.2 podaci o brojnom stanju divljači prikazani su u Tablici 40. Suradnja sa Stručnom službom Društva uspostavljena je nakon zaprimanja primjedbe i nastavlja se, osobito pri izradi GIS karte staništa unutar zaštitnog pojasa od 600 metara, koja je Studijom propisana kao obveza Investitora prije početka radova.
II. Kritičan uticaj na fond i stanište jarebice kamenjarke (Alectoris graeca) – uvod Izrađivač Studije nas nije uključio u rane faze analize terena. Potpuno je zanemaren uticaj na jarebicu kamenjarku. Ona je autohtona, izuzetno osjetljiva vrsta i jedan od glavnih simbola hercegovačkog krša unutar lovišta „Prenj-Velež". Naš desetogodišnji plan (2026–2036) predviđa precizne mjere za očuvanje i stabilan prirast ove vrste, a izgradnja autoputa bez zaštitnih mjera predstavlja direktnu prijetnju za njen opstanak iz sljedećih razloga: **Gubitak i fragmentacija specifičnog staništa:** Jarebica kamenjarka naseljava otvorene, kamenite i sunčane padine sa oskudnom vegetacijom (područja Kutilivača, Vrapčića, Opina i Gnojnica). Građevinski radovi, usjeci, zasjeci i prosijecanje terena trajno uništavaju ova specifična mikrostaništa koja se ne mogu vještački obnoviti. Izgradnja velike naplatne stanice sa 9 traka u Gnojnicama i popratnih čvorišta trajno uništava ova tradicionalna staništa. **Ekstremna osjetljivost na buku i nemir:** Jarebica kamenjarka je izrazito plaha ptica. Teška mehanizacija, a kasnije i konstantan saobraćajni promet, uzrokuju permanentan stres i nemir, što dovodi do potpunog napuštanja tradicionalnih gnijezdišta i teritorija za ishranu. Buka i vibracije u periodu gniježđenja (proljeće/ljeto) direktno uzrokuju propadanje pologa (jaja) i stradavanje mladih ptica koje nisu sposobne za duže letove bježanja. **Prekidanje lokalnih koridora i izolacija jata:** Podjela lovišta betonskim barijerama i ogradama autoputa izoluje lokalna jata. To sprječava prirodno miješanje krvi (genetsku disperziju), što dugoročno vodi ka degeneraciji i potpunom nestanku lokalnih populacija ove vrste.	Prigovor je opravdan. Jarebica kamenjarka je autohtona, izuzetno osjetljiva vrsta i indikator očuvanosti krških ekosistema. Prema Zakonu o lovstvu, lovnoprivredna osnova mora biti usklađena sa propisima o zaštiti prirode i staništa. Dopuna Poglavlje 5.2 Biološka raznolikost — dodan zaseban pododjeljak „Poseban osvrt na *Alectoris graeca*" koji sadrži: • osnovne podatke — ciljna vrsta, lovišta koja trasa presijeca (Jasenačko-Bjelopoljsko, Podveleško, Blagajsko i „Prenj–Velež"), korisnik lovišta JLO „Lovac" Mostar, planski period 2026.–2036. • status i rasprostranjenost te status zaštite (Pravilnik FBiH 21/20, Bernska konvencija Appendix III, CMS, Direktiva o pticama Annex I i II/A, IUCN Europa NT) • opis staništa koja vrsta koristi, uz napomenu da litice nisu primarno stanište nego koridori kretanja • brojnost i distribuciju — gustoća 0,02 para/ha na Transektu 1 i 0,04 para/ha na Transektu 2, približno tri para u obuhvatu transekata, nalazi na obje VP točke • visine leta (65 min 45 s ispod 50 m, bez letova iznad 50 m), ponašanje i ocjenu rizika kolizije (nizak) te rizika gubitka i uznemiravanja staništa (umjeren do povišen)

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	• prostorni kontekst i primjenu načela predostrožnosti zbog izostanka formaliziranih GIS granica iz lovnogospodarskog plana • tablicu zoniranja staništa unutar zaštitnog pojasa od 600 m (zone A–D sa značajem za kamenjarku) • obvezu izrade GIS karte staništa unutar pojasa od 600 m prije početka radova Poglavlje 6.2.1 Staništa, flora i fauna — dodana procjena utjecaja na vrstu: • za fazu izgradnje — gubitak i trajno uništenje mikrostaništa, uznemiravanje zbog rada mehanizacije, miniranja i prometa gradilišta, rizik napuštanja legla u sezoni gniježđenja, izravno uništenje gnijezda i stradavanje mladih • za fazu korištenja — fragmentacija staništa i izolacija lokalnih jata, prekid genetske disperzije, uznemiravanje bukom i rasvjetom, te rizik privlačenja predatora gnijezda (siva vrana, svraka, lisica) u slučaju odlaganja organskog otpada na deponiji • u Tablicu 77 unesen redak „Gubitak staništa, buka i uznemiravanje, izravno stradavanje gnijezda i mladih za vrstu Jarebica kamenjarka" — jačina visoka, osjetljivost niska, procjena umjeren, značaj značajan Poglavlje 7.1.5 Mjere zaštite bioraznolikosti (faza izgradnje) — dodan redak „Utjecaj na Jarebicu kamenjarku (*Alectoris graeca*)" s mjerama, uključujući strogi sezonski prozor izgradnje — zabrana teških zemljanih radova, iskopa stijena, uklanjanja staništa i miniranja unutar pojasa od 600 m potencijalno kritičnog staništa u sezoni gniježđenja i podizanja mladih. Poglavlje 7.2.5 Mjere zaštite bioraznolikosti (faza korištenja) — dodan redak „Utjecaj na Jarebicu kamenjarku (*Alectoris graeca*)" s mjerama za operativnu fazu.
III. Degradacija planiranih lovnih revira i zaštitnih rezervata Zato što izrađivač Studije nije uzeo u obzir naš novi desetogodišnji Plan gospodarenja, projektovana trasa direktno narušava unutrašnju organizaciju lovišta. Našim Planom lovište je podijeljeno na 4 ključna lovna revira: Jasenačko-bjelopoljski, Podveleški, Blagajski i Drežanjski ukupne površine preko 40.000 hektara.	Konstatacija, a objašenjeno sve u prethodnim komentarima.
III. Degradacija planiranih lovnih revira i zaštitnih rezervata Unutar ovih revira, naš Plan predviđa uspostavljanje privremenih rezervata-zabrana (na period od 3 do 5 godina) u kojima je lov potpuno zabranjen radi prirodnog oporavka populacija. Prolazak trase autoputa kroz ove zone (naročito kroz Podveleški i Jasenačko-bjelopoljski revir) fizički onemogućava formiranje	Primjedba se ne može prihvatiti na temelju raspoložive dokumentacije. Preklapanje koje smo zaprimili ne omogućuje provjeru te tvrdnje. Kartografski prilog koji je Društvo izradilo nakon što smo mu dostavili trasu prikazuje lovnu površinu lovišta i uzgojni revir za jarebicu

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
mirnih oaza i direktno krši zakonske obaveze udruženja o uspostavljanju rezervata. Mir u lovištu je bazični preduslov za opstanak, parenje i podizanje mladih svih vrsta divljači (srneća divljač, divokoza, divlja svinja, zec). Izgradnja autoputa unosi trajan nemir u samo srce lovišta, čime se divljač prisiljava na masovne migracije van granica našeg upravljanja.	kamenjarku i zeca. Na njemu nisu ucrtane granice Podveleškog ni Jasenačko-bjelopoljskog revira, niti poligoni privremenih rezervata. Uz to je riječ karti iz koe se ne može utvrditi ni koji dio trase ulazi u koji revir, ni kolika je površina zahvaćena, ni kolika je udaljenost trase od pojedine zone. Tvrdnja da trasa prolazi kroz zone predviđene za privremene rezervate stoga se na temelju dostavljenog preklapanja ne može ni potvrditi ni opovrgnuti.
IV. Tehnička i ekonomska šteta – 1. Uništavanje investicija u vodopoje i solila Tokom proteklih deset godina aktivnog gazdovanja, naši članovi su uložili znatna materijalna sredstva i hiljade volonterskih sati u ručnu izgradnju objekata. Naša organizacija na terenu održava 16 namjenskih pojilišta-lokava, 90 solila, te 10 velikih hraništa za srneću divljač, kao i 50 visokih zasjeda. Prolazak teške mehanizacije i građevinski radovi direktno prijete fizičkom uništenju ovih objekata ili njihovom potpunom obezvređivanju jer postaju nefunkcionalni u blizini izvora trajne buke. Naš tekući budžet predviđa ulaganje od 90.000,00 KM u ove objekte, što biva trajno obezvrijeđeno.	Konstatacija.
IV. Tehnička i ekonomska šteta – 2. Blokada lovočuvarske službe Autocesta presijeca dio od 50 kilometara uređenih lovačkih staza upisanih u Katastar lovišta. Time se naša Lovočuvarska služba (4 stalno uposlena radnika i volonteri) fizički odsijeca od terena, što nas sprječava u zakonskoj obavezi svakodnevnog suzbijanja krivolova.	Primjedba se ne može prihvatiti na temelju raspoložive dokumentacije. Preklapanje koje smo zaprimili ne omogućuje provjeru te tvrdnje. Kartografski prilog koji je Društvo izradilo nakon što smo mu dostavili trasu prikazuje lovnu površinu lovišta i uzgojni revir za jarebicu kamenjarku i zeca. Na njemu nisu ucrtane granice Podveleškog ni Jasenačko-bjelopoljskog revira, niti poligoni privremenih rezervata. Uz to je riječ karti iz koe se ne može utvrditi ni koji dio trase ulazi u koji revir, ni kolika je površina zahvaćena, ni kolika je udaljenost trase od pojedine zone. Tvrdnja da trasa prolazi kroz zone predviđene za privremene rezervate stoga se na temelju dostavljenog preklapanja ne može ni potvrditi ni opovrgnuti.
IV. Tehnička i ekonomska šteta – 3. Direktni finansijski gubici udruženja Naše udruženje je novim Planom projektovalo stabilne ekonomske efekte, sa planiranim godišnjim prihodom od korištenja divljači i lovišta u iznosu od 41.525,00 KM (vezano za lovni turizam i odstrel), dok ukupni budžet udruženja iznosi 304.110,00 KM. Pad nataliteta i povlačenje divljači uslijed izgradnje autoputa neminovno će dovesti do smanjenja matičnih fondova (koji danas broje 284 srne, 220 divokoza, 500 divljih svinja i 5 mrkih medvjeda). To za posljedicu ima smanjenje odobrenih odstrelnih kvota i drastično smanjenje broja lovnih dana za naše članove i goste, što ugrožava samofinansiranje udruženja.	Studija o procjeni utjecaja na okoliš izrađuje se prema Pravilniku o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš i obuhvaća opis okoliša, procjenu utjecaja zahvata na sastavnice okoliša i prijedlog mjera zaštite. Procjena ekonomskih učinaka na poslovanje pravnih osoba, izračun izgubljene dobiti i utvrđivanje visine naknade nisu sadržaj Studije niti su obuhvaćeni njezinom metodologijom, zbog čega se Studija o navedenim financijskim pokazateljima ne može očitovati. Ono što Studija radi jest prepoznavanje utjecaja na divljač kao sastavnicu okoliša, njihovo vrednovanje i propisivanje mjera kojima se ti utjecaji smanjuju — a upravo se time posredno štiti i fond divljači na kojem se temelji gospodarenje lovištem.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
V. Zvanični zahtjevi JLO „Lovac“ Mostar – zahtjev 1 Dostavu detaljne mapirane trase planiranog autoputa u digitalnom formatu (.shp ili .kml/kmz) kako bi naša Stručna služba mogla izvršiti precizno preklapanje sa granicama naših istorijskih revira i lokacijama lovnotehničkih objekata.	Dostavljeno na mail: suad@elko-maric.ba i na mail jlolovacmostar@gmail.com
V. Zvanični zahtjevi JLO „Lovac“ Mostar – zahtjev 2 Hitno uvrštavanje JLO „Lovac" Mostar u postupak kao zainteresovane strane sa pravnim interesom, te dostavu kompletnog zapisnika i dokumentacije sa održane javne rasprave s koje smo isključeni.	Ocjena: JLO „Lovac" Mostar uključen u SEP. Dostavljen zapisnik sa JR.
V. Zvanični zahtjevi JLO „Lovac“ Mostar – zahtjev 3 Vraćanje Studije na doradu radi definisanja kompenzacijskih i tehničkih mjera ublažavanja: Zahtijevamo projektovanje i izgradnju više namjenskih prelaza za divlje životinje (zelenih mostova i eko-prolaza) na ključnim migracijskim tačkama (potez brda Oštri rat i Suhi do), postavljanje akustičnih barijera za zaštitu jarebice kamenjarke, te finansijsku nadoknadu za uništene uzgojne objekte (vodopoje, solila) i pad fonda divljači.	Ocjena: Opravdan pod uslovom da se prethodni koraci ispune. Studija se može doraditi kroz dodatak (anex) koji će sadržavati: Procjenu utjecaja na jarebicu kamenjarku sa mjerama ublažavanja: Akustične barijere Izbjegavanje radova u periodu gniježđenja (1. mart – 31. jul) Očuvanje ključnih staništa Projektovanje zelenih mostova i eko-prolaza na migracijskim točkama (Oštri rat, Suhi do). Plan kompenzacija za: Uništene lovno-tehničke objekte (nakon dostave popisa) Smanjenje fonda divljači i gubitak prihoda
V. Zvanični zahtjevi JLO „Lovac“ Mostar – zahtjev 4 Uspostavljanje obavezne tehničke koordinacije o trošku investitora (JP Autoceste FBiH) radi izmještanja i ponovne izgradnje ugroženih vodopoja i solila izvan zone radova, a pod nadzorom naših sekcijskih lovovođa.	Studija o procjeni utjecaja na okoliš izrađuje se prema Pravilniku o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš i obuhvaća opis okoliša, procjenu utjecaja zahvata na sastavnice okoliša i prijedlog mjera zaštite. Procjena ekonomskih učinaka na poslovanje pravnih osoba, izračun izgubljene dobiti i utvrđivanje visine naknade nisu sadržaj Studije niti su obuhvaćeni njezinom metodologijom, zbog čega se Studija o navedenim financijskim pokazateljima ne može očitovati. Ono što Studija radi jest prepoznavanje utjecaja na divljač kao sastavnicu okoliša, njihovo vrednovanje i propisivanje mjera kojima se ti utjecaji smanjuju — a upravo se time posredno štiti i fond divljači na kojem se temelji gospodarenje lovištem.
V. Zvanični zahtjevi JLO „Lovac“ Mostar – zaključni zahtjev za uključivanje u proces JLO „Lovac" Mostar želi biti konstruktivan partner u ovom procesu i spremna je ponuditi sve naše kapacitete kako bismo pomogli investitoru u pronalaženju najboljih ekoloških rješenja. Zahtijevamo da nas nadležne institucije pod hitno uključe u ovaj proces kako bi se Studija doradila na bazi realnih činjenica sa terena.	Vaša konstruktivna uloga je nezaobilazna za izradu kvalitetne ESIA studije. U potpunosti podržavamo vaš zahtjev za uključivanje u proces.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Završni zahtjev podneska (nakon popisa priložene materijalne dokumentacije) Očekujemo Vaš hitan pisani odgovor, dostavu traženih digitalnih mapa i poziv na radni sastanak.	Po zaprimanju primjedbe konzultantska kuća ZGI d.o.o. Mostar inicirala je sastanak s predstavnicima Jedinstvene lovačke organizacije „Lovac" Mostar te je od tada u stalnoj komunikaciji s Društvom. Sastanak je održan 21.8.2026. godine, a na njemu su sudjelovali predsjednik i tajnik Društva te predstavnici Investitora i Konzultanta. Na sastanku je od Društva zatraženo dostavljanje digitalnih karata lovišta radi preklapanja granica revira s trasom autoceste. Nakon toga održan je i dodatni sastanak Konzultanta s predstavnikom Društva, po kojem je Društvo dostavilo dio zatražene dokumentacije. Zaprimljeni podaci uvršteni su u dopunu Studije.

.

JEDINSTVENA LOVAČKA ORGANIZACIJA „LOVAC“ MOSTAR – Suad Marić, predsjednik Upravnog odbora — podnesak br. 134/2026/UO

Podnesak broj 134/2026/UO od 23.06.2026. – Lovno-privredni i ekološki izvod iz desetogodišnjeg Plana gospodarenja lovištem „Prenj-Velež“ (2026–2036)

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Uvod – svrha podneska Upravni odbor JLO „Lovac" Mostar podnosi ovaj dokument kao zvanični stručni prilog i dopunu činjeničnog stanja uz prigovor na Studiju uticaja na okoliš za dionicu autoceste Mostar sjever – Mostar jug. Svrha ovog izvoda je pružanje egzaktnih planskih, prostornih i ekonomskih parametara iz našeg važećeg desetogodišnjeg Plana gospodarenja (2026–2036), na koji je resorno Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede HNK izdalo službenu suglasnost broj 06-22-453-5/26. Ovi podaci su ključni za izradu zakonitog mitgacijskog i kompenzacijskog plana, a izrađivač Studije ih je u trenutnoj verziji u potpunosti izostavio jer nije konsultovao našu organizaciju.	Konstatacija.
1. Prostorna organizacija i ugroženost lovno-privrednih cjelina (revira) Shodno dugoročnom Planu gospodarenja, cjelokupna teritorija privredno-sportskog lovišta „Prenj-Velež" (54.120,60 ha) podijeljena je na četiri unutrašnje privredne cjeline, odnosno lovna revira: Jasenačko-bjelopoljski revir, Podveleški revir, Blagajski revir, Drežanjski revir. Projektovana trasa autoceste u dužini od 14,36 kilometara svojim prostornim položajem direktno presijeca prva tri navedena revira. Početni dio dionice u Kutilivaču i Vrapčićima devastira Jasenačko-bjelopoljski revir, centralni dio u Suhom Dolu i brdu Oštri rat prolazi kroz samo srce Podveleškog revira, dok se završni dio sa naplatnom stanicom u Gnojnicama spaja unutar Blagajskog revira. Zbog neuključivanja ovih prostornih podataka u Studiju, direktno je onemogućeno provođenje zakonske obaveze našeg udruženja o formiranju privremenih trogodišnjih i petogodišnjih rezervata (zabrana lova) u ovim revirima, koji služe za prirodni oporavak i reprodukciju divljači.	Objašnjeno sve kroz prethodne komentare.
2. Ekološki parametri i kritične tačke ugroženosti jarebice kamenjarke (Alectoris graeca) U poglavlju o biologiji i ekologiji krških vrsta, naš desetogodišnji Plan precizira stanišne potrebe i faktore ugrožavanja autohtone jarebice kamenjarke, koja je ključni indikator zdravlja hercegovačkog ekosistema. Izgradnja i eksploatacija autoceste bez zaštitnih mjera uzrokuju sljedeće trajne uticaje: Fizičko uništavanje staništa: Trasa trajno bagerira i betonira otvorene, osunčane i kamenite padine sa niskom vegetacijom na lokalitetima Kutilivač, Vrapčići, Opina i Gnojnica, koja predstavljaju primarna hraništa i gnezdišta ove vrste. Zvučni i antropogeni nemir: Kamenjarka je izrazito plaha ptica, osjetljiva na buku. Konstantan nemir u fazi gradnje, a kasnije i trajni saobraćajni promet, uzrokuju permanentan stres zbog kojeg ptice trajno napuštaju te teritorije. Prekid reprodukcijskog ciklusa: Dinamika radova i miniranja tokom proljeća i ljeta (mart–juli) direktno se poklapa sa periodom polaganja jaja i podizanja mladih, što uzrokuje propadanje pologa i uginuće podmlatka koji nije sposoban za let. Genetska izolacija jata: Cestovni pojas i ograde djeluju kao nepremostiva barijera koja razdvaja lokalna jata, sprečava njihovu prirodnu disperziju i miješanje krvi, što dugoročno vodi ka degeneraciji i lokalnom izumiranju populacije.	Prigovor je opravdan. Jarebica kamenjarka je autohtona, izuzetno osjetljiva vrsta i indikator očuvanosti krških ekosistema. Prema Zakonu o lovstvu, lovnoprivredna osnova mora biti usklađena sa propisima o zaštiti prirode i staništa. Dopuna Poglavlje 5.2 Biološka raznolikost — dodan zaseban pododjeljak „Poseban osvrt na Alectoris graeca" koji sadrži: •osnovne podatke — ciljna vrsta, lovišta koja trasa presijeca (Jasenačko-Bjelopoljsko, Podveleško, Blagajsko i „Prenj–Velež"), korisnik lovišta JLO „Lovac" Mostar, planski period 2026.–2036. •status i rasprostranjenost te status zaštite (Pravilnik FBiH 21/20, Bernska konvencija Appendix III, CMS, Direktiva o pticama Annex I i II/A, IUCN Europa NT) •opis staništa koja vrsta koristi, uz napomenu da litice nisu primarno stanište nego koridori kretanja

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	•brojnost i distribuciju — gustoća 0,02 para/ha na Transektu 1 i 0,04 para/ha na Transektu 2, približno tri para u obuhvatu transekata, nalazi na obje VP točke •visine leta (65 min 45 s ispod 50 m, bez letova iznad 50 m), ponašanje i ocjenu rizika kolizije (nizak) te rizika gubitka i uznemiravanja staništa (umjeren do povišen) •prostorni kontekst i primjenu načela predostrožnosti zbog izostanka formaliziranih GIS granica iz lovnogospodarskog plana •tablicu zoniranja staništa unutar zaštitnog pojasa od 600 m (zone A–D sa značajem za kamenjarku) •obvezu izrade GIS karte staništa unutar pojasa od 600 m prije početka radova Poglavlje 6.2.1 Staništa, flora i fauna — dodana procjena utjecaja na vrstu: •za fazu izgradnje — gubitak i trajno uništenje mikrostaništa, uznemiravanje zbog rada mehanizacije, miniranja i prometa gradilišta, rizik napuštanja legla u sezoni gniježđenja, izravno uništenje gnijezda i stradavanje mladih •za fazu korištenja — fragmentacija staništa i izolacija lokalnih jata, prekid genetske disperzije, uznemiravanje bukom i rasvjetom, te rizik privlačenja predatora gnijezda (siva vrana, svraka, lisica) u slučaju odlaganja organskog otpada na deponiji •u Tablicu 77 unesen redak „Gubitak staništa, buka i uznemiravanje, izravno stradavanje gnijezda i mladih za vrstu Jarebica kamenjarka" — jačina visoka, osjetljivost niska, procjena umjeren, značaj značajan Poglavlje 7.1.5 Mjere zaštite bioraznolikosti (faza izgradnje) — dodan redak „Utjecaj na Jarebicu kamenjarku (Alectoris graeca)" s mjerama, uključujući strogi sezonski prozor izgradnje — zabrana teških zemljanih radova, iskopa stijena, uklanjanja staništa i miniranja unutar pojasa od 600 m potencijalno kritičnog staništa u sezoni gniježđenja i podizanja mladih. Poglavlje 7.2.5 Mjere zaštite bioraznolikosti (faza korištenja) — dodan redak „Utjecaj na Jarebicu kamenjarku (Alectoris graeca)" s mjerama za operativnu fazu.
3. Lovno-ekonomski pokazatelji i gubitak prihoda od gazdovanja divljači U finansijskom segmentu desetogodišnjeg Plana gospodarenja, u okviru proračuna direktne ekonomske koristi od lovišta, definisan je projektovani godišnji prihod u iznosu od 41.525,00 KM. Ovaj iznos odnosi se isključivo na planirani i zakonski odobreni odstrel (srneća divljač, divlja svinja, zec, jarebica kamenjarka) i prihode od kontrolisanog lovnog turizma.	Studija o procjeni utjecaja na okoliš izrađuje se prema Pravilniku o sadržaju studije o procjeni utjecaja na okoliš i obuhvaća opis okoliša, procjenu utjecaja zahvata na sastavnice okoliša i prijedlog mjera zaštite. Procjena ekonomskih učinaka na poslovanje pravnih osoba, izračun izgubljene dobiti i utvrđivanje visine naknade nisu sadržaj Studije niti su obuhvaćeni njezinom metodologijom, zbog čega se Studija o navedenim financijskim pokazateljima ne može očitovati.

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
Dok ukupan budžet udruženja sa članarinama iznosi 304.110,00 KM, gubitak od 41.525,00 KM predstavlja izravno umanjenje privredne vrijednosti lovišta. Drastično smanjenje stanišnih kapaciteta na dužini od 14,36 km uzrokovaće povlačenje i stradavanje divljači, što će za posljedicu imati smanjenje odobrenih odstrelnih kvota i broja lovnih dana za naše članove, čime se direktno ugrožava samofinansiranje i rad JLO „Lovac" Mostar.	Ono što Studija radi jest prepoznavanje utjecaja na divljač kao sastavnicu okoliša, njihovo vrednovanje i propisivanje mjera kojima se ti utjecaji smanjuju — a upravo se time posredno štiti i fond divljači na kojem se temelji gospodarenje lovištem.
Zahtjev Upravni odbor JLO „Lovac" Mostar zahtijeva da se ovi zvanični lovno-privredni i ekološki podaci uvrste u tekstualni i tabelarni dio Studije uticaja na okoliš, kako bi investitor i izrađivač na osnovu njih definisali obavezu izgradnje više prelaza za divlje životinje i akustičnih barijera za zaštitu ptica.	Primjedba se prihvaća u dijelu koji se odnosi na uvrštavanje podataka; u dijelu koji se odnosi na mjere, tražene su mjere Studijom već propisane. Nakon zaprimanja primjedbe Konzultant je uspostavio izravnu suradnju s Jedinstvenom lovačkom organizacijom „Lovac" Mostar, u okviru koje su održani sastanci s predstavnicima Društva i Investitora te je zatražena dostava raspoložive lovno-gospodarske dokumentacije. Uvrštavanje podataka. Dostavljeni podaci uneseni su u tekstualni i tablični dio poglavlja 5.2: • Tablica 40 Procjene gustoće i pritiska na stanište sadrži brojno stanje i gustoću za 17 vrsta divljači, preuzeto iz Ugovora o zakupu gospodarsko-sportskog lovišta „Prenj – Velež", uz fusnotu kojom se razgraničava da se podaci odnose na cjelokupno lovište referentne površine od približno 54.000 ha, a ne na projektno područje. • Za jarebicu kamenjarku izrađen je zaseban pododjeljak „Poseban osvrt na *Alectoris graeca*", s podacima o statusu zaštite, staništima koja vrsta koristi, brojnosti i distribuciji (gustoća 0,02 para/ha na Transektu 1 i 0,04 para/ha na Transektu 2, odnosno približno tri para u obuhvatu transekata), visinama leta, ponašanju te ocjeni rizika kolizije i rizika od gubitka i uznemiravanja staništa. • Unesena je tablica zoniranja staništa unutar zaštitnog pojasa od 600 m (zone A–D), uz obvezu da Investitor prije početka radova financira izradu GIS karte staništa kamenjarke unutar tog pojasa, s granicama zona, gnijezdećim teritorijima, koridorima kretanja i mikrostaništima. Procjena utjecaja. U poglavlju 6.2.1 obrađeni su utjecaji na vrstu u fazi izgradnje (trajni gubitak mikrostaništa, uznemiravanje radom mehanizacije i miniranjem, izravno uništenje gnijezda i stradavanje mladih) i u fazi korištenja (fragmentacija staništa i izolacija lokalnih jata, uznemiravanje bukom i rasvjetom, rizik privlačenja predatora gnijezda pri neodgovarajućem gospodarenju otpadom na odlagalištu). U Tablicu 77 unesen je zaseban redak za vrstu, s ocjenom jačine utjecaja kao visoke i značaja kao značajnog prije primjene mjera. Prijelazi za divlje životinje. Planom upravljanja biodiverzitetom (Prilog E) propisano je da se vijadukti duž trase planiraju i izvode kao otvoreni prolazi za divlje životinje, uz nadzor nadzornog tijela nad provedbom te

KOMENTAR ZAINTERESIRANE STRANE	ODGOVOR
	mjere. U poglavlju 6.2.1 utvrđeno je da je značajan dio trase izveden u mostovima i tunelima, čime se barijerni učinak umanjuje. Broj i položaj građevina utvrđeni su Glavnim projektom autoceste, dok Studija propisuje način njihova oblikovanja i korištenja. Akustične barijere i zaštita ptica. Poglavljem 7.2.5 za jarebicu kamenjarku propisano je postavljanje teških strukturnih zvučnih barijera duž svih dionica koje presijecaju kartirana krška staništa, s antirefleksnom obradom prednjih ploča radi sprječavanja dezorijentacije ptica noćnim odsjajem svjetala vozila. Uz to su propisane vertikalne sigurnosne mreže visine 2 do 3 m na kritičnim prijelazima grebena radi preusmjeravanja jata u letu iznad prometa, potpuna zabrana neselektivnih herbicida na nasipima i zelenim pojasima uz oslanjanje isključivo na ručno i mehaničko košenje, te usmjerena LED rasvjeta toplog spektra bez rasipanja svjetla prema gore na čvorištima, naplatnim postajama i odmorištima. Poglavljem 7.1.5 propisana je zabrana svih teških zemljanih radova, iskopa stijena, uklanjanja staništa i miniranja unutar pojasa od 600 m potencijalno kritičnog staništa u razdoblju od 1. travnja do 15. srpnja, uz obvezu da prije postavljanja strojeva na bilo koju dionicu krškog pravca kvalificirani ornitolog obavi terenski pregled radi kartiranja aktivnih gnijezdećih parova i teritorijalnih mjesta oglašavanja. Za ostalu ornitofaunu propisano je postavljanje zaštitnih panela: 500 m s obje strane ceste od stacionaže km 1+700 do km 2+200 uz odlagalište Uborak, 500 m duž vijadukta M3 zbog prisutnosti sove ušare i 300 m između tunela T3 i T4.